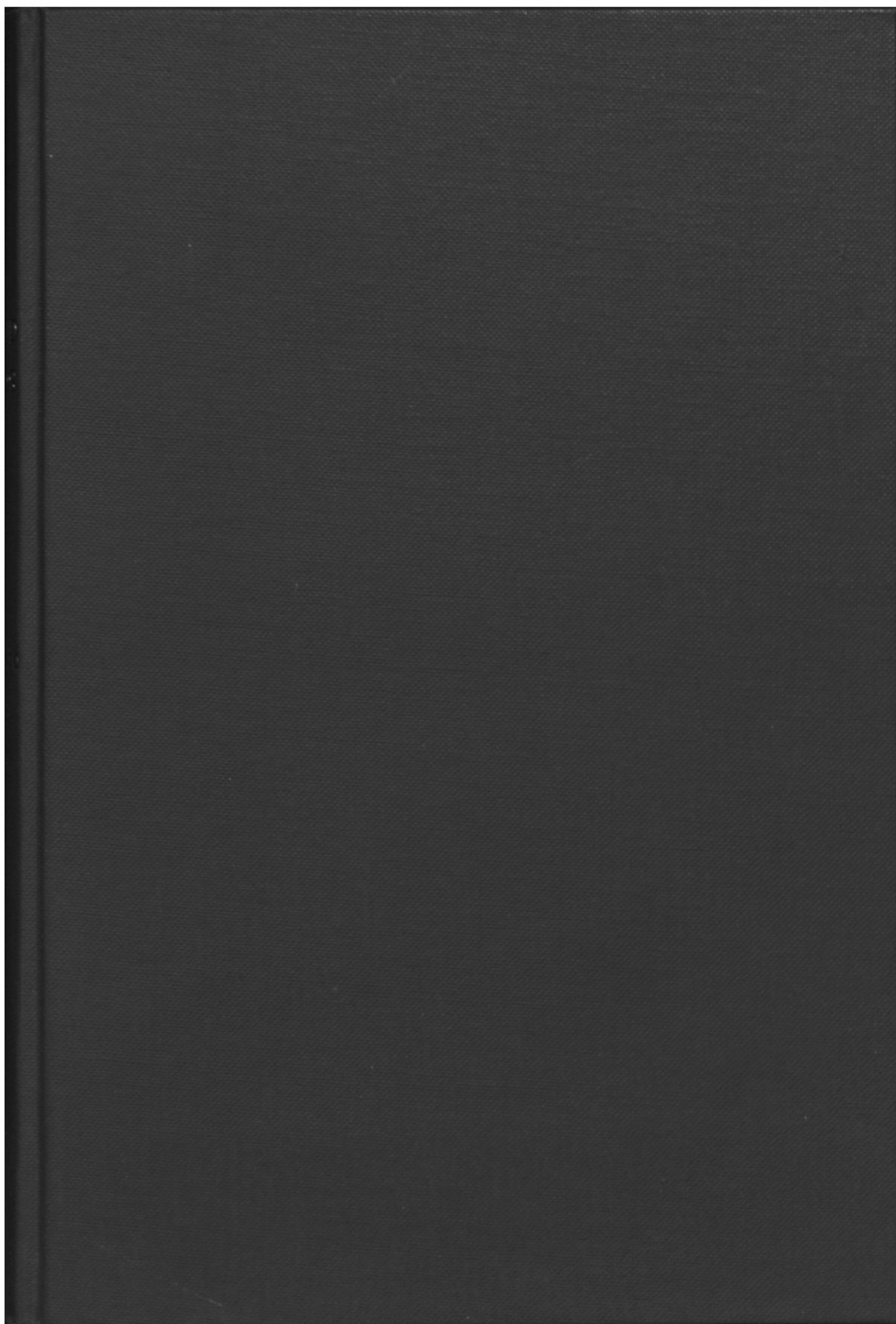




DE WEST-INDISCHE GIDS

N.V. VAN DE GARDE & CO'S DRUKKERIJ, ZALTBOMMEL

De
West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Mr JOHANNA L. G. FELHOEN KRAAL
Mr B. DE GAAY FORTMAN, W. R. MENKMAN
Dr P. WAGENAAR HUMMELINCK
en Dr J. H. WESTERMANN

ZES EN DERTIGSTE JAARGANG



'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1955 – 1956

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE ZES EN DERTIGSTE JAARGANG

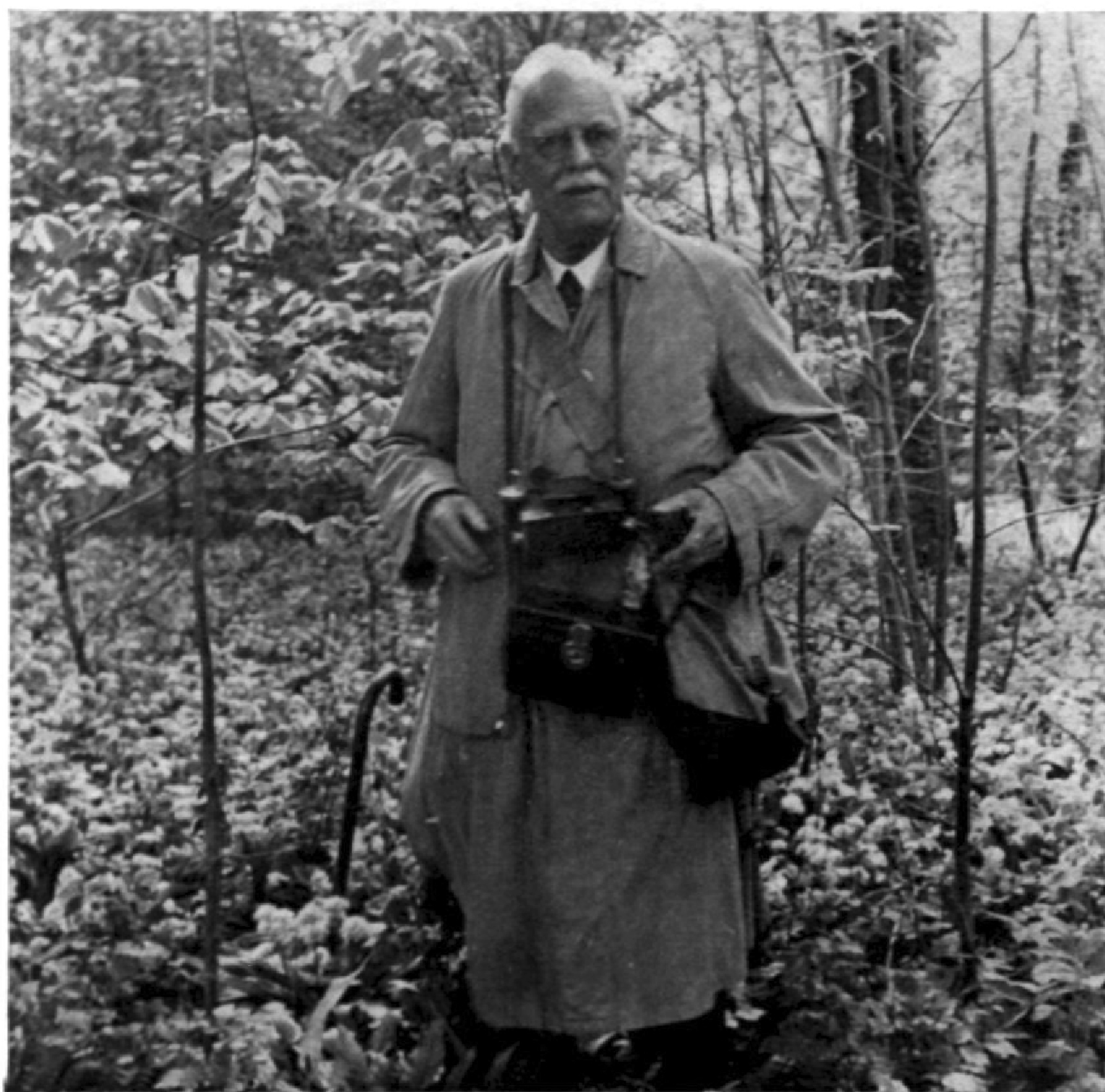
BESPREKINGEN

BIBLIOGRAFIE

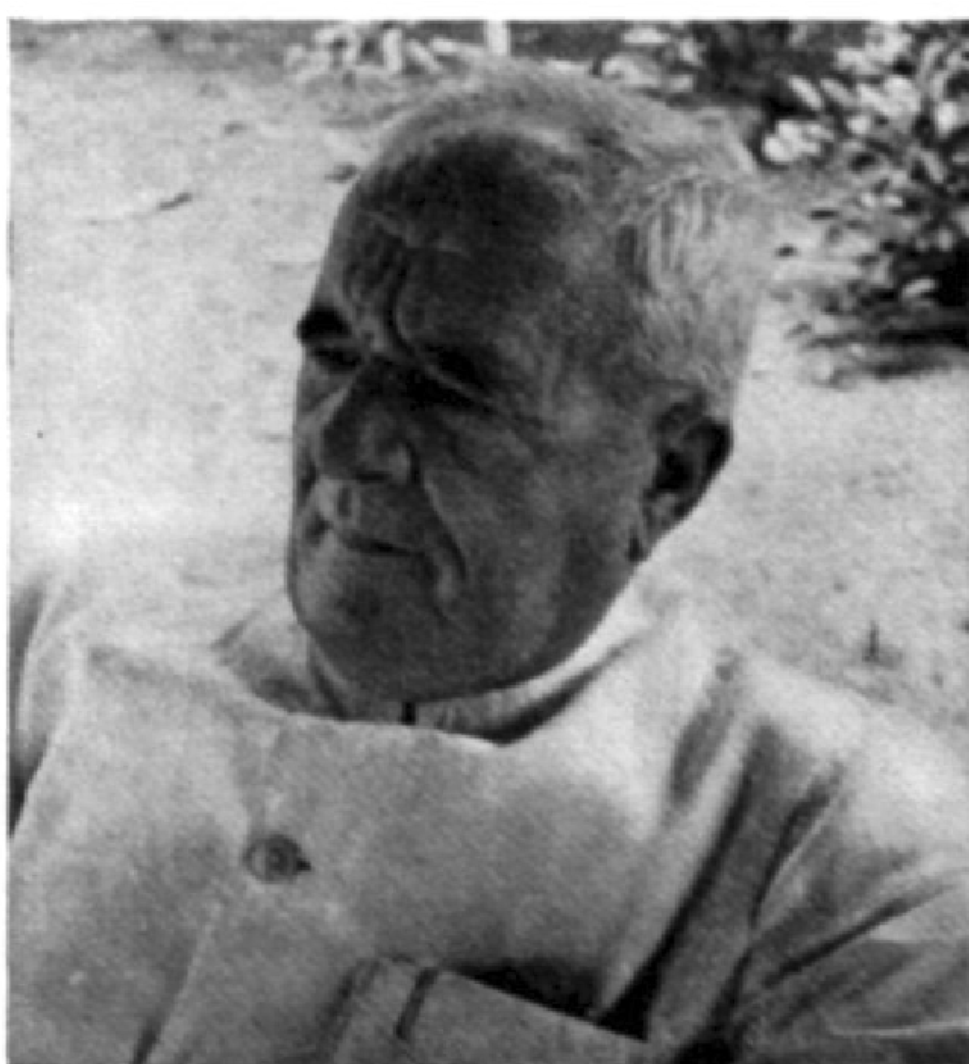
BOUWSTEENTJES

Bladz. 1–88: Juli 1955
Bladz. 89–224: Mei 1956

De uitgave van *De West-Indische Gids* wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de STICHTING CULTURELE SAMENWERKING i.l., Amsterdam, en van o.m. de volgende donateurs: N.V. ASSURANTIE MAATSCHAPPIJ DE NEDERLANDEN VAN 1845, 's-Gravengage, N.V. BILLITON MAATSCHAPPIJ, 's-Gravenhage, N.V. CURAÇAOSCHE HANDEL MAATSCHAPPIJ, Amsterdam, KONINKLIJLE LUCHTVAAKT MAATSCHAPPIJ N.V., 's-Gravenhage, MADURO & CURIEL'S BANK N.V., Curaçao, NEDERLANDSCHE HANDEL MAATSCHAPPIJ N.V., Amsterdam, N.V. OVERZEESE GAS- EN ELECTRICITEITSMAATSCHAPPIJ, Rotterdam, DE SURINAAMSCHE BANK N.V., Paramaribo.



A. Pulle



Stahel

TER HERINNERING AAN PROF. DR GEROLD STAHEL

EN ZIJN WERK VOOR DE LANDBOUW EN HET NATUURONDERZOEK IN SURINAME

DOOR

A. REYNE

GEROLD STAHEL is op 29 Juni 1887 te Gossau (kanton Zürich) in Zwitserland geboren, en in 1911 te Bazel gepromoveerd[1]). Van Mei 1914 tot September 1948 (behoudens een korte onderbreking in 1921) is hij werkzaam geweest aan het Landbouwproefstation in Suriname, aanvankelijk als plantkundige, sedert Januari 1919 als directeur. In September 1948 kreeg hij als zodanig eervol ontslag ,,onder dankzegging voor de gedurende zeer langen tijd aan den lande bewezen gewichtige diensten". Stahel bleef nog tot October 1950 in Suriname om zijn werk ten bate van de cacaocultuur voort te zetten. Daarna is hij met zijn vrouw teruggekeerd naar Zwitserland, waar zij zich te Quinten aan de Walensee vestigden. In de jaren 1918–1924, toen ik aan bovengenoemd proefstation verbonden was, heeft Stahel mij reeds foto's van de Walensee getoond, waar hij na zijn pensionnering zou gaan wonen. Toen het in November 1950 eindelijk zover was gekomen, heeft hij helaas slechts kort van zijn rust mogen genieten. Reeds in Januari 1953 is hij ziek geworden, en verhuisde hij naar Bern om zich daar te laten behandelen. Te Bern werd hij in het ziekenhuis opgenomen wegens een leverkwaal, vermoedelijk het gevolg van oude malaria. Later werd hij door zijn vrouw thuis verpleegd, waar hij 13 Januari 1955 is overleden.

Stahel heeft zeer veel bijgedragen tot het natuurwetenschappelijk en landbouwkundig onderzoek in Suriname. Hij was een buitengewoon begaafd en veelzijdig onderzoeker, met een zeldzame energie en werkkracht. Nu deze rusteloze werker is heen-

[1]) Zijn dissertatie handelt over ,,Stickstoffbindung durch Pilze bei gleichzeitiger Ernährung mit gebundenem Stickstoff" en is verschenen in Jahrb. f. wiss. Botanik, Bd, 49, 1911. Zijn promotor was Prof. Dr Alfr. Fischer. De hierbij afgebeelde foto van Prof. STAHEL werd in 1944 opgenomen achter zijn huis in de Cultuurtuin te Paramaribo.

gegaan, is het zeker gepast om een overzicht te geven van het vele en belangrijke werk, dat hij in en voor Suriname gedaan heeft.

Toen Stahel in Mei 1914 in Suriname aankwam, werd hij al dadelijk voor een belangrijk probleem geplaatst, nl. dat van de oorzaak der krullotenziekte, waardoor de cacaoproductie in Suriname van 1895–1905 met 60% was gedaald. In 1901, toen de toestand kritiek werd, zond de Nederlandse Regering Prof. Dr F. A. F. C. Went, die vroeger directeur-plantkundige van een proefstation op Java was geweest, naar Suriname. Went heeft na zijn reis vier rapporten gepubliceerd over de landbouw in Suriname en op de Nederlandse Antillen. In het eerste rapport werd o.a de stichting van een proefstation te Paramaribo aanbevolen, waaraan in 1903 gevolg werd gegeven. Het vierde rapport handelde over „De ziekteverschijnselen van de cacaoplant". Went was de eerste, die levende krulloten ter plaatse bestudeerde. Hij vond tussen de cellen een schimmel, die in reincultuur echter niet wilde fructificeren. Infectie met het mycelium der reincultures had geen resultaat. Went hield deze schimmel voor de oorzaak der ziekte, maar stelde tevens vast, dat het bewijs daarvoor nog door infectieproeven geleverd moest worden.

Dr C. J. J. van Hall, de eerste Directeur van Landbouw in Suriname, en de landbouwassistent Drost, onderzochten de krullotenziekte uitvoerig, en legden de resultaten vast in Bulletin 16 van genoemd Departement. De geïsoleerde schimmel fructificeerde in hun reincultures wèl, en werd beschreven als *Colletotrichum luxificum* n. sp. maar het bewijs door middel van infectieproeven, dat deze schimmel inderdaad de oorzaak der krullotenziekte was, werd niet geleverd. Wel werd vastgesteld, dat soortgelijke vruchtlichamen op afstervende krulloten en versteende cacaovruchten voorkomen. In 1913 publiceerde J. B. Rorer een artikel, waarin vastgesteld werd, dat genoemde *Colletotrichum* in Trinidad een gewone saprophyt is op plantenresten, vooral op vruchten, hoewel de krullotenziekte daar niet voorkwam. Rorer reisde naar Suriname om de zaak nader te bestuderen, maar vond bij het Landbouwdepartement geen gehoor (Dr van Hall was inmiddels vertrokken naar Oost-Indië), zodat hij zijn onderzoek op de plantage St Barbara verrichtte, daartoe uitgenodigd door de eigenaar. Rorer isoleerde steeds dezelfde schimmel uit krulloten, en hield deze voor de oorzaak der ziekte, maar het gelukte hem niet om de schimmel tot fructificatie te brengen. Infecties met het mycelium hadden geen resultaat.

Daar dit mycelium steeds zg. „clamp connections" vertoonde, besloot hij, dat het een Basidiomyceet moest zijn.

Nadat Stahel in Mei 1914 zijn dienst bij het Landbouwproefstation aanvaard had, heeft hij onmiddellijk zijn aandacht op dit probleem gevestigd. Op dode krulloten werden een drietal paddestoeltjes gevonden, o.a. een *Marasmius*-soort. Deze *Marasmius*, later door Stahel beschreven als *M. perniciosus*, werd het eerst in studie genomen. Met de sporen daarvan konden krulloten kunstmatig verwekt worden, ook in het geïsoleerde Bosnegerdorp Gansee, dat steeds vrij van de ziekte was gebleven. De resultaten werden in 1915 gepubliceerd in Bull. 33[1]). In 1919 werden verdere onderzoekingen over de biologie der krullotenziekte en haar bestrijding bekend gemaakt in Bull. 39. De bestrijding bestond in het geregeld wegsnijden der krulloten door een vaste ploeg arbeiders. Aanvankelijk werden de krulloten uit de velden gedragen en verbrand. Later bleek, dat dit niet nodig was, en zeker niet lonend.

In 1923 onderzocht Stahel krulloten uit Ecuador, in 1928 uit Trinidad, en in 1935 uit Brazilië, toen de ziekte ook in deze landen in de cacaoplantages was binnengedrongen. Men verzocht hem naar Ecuador en Trinidad te komen voor een nader onderzoek; alleen aan het laatste verzoek heeft hij gevolg gegeven.

In 1917 had Stahel zijn belangrijke studie over de Zuidamerikaanse Hevea-bladziekte voltooid, en gepubliceerd in Bull. 34. *Hevea brasiliensis* werd in 1896 in Suriname ingevoerd. Begin 1912 waren er ca. 250.000 bomen van 1–4 jaar aanwezig, als tussenplanting in bacovenvelden, waarin vaak ook koffie en cacao stond. De wilde *Hevea guianensis*, die in de bossen van Suriname vrij algemeen voorkomt, wordt vaak aangetast door een schimmel, *Melanopsammopsis Ulei*, die P. Hennigs reeds in 1904 van wilde Hevea aan de Boven-Amazone als *Dothidella Ulei* beschreven heeft. Bij wilde Hevea veroorzaakt deze bladziekte slechts weinig schade, maar in gesloten aanplant werkt de ziekte ruïneus, zoals later gebleken is. Toen de Hevea-cultuur in Suriname reeds was afgeschreven, was de Hevea-plantage van de „Compagnie des Mines d'Or" aan de Lawa (Boven-Marowijne) nog gezond. In het voorjaar van 1918 begon de bladziekte ook daar ruïneus op te treden; dit was blijkbaar een gevolg van infectie door wilde Hevea in de aangrenzende bossen. Binnen een half jaar stierf $^1/_3$ der ca. 40.000 Hevea-bomen, waarna de plantage werd

[1]) Bull. en Meded. heeft in dit artikel steeds betrekking op de bulletins en mededelingen van het Departement van Landbouw (resp. Landbouwproefstation) in Suriname.

afgeschreven. Na deze laatste Hevea-ramp schreef Stahel in het landbouwtijdschrift West Indië (Jrg. IV, 1919, blz. 64): „De Zuidamerikaanse Hevea-bladziekte maakt de pararubber-cultuur in Zuid Amerika onmogelijk". Dat deze conclusie juist was, is later duidelijk gebleken bij de grote Hevea-plantages, die Ford in het Amazone-gebied liet aanleggen om rubber te leveren voor zijn autofabrieken. Alleen in Oost-Azië, ver van het vaderland der Hevea, is de Hevea-cultuur tot bloei gekomen.

In 1920 verscheen Stahel's eerste studie over de zeefvatenziekte (phloeem-necrose) der Liberia-koffie in Suriname (Bull. 40). Deze ziekte was reeds lang in Suriname bekend, maar haar oorzaak niet opgehelderd. In 1917 ontdekte Stahel, dat de zeefvaten der zieke bomen gestorven waren, plat gedrukt en met gom gevuld. In 1930 heeft hij (samen met Bünzli) het onderzoek over deze ziekte voortgezet. Toen bleek hem, dat de vergomde zeefvaten eerst in het eindstadium der ziekte voorkomen, en dat in een vroeger stadium de jonge, nog levende zeefvaten door herhaalde deling in 3–8 kleinere gesplitst worden. Bij verder onderzoek vond Stahel ten slotte, dat de zieke zeefvaten aanvankelijk gevuld zijn met Flagellaten, die hij als *Phytomonas leptovasorum* beschreef (Phytopathol. Zeitschr. IV, p. 65–82, 539–544, VI, p. 335–357; 1931–1933). In Stahel's laatste publicatie over de zeefvatenziekte (Netherl. Journ. of Agric. Science, vol. 2, 1954, p. 260–264), die een samenvatting geeft van zijn vroegere publicaties over dit onderwerp, wordt de betrokken Flagellaat *Leptomonas davidi* genoemd. Door schrijver dezes werden in 1924 een drietal schildluizen gevonden, die in het phloeem der koffiewortels zuigen. Vermoed werd, dat deze wortelluizen, die soms zeer talrijk voorkomen, de ziekte overbrengen. Infectieproeven met *Rhizoecus coffeae* Laing, de meest algemene soort, gelukten echter niet, hoewel Stahel in het lichaam talrijke Flagellaten vond. Later heeft Stahel de wants *Lincus spathuliger* Breddin (fam. Pentatomidae) voor de overdrager der zeefvatenziekte gehouden (Meded. 7 van Jan. 1934; J. G. Leach „Insect transmission of plant diseases", 1940, pp. 392–394). Voor zover mij bekend is, heeft hij het definitieve bewijs daarvoor niet kunnen leveren, en zijn de infectieproeven evenals die met de wortelluizen negatief uitgevallen. Stahel schreef mij eens (3.V.1951), dat de zeefvatenziekte het moeilijkste onderzoek was, dat hij ooit verricht had. Hij verwachtte, dat zijn opvolgers de resultaten van zijn onderzoek zouden bevestigen en de wijze van overdracht door genoemde wants nader uitwerken.

Stahel's onderzoek over de Sclerotiumziekte der Liberia-koffie in Suriname verscheen in 1921 (Bull. 42). In 1937 publiceerde hij uitvoerige onderzoekingen over twee bladziekten van de banaan (Bull. 53; Tropical Agriculture XIV). Verder verschenen van zijn hand artikelen over de krulloten van *Eugenia latifolia* Aublet (1933), over een bladvlekkenziekte van Citrus (1940), en over de schimmeltuinen der bladsnijdermieren (*Atta cephalotus* en *A. sexdens* L.) in 1938, 1941 en 1943.

Ook aan schadelijke insecten wijdde Stahel zo nu en dan zijn aandacht. In 1917 verscheen een korte mededeling over een schorskevertje (*Xyleborus perforans*) in Liberia-koffie, in 1925 volgden twee mededelingen over een *Stephanoderes* sp., die eerst voor de beruchte koffiebessenboeboek (*S. hampei* Ferr.) werd aangezien, maar later een onschuldige soort bleek te zijn, waarop de biologie reeds wees. Verder publiceerde hij in de jaren 1939–1941, in samenwerking met D. C. Geijskes, uitvoerige onderzoekingen over de reeds genoemde bladsnijdermieren (nestbouw, schimmeltuinen, bestrijding). In 1938 had hij reeds een uitvoerig verslag uitgebracht over de schimmeltuinen van *Atta cephalotes* aan het Botanisch Congres te Rio de Janeiro (Anais Primeira Reunião Sul-Americana de Botanica, I, p. 199–213).

Naast zijn onderzoekingen over plantenziekten heeft Stahel ook ander belangrijk werk verricht voor de Surinaamse landbouw, in het bijzonder voor de selectie van cacao. Hij hield daarover reeds op 28 Juni 1916 voor de Surinaamse Landbouwvereeniging een lezing, welke leidde tot de oprichting van het Surinaamsche Selectiefonds op 2 Augustus d.a.v. In 1919 verscheen zijn eerste verslag over het voor de selectie van koffie en cacao verrichte werk (Bull. 36), en in 1925 zijn handleiding voor het oculeren van cacao (Bull. 49). Helaas is de cacao-cultuur in Suriname vrijwel te gronde gegaan na de felle droogte van 1925–1926. Er scheen een noodlot op de grote cultures in Suriname te rusten, dat na de bacoven en de Hevea ook de cacao trof. De bevolkingscultuur van cacao aan de Goudkust in Afrika had zo langzamerhand op de wereldmarkt een overheersende positie ingenomen, waartegen de plantagecacao moeilijk kon concurreren. Toen de cultuur aan de Goudkust door ziekte sterk achteruit begon te gaan, en er na de oorlog van 1939–'45 een wereldtekort aan cacao ontstond, is men in de andere cacao-landen weer belang gaan stellen in de cacao als plantagecultuur, omdat de prijs door het tekort zeer sterk was gestegen. Op 1 Mei 1947 hield Stahel een lezing over de herleving der cacao-cultuur. In hetzelfde jaar

heeft hij in Meded. 10 en 11 een uitvoerig résumé gegeven over de positie dezer cultuur. In Juni 1948 verscheen zijn publicatie over de bladstekken-methode voor het vermenigvuldigen van cacao (Bull. 61), een door hem gevonden methode om zo snel mogelijk het uit Trinidad ontvangen superieure cacao-materiaal (5 hoog producerende clonen) te vermeerderen. Toen hij in September 1948, na 34 jaar aan het proefstation in Suriname gewerkt te hebben, met pensioen ging, bleef hij nog tot October 1950 werkzaam voor deze cacao-kwekerij.

Ook voor de sinaasappel- en de rijstcultuur heeft Stahel veel werk verricht; kleinere onderzoekingen hadden betrekking op koffiebereiding, oliepalm, perubalsem, vlechtstroo (Carludovica), soya enz. Verder publiceerde hij in 1942 een belangrijk werk over de nuttige planten van Suriname (Bull.57), waarvan in 1944 een tweede vermeerderde druk verscheen. Ook schreef hij in 1944 een brochure over „Surinam timbers" (2de druk 1947). De jaarverslagen 1914–1950 van het Departement van Landbouw (resp. Landbouwproefstation) in Suriname geven een uitvoerig overzicht over het vele werk, dat Stahel voor de Surinaamse landbouw heeft verricht. Als directeur van het Landbouwproefstation was hij ook belast met de Meteorologische Dienst in Suriname, waaraan hij veel aandacht besteedde.

Stahel heeft verder belangrijk werk gedaan voor het onderzoek der flora van Suriname. Tezamen met de houtvester J. W. Gonggrijp heeft hij zeer veel herbarium-materiaal verzameld, dat aan het Botanisch Museum te Utrecht bewerkt is, of bewerkt wordt (vergl. de grote „Flora of Surinam" van Prof. Dr A. A. Pulle en medewerkers, die sedert 1931 verschijnt). Stahel heeft ook belangrijk bijgedragen tot de kennis der Surinaamse flora door zijn eigen publicaties. Behalve de reeds genoemde werken over plantenziekten, de nuttige planten en de houtsoorten van Suriname, publiceerde hij in 1918 een uitvoerige verhandeling over de bloeiwijze, en in 1928 over de bloembiologie van cacao; verder enige kleinere botanische artikels.

Stahel voelde zich zeer aangetrokken tot de binnenlanden van Suriname, en vertoefde daar vaak. Met J. W. Gonggrijp ondernam hij een tocht naar de Hendriktop (zie W.I. Gids 1923), en in 1926 was hij leider van de Expeditie naar het Wilhelminagebergte (vergl. Bulletin 82–87 van de Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën). In 1920 reisde hij met schrijver naar een wild cacao-bos in het Coppename-gebied, waarbij bleek, dat deze wilde cacao

de bakermat van de krullotenziekte der cacaoplantages was (Ind. Mercuur 1920). In 1923, toen er sprake was van hervatting der bacoven-cultuur, ging Stahel in opdracht van de Gouverneur naar Centraal-Amerika, waarbij hij ook Brits Guyana, Trinidad, Venezuela en Curaçao bezocht. Behalve aan bananen, wijdde hij op deze reis ook zijn aandacht aan Citrus, cacao, en andere onderwerpen (zie Bull. 45). Bij alle grotere reizen van natuuronderzoekers in het binnenland was Stahel steeds van de partij. Hij heeft ook een artikel geschreven over de bovenlandse Indianen (1942) en over het Bosneger-vraagstuk (1944); verder tezamen met Geijskes gepubliceerd over verkenningsvluchten boven Suriname's binnenlanden (1940), en met H. J. Müller over de vruchtbaarheid van de grond in die binnenlanden (1933; Bull. 52).

In het Koninklijk Instituut voor de Tropen te Amsterdam bevinden zich vele foto's van het Surinaamse binnenland, die door Stahel opgenomen zijn, verder veel ander materiaal, dat van hem afkomstig is. Hij is één van de grootste bevorderaars van het natuurwetenschappelijk onderzoek van Suriname geweest. Destijds heeft hij ook gedacht aan een gasten-laboratorium in Suriname voor buitenlandse onderzoekers, zoals er een te Buitenzorg was gesticht (vergl. W.I. Gids 1920).

Schrijver dezes heeft het voorrecht gehad met Stahel aan het proefstation te Paramaribo te werken in de jaren, waarin hij zijn belangrijke onderzoekingen over de krullotenziekte der cacao, de Hevea-bladziekte, en de zeefvatenziekte der Liberia-koffie verrichtte. Stahel was een zeer nauwgezet onderzoeker. Geen moeite was hem te veel, wanneer deze voor zijn werk nodig was. Zo nam hij eens 48 uur achtereen elk uur de sporenproductie van de krulloten-paddestoel op, en verscheen hij op het proefstation met een wekker, die elk uur ratelde. Voor zijn onderzoek over de Hevea-bladziekte had hij gegevens nodig over de dauwvorming op de bladen, waarvoor hij enige nachten doorbracht in de kruinen van Hevea-bomen in de Cultuurtuin. Zijn ijver, enthousiasme, en ook zijn optimisme, scheen geen grenzen te kennen. Wanneer hij een bepaald doel voor ogen had, was hij moeilijk daarvan af te brengen. Toen de planters er op wezen, dat het geen zin meer had om het onderzoek over de Hevea-bladziekte voort te zetten, omdat de Hevea-cultuur in Suriname reeds was afgeschreven, zette hij door, en antwoordde: *„anders komt niets daaruit"*. Er *kwam* ook iets uit, zoals de uitstekende verhandeling van Bull. 34 aantoont. Het is begrijpelijk, dat Stahel's onverzettelijk karakter, waardoor hij bij zijn onderzoek zo veel bereikte, meermalen

aanleiding gaf tot onenigheid met anderen, hoewel hij overigens een goedhartige natuur bezat. „Chacun a les défauts de ses vertus". Dit gold ook voor hem, maar zijn fouten werden zeer ver in de schaduw gesteld door zijn deugden.

Stahel's werk heeft buiten Suriname al spoedig de aandacht getrokken. Toen hem een betrekking in Oost-Indië werd aangeboden met een belangrijk hoger salaris, pasten de Surinaamse planters het tekort bij. In Maart 1921 werd Stahel benoemd tot hoogleraar in de phytopathologie en mycologie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen. Op 1 Juli 1921 hield hij zijn inaugurale rede over: „De infectieproef in de phytopathologie", maar op de laatste dag van dat jaar was hij al weer teruggekeerd in Suriname. Hij had in Wageningen alleen een collegezaal en een geheel leeg laboratorium tot zijn beschikking en diende onmiddellijk een begroting in voor drie kassen à f 20.000, maar dit voorstel werd afgewezen, omdat het viel in een periode van bezuiniging. Stahel was niet bereid om onder deze omstandigheden te beginnen, en hij vroeg ontslag aan zonder ooit een college gegeven te hebben. Toen hij voor zijn vertrek bij de Minister kwam, en nog eens zijn bezwaren te berde bracht, zei deze tegen hem: „maar U had toch kunnen beginnen met college te geven", waarop Stahel (wiens Nederlands toen nog niet volmaakt was) had geantwoord: „Maar, Excellenz, er is daar geen glasje in dat hele labor". Stahel was niet politiek aangelegd, hij hield niet van schipperen of halve maatregelen, en dus keerde hij dadelijk naar Suriname terug.

In 1924 werd Stahel benoemd tot correspondent van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, en in 1926 (na zijn expeditie naar het Wilhelmina-gebergte) tot ridder in de Nederlandse Leeuw. Voor zover ik weet, zijn hem na het professoraat te Wageningen geen andere betrekkingen meer aangeboden gedurende de 29 jaren, die hij nog in Suriname doorbracht. Ik heb wel eens de indruk gekregen, dat zijn werk daar later niet meer voldoende gewaardeerd werd. Stahel schreef mij eens, dat het onder Gouverneur Rutgers prettig dienen was. Deze Gouverneur, die zijn loopbaan zelf als phytopatholoog begon, later directeur van het proefstation der A.V.R.O.S. te Medan was, en Directeur van Landbouw te Buitenzorg, heeft zeker Stahel's verdiensten beter kunnen beoordelen dan één van zijn voorgangers.

Onder de proefstation-werkers in Oost- en West-Indië was Stahel een van de meest uitblinkende onderzoekers; zijn veelzijdige arbeid, vastgelegd in tal van uitstekende publicaties, zal nog lang nawerken, en niet spoedig vergeten worden.

BIBLIOGRAFIE DER PUBLICATIES VAN PROF. DR GEROLD STAHEL

(Samengesteld door Dr F. W. OSTENDORF, Directeur van het Landbouwproefstation te Paramaribo, 15-2-1955)

1911 Stickstoffbindung durch Pilze bei gleichzeitiger Ernährung mit gebundenem Stickstoff. *Jahrb. wiss. Bot.* 49, pag. 579–618. (Inaugural-Dissertation).

1915 *Marasmius perniciosus* nov. spec., de veroorzaker van de krullotenziekte van de cacao in Suriname. *Marasmius perniciosus* nov. spec. The cause of the krulloten-disease of cocoa in Surinam. *Marasmius perniciosus* nov. spec., Der Erreger der Krülloten-krankheit des Kakaos in Surinam. *Bull. Dept. Landb. Sur.* 33, pp. 27 + platen.

1915 De Hevea-bladziekte van Zuid-Amerika. *Med. Dept. Landb. Sur.* 1 en 6.

1916 Over de bestrijding der Zuid-Amerikaanse Heveabladziekte. *De Ind. Mercuur* 39, pag. 986–987, 1149–1150.

1916 *Selectie en Oculatie van Cacao*. Paramaribo, pp. 17. (Lezing, gehouden voor de Surinaamsche Landbouwvereeniging op 28 Juni 1916).

1917 Wat de Surinaamse planters voor de selectie van koffie en cacao kunnen doen. *Med. Dept. Landb. Sur.* 11.

1917 De Zuid-Amerikaansche Heveabladziekte, veroorzaakt door *Melanopsammopsis Ulei* nov. gen. *Bull. Dept. Landb. Sur.* 34, pp. 111 + platen.

1917 Iets over palmstroo. (*Raphia, Mauritia, Carludovica*). *West-Indië* 2, pag. 54–57.

1917 Proeven met impregneren van hoedenvlechtstroo. *West-Indië* 2, pag. 81–82.

1917 Over een schorskevertje. (*Xyleborus perforans Woll.*) in de Liberiakoffie. *Med. Dept. Landb. Sur.* 8.

1917 De zeefvatenziekte (phloëemnecrose) van de Liberiakoffie in Suriname. *Med. Dept. Landb. Sur.* 12.

1918 De Sclerotium-ziekte van de Liberiakoffie in Suriname. *Med. Dept. Landb. Sur.* 13.

1918 De krullotenziekte in 1918. *West-Indië* 3, pag. 162–167.

1918 Wilde cacao-soorten in Suriname. *West-Indië* 3, pag. 167–171.

1918 Über die Inflorescenzen von *Theobroma cacao* Linn. und *Theobroma bicolor* Humb. und ihre Umformung unter dem Einfluss des Krüllotenschimmels (*Marasmius perniciosus* Stahel). *Ann. Jard. Bot. Buitenzorg* 30, pag. 95–114.

1919 De Zuid-Amerikaansche Heveabladziekte op de rubberplantage der „Lawa Caoutchouc Compagnie". *West-Indië* 4, pag. 63–64. (In Eng. vertaling gepubl. in *India Rubber World* 1919).

1919 Wilde cacao-soorten in Suriname. *West-Indië* 4, pag. 65–66.

1919 Eerste verslag over de werkzaamheden ten behoeve van de selectie van koffie en cacao. *Bull. Dept. Landb. Sur.* 36, pp. 23.

1919 Bijdrage tot de kennis der krullotenziekte. *Bull. Dept. Landb. Sur.* 39, pp. 34 + platen.

1920 De zeefvatenziekte (phloëemnecrose) van de Liberiakoffie in Suriname. *Bull. Dept. Landb. Sur.* 40, pp. 26 + tabl.

1920 (Met A. REYNE) Een vreemdelingen-laboratorium voor biologisch onderzoek in Suriname. *West-Indische Gids*, deel 3, p. 65–76.
1920 Een wild cacaobosch aan de Mamaboen-kreek (Boven-Coppename). *De Ind. Mercuur* 43, pag. 681–682.
1921 Enkele practische wenken voor het oculeeren van cacao. *Med. Dept. Landb. Sur.* 17.
1921 De Sclerotium-ziekte van de Liberiakoffie in Suriname, veroorzaakt door *Sclerotium coffeicolum* nov. spec. *Bull. Dept. Landb. Sur.* 42, pp. 34 + platen.
1921 *De infectieproef in de phytopathologie.* (Inaugurale rede, Wageningen, 1 Juli, 1921), pp. 20.
1924 Verslag van een dienstreis naar Centraal-Amerika (1 Febr.-2 April 1923). *Bull. Dept. L.N.H. Sur.* 45, pp. 73 + platen.
1924 De Perubalsem-boomen in den Cultuurtuin te Paramaribo. *De Ind. Mercuur* 47, pag. 689.
1925 Het veredelen der sinaasappels in Suriname. *De Ind. Mercuur* 48, pag. 15–16.
1925 Proeven met een nieuwe tapmethode voor Perubalsem-boomen. *De Ind. Mercuur* 48, pag. 679–680.
1925 De Koffiebessenboeboek in Suriname. *Med. Dept. L.N.H. Sur.* 18.
1925 Een onschadelijke bessenboeboek (*Stephanoderes* spec.) van de Liberiakoffie in Suriname. *Med. Dept. L.N.H. Sur.* 19.
1925 Handleiding voor het oculeeren van cacao. *Bull. Dept. L.N.H. Sur.* 49, pp. 17 + platen.
1925 Het verschepen van sinaasappels uit Suriname. *Bull. Dept. L.N.H. Sur.* 50, pp. 24.
1926 De expeditie naar het Wilhelminagebergte. *Bull. Mij. Bevord. Natuurk. Onderz. Ned. Kol.* 82–87.
1928 De Rubbercultuur en de Zuid-Amerikaansche Heveabladziekte in Suriname. *De Ind. Mercuur* 51, pag. 623.
1928 Beiträge zur Kenntnis der Blütenbiologie von Kakao (*Theobroma cacao L.*). *Verh. Kon. Akademie v. Wetenschappen*, Amsterdam, afd. Natuurk., 2e sectie 25, no. 6, pp. 21.
1929 Sinaasappelcultuur in Suriname. *De Ind. Mercuur* 52, pag. 716.
1929 De werkelijke waarde van Suriname als cultuurland. *De Ind. Mercuur* 52, pag. 779–780.
1930 Bevolkings-koffiecultuur in Suriname. *De Ind. Mercuur* 53, pag. 149–150.
1930 De krullotenziekte op Trinidad. *De Ind. Mercuur* 53, pag. 564–565.
1930 Over de jacht in Suriname. *De Ind. Mercuur* 53, pag. 708–709.
1930 (Met H. BÜNZLI). – Nieuwe onderzoekingen over de zeefvatenziekte (phloëemnecrose) van de koffie in Suriname. *De Ind. Mercuur* 53, pag. 919–921.
1931 De cultuurproeven op Zanderij I. *De Ind. Mercuur* 54, pag. 141–142.
1931 De krullotenziekte op Trinidad. *De Ind. Mercuur* 54, pag. 467.
1932 (Met J. A. BANGE). De verschepingen van sinaasappelen naar Nederland in 1932. *Med. Dept. Landb. proefst. Sur.* 5, pp. 13.
1932 Zur Kenntnis der Siebröhrenkrankheit (Phloëmnekrose) des Kaffeebaumes in Surinam. *Phytop. Zeitschr.* 4, pag. 65–82; II ibid. pag. 539–544.
1932 Rexora rijst. *De West* van 29 Nov. 1932.

1933 Zur Kenntnis der Siebröhrenkrankheit (Phloëmnekrose) des Kaffeebaumes in Surinam III. *Phytop. Zeitschr.* 6, pag. 335–357.
1933 The witchbrooms of *Eugenia latifolia* Aubl. in Surinam caused by *Pseudomonas hypertrophicans* nov. spec. *Phytop, Zeitschr.* 6, pag. 441–452.
1933 Het gedrag van enkele in Suriname gekweekte rijstsoorten bij het pellen. *De Ind. Mercuur* 56, pag. 33–35.
1933 De rijstcultuur in Suriname. *De Ind. Mercuur* 56, pag. 741, 757 en 773.
1933 De cultuurwaarde van Suriname. *West-Ind. Gids* 15, pag. 158–162.
1933 (Met H. J. MÜLLER). Gegevens over de vruchtbaarheid der Surinaamsche Binnenlanden. *Bull. Dept. Landb. Proefst. Sur.* 52, pp. 27 + tabl.
1934 Influence de la teneur en eau du grain sur le décorticage du paddy et le pourcentage de brisures I – *Riz et Riziculture* 7, pag. 163–175.
1934 Verdere bijdragen tot de kennis van het gedrag bij het pellen van enkele in Suriname gekweekte rijstsoorten. *De Ind. Mercuur* 57, pag. 107–110.
1934 De tegenwoordige stand van het onderzoek naar den overdrager der zeefvatenziekte van de koffie. *Med. Dept. Landb. Proefst. Sur.* 7, pp. 9.
1934 The Banana Leaf Disease in Surinam. *Trop. Agr.* XI, pag. 138–142.
1935 De krullotenziekte in Brazilië. *De Ind. Mercuur* 58, pag. 71.
1935 Bijdragen tot de kennis van het ontstaan van „Suncracks" bij rijst. *De Ind. Mercuur* 58, pag. 87–89.
1935 Gegevens over de productie der sinaasappelboomen in Suriname. *De Ind. Mercuur* 58, pag. 493–494.
1935 De sawarie-noot, *Caryocar nuciferum* L., en enkele andere in Suriname in het wild groeiende noten. *De Ind. Mercuur* 58, pag. 689–691.
1935 Breakage of rice in milling in relation to the condition of the paddy. *Trop. Agr.* 12, pag. 255–261.
1935 Influence de la teneur en eau du grain sur le décorticage du paddy et le pourcentage de brisures II. *Riz et Riziculture* 8, pag. 101–115.
1935 La formation des „Suncracks" du riz. *Riz et Riziculture* 9, pag. 1–16.
1936 De rijstproeven in 1935. *Korte Med. Landb. Proefst. Sur.* 1, pp. 3.
1936 Breuk in rijst. *De Ind. Mercuur* 59, pag. 129–133.
1937 De *Cercospora*-bladziekte der bacoven. *Bull. Dept. Landb. proefst. Sur.* 53, pp. 27.
1937 The Banana Leaf Speckle in Surinam caused by *Chloridium musae* nov. spec. and another related Banana Disease. *Trop. Agr.* 14, pag. 42–45.
1937 Banana Leaf spot. (*Cercospora musae*). *Trop. Agr.* 14, pag. 59–60.
1937 Notes on Cercospora Leaf Spot of Bananas (*Cercospora musae*). *Trop. Agr.* 14, pag. 257–264.
1937 Onderzoekingen over gestoomde rijst (Meded. vanwege het Landb. proefst. te Paramaribo). *De West* van 17 Dec. 1937.
1938 De productie der oliepalmen op Zanderij I. (Meded. vanwege het Landb. proefst. te Paramaribo). *De West* van 7 Jan. 1938.
1938 Etudes sur le Riz étuvé. *Riz et Riziculture* 12, pag. 119–164.
1938 Sobre o fungo cultivado pela formiga *Atta cephalotes* (über den Pilz der Gärten von *Atta cephalotes*). *Anais Primeira Reunião Sul-Americana de Botanica* (Rio de Janeiro) I, pag. 199–213.
1939 (Met D. C. GEIJSKES). Über den Bau der Nester von *Atta cephalotes* L. und *Atta sexdens* L. – *Revista de Entomologia*, X, pag. 27–78.

1940 (Met D.C. Geijskes). Observations about temperature and moisture in Atta-nests. *Revista de Entomologia*, X, pag. 766–775.
1940 (Met D. C. GEIJSKES). De parasolmieren en hunne bestrijding. *Bull. Dept. Landb. proefst. Sur.* 56, pp. 28.
1940 *Corticium areolatum*, the cause of areolate leaf spot of Citrus. *Phytopathology* 30, pag. 119–130.
1940 (Met D. C. GEIJSKES). Drie verkenningsvluchten boven Suriname's binnenlanden met het K.L.M.-vliegtuig „de Snip". *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* 57, pag. 441–456.
1940 (Met D. C. GEIJSKES). De zand- en schelpritsen. *De Surinamer* van 20 Dec. 1940.
1941 (Met D. C. GEIJSKES). Weitere Untersuchungen über Nestbau und Gartenpilz von *Atta cephalotes L.* und *Atta sexdens L. Revista de Entomologia* 12, pag. 243–258.
1941 The effect of carbon bisulfide on the germination power of paddy. *Trop. Agr.* 18, pag. 200–203.
1941 Een feest bij de Trio Indianen. *De Surinamer* van 20 Oct. 1941.
1942 De nuttige planten van Suriname. *Bull. Dept. Landb. pr.st. Sur.* 57 (De tweede druk verscheen in 1944 als *Bull.* 59, pp. 239).
1942 Verslag van drie reizen naar de bovenlandse Indianen, door Lodewijk Schmidt, bewerkt door Gerold Stahel. *Bull. Dept. Landb. proefst. Sur.* 58, pp. 63 + platen.
1943 The fungus gardens of the leafcutting ants. *Journ. New York Botanical Garden*, Vol. 44, pp. 245–253.
1944 Het Boschnegervraagstuk en het Coronie-plan. *Med. Dept. Landb. proefst. Sur.* 9, pp. 28.
1944 *Surinam timbers*. Paramaribo, pp. 39 (2e druk 1947).
1944 The jungle tree of dangling seeds. *Journ. New York Bot. Garden* 45, pag. 265–268.
1944 Notes on the Arowak Indian names of plants in Surinam, *Journ. New York Bot. Garden* 45, pag. 268–279.
1945 The natural resources of Surinam, in: *Plants, Plant Science in Latin America* (Ed. F. Verdoorn, Waltham Mass.), pag. 107–108.
1946 Foods from fermented soy beans as prepared in the Netherlands Indies. *Journ. New York Bot. Garden* 47, pag. 261–267, 285–296. (*Med. Dept. Landb. proefst. Sur.* 12, 1947, pp. 20, Taohoe en Tempé)
1947 A new method of rooting cuttings of Hevea and other trees. *Trop. Agr.* 24, pag. 4–6.
1947 Cacao. *Med. Dept. Landb. proefst. Sur.* 10, pp. 32.
1947 Aantekeningen over cacao. *Med. Dept. Landb. proefst. Sur.* 11, pp. 19.
1947 *De herleving der cacao-cultuur*. Paramaribo, pp. 12.
1948 De bladstekken-methode voor het vermenigvuldigen van cacao, *Bull. Dept. Landb. proefst. Sur.* 61, pp. 15 + platen.
1949 Die vegetative Vermehrung des Kakaos durch Stecklinge, *Rev. Intern. Chocolaterie* 4, pag. 192–193.
1949 Notes on the root-system of Immortelle (*Erythrina glauca*), *Trop. Agr.* 26, pag. 61–62.
1949 De kapoeweri-methode voor het aanleggen van nieuwe cacaotuinen. *Landbouw* (Par.) 1, pag. 123–125.
1954 Die Siebröhrenkrankheit (Phloëmnekrose, Flagellatose) des Kaffeebaumes. *Neth. Journ. Agr. Sci.* 2, pag. 260–264.

IN MEMORIAM PROF. DR. A. A. PULLE

ZIJN WERK VOOR HET BOTANISCH ONDERZOEK IN SURINAME EN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

DOOR

J. Lanjouw

Op 28 Februari 1955 overleed te Utrecht op 77-jarige leeftijd Prof. Dr. August Adriaan Pulle. Prof. Pulle werd geboren te Arnhem op 10 Januari 1878. Hij studeerde te Utrecht en werd reeds spoedig na zijn candidaatsexamen assistent bij de jonge hoogleraar Prof. Dr F. A. F. C. Went en sindsdien is hij onafgebroken verbonden geweest aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. In 1906 promoveerde hij op een proefschrift getiteld ,An enumeration of the vascular plants known from Surinam'. In hetzelfde jaar werd hij lector in de plantensystematiek en plantengeografie en dit lectoraat werd in 1914 omgezet in een gewoon hoogleraarschap. Bij het bereiken van de 70-jarige leeftijd in 1948 verkreeg hij zijn emeritaat.

Prof. Pulle heeft zeer veel bijgedragen tot de ontwikkeling van de plantensystematiek en -geografie, niet alleen aan zijn eigen Universiteit maar in heel Nederland. Op grond van zijn werkzaamheid, zijn vele eigen publicaties en die van zijn leerlingen genoot hij een grote internationale bekendheid. Vooral heeft hij zijn aandacht gewijd aan de vermeerdering van de plantensystematische en -geografische kennis van de tropen, meer in het bijzonder van Guiana. Het is dan ook vooral om die reden dat een herdenking van Professor Pulle in dit tijdschrift op zijn plaats is.

Daartoe aangezocht door zijn leermeester Went werd Pulle in 1902 in staat gesteld als botanicus deel te nemen aan de Saramacca-expeditie, die onder leiding stond van de Luitenant ter zee Van Stockum. Kort voor zijn vertrek naar Suriname had Pulle zijn doctoraalexamen afgelegd. Zoals hij later vaak zelf

vertelde, was deze eerste kennismaking met de tropen voor hem een openbaring en deze eerste reis is van beslissende betekenis geweest voor Pulle's verdere werk en voor de ontwikkeling van het later onder zijn leiding gekomen instituut van de Utrechtse Universiteit. Het sprak vanzelf dat Pulle de door hem verzamelde planten uit Suriname ook zelf ging bewerken. Op aanraden van Prof. Went koos hij als dissertatieonderwerp het bewerken van de Surinaamse plantencollecties en het samenstellen van een lijst van alle uit Suriname bekende planten. Het Utrechtse herbarium bood daartoe een geschikte basis daar hier een belangrijk deel van de oudere, in de vorige eeuw gemaakte collecties aanwezig was. Deze waren aan het herbarium toegevoegd dank zij de vroegere hoogleraar Miquel, die zelf ook een aantal verhandelingen over de Surinaamse plantenwereld publiceerde. Het belangrijkste wat in Utrecht ontbrak was de collectie van Wullschlaegel (Brussel), de collectie Kegel (Goettingen) en de collectie Splitgerber (Leiden) zomede de collectie Hostmann waarvan slechts een klein deel in het Utrechtse herbarium aanwezig is en die in Kew het meest volledig is te vinden. Ook van deze buitenlandse collecties heeft Pulle indertijd het grootste deel kunnen bewerken door lenen en door bezoeken aan de herbaria te Kew, Goettingen en Berlijn. In 1906 verscheen zijn bovengenoemde dissertatie. Behalve dat dit werk een enumeratie geeft van de Surinaamse planten, bevat het ook een korte plantengeografische analyse en een vegetatiebeschrijving voornamelijk op eigen waarnemeningen van Pulle berustende. Dit werk, met grote zorgvuldigheid uitgevoerd, is van grondleggende betekenis geweest voor het botanisch onderzoek van Suriname en men mag gerust zeggen voor het botanisch onderzoek van geheel Guiana. Na Pulle's reis in 1902 kwam vrij veel nieuw materiaal (verzameld op de achtereenvolgende expedities in Suriname) in Utrecht binnen. Daarbij kwam ook nog het materiaal verzameld door de toenmalige dienst van het Boschwezen. In de aanvang stond Pulle altijd geheel alleen voor het bewerken van deze verzamelingen. Verschillende publicaties bevattende beschrijvingen van nieuwe soorten en critische opmerkingen zagen achtereenvolgens het licht terwijl hij in 1912 een zakflora van Suriname, bevattende tabellen waarmee men de Surinaamse planten tot op het genus kan determineren, publiceerde. Deze zakflora is in het gebruik een voortreffelijk boek gebleken en men kan niet anders dan de grootste bewondering hebben voor de wijze waarop hij deze tabellen heeft samengesteld. Natuurlijk is thans het boekje

verouderd, vele genera zijn sindsdien nieuw voor Suriname ontdekt en ook de systematische inzichten omtrent verschillende families en genera hebben zich gewijzigd, maar voor een eerste orientatie omtrent een plant die we niet kennen, zullen we toch nog altijd naar Pulle's zakflora grijpen. Het is jammer dat hij zijn voornemen om na zijn pensionnering een nieuwe editie van deze zakflora te gaan maken, niet ten uitvoer heeft kunnen brengen.

Intussen was er in de jaren tussen 1910 en 1920 een grotere verzamelactiviteit ontstaan en wel vooral door toedoen van de heren Prof. Dr G. Stahel, de toenmalige directeur van het Landbouwproefstation te Paramaribo en J. W. Gonggrijp, de houtvester en het hoofd van de dienst van het Boschwezen. Vooral uit de op zo voortreffelijke wijze door Gonggrijp ingerichte boomreservaten, met gemerkte bomen, is een stroom van zeer waardevol materiaal naar Utrecht gebracht. Dit was voor Pulle aanleiding om een grootser plan tot uitvoering te brengen, namelijk de uitgave van een complete, in de Engelse taal gestelde Flora van Suriname. Teneinde de laatste hand te leggen aan het voorbereidende werk achtte hij het nodig nogmaals Suriname persoonlijk te bezoeken en deze reis vond plaats in de zomer van 1920. Een belangrijk deel van Noord-Suriname werd op deze reis, samen met Stahel en Gonggrijp, bezocht en wederom werd een belangrijke collectie aangelegd. Weer in Nederland teruggkeerd, kon Pulle zich intensief gaan toeleggen op de uitwerking van zijn genoemd plan. Door zijn hoogleraarschap was hij in staat leerlingen voor dit werk aan te trekken en bovendien verzekerde hij zich voor de bewerking van verschillende families de medewerking van buitenlandse specialisten. Toch zou het nog geruime tijd duren voordat met de publicatie een aanvang kon worden gemaakt. Het was een voorrecht voor schrijver dezes dat hij wat dat aangaat in de gelegenheid werd gesteld de spits af te bijten, in die zin, dat zijn dissertatie over de Euphorbiaceae van Suriname, in 1931 verschenen, tevens de eerste aflevering van de Flora van Suriname was. Sindsdien verschenen de afleveringen van de Flora regelmatig, grotendeels werk van Pulle's leerlingen bevattende, voor een deel dissertaties maar ook belangrijke bijdragen van buitenlandse specialisten. Het werk is opgezet in acht delen en men kan zeggen dat ongeveer 75 à 80% nu verschenen is. Reeds spoedig genoot deze uitgave in het buitenland belangstelling en had alom een gunstige beoordeling. Men kan deze zonder overdrijving de meest moderne Zuidamerikaanse flora noemen. Altijd heeft Pulle er de nadruk op gelegd

dat het werk critisch moest zijn, dat de literatuurcitaten en de nomenclatuur goed verzorgd dienden te worden en dat het werk bruikbaar moest zijn voor verschillende doeleinden. In het algemeen kan men zeggen dat hij hierin uitstekend is geslaagd, al zal voor de niet-deskundige in sommige gevallen het werk wel eens te moeilijk blijken. Dit is voor een basaal werk als dit ook niet anders te verwachten.

Aanvankelijk heeft Pulle dit werk altijd moeten doen met de zeer bescheiden middelen die hem aan de Universiteit ten dienste stonden. Extra assistentie of geldmiddelen stonden hem nooit ter beschikking. Het was jammer dat men niet tijdig heeft ingezien dat Pulle daarvoor extra hulp behoefde, want dan had men hem in een vroeger stadium in de gelegenheid kunnen stellen veel meer te doen. Aan de andere kant moet toch ook gezegd worden dat op den duur de erkenning niet is uitgebleven en het was voor Pulle een zeer grote voldoening dat in de laatste jaren van zijn leven deze erkenning vooral van de zijde van Suriname zelf is gekomen. Hij verheugde er zich intens in dat nu het werk, wat betreft Suriname, met zoveel meer kracht nog ter hand kon worden genomen. Toen vlak na de beëindiging van de oorlog Dr P. Wagenaar Hummelinck en schrijver dezes bij hem kwamen om met hem te bespreken hoe het natuurwetenschappelijk onderzoek van Suriname en de Nederlandse Antillen nog meer zou kunnen worden bevorderd, was hij direct bereid tot alle medewerking. Dank zij hem kon nog in de zomer van 1945 de Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen tot stand komen. Hij was er de eerste voorzitter van, en dat de Studiekring zich heeft kunnen ontwikkelen en het initiatief heeft kunnen nemen voor de eerste grote natuurwetenschappelijke expeditie naar Suriname in 1948–1949, is grotendeels aan Pulle te danken. Trouwens, in meer organisaties betreffende de natuurwetenschappelijke bestudering van Suriname en de Nederlandse Antillen heeft hij een actieve en stimulerende rol gespeeld. Van de Nederlandse Maatschappij tot het bevorderen van het Natuurwetenschappelijk onderzoek in Oost en West-Indië (de Treub-maatschappij) was hij jarenlang adviserend lid en sinds 1937, tot enkele weken voor zijn dood, secretaris. Genoemd dient ook te worden het Van Eeden-fonds, opgericht ter bevordering van het botanisch onderzoek van Suriname, waarvan hij vele jaren bestuurslid is geweest en waaraan hij altijd zijn uiterst deskundige voorlichting heeft gegeven. Door zijn functies in deze instellingen heeft hij onder meer bevorderd, dat

jongere mensen naar Suriname of de Antillen konden gaan ter completering van hun studie; hij is altijd een voorstander geweest van het uitzenden van zijn leerlingen naar buitenlandse instituten om zich daar verder te ontwikkelen.

Hoezeer men hem in het buitenland waardeerde wegens zijn werk over Suriname, bleek wel uit het feit dat men hem benoemde tot erepresident van het eerste Zuidamerikaanse Botanische Congres in Rio de Janeiro in 1938. Ook aan het congres in 1948 gehouden te Tucuman nam Pulle actief deel en op de terugweg had hij de gelegenheid voor de laatste maal een kort bezoek aan Suriname te brengen. Hoewel hij zelf nooit op en over de Nederlandse Antillen gewerkt heeft, heeft hij aan het Utrechtse instituut ook de bestudering van de flora van de Antillen bevorderd. Aan de kortgeleden verschenen boeken van Frater Arnoldo heeft hij nog zijn medewerking verleend door de tekst critisch door te zien. Pulle zelf is er niet meer, maar het door hem groot gemaakte instituut zal altijd een belangrijk centrum blijven voor de bestudering van de plantengroei van Noordelijk Zuidamerika.

Zijn naam zal in Nederland en Suriname in dankbare herinnering blijven.

ECOLOGISCH ONDERZOEK TEN BEHOEVE VAN HET BROKOPONDOPLAN IN SURINAME

DOOR

Ir J. H. DE HAAN

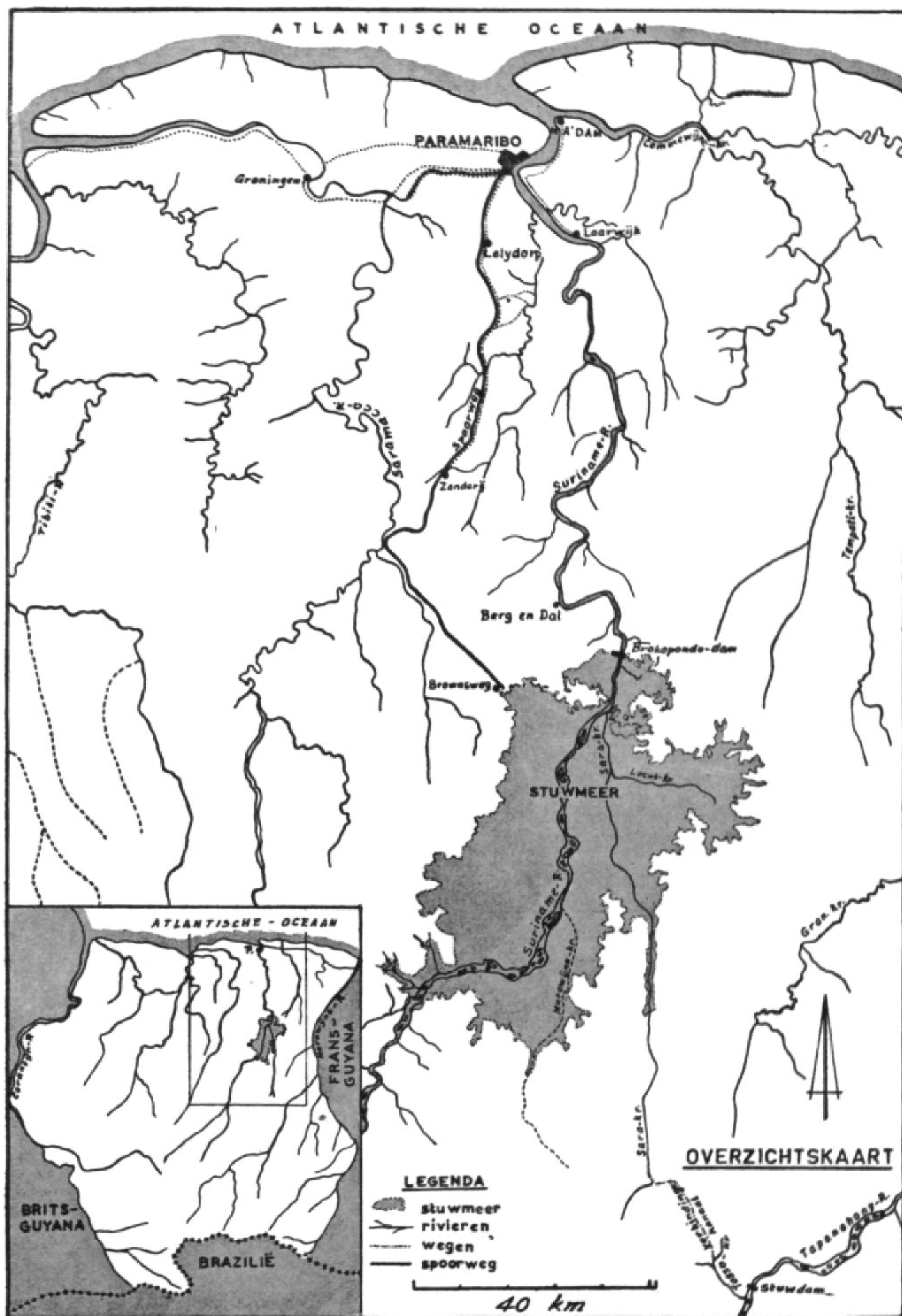
1 *De kenmerken van een combinatieplan*

In het „Combinatieplan voor de Surinamerivier", het zgn. Brokopondoplan, lanceerde Dr Ir W. J. VAN BLOMMESTEIN in 1950 een moderne idee voor landelijke ontwikkeling in Suriname.

Deze idee, de „multipurpose river basin development", heeft de integrale ontwikkeling van de natuurlijke rijkdommen in een landstreek ten grondslag, waarbij de factor *water* de dominerende plaats inneemt. In overeenstemming met deze gedachte is het *stroomgebied* de meest geëigende regionale eenheid waarbinnen zulk een ontwikkeling zich kan voltrekken.

Het stromende water van een rivier kan een meervoudige betekenis hebben. Het kan worden afgeleid voor bevloeiïng, het kan dienen als weg voor de navigatie, het kan de drijvende kracht voor industrieën leveren en hierdoor nieuwe welvaartsbronnen ontsluiten; het opent mogelijkheden voor de visserij en schept een gezonde gelegenheid voor sport en recreatie. Aan de andere kant kan het water een bezwaar en zelfs een gevaar zijn voor de omliggende landstreek; het afstromende water kan hellinggronden eroderen of aangrenzende vlakke terreinen periodiek of blijvend inunderen; stagnerend water kan een bron zijn voor malaria en andere infectieziekten en overmatige afvoeren kunnen leiden tot plotselinge en desastreuze overstromingen.

Alle maatregelen dienen er dus op gericht te zijn de beweging van dit water te beheersen. Dit uit zich in de reservering en het beheer der bossen in de bovenstroomgebieden, de zorgen welke de landbouwende bevolking aan de bewerking van haar akkers besteedt (bodemconservering), de waterbouwkundige maatregelen die het land beschermen (bedijking) of van wateroverlast ont-



ATLANTISCHE OCEAAN
PARAMARIBO
A'DAM
Groningen
Laarwijk
Lelydorp
Saramacca-R.
Spoorweg
Zanderij
Suriname-R.
Tempati-kr.
Berg en Dal
Brokopondo-dam
Brownsweg
STUWMEER
Sara-kr.
Suriname-R.
Gran-kr.
Sara-kr.
Tapanahony-R.
Stuwdam
OVERZICHTSKAART
ATLANTISCHE - OCEAAN
FRANS-GUYANA
BRITS-GUYANA
BRAZILIË
LEGENDA
stuwmeer
rivieren
wegen
spoorweg
40 km

doen (drainering), dan wel de afstroming in de rivierbedding reguleren (stuwdammen).

Een multipurpose-project van grote allure werd het eerst omstreeks 1930 op overtuigende wijze door de Tennessee Valley Authority, de zgn. TVA, tot uitvoering gebracht. Van dit Amerikaanse voorbeeld is de Damodar Valley Corporation in India het tropische pendant, terwijl na de Tweede Wereldoorlog — eveneens door VAN BLOMMESTEIN — een soortgelijk project in het Tjitaroemgebied op Java werd ontworpen. Ook hier gaat het om een combinatie van belangen, welke door één of een serie maatregelen worden gediend.

2 Het Combinatieplan in Suriname

Het Combinatieplan voor de Surinamerivier, zoals het in grote omtrekken door VAN BLOMMESTEIN werd aangegeven, opent het vooruitzicht op een ontwikkeling, waarin de multipurpose-gedachte zijn uitdrukking vindt.

Voor het schaars bewoonde Suriname echter, is een multipurpose-project naar de voorbeelden zoals die hierboven worden genoemd, thans zeker nog prematuur. Naast de opwekking van electrische energie voor de aluminium-industrie alsmede voor goedkope electrische voorziening van Paramaribo en omgeving *en plaatselijke industrieën (bijv. hout- en vruchtenverwerking)*, kunnen door de vorming van het stuwmeer en de vereffening der waterdebieten, ongetwijfeld bepaalde voordelen worden verwacht, zoals de beperking van inundatie van benedenstroomse oeverlanden, verplaatsing van de verziltingsgrens in benedenstroomse richting en betere bevaarbaarheid van de rivier.

Doch bepaald zwaarwegende belangen, zoals bescherming tegen overstromingscalamiteiten, uitgebreide bevloeiïng van de kustvlakte en distributie van electrische energie op ruime schaal zijn òf niet aanwezig òf thans nog niet aan de orde.

Men heeft zich bij de eerste uitwerking van het stuwmeerproject dan ook niet laten leiden door toekomstverwachtingen waarvan men niet weet òf en in welke mate deze verwezenlijkt kunnen worden, doch men heeft zich beperkt tot een zakelijk en rechtstreeks sprekend belang, nl. de verhoging van 's Lands inkomsten, welke uit de electrische centrale en een aluminiumfabriek kunnen worden verkregen. Uit deze inkomsten kan een voortgaande ontwikkeling van landbouw, bosbouw, verkeer, industrie en sociale verzorging worden bekostigd. Indien deze inkomsten aanzienlijk zijn, is het Brokopondoproject inderdaad belangrijk. Het project

vindt echter niet zijn motivering in de verwezenlijking van de multipurpose-gedachte; de benaming „combinatieplan" is dan ook — voorlopig althans — niet op zijn plaats.

3 Het vooronderzoek

Met het vooronderzoek naar de mogelijkheid van stuwdambouw bij Brokopondo werd begin 1951 een aanvang gemaakt; het werd sindsdien intensief voortgezet.

Het doel van dit vooronderzoek is gericht op het verzamelen van gegevens op topografisch, geologisch, hydrologisch en grondmechanisch gebied. Na afsluiting van dit onderzoek in zijn volle omvang, kan verwacht worden, dat gefundeerde conclusies ten aanzien van de technische en financiële mogelijkheden van dit Plan kunnen worden geformuleerd.

Naast dit vooronderzoek ten behoeve van de eigenlijke dambouw blijkt uit een juist verschenen studie, dat eveneens aandacht wordt besteed aan de ecologische consequenties, welke uit de aanwezigheid van het toekomstige stuwmeer voor de landstreek en de omwonende bevolking kunnen voortvloeien.

Het initiatief tot dit onderzoek is van de „Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen" uitgegaan. Door Dr D. C. GEYSKES en Dr J. H. WESTERMANN van deze Studiekring werd de aandacht van de Surinaamse Landsregering gevestigd op de natuurwetenschappelijke, sociologische en hygiënische consequenties van het Brokopondoplan. Door de Landsregering werd daarop een „Studieraad Brokopondoplan" in het leven geroepen, welke de Regering van advies zal dienen inzake de vraagstukken, welke samenhangen met dit Plan. Door Studieraad en Studiekring werd besloten tot de uitvoering van een *vergelijkende literatuurstudie omtrent de ecologische consequenties van het Brokopondoplan*, waarmede — met financiële steun van het Planbureau — de bioloog Drs J. P. SCHULZ werd belast.

Deze thans gereed gekomen studie *) telt 124 bladzijden offset druks en bevat 219 bronvermeldingen. In een negental hoofdstukken worden de invloeden besproken, welke zich tengevoge van de vorming van het stuwmeer doen gelden.

Behandeld worden:

a) de invloed van de te inunderen vegetatie;

*) J. P. Schulz: *Vergelijkend literatuuronderzoek inzake de ecologische consequenties van het "Combinatie-plan Suriname Rivier"*. Uitg. Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen, Utrecht. October 1954.

b) de te verwachten plantengroei in het meer;
c) de visserijproblemen;
d) de hygiënische problemen.

Dit literatuuronderzoek oriënteert zich dus op de ervaringen, welke elders en in het bijzonder in de tropische wereld, bij de vorming van stuwmeren zijn opgedaan.

Direct opvallend bij het lezen van deze verhandeling is de bijzonder grote waarde, die men in het buitenland aan de studie van ecologische en hygiënische factoren bij de vorming van stuwmeren toekent. Als voorbeeld kan het Volta River Project aan de Goudkust worden genoemd, waarvan de omstandigheden min of meer vergelijkbaar zouden zijn met die van de Surinamerivier.

4 De te inunderen vegetatie

De streek van het toekomstige stuwmeer bij Brokopondo, een oppervlakte beslaande van rond 1300 km², is thans geheel met bos bedekt.

De meeste bomen zullen na de inundatie sterven, maar waarschijnlijk zal nog vele jaren rekening gehouden moeten worden met de resten van de oorspronkelijke vegetatie, die ondanks de hoge temperatuur betrekkelijk langzaam zullen verteren en de verlanding in belangrijke mate kunnen versnellen met alle bezwaren voor navigatie, visserij en energieopwekking. Daar komt bij, dat de geïnundeerde bomen nog lange tijd drijvend materiaal zullen leveren, hetwelk — als broedplaats voor muskieten — een directe bedreiging voor de volksgezondheid zal vormen en dat de stuwdamafvoeren kan verstoppen. Deze bezwaren spreken sterker, omdat het meer gedeeltelijk ondiep zal zijn en een zeer lange ingesneden kustlijn zal vertonen.

In de U.S.A. is het, voornamelijk in verband met de malariabestrijding, gebruikelijk om een groot deel van de vegetatie in het basin vooraf te kappen en te verbranden. Bij Brokopondo zal men er door gebrek aan arbeidskrachten wel niet in kunnen slagen om 130.000 ha bos in een beperkte tijd op te ruimen, hoezeer dit, naar het Amerikaanse voorbeeld, gewenst zou zijn. Voor de afzet van het gekapte hout zal men zich moeten beperken tot de meest waardevolle houtsoorten op de gemakkelijkst bereikbare plaatsen. Voor grote massa's hout, welke in korte tijd beschikbaar zouden komen, zal uiteraard geen afzet gevonden kunnen worden. Overwogen kan worden in het bos banen open te kappen, welke als toekomstige vaargeulen dienst kunnen doen.

5 *De hydrologische problemen*

Zodra het stuwmeer zal zijn gevormd en de oorspronkelijke bosbegroeiïng zal zijn gedood, zullen zich in en langs het meer nieuwe vegetaties vestigen. De uitbreiding dezer vegetaties zal door de geringe diepte van het meer, het vlakke oeverprofiel en de lange ingesneden oeverlijn worden bevorderd. De Eichhornia-vegetatie (de zgn. „waterhyacinth") in de Rawah Pening op Java toont aan, hoe snel de uitbreiding dezer plantengemeenschappen in zijn werk kan gaan.

Behalve dat deze vegetaties de navigatie op het meer zullen belemmeren en — zoals we nader zullen zien — de visstand kunnen benadelen, hebben deze plantenmassa's eveneens invloed op de *evapo-transpiratie*, d.w.z. de waterverliezen, van het meer.

In de huidige toestand zou de evapo-transpiratie van het stroomgebied van de Surinamerivier boven Brokopondo 1450 mm bedragen, terwijl de vrije wateroppervlakte 1130 mm door verdamping aan water verliest. De aanwezigheid van het reservoir zou dus een afvoerwinst betekenen in vergelijking met de toestand vóór de vorming van het stuwmeer. Het beeld verandert echter indien, door de begroeiïng van het meer, de evapo-transpiratie aanzienlijk zou toenemen. SCHULZ noemt verdampingsverliezen van een met waterplanten bedekte oppervlakte, welke 136 tot 275% bedragen van die van het onbegroeide meer. Indien men de verhouding van de oppervlakte van het stuwmeer tot die van het totale stroomgebied in rekening brengt, zou men uit de verdampingscijfers de waterverliezen vóór en na de vorming van het stuwmeer kunnen afleiden.

De evaporatie van een stroomgebied is — zoals SCHULZ terecht opmerkt — afhankelijk van de regenval. De conclusie is echter wel snel getrokken, dat een verhoogde regenval in de droge maanden September/October de jaarevaporatie zou verhogen. Afgezien van de relatief zeer geringe regenval in deze grote droge tijd en eveneens de geringe verschillen welke tussen de genoemde maanden in de verschillende jaren worden waargenomen, blijkt deze afhankelijkheid niet uit de cijfers; integendeel.

Verwezen moge worden naar de zo juist verschenen hydrologische nota no. 8 van de Hydroloog van het Planbureau, Ir S. H. RINGMA.

In deze nota wordt het opmerkelijk verschijnsel gesignaleerd, dat enerzijds in de vlaktestroomgebieden de jaarlijkse verdamping met de toenemende regenval afneemt, terwijl anderzijds in

het heuvelachtige bovenstroomsgebied (in overeenstemming met de waarnemingen in het bergachtige Java) het omgekeerde het geval is. De oorzaak wordt hier gezocht in het wegvallen van de kleine droge tijd (1953), waardoor de zwampige terreinen met hun hoge watercapaciteit geen gelegenheid hadden zich van hun watersurplus te ontlasten. In het heuvelland is de waterlozing vlotter, zodat het afvoer- en verdampingsbeeld beter het regenbeeld kan volgen.

Deze verklaring lijkt aannemelijk, maar men weet hydrologisch nog zó weinig van de omstandigheden zoals die in de Surinaamse rivieren bestaan, dat verrassingen hier zeer wel mogelijk zijn. Hydrologische conclusies zijn bijzonder onzeker omdat verscheidene factoren op rivierafvoeren van invloed zijn. Per slot dient ons inzicht uit de waarneming voort te komen; het is daarom nodig zich op een zo groot mogelijk aantal waarnemingen in doorlopende reeksen te beroepen.

Het is een gelukkige omstandigheid, dat de waarnemingen en berekeningen tot heden er op wijzen, dat ook in regenarme jaren voldoende water aanwezig zal zijn om een continue energieproductie, boven een minimumgrens, te verzekeren. Een serie waarnemingen in een werkelijk extreem droog jaar (voorspelling: 1955?) zou tot dit gevoel van zekerheid kunnen bijdragen.

De gemiddelde afvoer van vaste stoffen in de Surinamerivier is bijzonder gering. RINGMA noemt een cijfer van 7000 m^3 per jaar, hetgeen bij een reservoir-inhoud van enige miljarden m^3 een te verwaarlozen hoeveelheid is. Deze uitkomst is in verhouding met Java en andere gebieden in Z.O. Azië bijzonder laag, zodanig dat ook in dit opzicht moet worden aangenomen, dat het régime van de Surinaamse rivieren aanzienlijk van dat van tropische rivieren elders afwijkt.

Naast de betekenis van de Surinamerivier voor de energieproductie bij Brokopondo lijkt het van belang het hydrologische probleem naar zijn ruimere betekenis voor de agrarische ontwikkeling van de Surinaamse kustvlakten te bezien. Immers, deze kustvlakten bieden voor de ontwikkeling van de landbouw de beste en meest voor de hand liggende mogelijkheden.

In de huidige nog weinig ontgonnen staat, waarin het land verkeert, valt bij de ontginning en de landbouw de nadruk in de allereerste plaats op de waterlozing en staat het vraagstuk van het watergebruik nog op de achtergrond. Wanneer het régime der benedenrivieren in belangrijke mate beïnvloed wordt door de toestand, waarin land en begroeiïng thans verkeren, dan kan ver-

wacht worden, dat de verhoudingen zich aanzienlijk zullen wijzigen, indien de moerassen en zwampen, zowel van de Jonge als van de Oude Kustvlakte, in cultuur zullen zijn gebracht. Enerzijds functionneren deze moerassen als reservoirs en kunnen dus regulerend werken ten aanzien van de debieten in de benedenstroomse rivieren, anderzijds vertonen deze begroeide zwampen waarschijnlijk een bijzonder grote evapo-transpiratie, zodat hierdoor grote hoeveelheden water voor nuttig gebruik verloren gaan. Het verschil in hydrologisch effect tussen enerzijds goed gedraineerd cultuurland en anderzijds moerasland met stagnerende afvoer, kan uiteraard zeer aanzienlijk zijn. Dit spreekt in het bijzonder voor waterlopen met een relatief weinig omvangrijk bovenstroomgebied zoals de Saramacca en de Nickerierivier.

Daarbij kan concentratie van de afvoer beddingveranderingen der rivieren ten gevolge hebben, terwijl tenslotte — en dit is de belangrijke practische zijde van het vraagstuk — rekening zal moeten worden gehouden met de waterhoeveelheden die voor bevloeiïng en anderszins ter beschikking zullen kunnen worden gesteld.

Het laat zich aanzien, dat deze vraagstukken voor de — niet eens zo verre — toekomst der agrarische ontwikkeling van Suriname van reële betekenis zullen zijn. Het is daarom zaak dat men tijdig een op deze hydrologische problemen gericht onderzoek begint, vooral omdat de huidige waarnemingen reeds wijzen op een zich veranderend karakter van het régime der Surinaamse rivieren.

Min of meer hetzelfde geldt voor de afvoer van vaste stoffen, welke afkomstig zijn van de bovenstroomse rivier- en landerosie, een erosie, welke volgens de tot heden verrichte waarnemingen wel uitermate gering moet zijn. Of deze zeer geringe erosie een gevolg is van een doorlatende en tevens stabiele bodemstructuur, dan wel aan een dichte begroeiïng of aan andere bijzonder gunstige omstandigheden moet worden toegeschreven, moet hier in het midden blijven. In ieder geval is de geringe slibafvoer geruststellend. Aan de andere kant vraagt men zich echter af wat de gevolgen kunnen zijn, indien thans beboste bovenstroomgebieden in landbouwgebruik worden genomen. Deze tijd zal belangrijk verder weg liggen dan het in cultuur brengen der benedenstroomse moeraslanden, waarvan hierboven sprake was. Het vraagstuk is in verband met de schaarse bosbevolking thans dus niet dringend. Toch zal men waakzaam moeten zijn en moeten voorkomen dat de natuurlijke begroeiïng wordt aangetast op plaatsen waar het handhaven van een bosopstand noodzakelijk is.

6 De plantengroei in het meer en de visstand

Eén der hoofdstukken van het rapport van SCHULZ behandelt de bestrijding van de plantengroei op en in het meer. SCHULZ bespreekt de afzonderlijke methoden welke voor uitroeiïng van verschillende vegetatievormen worden gebruikt en gaat voor al deze gevallen uitvoerig in op de ervaringen met mechanische bestrijdingsmethoden, contact-herbiciden, selectieve herbiciden en biologische bestrijdingsmethoden. Hij haalt een uitspraak aan van de Amerikaanse deskundige Wm. T. PENFOUND: „Your major problem might be floating aquatics in Surinam ... Eternal vigilance is the price for open water in tropical America".

Grote massa's vooral drijvende, waterplanten kunnen de visstand benadelen, aangezien door de anaerobe verrotting van dit plantenmateriaal het zuurstofgehalte sterk daalt.

Verder kan een stuwdam een physische barrière zijn voor migrerende vissen. Ook in de Surinamerivier kunnen trekvissen voorkomen. Een inventarisatie van de visstand moet echter nog plaats vinden, terwijl zonder vooronderzoek over de consequenties van de stuwdam voor trekvissen onmogelijk voorspellingen zijn te doen.

Tengevolge van de dam zullen benedenstrooms veranderingen in de physische en chemische eigenschappen van het water optreden, welke wederom van invloed zullen zijn op de visstand. Door de debietsveranderingen zullen eveneens veranderingen in de rivierbeddingen optreden, inundaties benedenstrooms zullen zich wijzigen, paaigronden kunnen verloren gaan, enz.

Het is opvallend, dat het voor de motivering van een multipurpose-project algemeen gebruikte argument der verbetering van de visstand, hier — naar het voorbeeld van kunstmatige stuwmeren elders in de tropen — in twijfel wordt getrokken. Zelfs wordt eerder een benadeling van de visstand als gevolg van het Brokopondoplan gevreesd.

Vanwege de veronderstelde visrijkdom van de Surinaamse rivieren lijkt het probleem voor dit land niet direct dringend te zijn. Door de constructie van de Brokopondodam wordt echter een biologisch evenwicht verstoord, dat bij de verdere ontwikkeling van Suriname nadelige consequenties kan hebben. Met de in dit opzicht troosteloze toestand elders in de tropen voor ogen en de grote betekenis die algemeen aan dit onderwerp, in verband met de eiwitvoeding, wordt gehecht, zal men zeker goed doen aan de studie van de visstand alle aandacht te besteden.

7 De hygiënische aspecten

De laatste hoofdstukken van de studie van SCHULZ handelen over de invloeden van ecologische en andere biologische veranderingen op ziekteverwekkers; tevens worden de maatregelen besproken welke ter bestrijding en voorkoming van voor de volksgezondheid schadelijke gevolgen van deze ecologische veranderingen kunnen worden toegepast.

Over het voorkomen van malaria in het Surinaamse binnenland is door de publicaties van N. H. SWELLENGREBEL en E. VAN DER KUYP reeds veel bekend. Ongetwijfeld zal een stuwmeer problemen op het gebied van malaria-bestrijding met zich brengen. In aanmerking genomen, dat een gedeelte van het meer vrij snel begroeid zal raken, dat oude bosresten boven de watervlakte zullen uitsteken en dat het meer een lange en ondiepe oever zal hebben, is het te verwachten, dat de muskiet een gunstige broedgelegenheid zal vinden. Er zal dus rekening gehouden moeten worden met de kans op muskietenexplosies.

Van de malaria-overbrengers is de Anopheles darlingi de belangrijkste en mogelijk de enige malariavector in het Brokopondogebied. Behalve malariavector is A. darlingi tevens een potentiële overbrenger van filariasis. Voor de overbrengers van gele koorts en dengue betekent de vorming van het stuwmeer geen rechtstreekse verhoging van de potentiële productiecapaciteit. Mogelijk is dit wel het geval voor de slakken Planorbis olivaceus en P. guadelupensis, welke als tussengastheren voor de verwekkers van schistosomiasis fungeren.

Het probleem der malaria-bestrijding wordt door SCHULZ uitvoerig in al zijn facetten belicht, waarbij steeds teruggegrepen wordt op ervaringen, welke elders zijn opgedaan. De maatregelen kunnen gericht zijn tegen de muskiet, hetzij larve of insect, zij kunnen gericht zijn op het vermijden van contact tussen mens en muskiet en zij kunnen gericht zijn tegen de parasiet.

Malaria komt onder de Bosnegers in het binnenland endemisch voor; bestrijdingsmaatregelen zullen in de eerste plaats genomen moeten worden ten behoeve van de aan te voeren niet immune werkkrachten.

In het rapport is een overzicht gegeven van de malariabestrijdingsmaatregelen, die men in andere landen nam vóór, tijdens en na de afdamming van stromend water. In de U.S.A., waar men dank zij uitvoerige onderzoekingen gedurende de laatste decennia de situatie nu geheel in de hand heeft, geeft men de voorkeur aan

tegen-het-larven-stadium-gerichte maatregelen, die vernietiging of vermindering van de broedgelegenheid beogen. Essentieel is daar een goede voorbereiding van het te inunderen gebied; daarbij geldt als belangrijkste maatregel de opruiming van tenminste een deel van de vegetatie. Andere permanente bestrijdingsmethoden in de U.S.A. zijn draineren, ophogen en droogmaken van ondiepe delen van het meer. Verder hangt het succes van de maatregelen tegen de vegetatie en de muskieten in hoge mate af van het stuwprogramma en van het periodieke onderhoud van de oevers.

Of dergelijke permanente en periodieke, tegen het larvenstadium gerichte maatregelen in Suriname practisch uitvoerbaar zouden zijn, kan thans nog niet beoordeeld worden. Een bestrijdingsprogramma kan immers pas worden opgesteld, nadat er een entomologische en botanische inventarisatie is gemaakt, een interpretatie van de topografische, klimatologische en hydrologische omstandigheden mogelijk is en sociaal-economische omstandigheden in de beschouwing kunnen worden betrokken. Dan pas kan men weten:

1 Met welke potentiële malariavectoren naast A. darlingi en met welk effectief vliegbereik van de muskieten rekening gehouden moet worden;
2 Waar de „problem areas" komen te liggen;
3 Welk verband er tussen de verschillende typen waterplanten en de muskietenproductie bestaat;
4 Welke seizoensperiodiciteit er in de muskietenproductie zal zijn;
5 Of een gunstige regeling van het peil mogelijk is;
6 Waar de menselijke woonplaatsen komen te liggen.

8 Conclusies en naschrift

Uit de zeer doorwrochte literatuurstudie der ecologische consequenties van het Brokopondoplan, waarvoor Drs SCHULZ alle lof toekomt, kan men een aantal voor het Surinameproject belangrijke conclusies trekken.

In de eerste plaats wordt in deze studie gewezen op de betekenis en de complicatie van het ecologisch en medisch-hygiënisch facet van een stuwmeerproject; een facet dat voor de beoordeling van het werk evenzeer essentieel kan zijn als de topografische, geologische, grondmechanische en hydrologische omstandigheden en voorwaarden.

In de tweede plaats wordt in de studie van SCHULZ betoogd,

dat voor de kennis van deze ecologische consequenties en invloeden, speciale en zorgvuldige onderzoekingen nodig zijn. Uit hetgeen over buitenlands onderzoekwerk op dit terrein uit de literatuur wordt vermeld, blijkt wel hoe hoog men elders de waarde van dit werk aanslaat.

In de derde plaats moet het van het allergrootste belang worden geacht, dat aan deze onderzoekingen in een vroeg stadium van de plannen aandacht wordt geschonken, zodat de nodige maatregelen tijdig in de uitvoering van het project kunnen worden ingepast.

Dit spreekt te meer indien het Brokopondoplan zich in de toekomst — naar de bedoelingen der eerste ontwerpers — van de huidige beperkte opzet tot een werkelijk combinatieplan zou ontwikkelen.

Doch ook zonder multipurpose-projecten zijn bij de voortschrijdende agrarische ontwikkeling ingrijpende wijzigingen in de natuurlijke gesteldheid van Suriname te verwachten, welke belangrijke consequenties kunnen hebben voor het toekomstige land- en watergebruik en voor de samenleving in haar geheel. In ieder stroomgebied toch, zal men zijn land- en waterpolitiek hebben te bepalen, in het bijzonder de verhouding tussen waterlevering en -gebruik, de onderlinge beïnvloeding der gebieden, de contrôle op de afvoer en de gevolgen, welke uit de getroffen maatregelen kunnen voortvloeien. Een uitgebreid, veelzijdig en vroegtijdig onderzoek is hiervoor bepaald een vereiste.

Summary

ECOLOGICAL RESEARCH FOR THE BROKOPONDO (SURINAM RIVER DAM) PLAN

The so-called Brokopondo Plan for Surinam, a multi-purpose river basin development project, was first proposed by Dr W. J. van Blommestein in 1950.

The prototype of such large-scale multi-purpose projects was that of the Tennessee Valley Authority, which was followed in tropical areas by *e.g.* the Damodar Valley Corporation in India. A project similar to the Indian one was drafted by Van Blommestein after World War Two for the Tjitarum area in Java.

The integrated development of a river basin area is dependent on the solution of the inter-related problems of irrigation, navigation, water power (for industry), fisheries, and health and recreation on the one hand, and of erosion, flooding, and mosquito breeding on the other. Any measure projected should therefore be directed towards mastering the movement

of the water in the basin through the use of dikes and dams, and of soil conservation and drainage methods.

The Brokopondo project contains many possibilities for Surinam's development; only a part of them can for the moment be materialized, however. Interest is at present concentrated on the creation of a hydro-electric power plant and an aluminum factory. From the increased government revenues expected from those sources further development could be financed.

A preliminary study of the possibility of constructing a dam was begun in 1951. Concentrated on topographical, geological, and hydrological data, this study when completed is expected to provide a basis for well-founded conclusions as to the feasibility of the plan.

At the same time another study, that of the possible ecological consequences of the proposed dam, has also been initiated. The Foundation for Scientific Research in Surinam and the Netherlands Antilles, together with the Brokopondo Advisory Board set up by the Surinam Government, sponsored a comparative analysis of literature on tropical and sub-tropical river basin development projects.

The publication resulting from this study, by J. P. SCHULZ, contains an analysis of the following aspects: (*a*) the influence of the vegetation to be inundated, (*b*) the new vegetation expected in the lake to be formed, (*c*) fish fauna problems, and (*d*) health problems.

(*a*) The area which would be inundated as a result of the projected Brokopondo dam is completely covered by forest. The method of clearing the wood beforehand, used in the U.S.A., does not seem applicable owing to lack of manpower. All the disadvantageous effects dying and floating trees can have on navigation, fisheries, power production, and malaria control must therefore be taken into account. There is also the problem of commercializing the bulk of those trees which it will be possible to cut before inundation.

(*b*) New vegetation will grow in the lake, and may not only impede navigation but also cause an enormous loss of water through evapo-transpiration. Such evapo-transpiration might greatly surpass evaporation figures calculated for a clean lake. There can be no certainty on the point at this time, for hydrology is still in its infancy in Surinam, and a long series of detailed observations is needed. A related problem is that of what the influence on agriculture in the low lands may be if the waterflow downstream is drastically altered.

(*c*) Dense floating vegetation in the lake might have an unfavourable influence on fish fauna there. Moreover, a dam may prove a barrier for fish migration, and possible physical and chemical modifications of the water may result in the extermination of some varieties of fish.

(*d*) The proposed lake reservoir may have the effect of worsening hygienic conditions in the area. A good deal of data on malaria in Surinam is available in SWELLENGREBEL's and VAN DER KUYP's publications, while the consequences of dam construction on health conditions have been thoroughly studied elsewhere. What success mosquito control programs of the sort carried out in the U.S.A. might have in Surinam cannot yet be said. A thorough investigation of all factors – entomological, botanical, climatological, topographical, and social and economic – must first be undertaken if such questions are to be answered as potential problem

areas, the connection between various water plants and mosquitoes, the seasonal periodicity of mosquitoes, the possibilities for control of the water level, and the best location of housing.

Schulz's survey is of great importance for Surinam's Brokopondo project in that it stresses: (1) the possible influence of ecological and health factors on the technical and economic problems which are under examination, (2) the need for widespread and careful investigation of those factors, and (3) the necessity of giving full consideration to them, also at this early stage, in the study of the whole project.

ECONOMISCHE SAMENWERKING BINNEN HET KONINKRIJK NIEUWE STIJL

DOOR

R. KOOL, ec. drs

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog wordt in alle landen van West-Europa gesproken over de wenselijkheid van internationale economische samenwerking. Voor Nederland wordt hierbij in het bijzonder gedacht aan de Benelux, het samengaan van de drie economische partners Nederland, België en Luxemburg. In dit artikel wil ik nu iets mededelen over de mogelijkheden tot economische samenwerking in Rijksverband en wel tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen.

Zoals U weet berust het huidige maatschappelijke bestel van een land op arbeidsverdeling. Bijna elk productieproces wordt immers gesplitst in een aantal stadia, die elk door in die bepaalde deelbewerking gespecialiseerde mensen verricht worden. De mensen worden derhalve in het economische leven door het streven naar arbeidsverdeling beïnvloed. Zij leven bovendien zowel als enkeling als in groepsverband. Laten wij nu economische samenwerking omschrijven als het doelbewust scheppen van relaties, van betrekkingen tussen mensen. Internationale samenwerking in het economisch leven krijgt ook deze omschrijving, internationaal gezien kunnen deze economische betrekkingen tussen mensen echter met name de volgende vier vormen aannemen:

a) Uitwisseling van goederen, bijv. machines en van diensten, bijv. transport.
b) Transfer d.w.z. overmaking van het ene land naar het andere van kapitalen.
c) Migratie van arbeidskrachten, hetzij emigratie of immigratie.
d) Uitwisseling van kennis en ervaring op technisch-economisch gebied.

Laten wij eerst aandacht besteden aan de mogelijkheid van samenwerking, gelegen in de uitwisseling van goederen en diensten. Het belangrijke argument voor een dergelijke uitwisseling is de toeneming van de productiviteit per inwoner en van de totale productie. Op deze wijze kan immers elk land datgene maken waarvoor het het beste geschikt is. Nederland wisselt bijvoorbeeld met Frankrijk goederen uit in de vorm van Hollandse kaas en Franse wijn. Dit is dus ook arbeidsverdeling, zij het internationale arbeidsverdeling die aldus in de productie tot uiting komt, zodat, ongeacht de bestaande verschillen in efficiency tussen twee landen, het bereikte resultaat na de onderlinge ruil beide partners tot voordeel strekt. Indien wij dit nu toepassen op de samenwerking in Rijksverband dan zal bijvoorbeeld de Surinaamse producent er goed aan doen zich bij voortduring af te vragen of voor een bepaald onderdeel van zijn productieproces niet op voordelige wijze een beroep op de Antilliaanse of Nederlandse markt kan worden gedaan. Het kan bijvoorbeeld ten aanzien van de verpakking van citrus-vruchten verantwoord zijn de levering van kratten aan een Nederlandse firma op te dragen, omdat dit nu eenmaal ongeacht de transportkosten voordeliger is. Wellicht is een Antilliaans schoenfabrikant in staat een onderdeel van de fabricage op zich te nemen op een voor de Surinaamse producent winstgevende basis.

De huidige goederenstroom van Nederland naar Suriname omvat veel verduurzaamde levensmiddelen en bewerkte producten. Bij een toekomstige ontwikkeling van Suriname, zoals deze door het Planbureau Suriname blijkens het door haar opgestelde Tienjarenplan gedacht wordt, zullen wellicht goederen in minder bewerkte vorm vanuit Nederland kunnen worden verzonden. De finale bewerking zal dan in het kader van de gedachte industrialisatie van Paramaribo daar plaats kunnen vinden.

De uitwisseling van producten hangt natuurlijk ten nauwste samen met de betreffende afzetmarkt. Beschouwt men Suriname als afzetgebied voor Nederland, dan valt allereerst op dat de Surinaamse markt geïsoleerd ligt ten opzichte van het grote achterland Latijns-Amerika, zodat toerisme en transitoverkeer relatief onbelangrijk zullen zijn. Niettemin mag men de toekomstmogelijkheden voor Nederland hier groter achten dan op de Nederlandse Antillen. Een planmatig benutten van de natuurlijke welvaartsbronnen van Suriname, zoals dit in het Tienjarenplan gedacht wordt, zal niet alleen het nationaal inkomen per hoofd der bevolking en dus de koopkracht in het algemeen verhogen.

Het zal eveneens door grotere en beter gespreide export de betalingsbalanspositie verbeteren en derhalve de koopkrachtige vraag naar buitenlandse producten belangrijk vergroten. Voor diverse artikelen zoals cosmetica, landbouwwerktuigen, rijwielen en verf zijn stijgende kansen voor Nederlandse exporteurs aanwezig. Wat de textiel aangaat kan men verwachten dat de import zich althans voorlopig nog voor een belangrijk deel op Azië zal blijven richten. Over het algemeen kan men de Surinaamse markt meer een prijzenmarkt dan een kwaliteitsmarkt noemen.

Op de mogelijkheden van afzet van Surinaamse producten in Nederland zal nu meer gedetailleerd worden ingegaan. Het succes van deze afzet zal immers bepalend zijn voor het welslagen van het Surinaamse Tienjarenplan: een plan dat in de tweede en goedgekeurde versie een belangrijke surplusproductie aankondigt, welke bij gebrek aan binnenlandse afzetruimte geëxporteerd moet worden. Het blijkt nu dat deze export vrijwel uitsluitend landbouwproducten betreft. Dit is een consequentie van het feit, dat de structuur van Suriname agrarisch is en als zodanig overeenkomt met de structuur van het minder-ontwikkeld land in het algemeen. Zowel wat de samenstelling van de invoer als van de uitvoer betreft, onderscheidt zich het minder-ontwikkeld land van West-Europa en Noord-Amerika. De invoer van een minder-ontwikkeld land omvat immers duurzame verbruiksgoederen zoals textiel, en kapitaalsgoederen zoals machines. Dit zijn goederen, die alle per eenheid product een in internationale eenheden gemeten betrekkelijk grote waarde hebben. De uitvoer van het minder-ontwikkeld land omvat grondstoffen zoals mineralen en tropische landbouw- en bosbouwproducten. Deze laatstgenoemde categorieën hebben per eenheid product een in internationale eenheden gemeten betrekkelijk geringe geldswaarde. Het minder ontwikkeld land verkeert derhalve ten aanzien van West-Europa en Amerika in een dubbel onaangename positie. De invoer, die noodzakelijk is om in leven te blijven, moet duur betaald worden, de uitvoer, die plaats moet vinden om de benodigde deviezen voor de invoer te verkrijgen, heeft althans in vele perioden relatief weinig opgebracht. Een tijd van crisis en depressie is voor het minder-ontwikkeld land dan ook nog erger dan voor de meer-ontwikkelde partners. Denkt U maar aan de crisis van de jaren dertig in Indonesië, aan de arbeidskrachten die in grote getale weer op het onderhoud in de besloten dessagemeenschap terugvielen, aan de tinrestricties, aan de koffievalorisaties en andere crisismaatregelen. Nu zijn er echter symptomen, die wijzen op

een betere toekomst voor die landen, die een tropisch-agrarische export hebben. Recente economische onderzoekingen hebben namelijk aangetoond, dat de prijsvorming op de wereldmarkt voor agrarische producten (rijst, tarwe, mais, koffie, cacao, soja) zich in de toekomst ten opzichte van de prijsvorming van industriële producten enigszins gunstiger zal verhouden. U begrijpt dat deze prognose voor de minder-bedeelde gebieden op deze wereld van groot belang is. Als de uitvoer van tropische producten relatief meer op zal brengen, zal het arme land minder arm worden, het zal over meer deviezen kunnen beschikken en derhalve meer kapitaalsgoederen in het buitenland kunnen kopen. Met andere woorden de betalingsbalans van het betreffende gebied zal gunstiger worden, de financiële afhankelijkheid ten opzichte van het buitenland zal verminderen. Een belangrijke oorzaak van deze toekomstverwachting is de snelheid waarmee de wereldbevolking toeneemt. De agrarische wereldproductie per hoofd der bevolking zal zich waarschijnlijk slechts met moeite kunnen handhaven.

Het is U bekend, dat door het Planbureau Suriname een Tienjarenplan voor Suriname is ontworpen, dat bij volledige uitvoering de financiële zelfstandigheid van dit land veilig kan stellen. Dit Tienjarenplan beoogt onder meer een vergroting en uitbreiding van de agrarische en industriële productie niet alleen om het binnenlands verbruik te verhogen, maar ook om door export de positie van de betalingsbalans, die sinds jaren een deficit vertoont, te verbeteren. Bij de planvorming was men zich echter terdege bewust van het feit, dat een bepaald advies inzake gewassenkeuze of productierichting belangrijke consequenties kan hebben. U weet, hoe in de jaren dertig mede door advies van de overheid de uiteindelijk zo lucratief gebleken koffiecultuur grotendeels werd vernietigd en de uiteindelijk verlies-opleverende citruscultuur werd uitgebreid. Om herhaling te voorkomen werd dan ook een marktonderzoek voor de voornaamste door Suriname in de toekomst te produceren en te exporteren producten noodzakelijk geacht. Als zodanig kunnen genoemd worden rijst, koffie, cacao, oliepalm, bananen, citrus, ijzererts, bauxiet, hout. Wat de rijst betreft bleken de marktvooruitzichten voor goede kwaliteit niet ongunstig. U weet, dat in Noord-West Suriname, vooral door Hindoestaanse landbouwers rijst wordt geteeld. Hier is echter ook het Wageningen-project dat overigens buiten het Tienjarenplan staat. De productie van Wageningen, die in 1955 3000-4000 ton consumptierijst kan omvatten, is uitsluitend bestemd voor

export. Voor 1960 als een eerste polder met geconsolideerde grond in exploitatie zal zijn, hoopt men hoeveelheden van 15.000 ton consumptierijst per jaar voor export ter beschikking te hebben. De marktanalyse voor rijst bracht nu aan het licht, dat waarschijnlijk de productie van Azië, het gebied dat voor rijstproductie en -consumptie van overwegend belang is, aan de stijgende behoefte aan rijst in verband met de snel toenemende bevolking van India, China, Indonesië enz. met moeite zal kunnen voldoen. Waarschijnlijk zal op de West-Europese markt voor goede kwaliteit geen extreme concurrentie van Aziatische rijst worden ondervonden. Daar het Wageningen-project door onderhandse leveringen op de Nederlandse kapitaalmarkt gefinancierd wordt, wordt bij de export van de rijst uiteraard aan export naar Nederland, respectievelijk de Benelux gedacht. Het blijft in de toekomst voor de bedrijfszekerheid van het project van groot belang, indien door medewerking van de Nederlandse Regering de afzet bij voorbaat veilig kan worden gesteld. Dit naar analogie van de afzetgaranties, die de suikerproducenten van het Britse Gemenebest van de Britse Regering hebben gekregen en waardoor de economische stabiliteit van het suikerexporterend gebied in belangrijke mate verhoogd bleek te worden.

Ook oliepalm bleek een redelijke toekomst te hebben. De oliën- en vettenpositie van de wereld is nog minder gunstig. De huidige prijzen zullen zich dan ook waarschijnlijk nog geruime tijd handhaven. Bovendien is de raffinagetechniek ten opzichte van oliën en vetten in de laatste decennia zeer belangrijk vooruitgegaan. De verschillende vetten zijn tegenwoordig volledig „interchangeable", dat wil zeggen volledig onderling vervangbaar. En dus mogen wij in alle nuchterheid wensen, dat behalve vele duizenden tonnen Surinaamse rijst ook Surinaamse oliepalm in kleinere hoeveelheden binnen enkele jaren door Nederland kan worden afgenomen. Dit zelfde geldt, in eveneens kleine hoeveelheden, voor koffie, cacao en cocos. Wat de toekomst voor citrusfruit betreft, deze is gezien de grote aanplant in allerlei delen van de wereld niet zo gunstig. Niettemin zal Suriname door productieverhoging per boom en door selectie en betere verpakking in de toekomst redelijke hoeveelheden vruchten aan de Nederlandse consument kunnen leveren. De onbekendheid met de Surinaamse sinaasappel speelt immers in het lage verbruik ook een rol. Door reclame, vooral op fruittentoonstellingen, zijn reeds bemoedigende resultaten geboekt.

Dit alles betrof de Surinaamse export naar Nederland van

landbouwproducten; er is echter nog meer. Zoals U weet beoogt het Tienjarenplan o.a. door inventarisatie, ontsluiting, voorlichting en research het Surinaamse bos, dat vele millioenen hectaren omvat, tot een begin van ontwikkeling te brengen. De Nederlandse papierindustrie heeft hiervoor uiteraard grote belangstelling. De veronderstelling is gewettigd, dat, voor de productie van bepaalde papiersoorten, hout in voldoende mate in het Surinaamse bos aanwezig is. Zo worden in Nederland proeven genomen met de verwerking van een assortiment van bijna geheel willekeurig gekozen houtsoorten waarbij bleek, dat dit assortiment waarschijnlijk technisch bruikbaar is voor de vervaardiging van grauw pakpapier.

Wat de Surinaamse bodem voor belangrijke materialen in zich bergt, zal eerst beter bekend zijn, als de in het Tienjarenplan aanbevolen intensivering van het geologisch onderzoek en de vervaardiging van een geologische kaart inderdaad ter hand zullen zijn genomen.

Door deskundigen wordt Suriname een potentiëel mijnbouwland genoemd; reeds zijn vindplaatsen bekend van o.a. goud, platina, diamant, cobalt, nikkel en koper. Een geologische vondst komt echter betrekkelijk zelden voor economische exploitatie in aanmerking. Het in de grond in grote hoeveelheden aangetroffen ijzererts is voorlopig van te laag gehalte om naar Nederland verscheept te kunnen worden.

Goud wordt reeds bij hoeveelheden van enige tientallen kilo's jaarlijks aan Nederland verkocht. De zo belangrijke grondstof voor aluminiumfabricage bauxiet gaat heden nog in hoeveelheden van millioenen tonnen naar de Verenigde Staten. Maar denkt U eens aan het Brokopondo-project, het plan om uit waterkracht electrische energie op te wekken om met behulp van deze energie bauxiet in aluminium om te zetten. Dit project verkeert nog in het financieringsstadium, maar als het zou slagen, zouden tienduizenden tonnen aluminium beschikbaar komen.

De mogelijkheid van goederenruil tussen de Nederlandse Antillen en Suriname mag echter niet vergeten worden.

De Nederlandse Antillen hebben een grotere invoer per inwoner dan Suriname. De Antilliaanse markt is veel meer dan de Surinaamse een belangrijke doorvoermarkt; bovendien is het toeristenverkeer van belang, met name voor Curaçao. Deze eilanden brengen echter weinig voedingsmiddelen voort en levering van agrarische producten, zoals rijst en citrus, door Suriname heeft wellicht toekomstkansen. Voor rijst leert de ervaring met

het Wageningen-project, dat men de mogelijkheid van afzet naar Midden-Amerika via Curaçao zeker niet uit het oog mag verliezen. Bovendien moet vergroting van de houtimport mogelijk zijn, terwijl suiker, rum, koffie, zemelen en speelgoed eveneens een gedeelte van de markt zullen kunnen veroveren. Terwijl de Surinaamse export naar de Antillen derhalve nog overwegend uit agrarische producten zal bestaan, is andersom afzet van meer industriële aard mogelijk. Dit geldt vooral voor electrische artikelen, manufacturen, zijde en kunstzijde, zonder op de import van diesel- en smeerolie uit Curaçao acht te willen slaan. Bovendien kan de toekomst hier afzetkansen voor keukenzout, fosfaat en dergelijke opleveren.

Afzetproblemen zijn voor een belangrijk gedeelte prijsproblemen en in verband hiermede is het uiteraard gewenst de bekendheid van de verschillende producenten met de prijsvorming op de afzetmarkten van respectievelijk Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen zo groot mogelijk te maken. Naast de verschillende overheidsinstellingen hebben hier de Kamers van Koophandel met name van Amsterdam, Willemstad en Paramaribo een taak, maar ook verenigingen van producenten en handelaren zullen hier belangrijk werk kunnen doen. Persoonlijke relaties met eventuele afnemers zijn zeer zeker gewenst; voorzover financiële bezwaren gelden, zal door samenwerking uitzending van betrouwbare vertegenwoordigers mogelijk blijken. De benodigde gelden ook ten behoeve van propaganda en reclame kunnen, in navolging van Indonesische producenten, verkregen worden bij afvoer en uitvoer van het product. Ter illustratie zij vermeld dat een Indonesisch-Nederlandse instelling als het „Centraal Koffie Fonds" de koffie belast met een bijdrage van 25 cent per 100 kg voor research en propaganda. Zo zal bijvoorbeeld de Surinaamse citrusproducent, door per krat sinaasappelen een bedrag van 10 of 20 centen af te staan, een fonds kunnen vormen voor reclamedoeleinden in Nederland.

Van groot belang voor voldoende samenwerking moet, behoudens de vermelde productie- en afzetbevordering, het stelsel van handelspolitieke maatregelen genoemd worden. Hieronder worden verstaan de invoerrechten, uitvoerrechten, vergunningen, premies en contingenteringen. Met hoge invoerrechten kan men bijvoorbeeld een industrie tijdelijk winstgevend maken. Door het invoeren van een zogenaamd „gesloten periode", waarin geen andere dan Surinaamse sinaasappelen in Nederland konden

worden ingevoerd, werd de afzet van genoemde vruchten enige jaren geleden bevorderd.

De Surinaamse markt ontvangt bescherming doordat de invoer van bepaalde goederen, zoals lucifers, macaroni, ruw hout en vuurwerk, maar tot een gelimiteerde hoeveelheid is toegestaan. In het algemeen kan men nu stellen, dat handelspolitieke maatregelen de vrije uitwisseling van goederen en diensten in de weg staan en derhalve een belemmering vormen voor een economische samenwerking ook in Rijksverband. Niettemin moet men bedenken, dat bijvoorbeeld de economische zwakte van het nog jonge Suriname dergelijke bescherming wel degelijk verantwoord kan maken. Samenwerking, zeker samenwerking in Rijksverband, zal van de sterkste partner de meeste offers vragen. In het onderhavige geval betreft dit Nederland, dat niet alleen aandacht aan de Surinaamse en Antilliaanse markt zal moeten besteden, maar ook beschermende maatregelen, die bijvoorbeeld door de Surinaamse overheid zullen worden genomen, zal moeten billijken, terwijl het anderzijds de binnenlandse markt voor goede producten uit de West zo receptief mogelijk zal moeten maken. Slechts op deze wijze zal samenwerking tot profijt van elke partner verwerkelijkt kunnen worden.

Tot nu toe sprak ik U over een belangrijke mogelijkheid tot economische samenwerking tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen, te weten de uitwisseling van goederen en diensten. Ik noemde U echter ook nog andere mogelijkheden, nl. kapitaalstransfer, migratie hetzij emigratie hetzij immigratie, en uitwisseling van kennis en ervaring.

Allereerst iets over de mogelijkheden van kapitaalstransfer tussen Nederland en de Overzeese Rijksdelen. In de onderlinge verhouding zal bij kapitaalstransfer uiteraard op de eerste plaats aandacht besteed moeten worden aan de economisch meest zwakke partner, in dit geval Suriname. De samenwerking op dit terrein zal dan ook gericht moeten zijn op een verhoging van de kapitaalsimport in dit land.

In het algemeen kan men zeggen, dat een land een dergelijke import kan bevorderen door het scheppen van een vertrouwenwekkend financiëel klimaat. De basis voor dit vertrouwen moet met name in een stabiele en competente regeringsvorm met een democratisch karakter liggen. Dit kan door het optreden van een extreem nationalisme, dat onnodige nationalisatie van buitenlandse ondernemingen tot gevolg heeft, verhinderd worden.

Bovendien is voor het aantrekken van vreemd crediet steeds eigen actieve deelname vereist. De Latijns-Amerikaanse en zeer zeker ook Surinaamse gewoonte om gelden hoofdzakelijk in onroerend goed te investeren kan in deze een ernstige belemmering vormen. Ook het verschijnsel om een lening zo snel mogelijk te willen aflossen, ondanks de dikwijls hoge rentekosten, vormt soms een bezwaar. Waarbij nog buiten beschouwing worden gelaten de technische en economische capaciteiten, die strikt nodig zijn om het verleende crediet productief te maken en de werkelijke wil van elke credietnemer, hetzij overheidsinstelling, hetzij particuliere ondernemer, om daadwerkelijk en onder afweging van kosten en prijzen, het crediet te gebruiken voor de economische ontwikkeling.

De credietgever heeft bij dit alles de dure plicht zich zo te gedragen, dat zijn middelen inderdaad welkom zijn. In het bijzonder bij de moeilijkheden op het gebied van aflossingen en rentetransfer moet hij redelijke beperkingen, die hem worden opgelegd, kunnen aanvaarden. Nu de financiering van het Surinaamse Tienjarenplan verzekerd is, kunnen de Surinaamse overheid en de plantagedirecties elkaar wellicht ontmoeten. Rehabilitatie van de plantagelandbouw blijft immers zeer gewenst in economisch opzicht.

In de afgelopen jaren is van enig kapitaalverkeer, met uitzondering van in de bauxietwinning geïnvesteerde gelden, bijna geen sprake geweest. Wel is er kapitaal in Suriname ingevoerd, maar dan in de vorm van overheidsgeld, dat uit Nederland werd overgemaakt, of wel om begrotingstekorten te dekken, of wel als steun van de Nederlandse overheid.

Als zodanig kan het Welvaartsfonds worden aangemerkt, dat sinds 1947 gedurende vijf achtereenvolgende jaren 8 millioen Nederlandse guldens per jaar aan Suriname heeft geschonken voor de sociaal-economische ontwikkeling van het land. Ook moet vermeld worden de investering in de agrarische sector, zoals deze momenteel door de Stichting voor Ontwikkeling van de Machinale Landbouw geschiedt en die tot op heden ruim 40 millioen Nederlandse guldens heeft bedragen. Hierbij komen nog bepaalde civiele en militaire uitgaven. In feite werd dan ook door de Nederlandse overheid hetzij rechtstreeks, hetzij in de vorm van een zich garantstellen sinds 1947 rond 100 millioen gulden in Suriname besteed.

De invoer van werkelijk risicodragend particulier kapitaal uit

Nederland kan men in de afgelopen decennia echter verwaarlozen. Een begin van economische opbouw zal in de toekomst zeer zeker een vraag naar risicodragend kapitaal doen ontstaan en, gezien het tekortschieten der binnenlandse besparingen, zal deze vraag gedeeltelijk door kapitaalinvoer moeten worden gedekt. Op basis van de idee van loyale economische samenwerking tussen de Rijksdelen en op basis van de opvatting, dat de economisch sterkere delen het economisch zwakkere deel moeten helpen, zal een kapitaalimport vanuit Nederland, en zeer zeker ook vanuit de Nederlandse Antillen, verantwoord zijn.

Wat Nederland aangaat, moet de tot nu toe plaats gevonden verstrekking van overheidscredieten als het ware een brug vormen, die de entree van particulier kapitaal vergemakkelijkt. Particuliere beleggers op de Nederlandse Antillen kunnen hunnerzijds door participatie in Surinaams-Nederlandse ondernemingen een steentje bijdragen. Niet alleen hebben sommige bestaande investeringen in Suriname een flinke credietinjectie nodig, waardoor nieuwe markten en nieuwe mogelijkheden bereikbaar worden, ook wachten enkele nieuwe objecten. Als zodanig kunnen, ondanks het overwegend "public investment" karakter van het Tienjarenplan verschillende met dit plan samenhangende projecten worden genoemd. Niet op de laatste plaats betreft dit het Brokopondo-project, dat indien het inderdaad zal worden verwerkelijkt de bouw van een stuwdam, van een electrische centrale en van een aluminiumfabriek met zich mede zal brengen en dientengevolge ruime mogelijkheden voor particulieren zal bieden. De credietbehoefte gevoegd bij het risico-element van het Brokopondo-project is overigens van zodanige omvang dat hier slechts effectieve belangstelling uit de Verenigde Staten mogelijk lijkt.

Als derde mogelijkheid van economische samenwerking noemde ik U de migratie van arbeidskrachten. Het verschijnsel van een aanzienlijke werkloosheid in Paramaribo en het feit, dat vele Surinaamse arbeiders op de eilanden Curaçao en Aruba werk hebben gezocht, geeft reeds te kennen dat niet-Surinamers geen al te grote verwachtingen inzake immigratie zullen moeten koesteren. Zo zal de uitvoering van het Tienjarenplan wat de arbeidsmarkt betreft geen immigratie van buitenlanders nodig maken. Wel zal de hulp van enige tientallen buitenlandse deskundigen vereist worden; hierbij meent de Surinaamse regering echter allereerst een beroep te moeten doen op de in het buitenland aanwezige Surinamers.

Ook wat het Wageningen-project betreft zal men zich, gezien de doelstellingen, beperken tot een immigratie van enige tientallen Hollandse boeren. Immigratie naar een minder ontwikkeld land, zoals Suriname, is met name voor mensen die uit een meer ontwikkeld land komen moeilijk. Indien men bedenkt, welke moeilijkheden de toch op laag welvaartspeil levende Aziatische immigranten in Suriname hebben ondervonden, dan zal men de moeilijkheden, die bijv. Nederlanders en Indische Nederlanders bij emigratie naar Suriname zullen ondervinden, nooit kunnen overschatten. Een emigratie van enige honderden Nederlanders naar Suriname in de vorige eeuw werd in ieder geval een volledige mislukking, ook al omdat alle fouten, zoals verkeerde selectie, verkeerde vestigingsplaats en kapitaalgebrek, die men maar enigszins kon maken, werden gemaakt. Niettemin worden momenteel de mogelijkheden voor een tiental Indische Nederlanders, die als klein-landbouwer wellicht een bestaan kunnen verwerven op de Plantage Slootwijk, grondig onderzocht.

Als middel tot economische samenwerking kan de immigratie van arbeidskrachten binnen Rijksverband dan ook slechts van secundair belang worden geacht. Dit geldt echter niet voor het vierde en laatste middel namelijk de uitwisseling van kennis en ervaring. Van de drie Rijksdelen heeft ook hier Suriname als zwakste partner de meeste steun nodig.

Als een van de tekortkomingen kan in dit verband het ontbreken van coördinatie van het natuurwetenschappelijk en sociaal-economisch onderzoek worden genoemd. Behoudens de bauxietmaatschappijen en het Wageningen-project telt het land geen grote ondernemingen, die zelfstandig en op eigen kosten research bedrijven. Dit is volledig overheids-taak en als zodanig zijn dan ook bijv. een Geologisch Mijnbouwkundige Dienst, een Landbouwproefstation en een Dienst voor 's Lands Bosbeheer als zelfstandige organisaties werkzaam. Ditzelfde geldt in mindere mate voor de Nederlandse Antillen.

In Nederland wordt op dit terrein belangrijk werk verricht door de organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek T.N.O. Voor deze problemen zou wat Suriname en de Nederlandse Antillen betreft een dergelijke instelling, zij het zo beknopt mogelijk, grote waarde kunnen hebben. Wellicht zal in de toekomst een overkoepelend en coördinerend orgaan ten behoeve van de technisch-economische research in alle Rijks-

delen ingesteld kunnen worden *). Bij het verlenen van technische hulp en bijstand aan Suriname mag men echter niet vergeten dat er in het bijzonder op agrarisch gebied sinds de Tweede Wereldoorlog reeds het een en ander gepresteerd is. Op landbouwkundig gebied werd aldaar een dosis kennis en ervaring verzameld, die Suriname bijvoorbeeld bij de rehabilitatie van de Bovenwindse eilanden niet een ontvangende maar een gevende partner kan maken.

Een kwartet van mogelijkheden betreffende economische samenwerking tussen de verschillende delen van het Koninkrijk werd aan U voorgelegd. Het waren uitwisseling van goederen en diensten, overmaking van kapitalen, immigratie van arbeidskrachten en uitwisseling van gegevens betreffende speurwerk en ervaring. Laten wij hopen, dat deze mogelijkheden inderdaad in het belang van ons Koninkrijk benut zullen worden.

Paramaribo, Juni 1955.

SUMMARY

ECONOMIC COOPERATION WITHIN THE KINGDOM OF THE NETHERLANDS

The social structure of a modern country is based on division of labour. In this context economic cooperation might be described as the conscious creation of relations between people. Internationally such relations can take on four forms: (*a*) exchange of goods and services; (*b*) transfer of capital; (*c*) migration of labour; (*d*) exchange of technical and economic "know-how".

The chief argument for the exchange of goods and services is that of increased productivity; such an exchange, also a method of dividing labour, should work to the advantage of each of the partners involved, regardless of differences in the level of production efficiency. In this connection the Surinamese producer should constantly consider whether it would not be advantageous for him to appeal to the market in the Antilles and the Netherlands. At the same time, with the development of Surinam as envisioned in the Ten Year Plan many foodstuffs and other products now shipped from the Netherlands to Surinam in processed form can no doubt in the future be shipped in a partially processed state.

---

*) Noot van de redactie.

De Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname—Nederlandse Antillen WOSUNA beoogt o.m. coördinatie van onderzoekingen in en voor de overzeese Rijksdelen.

The exchange of goods is of course closely related to the possible markets. As a market for the Netherlands, Surinam offers more possibilities than the Antilles, for planned development of Surinam's natural resources will lead not only to a higher per capita national income and thus to increased purchasing power, but also to an improved balance-of-payments position and thus to a growing demand for foreign products.

The success of Surinam's Ten Year Plan depends largely on the success of Surinam in finding a market for its products in the Netherlands. Those products, as might be expected from an under-developed country, are chiefly agricultural. The under-developed countries are in a doubly unfortunate position in relation to Western Europe and North America, and are thus harder hit during periods of depression. There are now signs pointing toward a better future for countries whose exports consist largely of tropical agricultural products, however, for — largely owing to the rapidity with which the world's population is increasing — the prices for such products comparative to those for industrial products are expected to rise.

In connection with the expansion of Surinam's exports projected in the Ten Year Plan, a study of prospective markets for the country's leading products has been made. For good quality rice prospects are not unfavourable, for Asian rice production is expected to be able to keep pace with that continent's needs only with difficulty, so that there will be little competition for the Western European market from that area. For the success of Surinamese production, action of the Dutch Government safeguarding the market through guarantees is of great importance. Considering the shortage of oils and fats in the world today, it seems assured that palm oil prices will remain at their current level, and that the Netherlands can provide ample market for Surinamese production. Smaller quantities of Surinamese coffee, cacao, and coconut can also find a market in the Netherlands. Citrus fruit prospects are not so favourable, though with better production, selection, and packing methods a reasonable market can be expected. Alongside these markets research has shown that Surinamese forests can provide a woodpulp of a quality suitable for certain types of paper. Experiments are now being conducted, and the Dutch paper industry has manifested great interest in the possibilities. What Surinam's mineral prospects may be can be known only after intensification of geological research. The large deposits of iron ore now known are of too low content to warrant export, but several dozen kilograms of gold are sold to the Netherlands each year. Most of the bauxite produced now goes to the United States; the Brokopondo Project, however, envisages Surinamese manufacture of aluminium.

These are also possibilities for the exchange of goods between Surinam and the Netherlands Antilles, where there is a higher import per person than in Surinam, but where the market is much more a transit market. As food production on the Antilles is slight, there are no doubt prospects for exporting agricultural products such as rice and citrus fruits to the islands, while rice export to Central America via Curaçao is also a possibility. Trade in the other direction might feasibly include more products of an industrial sort, above all electrical appliances, piece-goods, silk and rayon, and oil.

Marketing problems are largely problems of price, and it is of prime

importance that producers be well informed on pricing on the Dutch, Surinamese, and Antillean markets. This is a significant task for governments, Chambers of Commerce, and organisations of producers and dealers, alike. For satisfactory cooperation, trade policy measures — import and export regulations, permits, and so forth — can also be of great importance. Though protective measures stand in the way of a free exchange of goods and services, they are, in consideration of Surinam's weak economic position, quite justifiable. The Netherlands, as the strongest of the three partners within the Kingdom, must not merely concentrate on the markets of Surinam and the Antilles, but also lend its approval to protective measures adopted there and at the same time create in the Netherlands as receptive a market as possible for products from the two Caribbean partners.

Primary attention as regards the second possible means of economic cooperation, that of transfer of capital, must be focussed on the weakest of the Kingdom partners, Surinam. Factors influencing against investment are the possible emergence of an extreme nationalism, with its corollary of unnecessary nationalisation; in Surinam the habit of investing money chiefly in real property and the tendency to repay a loan as quickly as possible may be delaying factors. In the past there has been almost no capital invested, except in the bauxite mines. What capital has come into Surinam has been almost exclusively money transferred, directly or indirectly, by the Dutch Government — this totalling some hundred million Dutch guilders since 1947. Future economic development requires the investment of risk-bearing capital, however. Some existing investments have need of a heavy injection of credit, and a number of new projects — including several falling under the Ten Year Plan, and especially the Brokopondo Project — lie waiting for funds.

A third possibility for economic cooperation is that of migration of labour. The large-scale unemployment in Paramaribo and the exodus to Curaçao and Aruba of Surinamese in search of work are indications enough that there is no great possibility for immigration to Surinam, however. A few dozen non-Surinamese experts will be needed for the Ten Year Plan, and a few dozen Dutch farmers for the Wageningen Project, but large-scale migration from the Netherlands to Surinam, like any such migration from a highly developed to an under-developed country, is beset by almost insurmountable obstacles. The possibilities for immigration of a dozen Eurasian Dutch who would settle as small farmers on Slootwijk Plantation is nevertheless now under consideration.

Of more importance for Surinam than immigration of labour as a means of economic cooperation is the final means suggested, that of the exchange of "know-how", of knowledge and experience. Here, too, Suriname is of the three Kingdom partners the one most in need of support. Except for the bauxite companies and the Wageningen Project, the Government, with its Bureau of Mines, Agricultural Experiment Station, and Forestry Service, is the sole promotor of applied scientific and social-economic research. There is great need in both Surinam and the Antilles for an organisation similar to the Dutch association for applied scientific research *Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek* (TNO), and for a further organisation coodinating all work in such areas within the Kingdom.

HET SINT ELISABETHS GASTHUIS OP CURAÇAO

1855–1955

DOOR

Pater M. D. LATOUR O.P.

Op 3 December 1955 zal het honderd jaar geleden zijn dat „het hospitaal" — want dit is de gewone naam — geopend werd. Wij, die leven in een tijd van ruime hygiënische voorzieningen, grote ziekenhuizen en een leger geneesheren, we kunnen ons haast niet meer indenken, dat men honderd jaar geleden op Curaçao op hygiënisch gebied onder ten hemel schreiende omstandigheden leefde.

De bekende schrijver M. D. TEENSTRA geeft in het eerste deel van zijn werk *De Nederlandsche West Indische Eilanden*, uitgegeven te Amsterdam bij C. G. SULPKE in 1836, op blz. 174 en volgende een beschrijving van de toenmalige situatie, die ons aardig op de hoogte brengt. Daar TEENSTRA ook in Suriname was geweest, maakte hij herhaaldelijk vergelijkingen met dat land. Hoewel er op Curaçao geen zwampen (moerassen) zijn, zoals in Suriname, vindt hij toch Curaçao niet erg gezond. De meest beruchte ziekte was hier wel de gele koorts. Ten gevolge van het veelvuldig gebruik van meel werden de kinderen veelal geplaagd door de wormen en hebben ze akelig dikke buikjes, maar men vond hier weer niet, zoals in Suriname, de roosbenen. TEENSTRA noemt deze roos *elefantiasis*. Of dat juist is, daar blijf ik buiten. Ook vond men hier andere kwaadaardige huidziekten en de *jaws*. Dit laatste zal wel de bof (cachete) zijn *).

Ook de boassie (melaatsheid) kwam op Curaçao niet zo veel voor als in Suriname; zoveel te meer lijders aan geslachtsziekten van verschillende soort. Epidemieën kwamen veelvuldig voor, maar TEENSTRA zegt er niet bij van welke ziekten. Uit andere gegevens blijkt dat voornamelijk bedoeld worden de gele koorts en de pokken. Op het einde van de 18de eeuw woedde de gele koorts

hier enkele malen. In 1803, 1807 en 1818 werd de kolonie weer bezocht en tussen 1838 en 1880 kwamen negen gele koorts-epidemieën voor. Het hospitaal bestond al, de medische voorlichting was al stukken beter en sinds dien kwam de ziekte nog maar sporadisch voor. Toch brak er in 1894 weer een epidemie uit, die 60 slachtoffers maakte, en in 1898 vielen er nogmaals 16 onder deze gevreesde ziekte.

Pokken-epidemieën kwamen hier voor in 1815, 1827–1828 en de grote epidemie van 1862, waarbij de Zusters van het hospitaal zich zo verdienstelijk gemaakt hebben. Sinds 1848 bestond er al verplichte inenting voor schoolkinderen, maar hoeveel percent van de kinderen bezocht toen de school?

In 1803 stierf het grootste deel van het garnizoen dat Curaçao na de vrede van Amiens van de Engelsen had overgenomen, alsmede de bemanning van de fregatten Medusa, Ceres en Kenau Hasselaar. De gele koorts had het nl. vooral op de Europeanen gemunt. Er stierven toen soms 18 à 20 militairen per dag. Ze werden in hun hangmatten genaaid en zo in zee geworpen. Soms spoelde de zee deze lijken weer de haven binnen en moesten ze er opnieuw worden uitgesleept! Ook van een Engels linieschip overleed het grootste deel van de bemanning, waarna de Engelsen een garnizoen van negers naar Curaçao zonden, die het klimaat beter konden verdragen, zodat de buitengewone sterfte nu ophield.

Toen deze ziekte in 1818 weer te voorschijn kwam, moest het arme scheepsvolk er weer aan geloven. De bemanning van het fregat Euridice, de brik Zwaluw en verschillende grote en kleine koopvaardijschepen stierf uit. De gele koorts had in die dagen op Curaçao de even kernachtige als verachtelijke naam van *rotkoorts*. De oorsprong en het karakter van die ziekte waren toen nog onbekend.

TEENSTRA verbaasde zich er wel een beetje over, dat een droog en zonnig land als Curaçao, vrij van moerassen, niet véél gezonder was. De helderheid van het zeewater viel hem op, natuurlijk weer in tegenstelling met het vuile water van elders. Deze keer is het de smerige, stinkende rivier van Batavia. TEENSTRA pleit dan ook voor een nader onderzoek door geneesheren. Hij zelf haalt als bewijs van gezondheid van het klimaat van Curaçao aan, dat er onder de inboorlingen gevonden worden die over de honderd jaar oud worden en dat in die tijd al de aanwas het sterftecijfer overtrof.

Men kan uit de gegevens van TEENSTRA opmaken, dat er in die tijd wel dokters waren op Curaçao, maar geen hospitaal. Toch is

deze conclusie niet helemaal juist, want TEENSTRA was wel degelijk op de hoogte van het melaatsen- en krankzinnigengesticht, door hem betiteld als Lazarus- en dolhuis. De dokters stonden toen blijkbaar machteloos tegenover epidemieën, waarschijnlijk juist bij gebrek aan hospitalen en goede verpleging. Want „gewone" zieken werden natuurlijk niet opgenomen in het Lazarushuis op het Rif.

TEENSTRA begreep toen al, dat het klimaat van Curaçao helemaal niet ongezond behoeft te zijn, als er maar werk werd gemaakt van hygiëne en ziekenverpleging.

De W.I. Compagnie had in 1764 al vastgesteld, dat deze er belang bij had dat de slaven goed werden gevoed en dat ze vooral in geval van ziekte alles moesten krijgen wat hen weer beter kon maken. Maar een hospitaal voor hen bestond er niet en of er van het voorschrift van de W.I. Compagnie veel terecht is gekomen, blijkt nergens.

Er bestond wel een zogenaamd Lands-Hospitaal, maar dat was niet voor slaven. TEENSTRA kende wel in de buurt Carthagena of Waterloo te Otrobanda (de westelijke helft van Curaçao's hoofdstad) een militair en civiel hospitaal. Deze wijdse benaming werd gedragen door een huis (zegge en schrijve één huis) van de Heer H. SCHOTBORGH jr, die het voor twee jaren aan het Gouvernement had verhuurd voor de zieken van de marine en het garnizoen en voor vreemdelingen, die hier toevallig ziek werden. Dit huis staat er nog steeds en is nu eigendom van het St. Elisabeths Gasthuis. Het is een tamelijk groot huis, dichtbij het (voormalige) Rifwater (hiervan is nl. thans een aanzienlijk gedeelte gedempt), wat voor de aanvoer van patiënten per pontje gemakkelijk was en de ligging vlak bij de zee was fris.

Toen Mgr M. J. NIEWINDT op 31 Maart 1828 een brief richtte aan de Commissaris-Generaal van de W.I. Koloniën, waarin hij voor het eerst de belangen van het volk bepleitte, had hij reeds aangestuurd op de inrichting van een armbestuur en het samenstellen van een armenkas ten behoeve van de R.K. noodlijdenden. Het Bestuur deed niets, maar Mgr NIEWINDT zette zelf zijn schouders onder dit werk en legde de grondslagen voor een Maatschappij van Weldadigheid, waaruit later een begrafenisonderneming groeide. De laatste en mooiste prestatie van deze Maatschappij was de oprichting van het thans jubilerende St. Elisabeths Gasthuis. Op 19 December 1838 kon pastoor NIEWINDT de door de Gouverneur (REINIER FREDERIK baron VAN RADERS) goedgekeurde statuten aan het volk bekend maken. In zijn preek

zeide de pastoor o.a.: ,,Eindelijk zie ik in zoverre een gedeelte mijner vurige wensen vervuld; eindelijk zie ik een werk tot stand gebracht, hetwelk ik gedurende zes jaar niet opgehouden heb te verlangen en tot hetwelk ik u thans zeg, dat ik verscheidene pogingen heb aangewend, ofschoon zij tot nu toe vruchteloos waren gebleven. Want hoe toch zou ik een onverschillig aanschouwer hebben kunnen blijven van zoveel ellende, welke ik hier gevonden heb, die zich bij iedere voetstap kenbaar maakt en dagelijks vermeerderd wordt, zonder dat er enig hulpmiddel bestaat om in dezelve te voorzien. Immers, hoe menigmaal hebben wij in de kranken, die wij volgens onze heilige godsdienst de laatste genademiddelen toedienden, de slachtoffers hunner uiterste armoede aangetroffen? Hoevele zodanige ongelukkige natuurgenoten hebben wij niet aangetroffen, die op de harde grond uitgestrekt, zonder voedsel, zonder geneesmiddelen met de ziekte worstelden, die voornamelijk uit gebrek ontstaan waren en nu geheel hulpeloos het graf als het enige redmiddel uit hun droevige toestand verbeidden".

Een volledige beschrijving van de geschiedenis van de R.K. Maatschappij van Weldadigheid zou een boek op zich zelf vormen. Ouden van dagen wisten omstreeks 1922 nog te vertellen, hoe de Weleerw. Heer JOHANNES LUDOVICUS VAN ROERMOND (op Curaçao werkzaam van 1844 tot 1863) op edelmoedige wijze zich het lot van armen en zieken aantrok en dat hij, gesteund door een weldadige vrouw, PETRONILIA LEVI, in haar huis verscheidene zieken, vooral vreemde zeelieden, liet verplegen. Door zijn toedoen kwam toen ook een vereniging van Curaçaoenaars tot stand met het doel de arme afgestorvenen een meer passende en christelijke begrafenis te geven. Toentertijd immers stond er op de begraafplaats aan de Rode Weg één lijkkist tot algemeen gebruik, met een deksel in de vorm van een schuif. De overleden armen en vreemdelingen werden doorgaans in die kist naar het kerkhof gedragen, aldaar weer uit de kist genomen en zo begraven. De slaven op de plantages hadden vaak een eervoller begrafenis. Vooral door bovengenoemde vereniging van de Weleerw. Heer VAN ROERMOND werd aan deze toestand een gelukkig einde gemaakt. Haar zegenrijke arbeid voor de behoeftigen werd eind 1855 bekroond door de stichting van het St. Elisabeths Gasthuis.

De oorsprong van de tegenwoordige ziekenverpleging op Curaçao is dus te zoeken in de R.K. Maatschappij van Weldadigheid, opgericht voor armenbedeling, waaruit in 1852 voortkwam de R.K. Begrafenissociëteit ,,De Christelijke Weldadigheid" voor onvermogenden. Het werk werd in 1854 uitgebreid tot de verple-

ging van arme, verlaten zieken, de stichting van een ziekenfonds en de aanstelling van wijkverplegers om dergelijke zieken aan huis te verzorgen. Wegens onoverkomelijke moeilijkheden aan de uitvoering van het aldus opgezette plan verbonden, werd besloten tot het oprichten van een *hospitaal.*

Ligt er niet iets onlogisch in de gedachtengang van deze sociale werkers? Waarom eerst de zorg voor de doden en daarna pas voor de zieken? Waarom niet omgekeerd? Deze vraag is inderdaad wel meer gesteld en ik geloof er een redelijk antwoord op te kunnen geven. M.i. moet de oplossing gezocht worden ten eerste in een diepgeworteld wantrouwen van de Afro-Amerikaan in de Europese geneeskunde en ten tweede in zijn angst voor de geesten van de overledenen. Om deze redenen had destijds de overgrote meerderheid van de Curaçaose bevolking niets over voor een ziekenfonds, wijkverpleging of een hospitaal, maar spaarde men kosten noch moeiten voor een „decente" begrafenis. De Heer N. VAN MEETEREN schreef hierover in zijn *Volkskunde van Curaçao* (1947) op blz. 127: „Over het algemeen werden ziekten op het platte land veel lager aangeslagen dan in de stad. Alleen in uiterste nood, en dan meestal op aandringen van een stadsbewoner of iemand uit een der andere volksgroepen zou de savana- of plantagebewoner overgaan een dokter te consulteren. Bij hem gold het steeds, dat doctoren geen benul hadden van inlandse ziekten en dat men daarom veel liever zijn heil moest zoeken bij een of andere zogenaamde *curado* (wonderdokter), die zich meestal ook onledig hield met toverpraktijken en het fabriceren van talismans, die, om de hals gedragen, de kracht hadden alle onheil en ziekten te voorkomen". Talloze voorbeelden van hun eigenaardige opvattingen omtrent ziekenverpleging en ingewikkeld begrafenisritueel kan men vinden in bijna elk boek over West-Indië of Afrika. Voor het gemak van de belangstellende lezer noem ik hier enkele boeken: *Voodoo in New Orleans*, by ROBERT TALLANT, 1946; *The West Indies, Their Social and Religious Conditions*, by E. B. UNDERHILL, London 1862; *Haiti, de Parel der Antillen*, door Pater OP-HEY, 1932; *Cannibal Cousins*, by JOHN H. CRAIGE, New York 1934; *Haiti, Highroad to Adventure*, by HUGH B. CAVE, 1952; *Strange Altars*, by MARCUS BACH, New York 1952; dit laatste werk is geschreven met een volkomen gemis aan critische geest, maar het verzamelde feitenmateriaal is interessant; en dan *Black Power*, by RICHARD WRIGHT, de beroemde Amerikaanse negerauteur, 1954, speciaal blz. 329–331.

De oprichtingskosten voor het hospitaal werden gevonden in

een algemene inzameling en maandelijkse bijdragen. Men begon bescheiden in een huis op de „berg" van Otrobanda, dat op 3 December 1855 geopend werd. Drie Zusters Franciskanessen van de Congregatie van Breda, daarvoor overgekomen uit Nederland op 22 October van dat jaar, belastten zich met de verpleging. In 1858 werd deze inrichting reeds overgebracht naar een uitgestrekt terrein in de zelfde stadshelft Otrobanda, maar gelegen aan het Rifwater. Die grond heette *Casháca* (casaque, cassock) en grensde aan de grond genaamd Carthagena, waar het Gouvernement vroeger dat huurhuis had ingericht als vreemdelingenhospitaal. Vele jaren later zou de directie van het St. Elisabeths Gasthuis de grond Carthagena opkopen, daar zij deze nodig had voor haar uitbreidingsplannen.

De oprichter en eerste Directeur van het Gasthuis was de Z. E. Heer F. C. KIECKENS, die van 1855 tot aan zijn dood in 1893 met de leiding daarvan belast bleef. Door zijn energie en onvermoeid ijveren en vooral door geheel zijn persoonlijk vermogen, dat zeer aanzienlijk was, daarvoor beschikbaar te stellen, heeft hij bereikt dat het St. Elisabeths Gasthuis in de loop van de jaren zich gestadig kon uitbreiden.

We hebben hierboven al even melding gemaakt van het Lazarus- en dolhuis, dat tegen het einde van de 18de eeuw stond op het Rif. De plaats was ongeveer ter hoogte waar tegenwoordig het grote zwembad ligt. In dit huis werden van Gouvernementswege enkele krankzinnigen en melaatsen verpleegd. Eigenlijk is het niet juist om dit woord te gebruiken, want het grote bezwaar tegen dit huis was juist, dat ze helemáál niet verpleegd werden. Ze werden er opgesloten en bewaakt. Dat was alles. De taak van de oppasser bestond slechts in het uitdelen van voedsel en kleding aan de patiënten. De gevaarlijkste zieken lagen als wilde dieren aan een ketting. Bij een onverwacht bezoek van Gouverneur VAN LANSBERGE in 1856 aan deze inrichting vond de landvoogd de toestand aldaar zo schandelijk, dat hij het bestuur ervan ontsloeg en ook dit huis onder het bestuur en de leiding van de Gasthuiszusters stelde. In 1870 werd de verpleging van de geesteszieken en de melaatsen gescheiden en de eersten ondergebracht in een afzonderlijke Gouvernementsinrichting, gelegen op een terrein, Monte Cristo genaamd, onder leiding van de zelfde Zusters Franciskanessen, terwijl de lepralijders voorlopig in het huis op het Rif gevestigd bleven. Bij de grote orkaan van 23 September 1877 werd dit huis geheel vernield; de verpleegden werden gered, maar drie Zusters kwamen om het leven. In 1880 werd het nu nog be-

staande melaatsenhuis op *Zaquitó* betrokken. Ondanks de voortdurend toenemende bevolking, neemt het aantal melaatsen gestadig af. De dokters hopen binnen afzienbare tijd deze ziekte op de Nederlandse Antillen geheel uit te roeien.

Vol dankbaarheid en bewondering voor het werk van de Zusters vergeten wij geenszins, dat er aan een hospitaal ook dokters verbonden zijn en dat de naam en de betekenis van een hospitaal voor een groot gedeelte van hun kennis en toewijding afhangen. Ons hospitaal heeft in dit opzicht niet te klagen gehad. Onze bekwame en trouwe dokters hebben er veel toe bijgedragen om het St. Elisabeths Gasthuis een goede naam te bezorgen in heel West-Indië. Moge het jubilerende Gasthuis nog heel veel jaren zijn mooie taak blijven vervullen tot troost en redding van ontelbaar velen op onze Nederlandse Antillen.

SUMMARY

ST ELISABETH'S HOSPITAL ON CURAÇAO, 1855–1955

On 3 December, 1955 it will have been a century ago that "the hospital", as it is usually called on Curaçao, was opened. The appalling hygienic conditions prevailing then were described by M. D. Teenstra in his book on the Dutch West Indian islands (1836), where he makes mention of yellow fever, worms, yaws, leprosy, and venereal diseases. Epidemics (of yellow fever and small pox, it appears from other sources) were recurrent. In his time there were doctors, and a "lazaret and madhouse", but no general hospital open to all. In 1838 Monseigneur NIEWINDT created the Catholic Charitable Society, and soon after the Reverend Father VAN ROERMOND founded a burial society. (Why first care for the dead, and only afterwards for the ill? The reason may lie in the Afro-American's deep-rooted distrust of European medicine and his fear of the spirits of the dead: *cf.* the books listed, p. 50).

Concern for the poor and the ill led in 1855 to the foundation of St. Elisabeth's Hospital. The hospital, run by Franciscan Sisters, had as its first director F. C. KIECKENS (1855–1893), who devoted all his energies, and his large personal fortune as well, to its expansion. The "lazaret and madhouse" came under the supervision of the Sisters in 1856 – in 1870 the mental patients were transferred to a new government institution, Monte Cristo, but remained under the care of the Sisters; the lepers were shifted to the present leper house, Zaquitó, in 1880.

---

*) Noot van de Redactie.
Onder *yaws* verstaat men in Brits West-Indië framboesia.

ESCLAVES ET PLANTATIONS DE SURINAM VUS PAR MALOUET, 1777

COMMUNIQUÉ PAR

GABRIEL DEBIEN [1]) et JOHANNA FELHOEN KRAAL

Dans un des manuscrits de la Bibliothèque de Nantes, dans le Ms. no. 249, on trouve la copie d'une lettre adressée de Cayenne le 28 décembre 1788 à un correspondant qui habite le Cap-Français à Saint-Domingue. Cette copie de lettre — qui est présentée ci-dessous — se trouve à la suite d'un *Mémoire sur le traitement et l'employ des nègres dans les colonies, fait à Paris en 1783 par M. de Malouet, intendant de la Marine à Toulon*. La copie est incomplète de quelques expressions et parties de phrases laissées en blanc. Quelques fautes aussi trahissent la main et les yeux d'un étranger qui n'a pu lire certains mots ni développer toutes les abréviations.

[1]) Noot van de redactie.

GABRIEL DEBIEN (Cairo) houdt zich speciaal bezig met historische studiën betreffende de Franse periode in St. Domingue (Haïti). Van zijn hand zijn de volgende publicaties in de Centrale Boekerij van het Kon. Instituut voor de Tropen aanwezig:

Une plantation de Saint-Domingue: la sucrerie Galbaud du Fort (1690–1802). *Notes d'histoire coloniale 1*, Le Caire, 1941.

Les travaux d'histoire sur Saint Domingue de 1938 à 1946; essai de mise au point. *Notes d'histoire coloniale 15*, 1947.

Un roman colonial de Victor Hugo: Bug Jargal; ses sources et ses intentions historiques. *Notes d'histoire coloniale 22*, 1952.

Les femmes des premiers colons des Antilles (1635–1680). *Notes d'histoire coloniale 24*, 1952.

Les colons de Saint-Domingue et la révolution: essai sur le Club Massiac (Août 1789–Août 1792). La société coloniale aux XVIIe et XVIIIe siècles, Paris, 1953.

Esprit colon et esprit d'autonomie à Saint-Domingue au XVIIIe siècle. *Notes d'histoire coloniale 25*, 1954.

Aux débuts d'une grande plantation à Saint-Domingue (1685–1714). *Notes d'histoire coloniale 28*, 1954.

Colons, marchands et engagés à Nantes au XVIIe siècle (avec le Dr. L. MERLE). *Notes d'histoire coloniale 29*, 1954.

Les travaux d'histoire sur Saint-Domingue; chronique bibliographique (1950–1952). *Notes d'histoire coloniale 31*, 1953.

Le nom du destinataire n'est pas donné. Ce n'est certainement pas STANISLAS FOÄCHE, très important négociant du Havre et propriétaire de plusieurs plantations à Saint-Domingue, mais peut-être FRANCOIS LEGRAS, ancien procureur général au Conseil du Cap, propriétaire de sucreries à Port-Margot et à Fort-Dauphin qui était l'ami de MALOUET et de FOÄCHE [1]). On ne voit pas non plus le nom de celui qui envoie la lettre, mais les sujets abordés nous reportent exactement aux questions qui font l'objet des rapports de MALOUET sur *Surinam* et sur *la Guyane française* et qui ont été publiés dans la *Collection des mémoires et correspondances officielles sur l'administration des colonies et notamment sur la Guyane française et hollandaise* et dans les *Mémoires* de *Malouet* [2]). La lettre est de MALOUET.

Seule la date laisse perplexe. Il est impossible que la lettre soit du 28 décembre 1788. MALOUET avait quitté Cayenne le 1er septembre 1778 et avait débarqué à Cherbourg le 11 ou le 12 novembre [3]). Dans le texte il est dit très explicitement que la lettre a été écrite peu après le retour de Surinam. Or c'est vers le 23 septembre 1777 que MALOUET est revenu à Cayenne. La lettre doit être du mois d'octobre 1777. Rien d'impossible qu'elle soit du 28 décembre 1777.

Si elle porte la date du 28 décembre 1788 c'est par une étourderie de plume du copiste ou par une transposition volontaire et

---

1) Archives Nationales — Colonies E. 274; et MALOUET, *Mémoires*, 2me édition, I, 35.

PIERRE-VICTOR MALOUET (1740–1814), entré dans l'administration de la marine très jeune, inspecteur des embarquements pour les colonies à Rochefort puis à Bordeaux (1764–1765), ordonnateur et commissaire à Saint-Domingue pendant cinq ans. Puis chargé par Sartines d'aller examiner les plans fantastiques du baron de BESSNER qui prétendait améliorer la colonie de la Guyane, il visita Surinam en 1777.

Intendant du port de Toulon, député du tiers de Riom aux Etats Généraux en 1789, fut un des fondateurs du club dit des *Impartiaux*, et un des conseillers écoutés de LOUIS XVI. S'enfuit en Angleterre en août 1792. Rentré en 1801, commissaire général de la marine à Anvers en 1803, maître des requêtes en 1808, conseiller d'Etat en 1810, mort ministre de la marine de la première Restauration.

Il a laissé de nombreux ouvrages, dont un *Mémoire sur l'administration de la Marine* (1790, in 8°) et d'importants *Mémoires et correspondances officielles sur l'administration des colonies* (Paris, 1803, 5 vol. in 8°) qui nous ont beaucoup servi ici à établir que le texte de cette lettre était de MALOUET.

2) Paris, 2me éd., 1874, 2 vol. in 8°.

3) *Mémoires*, 2me éd. I, 460 et 462.

très précisément dirigée. En cette fin de 1788 certains milieux parisiens sont en pleines discussions sur l'abolition de la traite et de l'esclavage. La Société des Amis des Noirs vient d'être fondée à Paris. Elle est en rapport avec celle de Londres. MALOUET vient de publier ou de laisser publier à Neufchâtel le *Mémoire sur l'esclavage des nègres* [1]) dont il est question dans cette lettre, et son petit livre a fait beaucoup de bruit. LESCALLIER, ordonnateur des colonies, qui arrive de la Guyane, va faire imprimer ses *Réflexions sur le sort des Noirs dans nos colonies*.

Cette lettre est une arme entre les mains de ceux qui veulent abolir la traite et améliorer le sort des esclaves. Elle démontre le danger permanent qu'est pour la prospérité et même pour la vie coloniale la dureté des planteurs. On a dû vouloir s'en servir dans le débat, et peut-être a-t-on cherché à la publier.

Si l'erreur est due à une simple inadvertance, elle reste pleine de sens pour nous, car elle marque alors probablement la date exacte du travail du copiste, elle demeure un témoignage de la curiosité passionnée que l'on portait à ces questions.

Cette copie nous conserve donc le texte d'une des lettres qui furent détruites par MALOUET au lendemain du 10 août 1792 [2]) ou perdues en 1793 et est un document sur les alentours de la Société des Amis des Noirs à la fin de 1788.

(*Bibliothèque de Nantes*
Ms. no. 249)

Copie d'une lettre écrite à Saint-Domingue
de Cayenne, 28 décembre 1788.

Je n'ai pu, monsieur, avoir l'honneur de vous répondre. Dans le temps où votre lettre m'est parvenue j'arrivai de Surinam avec la fièvre et j'ai été deux mois malade [3]). Madame MALOUET se chargera de vous marquer [4]) combien j'étais sensible à votre souvenir et que je consentais à ce que vous disposassiez du manuscrit qui était entre vos mains, sans en garantir néanmoins l'exactitude. Je ne doute point que vous n'y ayez

---

[1]) *Mémoire sur l'esclavage des nègres dans lequel on discute les motifs proposés pour leur affranchissement, ceux qui s'y opposent et les moyens praticables pour améliorer leur sort.* Neufchâtel, 1788, in 8°, 155 p.

[2]) *Mémoires*, II, 4.

[3]) MALOUET était arrivé à Paramaribo le 10 juillet 1777. Il était de retour de Surinam vers le 23 septembre (*Mémoires*, I, 168 et 162 note 2). Il avait eu la fièvre tout le mois de septembre (id. I, 161).

[4]) Madame MALOUET, qui était originaire du Cap-Français à Saint-Domingue, aurait-elle été alors au Cap? Elle avait accompagné son mari à Surinam. Elle rentrera avec lui en France.

suppléé et que si vous l'in ...... [1]) L'époque où cet écrit [2]) a été présenté au roi et au conseil en a seul fait le mérite. Il y avait alors une déviation de principes en plus d'un genre qui aurait pu nous mener loin. Les Economistes en eurent connaissances. Il fut lu à leur assemblée [3]). On menaça d'y répondre victorieusement. Cependant la réponse ne parut point. On se réduisit à des notes marginales de la main de M. DE MIRABEAU, [4]) que je garde précieusement. Il me convenait fort alors de rester inconnu, et lorsque les circonstances changèrent, le moment de crise étant passé, je ne jugeai pas alors de revenir sur cet objet qui avait eu dans le temps tout son effet. En écrivant sur l'esclavage et sur la nécessité de le maintenir dans nos colonies, je n'ai pas dit, à beaucoup près, tout ce qu'un sujet pouvait me fournir, ou plutôt j'ai renvoyé à une autre circonstance la démonstration des moyens nécessaires pour concilier en cette partie l'humanité et la politique. Je suis très persuadé, monsieur, que nous avons des devoirs à remplir envers nos esclaves, dont le plus grand nombre des maîtres s'affranchit, et qu'il est de l'intérêt du gouvernement et de celui des particuliers d'y veiller avec plus d'exactitude qu'on ne l'a jamais fait. Si on n'adoucit la condition de l'esclave, si on ne lui inculque la portion de morale et de religion dont il est susceptible, si le despotisme domestique et ses excès ne sont repoussés, si on ne met un frein à la licence ...... qui en résulte, nos colonies éprouveront les mêmes révolutions que Surinam. [5]) Dans tous les pays, dans tous les temps, les mêmes causes ont produit les mêmes effets, et il ne faut pas attendre que chaque propriétaire ou régisseur soit retenu par la réflexion et la conscience de ses désirs. Ne nous dissimulons pas que cette distance d'un homme à un homme, l'habitude et le pouvoir de faire à chaque instant sa volonté en dérègle les mouvements, dégrade les caractères, qu'il faut une excellente éducation et des principes bien établis pour résister à cette impulsion et

---

[1]) Faudrait-il compléter en: "imprimez"?

[2]) Il s'agit apparemment du *Mémoire sur l'esclavage des nègres* qui sera publié en 1788, ou du *Mémoire sur le traitement et l'employ des nègres dans les colonies*, qui paraît en être une première ébauche, et dont une copie se trouve à côté de la copie de cette lettre parmi les manuscrits de la Bibliothèque de Nantes.

[3]) De quelle société serait-il ici question? Nous savons qu'un rapport de MALOUET sur la Guyane, de 1776, fut examiné par CONDILLAC (*Collection des Mémoires*, I, 158).

[4]) Nous savons par MALOUET (*Mémoires* I, 40) que son *Mémoire sur l'esclavage* publié en 1788 fut accompagné de notes de MIRABEAU. Il s'agit donc ici de ce *Mémoire*.

[5]) Les marrons, esclaves fugitifs, qui vivaient dans l'intérieur du pays depuis près d'un siècle étaient renforcés continuellement par d'autres fugitifs. Formant des bandes ils faisaient la guerilla contre les plantations. L'expédition dont faisait partie *Stedman* fut organisée par le gouverneur. Cf. J. G. STEDMAN, *Narrative of a Five Years' Expedition against the Revolted Negroes of Surinam in Guiana, 1772–1777*, London, 1796, 2 vol. in 8°, traduit en français sous le titre de *Voyage à Surinam et dans l'intérieur de la Guiane par le capitaine* J. G. STEDMAN, *traduit de l'Anglais par* P. F. HENRY; *suivi du Tableau de la colonie française de Cayenne*, Paris, an VII, 3 vol. in 8°.

que le plus grand nombre des hommes n'en est pas capable. Comment donc pourrait-on se passer d'un contrepoids? Je n'en vois point d'autre que la religion pour les esclaves ...... et l'oeil de l'administration pour les maîtres qui leur en imposent et les arrêtent dans leurs écarts. J'ai prêché ces vérités à Surinam et elles ont été senties. J'ai vu les Hollandais regretter pour leurs nègres la proscription du culte romain [1]) et y tenter la voie des missions. J'ai vu convenir unanimement de la nécessité d'une police sévère pour les maîtres qui abusent, et on m'a donné la satisfaction pendant mon séjour de bannir de la colonie un blanc qui avait donné un coup de couteau à sa négresse. Mon opinion sur cette matière se trouvait confirmée dans leur pays même par des exemples frappants. Dans le grand nombre d'habitants [2]) que j'ai visités j'en ai trouvé plusieurs dont la police est [soit] supérieure à la nôtre, où les nègres sont plus heureux, plus soignés que parmi nous et jamais dans ces ateliers on n'en a eu de marrons [3]). J'ai passé trois jours chez une madame GODEFROY [4]) qui a cinq cents nègres. La grande punition de ses

---

[1]) Le culte catholique était officiellement interdit pendant le régime de la *Societeit van Suriname* et *de facto* jusqu'en 1817. Des missionnaires protestants (de l'église morave) travaillaient parmi les Indiens depuis 1735 et parmi les marrons depuis 1765. Leur mission auprès des esclaves avait commencé en 1776.

[2]) Il faut lire: habitations.

[3]) C'était le meilleur indice de la bonne discipline et du bon esprit d'un atelier.

[4]) Tout ce qui concerne ici l'histoire de Madame GODEFROY et celle des maîtres de BARON se trouve en abrégé presque littéralement dans le *Compte rendu* (*Collection des Mémoires*, tome III, p. 43/44) tandis que la première phrase de cet alinéa indique également ce qui est dit dans la lettre sur la nécessité d'un culte pour les esclaves: "Quant aux observations insérées dans mon mémoire sur la police domestique, sur la nécessité d'un culte pour les esclaves, on doit bien présumer que les conférences antécédentes y avoient donné lieu. Les membres de la régence, ainsi que les habitants, m'avoient appris des traits horribles de cruauté presque toujours impunis; j'avois déjà visité plusieurs habitations, et j'avois vu sur celles qui sont régies avec humanité, qu'on n'y avoit jamais éprouvé aucun des désordres du marronnage. J'avois vu chez madame Godefroy cinq cens esclaves ne connoître d'autre bonheur que celui de la servir, et son atelier gémissant sur le sort d'un domestique qu'elle avoit par punition chassé de sa présence. J'avois vu la maîtresse du célèbre Baron, capitaine des marrons ennemis, éprouvant de la part de son esclave révolté les marques les plus touchantes de respect et d'attachement. Ce nègre n'en vouloit qu'à son maître, qui l'avoit traité avec cruauté: il est venu dix fois sur sa terre avec le projet de tout incendier; mais la maîtresse et ses enfans étoient pour lui une sauvegarde qu'il respectoit. Il se jetoit à leurs pieds, embrassoit ses petits maîtres, et s'en retournoit sans faire aucun mal, quand il voyoit que monsieur étoit absent. Enfin, depuis que j'habite les colonies, j'ai assez vu, assez réfléchi sur le caractère et la position respective des maîtres et des esclaves, pour être convaincu de la nécessité de surveiller les uns et les autres et de les contenir. Si nous n'avons jamais eu dans nos colonies de guerre à soutenir

esclaves est la défense de voir leur maîtresse et de se trouver sur son chemin quand elle passe. Il n'y en a pas un qui ne préfère cent coups de fouet à cette excommunication. L'un de ces exilés profita de mon passage pour obtenir sa grâce. Lui et toute sa famille fondaient en larmes. Cette madame GODEFROY s'est trouvée plusieurs fois dans le cas d'alarmes comme les autres habitants, mais ses nègres en imposent tellement aux marrons ennemis qu'on n'a jamais osé faire la moindre incursion chez elle. Il y a trente habitants qui sont dans la même sécurité, respectée même des troupes ennemies. Le chef de la dernière bande nommé BARON, [1]) traité avec cruauté par son maître, avait conçu un tel atta-

---

contre les esclaves, la douceur de nos moeurs d'une part, et la religion de l'autre, en sont les seules causes. Il est vrai qu'elles tendent incessamment à s'affoiblir, que nous avons aussi quelques exemples de férocité non reprimée, et que l'autorité publique néglige beaucoup trop la police domestique et le culte religieux; il en résulteroit à la longue les mêmes malheurs qu'éprouvent les Hollandais et les Anglais: ceci soit dit en passant et pour mémoire; car je me reprocherois éternellement d'avoir écrit sur l'emploi et l'esclavage des nègres, si un seul homme pouvoit me croire fauteur et complice de ses abus".

Voici en quels termes STEDMAN parle de cette dame: "Je dois rendre témoignage des vertus sublimes de mesdames Elisabeth Danforth et Godefroy [dans le texte anglais on lit: Mrs. Elizabeth Danforth *now* Mrs. Godefrey] et de quelques autres dont le caractère est sans taches" (*Voyage à Surinam*, II, 216). Puis après un récit enthousiaste de la façon dont Mme Godefroy lui a prêté 2000 florins pour racheter la liberté de l'esclave dont il avait eu un enfant, et de cet enfant, STEDMAN ajoute (p. 251): "L'humanité de cette dame ne se borna pas à ne rendre service qu'à nous, car ayant appris la situation déplorable des malades au mont Magdenberg, elle leur envoya en présent une barge chargée de fruits, de végétaux et de rafraîchissements de toutes sortes".

[1]) "Baron avait été esclave d'un Suédois nommé M. Dahlbergh, qui l'avait distingué en raison de son adresse et de son intelligence. Il lui avait fait aussi apprendre à lire et à écrire, et le métier de maçon. L'esclave avait accompagné son maître en Hollande, et celui-ci lui avait promis sa liberté à son retour dans la colonie. Mais il manqua à sa parole et vendit Baron à un juif. Le nègre refusa obstinément le travail et fut en conséquence fustigé publiquement au pied d'une potence. Il en fut si outré, que de ce moment il ne songea plus qu'à se venger de tous les Européens sans exception. Il s'enfuit dans les bois où il se mit à la tête des rebelles; son nom répandit l'épouvante, et il jura de ne jamais poser les armes qu'il n'eût trempé ses mains dans le sang de M. Dahlbergh, son tyran" (*Collection des Mémoires*, I, p. 110 et 114).

Voir également OUDSCHANS DENTZ *Het einde van de legende Dahlberg-Baron* (West Indische Gids x, 1928, p. 165–167), où est publiée l'attestation de la Cour de Justice, d'août 1777, constatant que l'esclave BARON n'avait jamais été emmené hors de Surinam, qu'il avait été vendu "pour mauvais comportement" par M. DAHLBERG à un autre maître, non pas juif, mais chrétien, qui l'avait revendu à un maçon de chez qui Baron s'était échappé. Tous les on-dit au sujet des mauvais traitements de la part de Dahlberg seraient "destitués de tout fondement."

chement pour sa maîtresse et ses enfants, qu'étant venu onze fois avec ses gens, la torche à la main pour incendier l'habitation, lors qu'on lui disait que Monsieur n'y était pas, qu'il n'y avait que Madame et ses enfants, il allait se jeter à leurs pieds et les caressait et s'en retournait sans leur faire aucun mal. Voilà donc les Hollandais convaincus que l'inconduite, la dureté de plusieurs régisseurs ou propriétaires et le défaut de culte parmi leurs esclaves ont occasionné les désertions fréquentes dont ils ont à se plaindre et les dépenses ruineuses auxquelles ils sont aujourd'hui contraints pour la garde de leurs colonies. Parmi nous les individus nationnals [sic] ...... et l'association de nos esclaves au culte que nous professons, nous ont garanti des mêmes accidents, mais d'une part les individus dégénèreront promptement dans les colonies et de l'autre l'empire et les pratiques de la religion s'y affaiblissent encore plus sensiblement. C'est donc à l'administration à tendre les ressorts qui se relâchent et c'est aux colons sages et éclairés qu'il appartient d'en sentir et faire connaître la nécessité! Vous me demandez, monsieur, de vous faire part des observations utiles que j'aurai pu recueillir. Si je pouvais vous envoyer mon portefeuille vous en trouveriez quelques unes d'intéressantes pour les colonies en général, mais je suis si continuellement occupé dans l'intervalle de mes voyages et de mes maladies qu'il me reste fort peu d'instants à donner aux correspondances qui me plairaient le plus.

J'ai parcouru toute la Guyane française et hollandaise. J'ai vu sur le même sol et dans un même climat les résultats nécessaires de l'ordre, de l'industrie, de l'ignorance et de la folie.

J'ai vu sur notre territoire une vaste et superbe possession destinée par la nature à un grand commerce et à de riches cultures mais condamnée à la stérilité par l'impéritie de ses habitants et par l'absurdité plus criminelle des gens à projets. [1]) Les Hollandais m'ont, au contraire, présenté le plus magnifique spectacle que puisse produire le courage et l'industrie. Une armée de 100.000 hommes en bataille et la colonie de Surinam sont les deux choses que je me félicite le plus d'avoir vues. Je me suis promené dans des jardins plus beaux que ceux des Tuileries, qui étaient il y a dix ans couverts de dix pieds d'eau [2]. Notre terre de Saint-Domingue est en général supérieure à la leur et par sa qualité et parce qu'elle n'exige pas la vingtième partie des travaux nécessaire à leur exploitation, mais leurs procédés de culture sont bien mieux entendus, mieux ordonnés que les nôtres. Ce qui m'a paru surtout admirable c'est l'uniformité d'ordre et de méthode dans la distribution et l'exécution des travaux. Toutes les habitations se ressemblent. Les ateliers ne sont ni plus ni moins nombreux, les bâtiments sont plus ou moins riches, mais tous calqués sur le même plan. Ce n'est point le hasard qui a placé là les

---

[1]) Allusion à l'aventure du Kourou et aux chimériques conceptions du baron de BESSNER relativement aux Indiens.

[2]) "...... Quatre cents habitations contiguës, travaillées sur le même plan, présentant le même ensemble d'ordre, de vues et de moyens; lorsqu'enfin je me suis vu sur une de ces habitations nouvellement sorties de dessous l'eau, parcourant des jardins aussi vastes, aussi bien dessinés que les Tuileries; des terrasses aussi bien nivelées que celles de Bellevue ......" *Collection des Mémoires*, III, 91.

habitants ni leur caprice qui les a dirigés. Ils sont tous subordonnés à l'exécution du même plan qui a été dans l'institution de la colonie. Des ingénieurs habiles ont tracé le premier modèle des travaux de dessèchement et chaque particulier a été obligé de le suivre. La baisse des cafés et le faste dans les bâtiments et les jardins ont ruiné la majeural [sic] partie des propriétaires, mais la colonie est florissante. Les biens passent journellement des débiteurs aux créanciers et lorsque la révolution sera consommée, lorsque les gens ruinés auront disparu, on ne s'apercevra d'aucun changement dans les produits. La police y est active et sévère. Les principes y sont républicains et les formes monarchiques, ce qui forme la combinaison de gouvernement la plus efficace.

Je ne vous parle point de Cayenne parce qu'il faudrait vous en trop parler. Voici le précis très succint de ce que j'y ai fait. Vous concluerez de là qu'il y a eu de ma part un développement de vues et de moyens qui forme un complément de ma mission. Elle m'a plu infiniment. J'y ai trouvé pâture à mon activité et j'y ai plus écrit peut-être sur l'administration de Cayenne que tous les administrateurs qui m'ont précédé. [1]) Cependant je me suis borné à constater les faits et à démontrer quelques vérités. J'y ai joint la leçon et l'exemple d'un dessèchement de terres basses exécuté par un ingénieur hollandais que j'ai amené de Surinam [2]) et tout cela pour produire à la longue un mouvement d'idées et de travaux utiles.

Je ne m'ennuie point comme vous voyez de causer avec vous, mais il faut clore mes paquets. Adieu, monsieur, j'espère avoir le plaisir de vous voir vers le mois d'avril à mon passage au Cap et vous y renouveler les assurances des sentiments que je vous ai voués et avec lesquels ......

---

[1]) *Le Postillon de Cayenne*, qui ramenait Malouet et les siens en France fut attaqué et pris le 22 octobre 1778 par un corsaire anglais qui le conduisit à Weymouth. Malouet obtint un passeport pour rentrer en France mais "les caisses contenant ses collections, ses papiers, ses documents, tout fut pris, rien ne fut rendu" (*Mémoires, I*, 457). Cependant aux Archives de la Marine, à Toulon (5 R.I.) il y a un dossier sur la mission de Malouet à la Guyane, qui paraît avoir été ramené de Cayenne.

[2]) Ce ne peut être que le chevalier GUISAN que Malouet en effet ramena de Surinam et fit nommer directeur des travaux de desséchement. Mais Guisan n'était pas Hollandais, mais Suisse, cf. CHARLES EYNARD, *Le Chevalier Guisan, sa vie, et ses travaux à la Guyane*, Paris, 1844, in 8°.

ONTLENING VAN NEDERLANDSE SAMENSTELLINGEN IN HET SURINAAMS [1])

DOOR

R. D. Simons en J. Voorhoeve

Omstreeks 1850 begint het Nederlandse element in de Negerengelse woordenschat duidelijker naar voren te komen.. In 1800 kwamen er nog maar zeer weinig Nederlandse leenwoorden in deze taal voor [2]). Wanneer men de bijbelvertaling van 1829 (waarin al belangrijk meer woorden van Nederlandse herkomst voorkomen dan in de vertalingen van C. L. Schumann uit ca 1780) vergelijkt met de volgende drukken, valt dadelijk de sterke toeneming van Nederlandse leenwoorden op. Vele Engelse leenwoorden worden vervangen door Nederlandse: *kwarri* (quarrel) 〉 *feti*, *tegedere* (together) 〉 *makandra*, etc.

Aan het einde van dit artikel publiceren wij een verzameling Surinaamse woorden, die een opvallende gelijkenis vertonen met een aequivalente Nederlandse samenstelling. Wij rangschikten dit materiaal in drie groepen:

I woorden, waarvan beide samenstellende delen in het Surinaams zinvol zijn (d.w.z. ook buiten de samenstelling een eigen betekenis hebben);

II woorden, waarvan slechts één der samenstellende delen zinvol is in het Surinaams;

III woorden, waarin men geen zinvol deel kan ontdekken.

Wij spreken hier met opzet niet van Surinaamse samenstellingen. Voor het Surinaamse taalgevoel vormen de delen van *foroisi* (voorhuis) één geheel. Men kan hen slechts afzonderlijk zien door vergelijking met het Nederlandse aequivalent „voorhuis". Dat dit in het Nederlands een samenstelling is, garandeert natuurlijk niet, dat ook *foroisi* een samenstelling zal zijn. Theoretisch is het mogelijk, dat een dergelijk gecreoliseerd element *-oisi* zich via analoog gevormde woorden als *kumakoisi* (gemakhuis, WC) en *peprewoisi* (peperhuis, puntzak) tot een productief woorddeel ontwikkelt met eigen functie of betekenis. Dit is hier echter niet het geval. Wij kunnen geen nieuwe zinvolle samenstelling vormen met het element *-oisi*. Zoiets is wel mogelijk met het element *-oso*, getuige een zinvolle nieuwvorming als **pleenoso* (hangar). [3])

---

[1]) Dit artikel berust op een verzameling van R. D. Simons. Een gesprek over de uit dit materiaal naar voren gekomen problemen voerde tot samenwerking met J. Voorhoeve. Dankbaar werd gebruik gemaakt van de op last van Prof. Dr W. Gs. Hellinga opgestelde aantekeningen op dit materiaal door Mevr. L. Nijsten-Höfte. Deze aantekeningen bevinden zich op het Bureau Taalonderzoek Suriname.

Het materiaal zelf wordt aan het einde van dit artikel in systematische orde gepubliceerd.

[2]) Zie hierover hoofdstuk IX in L. L. E. Rens: The Historical and Social Background of Surinam's Negro-English. Amsterdam, 1953.

[3]) Zie voor dit principe J. Voorhoeve: Voorstudies tot een beschrijving van het Sranan Tongo, Negerengels van Suriname (A'dam, 1953), pp. 34 v.

Wij willen in dit artikel slechts de principes aangeven, volgens welke een materiaal als het hieronder gepubliceerde, dient te worden onderzocht. Het is dus niet nodig voor elk geval afzonderlijk na te gaan, op de bovenomschreven wijze, of wij van een samenstelling mogen spreken of niet. In elk geval zal men in groep III van het materiaal geen samenstellingen aantreffen.

Kan men, bij de woorden uit groep I, spreken van vertaalde ontledingen? Een samenstelling als *korkutreki* (kurketrekker) is ongetwijfeld een ontlening. Het element *treki* (een aftreksel maken) past zo slecht bij zijn component *korku* (kurk) en staat op zo'n ongewone plaats in de samenstelling, dat wij ons afvragen of de Surinamer hier nog wel het losse element *treki* herkent. Een creolisering uit ,,kurketrekker'' ligt hier voor de hand. De samenstelling *freemusu* (vleermuis) zou letterlijk vertaald moeten worden met ,,vliegmuts''. Het beeld van de ,,vliegende muts'' is zo ongewoon, dat wij liever aan een creolisering uit ,,vleermuis'' denken.

Een woord als *sraktioso* (slachthuis) kan een vertaalde ontlening zijn uit het Nederlands. Dit is echter niet noodzakelijk. Het woord kan ook heel wel zelfstandig gevormd zijn uit de bestaande elementen *srakti* (slachten) en *oso* (huis). Het bestaan van een overeenkomstige Nederlandse samenstelling ,,slachthuis'' kan louter toeval zijn. Het is dus allerminst uitgesloten, dat wij in groep I veelal te maken hebben met eigen Surinaamse vormingen. Een woord als *kawfree* (koeienvlieg, horzel) heeft geen Nederlands aequivalent en moet dus een zelfstandige vorming zijn. De gespecialiseerde betekenis van *trowoso* (bruiloft) doet ook aan een eigen vorming denken. Naast de waarschijnlijk eigen vorming *fetikaka* (kemphaan in figuurlijke betekenis: vechtersbaas) staat de duidelijke ontlening *kempanki* (kemphaan in letterlijke betekenis).

Alle woorden met betekenisloze elementen (groepen II en III) moeten ontleend zijn. De woorden uit groep II plaatsen ons echter voor een nieuw probleem: is het zinvolle element vertaald of toevallig zinvol gecreoliseerd? Een samenstelling als *freemusu* toonde ons immers, dat de creolisering als bij toeval zinvolle elementen kon opleveren. Dit is zelfs een zeer instructief voorbeeld, omdat hier een in het huidige Nederlands betekenisloos element ,,vleer'' in zijn gecreoliseerde vorm *free* door een gelukkig toeval de betekenis ,,vliegen'' kreeg. Wanneer wij FOCKE [1]) mogen geloven, die namelijk *spikrikati* (spiegelkat, een vissoort) verklaart als ,,waarschijnlijk verbasterd uit spikkelkat'' (een bewering, die vooralsnog onbewijsbaar is, al vonden wij deze naam inderdaad bij HARTSINCK), dan zou de oorspronkelijke Nederlandse benaming ,,spikkelkat'' gecreoliseerd zijn tot *spikrikati*. De creolisering leverde bij toeval het zinvolle element *spikri* (spiegel) op. Terugvertaling in het Nederlands voerde tenslotte tot de Nederlandse benaming ,,spiegelkat''.

Creolisering (en dus *niet* vertaling) van de Nederlandse samenstelling ,,peperhuis'' zou aldus de vorm *peprewoisi* kunnen hebben opgeleverd, waarvan het eerste element *pepre* ten onrechte de indruk wekt door vertaling tot stand te zijn gekomen. Is dit eerste element nu vertaald of bij toeval zinvol gecreoliseerd? Een antwoord is hier niet te geven. Dit hoeft ook niet, want een vorm als *bunkopu* (goedkoop) leert ons, dat een gedeeltelijke vertaling mogelijk was.

---

[1]) H. C. FOCKE: Neger-Engelsch woordenboek (Leiden, 1855), p. 125.

Terecht vraagt men zich bij de bestudering van een dergelijke vorm af, waarom men het tweede element onvertaald liet, terwijl toch een Surinaams aequivalent van „koop" voorhanden was. Sterker: waarom heeft men het element „huis" in sommige Nederlandse samenstellingen onvertaald gelaten, terwijl andere samenstellingen aantonen (zie bijv. *pantioso*), dat men dit element zeer wel als lid van de samenstelling kon herkennen en dus vertalen.

Op deze vraag is geen algemeen antwoord te geven. Er zijn drie verschillende verklaringen mogelijk: een structurele, een lexicologische en een historische verklaring. Wij zullen deze verklaringsmogelijkheden steeds aan de hand van een enkel voorbeeld demonstreren.

1 *De structurele verklaring*

Men moet de bekendheid met de Nederlandse taalstructuur in Suriname niet overschatten, vooral niet in vroeger tijden en dan bij de spraakmakende gemeente. Het zou mogelijk kunnen zijn, dat de oorspronkelijke Nederlandse samenstelling niet in zijn structuur werd doorzien. Hierdoor kon men de afzonderlijke delen van de samenstelling niet onderscheiden. Het woord *kurketrekker* is op een voor Suriname vreemde wijze samengesteld. Men kent in Suriname geen van werkwoorden afgeleide nomina, die niet op personen slaan. Daarom bracht men het woord „trekker" niet licht in verband met het verbum „trekken". En al had men dit verband gelegd, dan nog had het voorkomen van een zgn. verbum als tweede lid van de samenstelling de Surinamer in verwarring moeten brengen. Hij had iets verwacht als „trekkurk" (**harikorku*).

2 *De lexicologische verklaring*

De Surinaamse woorden zijn dikwijls maar ten dele aequivalent met de Nederlandse. Het Surinaamse woord kan in een ander begripsveld liggen. Zo heeft *oso* de betekenis van „woonruimte, zowel voor mens als dier". Men spreekt van *oso* bij een menselijk woonhuis, maar ook bij een wespennest of de schaal van een schildpad. Het element „huis" in de Nederlandse samenstelling „peperhuis" kon daarom moeilijk in verband gebracht worden met het Surinaamse woord *oso*. De Surinamers ontdekten dus het element „huis" niet als afzonderlijk betekenisdragend deel van de samenstelling en vertaalden het niet. De creolisering *kumakoisi* schijnt niet op dezelfde wijze verklaard te kunnen worden. Allereerst denkt men bij het apart staande „huisje" op het erf eerder aan een woonhuis, bovendien vinden wij bij FOCKE [1]) het woord *pikinoso* (gemakhuis, secreet). Dit zal echter de vertaling geweest zijn van het Nederlandse „huisje", waarin het element „huis" veel gemakkelijker te herkennen was dan in „gemakhuis". En dan ziet men bovendien, dat het element *oso* in deze samenstelling zo zwak stond, dat zij kon verbasteren tot *pikjonso* (FOCKE geeft deze uitspraak tussen haken).

3 *De historische verklaring*

Een woord als *kempaŋki* (kemphaan) zou misschien ook lexicologisch verklaard kunnen worden. In dat geval zou de betekenis van *kaka* (haan) zo gebonden zijn aan één vogelsoort, dat overdracht op een andere soort niet goed mogelijk was. Het zou echter ook kunnen zijn, dat ten tijde van de ontlening het Nederlandse woord „haan" onvoldoende bekend was in Suriname en daarom niet in verband werd gebracht met het Surinaamse

[1]) H. C. FOCKE: Neger-Engelsch woordenboek (Leiden, 1855), p. 47.

woord *kaka*. Wij mogen er niet zonder meer van uitgaan, dat Nederlandse woorden als „haan", „brood", „koop", „zuur", etc. algemeen bekend waren onder de Surinamers van vroeger. Een dergelijke verklaring hanteren wij echter ongaarne. Wij kennen de oudere taalfasen van het Surinaams praktisch niet en kunnen dus de ouderdom van een dergelijke ontlening niet vaststellen. Bovendien weten wij niets van de kennis van het Nederlands in vroeger tijd.

Uit de woordenboeken van FOCKE en WULLSCHLÄGEL kennen wij de nu verouderde samenstelling *smokosipi* (rookschip). Men bezat dus vroeger voor dit begrip een zinvolle samenstelling in het Surinaams. Toch werd in later tijd het woord *stomboto* ontleend, waarin het eerste element onvertaald bleef en betekenisloos. Het ligt voor de hand hier te veronderstellen, dat men het Nederlandse woord „stoom" niet kende en het daarom niet in verband bracht met het toch in een synonieme samenstelling bekende element *smoko*. Zekerheid is hier echter niet te geven.

Tenslotte delen wij hier dan het verzamelde materiaal mee:

groep I [1])

1 *korkutreki* (kurketrekker: kurk, een aftreksel maken)
2 *freemusu* (vleermuis: vliegen, muts)
3 *pantioso* (pandhuis: pand, huis)
4 *pakoso* (pakhuis: pak, huis)
5 *sraktioso* (slachthuis: slachten, huis)
6 *trowoso* (bruiloft: trouwen, huis)
7 *brantiwin* (brandewijn: brand, sterke drank)
8 *brantimaka* (doornstruik: brand, doorn)
9 *fetikaka* (vechtersbaas: vechten, haan)
10 *smokosipi* (stoomboot: rook, schip)

groep II

1 *tokofisi* (stokvis: *fisi* = vis, *tokotoko* = modder)
2 *bunkopu* (goedkoop: *bun* = goed)
3 *brotsukru* (broodsuiker, geraffineerde suiker: *sukru* = suiker)
4 *stomboto* (stoomboot: *boto* = boot)
5 *sjurkoro* (zuurkool: *koro* = kool)
6 *srudeki* (zuurdeeg: *deki* = deeg)
7 *peprewoisi* (peperhuis, puntzak: *pepre* = peper)
8 *spikrikati* (spiegelkat: *spikri* = spiegel)
9 *banabeki* (bananenbek, vogelsoort: *bana* = banaan)

groep III

1 *fingrutu* (vingerhoed)
2 *bedaki* (biddag)
3 *kempanki* (kemphaan)
4 *foroisi* (voorhuis)
5 *kumakoisi* (gemakhuis, WC)

---

[1]) In deze groep zitten enkele woorden (zoals *sraktioso*), die slechts ver meld worden in verband met woorden als *foroisi*.



15/4 '57. Overdruk W.I. Gids Deel 37, afl 1, Dec. 1956

s.d.v.

AANVULLINGEN OP HET ARTIKEL OVER "DE NAAM VAN HET LAND SURINAME ALS GESLACHTSNAAM" (W.I. Gids 36, 1955, p. 65-71)

1. De heer Ph. A. SAMSON deelde mij mede dat het graf GERRIT JACOBS op de oude Beth Chaim van de Hoogduitse gemeente aan de Kwattaweg ligt. Uit de vertaling welke de leraar-voorbidder I. AGSTERIBBE, op zijn verzoek, in 1940 van het Hebreeuwse grafschrift maakte, weten wij thans dat JACOBS in 1674 werd geboren en in 1754 stierf. - Dit grafschrift luidt: Naphtalie moge verzadigd zijn van gunst en vervuld van Goddelijke zegen.[1]) Hier ligt begraven een oude man, verzadigd van dagen./ Al zijn dagen ging hij in oprechtheid en eerlijkheid. / Zijn jaren waren ruim tachtig. / Geboren in de gewesten van Bsjimasjneear in de Mark en Vlek Pelgna./ De Weledelgeboren heer Naftali zoon van Isaac, de Priester Kerkvoogd en Kerkeraadslid van de Heilige Gemeente Nevee Sjalom (woning des Vredes) in Paramaribo, / Verscheiden en begraven op den 24sten dag van de maand Kieslew van het jaar 5515 [2])./ Moge mijn ziel opgenomen worden in de bundel des eeuwigen levens!

2. Een zekere BEHR WULF SURINAMER, geboren in 1871 te Mitau(Rusland), zoon van AHRON ZODDEK SURINAMER en van ZIRE GOTLIEB, vestigde zich in Suriname, waar hij in het huwelijk trad, op 19 Juni 1901, met BLANCHE NASSY, 22 jaar, dochter van SAMUEL JACOB NASSY en van RACHEL COTINO. Hij noemde zich aldaar BERNARD en vestigde zich in Paramaribo. In zijn huwelijksacte wordt hij verver genoemd. Uit dit huwelijk werden geboren in Suriname: SELINA, 9 Maart 1902, en AHRON ZODDEK, 1 Oct. 1904. SELINA huwde met J.A. KOELEWIJN in Heiloo (Nederland). AHRON kreeg bij beschikking van de kantonrechter van 14 Nov. 1952 toestemming zijn voornaam te veranderen in ARNOLD.

Na het overlijden van BEHR WULF SURINAMER, op 16 Sept. 1906, kwamen beide kinderen in huis bij een gehuwde zuster, mevr. S. DA COSTA-NASSY, wier echtgenoot, ARTHUR J.DA COSTA, in dienst was bij het Departement van Openbare Werken te Paramaribo. Na het overlijden van BLANCHE SURINAMER-NASSY op 28 Apr. 1920, kwamen de beide wezen onder de hoede van haar zwager en zuster, met wie zij in 1920 naar Batavia togen.

ARNOLD huwde met Th. W.E. VAN BLOMMESTEIN, en woont thans te Medan, als technisch adviseur van de B.P.M. Hun enige dochter L.H. SURINAMER is op 26 Aug. 1955 in het huwelijk getreden met A.Fr. ENGEL te Amsterdam.- Zo is dan de familienaam SURINAMER zowel in Nederland als in Suriname uitgestorven.

3. De heer SAMSON verschafte mij tevens inzage in twee staten van aandeelhouders in het fideicommis van GERRIT JACOBS. In de eerste, van 30 Nov. 1898, komen 141 personen voor, w.o. 58 buitenlanders. Het hoogste aandeel is 1/35, het laagste 1/2205. Er zijn 13 aandeelhouders met [illegible] De tweede lijst van participanten in de boedel in 1909 geeft er 217, waaronder 66 in het buitenland. De hoogste participant was voor 1/35 1/35ste genoteerd, de laagste voor 1/13720. Toen waren er 2 in Suriname zelf, nl. de minderjarige CELINA en AHRON ZODDICH, en 21 personen met de naam SURINAMER in het buitenland.

4. MEYER ZURNAMER (zie p. 71) overleed op 13 Jan. 1956 in Robertson, 120 mijl van Kaapstad.

5. Men leze op p. 65 regel 10 v.o.: 5 Nov.; p. 66 r.21 v.o.: BAR ISREL A COHEN; p. 67 r. 6: die 8 Dec. 1754 is overleden. Tien jaar enz.

Fred. Oudschans Dentz.

---

1) Deuternonomium 33:23.
2) Ofwel 8 Dec. 1754.

DE NAAM VAN HET LAND SURINAME ALS GESLACHTSNAAM

DE LEVENSGESCHIEDENIS VAN EEN SURINAAMSE PLANTER UIT DE 18de EEUW

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Familienamen ontstonden eerst in de middeleeuwen en wel bij de adel sedert de 12de eeuw. Zij waren dezelfde als die der kastelen waar de edelen verblijf hielden. In de 14de eeuw kwamen ook familienamen bij de burgerstand in gebruik. Keizer Joseph van Oostenrijk vaardigde in 1787 een bevel uit hetwelk het volk verplichtte familienamen aan te nemen en hij liet een lijst vervaardigden, waaruit men kon kiezen. Napoleon volgde met een bevel in 1808, Rusland in 1812 met de verklaring, dat familienamen noodzakelijk waren om de verwarring bij conscriptie en in wettelijke documenten te voorkomen. Er wordt zelfs verhaald, dat de autoriteiten in Galicië op het listige denkbeeld kwamen om een lijst van namen bekend te maken welke in twee groepen was verdeeld, de ene groep duurder dan de andere, om op die wijze de inkomsten te stijven. Welgestelden kozen dan namen (en hier hebben wij het oog op de joden) als Goldfaden, Goldblatt, Goldrosen, Goldstein, Rothschild, Rosenthal, enz., terwijl minder gegoeden zich met namen als Eisen en Stahl tevreden stelden.

Pruisen voerde het aannemen van familienamen in 1812 in, Polen in 1821, Posen in 1833. Bij keizerlijk decreet van 18 Augustus 1811 werd de ingezetenen van Holland, die nog geen familienamen droegen (en dat waren nog velen), bevolen binnen de tijd van een jaar zulk een naam te kiezen. Bij decreet van 17 Mei 1813 werd de termijn tot 1 Januari 1814 verlengd en bij K.B. van 3 November 1825 (Stbl. 74), houdende bepalingen omtrent het aannemen van vaste geslachtsnamen werd het bevel, onder strafbedreiging en met de bepaling van een termijn van zes maanden, nog eens herhaald. [1])

Zo zien wij talrijke families in Nederland geslachtsnamen [1] kiezen van kleuren, vogels, vissen, dieren, bomen, enz. en ook van dorpen (Zuylen,

[1]) Verwezen wordt naar: *De Nederlandsche Geslachtsnamen in oorsprong, geschiedenis en beteekenis* door Johan Winkler, 1885 en naar: Persoonsnamen beschouwd naar hun afkomst, beteekenis en in administratief opzicht, door J. Boomkamp in *Vragen van den Dag*, 1916.

Meteren, Eibergen, Bellen, Zand, Vliet, enz.) van steden (Haarlem, Maastricht, Kleef, Emden, enz.), rivieren (Maas, Waal, Rijn), eilanden (Marken, Urk), landen (Zweden), provincies (Zeeland, Friesland), waarvoor zij het voorzetsel ,,van" voegden om hun herkomst aan te geven. Een ander gebruik was de naam van de stad of het land aan te duiden door toevoeging of door wijziging van de letters ,,er" als Groninger, Lekkerkerker, Vlielander (Hein), (de) Hollander, (de) Frankrijker, Asser, Niederlander, enz. [1]).

Dat ook Suriname, een deel van het koninkrijk der Nederlanden, waarmee het nu bijna vier eeuwen verbonden is, de eer genoten heeft als geslachtsnaam te worden aangenomen was mij niet bekend, totdat ik enkele jaren geleden in Kaapstad een familie met de naam ZURNAMER ontdekte en met enkele inwoners van die naam kennis maakte. Ik ontdekte een familie Zurnamer in Stellenbosch en vier families van die naam in Kaapstad, van wie een hunner (om redenen die hier niet terzake dienen) de naam verkort had tot Zurne.

In Amerika wonen zes families met de naam Surnamer; hun namen en adressen ontving ik op mijn verzoek van de Consul-Generaal der Nederlanden te New York en van een familie Zurnamer ontving ik de namen en adressen van twee families in Engeland, die zich Surinamer noemen. Deze laatste voeren dus de naam op de juiste wijze.

Na kennismaking en bespreking met de Kaapse families Zurnamer bleek het mij, dat al deze drie groepen afstamden van een planter die in de 18de eeuw in Suriname had gewoond, onder de naam Gerrit Jacobs, welke naam ... ook zijn eigen naam niet was. Hij heette in het hebreeuws Naphtaly Bar Jarel a Cohen volgens zijn op 21 Juni 1754 opgesteld testament of, volgens een artikel in de Zionist Record van 10 April 1942 Naphtaly Ben Isaac Hacohen. Ik neem echter aan, dat de naam in het testament de juiste moet zijn.

Hoe evenwel die naamsverandering te verklaren? In de zo juist aangehaalde Zionist Record staat een artikel ,,Surinam and a Surname, Romantic Story of a Zager Jew", daarin geplaatst door de toen opgetreden redacteur Gershater, echter niet onder zijn eigen naam, omdat het reeds eerder verschenen was in de Yiddisch Newspaper ,,Tog" of in The Morning Journal van New York (de redacteur kon zich dit niet meer precies herinneren, schreef hij mij).

Hierin wordt o.a. het volgende verteld. Meer dan 200 jaar geleden trok een jonge man uit het dorp Zager naar Libau, de Baltische haven, op zoek naar werk en naar avontuur. Hij legde zich toe op de uitvoerhandel. Na enige tijd vertrok deze jood, die Naphtaly enz. heette, naar Nederland, waar hij de geslachtsnaam Gerrit Jacobs aannam en van daar emigreerde hij naar Suriname, waar hij zich te Paramaribo vestigde. Waarom hij juist Suriname uitkoos, wordt niet vermeld, maar kan worden verklaard uit de

[1]) Zie, De Geschiedenis van den Burgerlijken Stand en van eenige familienamen in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz, De West-Indische Gids, jrg. XXIII (1941) deel 24, blz. 519.

omstandigheden, dat zowel Nederland als zijn koloniën een veilige wijkplaats waren voor vele vreemdelingen, inzonderheid joden. Jacobs werd — zoals uit zijn testament blijkt — winkelier en planter, en kwam tot welstand. Hij legde de plantage ,,Nieuw Meerzorg" aan, waarop hij honderden slaven te werk stelde. Hij werd een invloedrijke persoon, die ook in 's lands welvaren belang stelde en die omstreeks 1760 moet zijn overleden. Zes jaar tevoren, in 1754, liet hij zijn laatste wilsbeschikking opmaken voor de toenmalige notaris (gezworen Clercq) Johan Abraham Ingelohe. Dit geschiedde des namiddags om 5 uur. Pieter Meyer en Abr. Vanier tekenden als getuigen.

Dit testament nu werd de aanleiding tot het aannemen van de geslachtsnaam Surinamer en de variëteiten Surnamer en Zurnamer. De gouvernements-secretarie te Paramaribo bezit tal van lijvige dossiers over deze aangelegenheid, waarvan ik reeds een halve eeuw geleden, toen ik daar werkzaam was, kennis droeg, zonder te bevroeden, dat ik eenmaal in Zuid-Afrika met families in aanraking zou komen die de naam Suriname als familienaam dragen.

Alvorens enkele bijzonderheden uit dat testament mede te delen, zij vermeld, dat de voornaamste bepaling was, dat Gerrit Jacobs voorzieningen trof voor uitkeringen aan zijn familieleden in Litauen en zijn nageslacht. Daarvoor werd de plantage ,,Nieuw Meerzorg" bestemd, waarvan werd vastgelegd, dat zij nimmer mocht worden verkocht, onder welk voorwendsel ook, doch als bron van inkomsten in fidei-commis moest worden beheerd; in de eerste jaren voor zijn nog levende familieleden in zijn geboorteland en later voor zijn nageslacht. Na aftrek der kosten van beheer der plantage waren de inkomsten derhalve voor vruchtgebruik van zijn bloedverwanten ,,ende sulx egaelyk Hoofd voor Hoofd met deese bedingh nogthans, dat de meeste behoeftigste en armste Vrienden dubbelde Portie sullen hebben en genieten dan diegeene, die gegoed is, off zijn, vermits de Meeninghe des Testateurs, om de armste der bloedverwanten daarmede nader te beneficeeren als diegene die gegoed is off zyn".

Zijn broeder Gerson, die in Suriname woonde, maakte een lijst van familieleden op en vertrok naar Europa. Hij was mede-executeur van de boedel.

Aan de voornoemde bepalingen van het testament is bijna twee eeuwen de hand gehouden *. Geregeld ontvingen de familieleden van Jacobs, waar zij ook woonden, uitkeringen. Hun aantal was in den beginne klein, maar nam in de loop der jaren toe, zodat de uitkeringen vanzelf steeds minder werden. De familieleden in Litauen die van hun voorvader profiteerden, werden welgesteld en waren bij de bevolking bekend als de ,,koninklijke familie", de ,,erfgenamen van Suriname" en de ,,Surinaamse miljoenairs". Tot 1920 schijnen nog geregeld uitkeringen te hebben plaatsgehad, ook in andere landen, waar afstammelingen van Jacobs woonden. Verschillende

* Noot van de redactie.
Men zie hierover ook Mr B. de Gaay Fortman, De Geschiedenis van eenige West-Indische erfstellingen over de hand. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 1940, p. 135–157 (speciaal p. 143–154).

hunner verlieten Europa en vestigden zich in de Verenigde Staten van Noord-Amerika en Zuid-Afrika. Tengevolge van de bepalingen van Rusland tot het aannemen van geslachtsnamen in 1812 moesten zij een naam kiezen en het behoeft geen verwondering te baren, dat zij uit dankbaarheid aan hun voorvader, die zo voortreffelijk voor zijn nageslacht had gezorgd, de naam SURINAMER met de varianten Surnamer, Zurnamer hebben gekozen, het land waar Gerrit Jacobs tot welvaart was gekomen. Zullen de tegenwoordige dragers van die geslachtsnaam weinig of niets weten van het goede land, dat hun voorvader onder zijn bewoners opnam, voor Suriname is de *familienaam* een *erenaam* geworden tot in lengte van dagen.

Volgens de Zionist Record werd aan de eerste generatie van de erfgenamen van Gerrit Jacobs niet minder dan 10.000 roebels uitgekeerd en een der toenmaals levende Surinamers herinnert zich dat zijn grootvader van de bank in Suriname een bedrag van 3000 roebels per jaar toegezonden kreeg.

Maar generaties volgden elkaar op en de in Amerika wonende Surinamers bleven nog steeds, op meer bescheiden schaal, uitkeringen van de plantage genieten. Een hunner, Jacob Surnamer in New York, vertelt volgens de Zionist Record, dat het gezin van zijn ouders uit zeven broers bestond. Zij hadden het zeer moeilijk. Na zijn vaders dood bezocht hij de consul der Nederlanden om zijn omstandigheden bloot te leggen. Deze ontving hem zeer vriendelijk en niet lang daarna ontving hij een chèque uit Paramaribo van 30 roebels. Op de keerzijde daarvan stond aangetekend, dat het aantal rechthebbenden tot 2300 gestegen was. Deze Jacob Surnamer nam aan, dat alles bij elkaar, in de loop der jaren wel een som van 250.000 dollars moet zijn uitgekeerd. Het is mij echter niet gelukt zekerheid daarvan te verkrijgen.

Behalve de plantage ,,Nieuw Meerzorg" bezat Gerrit Jacobs nog twee plantages, en wel ,,Leydenshoop" en ,,Jacobslust", in het negerengels genaamd ,,Jakopoe", naar de eigenaar [1]), beide in het district Commewijne gelegen. ,,Nieuw Meerzorg" gelegen aan de Matappica was 343 ha groot [2]).

Tot ongeveer dertig jaar geleden hebben nog uitkeringen op bescheiden schaal aan bloedverwanten van Gerrit Jacobs plaats gehad. Er waren te veel belanghebbenden en de beschikbare fondsen verminderden aanzienlijk. Het plantagebedrijf bloeide niet meer zoals voorheen en reeds hadden trustees in de boedel belangrijke bedragen voorgeschoten, zonder dat zij kans zagen deze terug te krijgen. En zo gebeurde het dat een der extrustees, dr Alexander Fernandes te Amsterdam de andere trustees aansprak voor een som van *f* 7.748.—. Het gevolg was dat het Hof van Justitie op 13 Januari 1933 een vonnis wees waarin werd bevolen de plantage in openbare veiling te verkopen. Deze veiling had 2 Maart 1934 plaats ten

---

[1]) Zie ook De herkomst en beteekenis van Surinaamsche plantagenamen, door Fred. Oudschans Dentz, De West Indische Gids, jrg. XXVI (1944–45) deel 27, blz. 147/180.

[2]) 1 hectare is 2,471 akkers.

overstaan van notaris J. A. Drielsma te Paramaribo. Zij bracht *f* 6.300 op, dus bijna *f* 1.500 minder dan de schuld aan dr Fernandes bedroeg. De plantage kwam in handen van de N.V. West-Indische Maatschappij tot exploitatie van cultuurondernemingen en van 1948 af was zij het eigendom van Anthonie Corneille Rozenberg.

In de maand September van het jaar 1954 kocht het Surinaamse gouvernement de plantage aan voor de som van *f* 50.000, het areaal te bestemmen voor de klein-landbouw; een belangrijk hoger bedrag, als men nagaat dat zij slechts 20 jaar tevoren voor *f* 6.300 verkocht werd. Derhalve een stijging van ongeveer 800%!!

Thans volgen hier de voornaamste bepalingen van het testament. Na te hebben verklaard een eerlijke joodse begrafenis te willen hebben en de executeurs verzocht een goede grafzerk te doen plaatsen op zijn graf, stelde Jacobs de volgende legaten vast:

1	Aan de armen van de Christelijke gereformeerde godsdienst	f. 25 Hol.
2	Aan de Hoogduitse synagoge te Paramaribo	f. 100 Hol.
3	Aan dezelfde, indien deze in de boeken wil beschrijven om alle nachten van Kiepoer of grote verzoendag der joden voor hem en zijn overleden echtgenote Judith Kerpels te bidden en het gebed van Escuba aan de synagoge Newe Sjalom uit te spreken	f. 300 Hol.
4	Aan zijn tegenwoordige echtgenote Haija Sadoks jaarlijks voor haar onderhoud een bedrag van	f. 500 Hol.
	zolang zij weduwe blijft en te approberen de huwelijksvoorwaarde buiten en behalve hetgeen hij haar bij quetuba geschonken heeft en buiten en behalve hetgeen haar uit hoofde van dit testament toekomt. Ook vermaakte hij haar het woonhuis te Paramaribo in de Keizerstraat staande tussen de huizen en erven van de predikant Lambertus Doesburg en Barend Coenraad, alsmede de 10 huisslaven, zijn inboedel: kleren, linnen en wol, goud, zilver, juwelen, meubels en alle winkelgoederen, uitgezonderd de plantagematerialen, zonder dat zij verplicht is daarvan een inventaris te maken. Hij verklaart dat zij de 10 slaven niet zal mogen verkopen, doch ingeval zulks met toestemming der executeurs mocht geschieden, die slaven tegen een geschatte waarde door de plantage moeten worden overgenomen.	
5	Aan zijn broeder Gerson Isaac te Paramaribo, buiten en behalve de portie welke hem uit hoofde van het testament zal toekomen, jaarlijks en levenslang	f. 300 Hol.
6	Aan zijn neef, Johanani Carpels, te Paramaribo in eens	f. 200 Hol.
7	Aan de zuster van zijn schoonvader, wonende te Silts, in Bohemen, voor eenmaal	f. 300 Hol.
8	Aan Natanl. Levy Parcelyns, te Amsterdam, levenslang welk bedrag bij diens overlijden zal overgaan op zijn erfgenamen met recht van institutie en substitutie.	f. 300 Hol.

9 Het vondeling meisje Fregetje dat te zijnen huize woont, zolang zij bij zijn echtgenote blijft wonen, zal uit zijn boedel worden onderhouden en opgevoed tot haar meerderjarigheid, huwelijk of andere staat en indien zij met toestemming der executeurs mocht trouwen, zal aan haar uit de boedel een burgerlijke uitrusting worden gegeven en een zodanige som als de executeurs zullen nodig oordelen; indien zij evenwel zonder goedkeuring kwam te huwen, zouden de executeurs niet verplicht zijn haar iets ten huwelijk te geven.

10 Aan jonge dochters waarover hij oom of over-oom is zal bij huwelijk ieder voor eenmaal een som gegeven worden van f. 600 Hol.

11 Aan Moses Jessurun, zoon van Abm. Jessurun over wie hij peetoom is, een som ineens van f. 300 Hol.

12 Aan Jacob, zoon van Philip Josephs en Judith Wolff over wie hij peetoom is, een som van f. 300 Hol.

13 Aan zijn stiefzoon Abm. Joseph aan wie hij de negerjongen Present heeft vermaakt, bespreekt hij jaarlijks een som van f. 300 Hol. levenslang tot zijn meerderjarigheid, welk bedrag tijdens zijn minderjarigheid zal worden uitbetaald aan zijn moeder Haija Sadoks.

Al deze legaten zullen zonder aftrek van kosten worden uitbetaald. Als executeurs stelde Jacobs aan zijn echtgenote Haija Sadoks, en haar broeder Gers. Isaacs alsmede Abm. Pardo. In geval van overlijden, of vertrek uit Suriname moesten de beide laatstgenoemde een andere jood in hun plaats aanwijzen en indien men onder de familie een zodanige kon vinden, dan ware zulks nog beter.

Over de plantage is hierboven reeds het nodige medegedeeld. Indien iemand van zijn bloedverwanten, vrienden of verwanten het testament zou betwisten, dan zouden de voordelen van vruchtgebruik overgaan op die erfgenamen die zich er mede tevreden gesteld hebben. Maar indien de vruchtgebruikers zich zouden verenigen om de plantage te verkopen, dan werden zij allen onterfd en zou de erfenis overgaan aan de Hoogduitse Joodse synagoges van Suriname en Amsterdam, ieder voor de helft, ten voordele van de armen.

Gerrit Jacobs beval voorts het aantal slaven op zijn plantage te vergroten tot 200 of meer. Hij wenste ook dat van de boedel boek zou worden gehouden en in Paramaribo iemand aangesteld om de zaken te administreren. Als zodanig mocht ook een der executeurs optreden, mits men hem daarvoor een traktement uit de boedel toelegde Hij begeerde dat de gelden in een ijzeren kist zouden worden bewaard, met drie sleutels waarvan een in het bezit van elke executeur moest zijn, die slechts gezamenlijk de kist mochten openen en sluiten [1]).

Over de Surinamers welke de naam Zurnamer dragen en in de Kaappro-

[1]) Van het testament, dat eerst nergens te vinden was, kreeg ik door gelukkige omstandigheden een authentiek afschrift eindelijk in handen, waarvan ik een afschrift aanbood aan het Alg. Rijksarchief te 's-Gravenhage, waar het ontbrak bij de Surinaamse testamenten.

vincie van de Unie van Zuid Afrika wonen, kan het volgende medegedeeld worden.

Zij stamden af van de eerste ZURNAMER Gatze Solomon in 1848 te Kovno in Rusland geboren, die zijn vaderland verliet om zich in de Engelse Cape Colony te vestigen. Hij was gehuwd met Shinke (Jane) en hij trouwde, na haar overlijden, met Rachel Collitz. Uit zijn eerste huwelijk had hij zes kinderen, nl. Rose, Jacob, Samuel, Marcus, Meyer en Kalie.

Onder de naam Zurnamer kwam hij in de Kaap aan. Na hem kwamen in de Kaap Jacob en Samuel en toen de tweede echtgenote naar Zuid-Afrika vertrok nam zij met zich de vier andere kinderen: Rose, Marcus, Meyer en Kalie.

Van al deze personen is alleen Meyer nog in leven, die mededeelt toen hij in de Kaap aankwam ongeveer 12 jaar te zijn geweest. De juiste datum van zijn geboorte kan hij zich niet herinneren, maar zijn beide halfzusters uit het tweede huwelijk, die in de Kaap geboren waren, schatten hem op ongeveer 75 jaar.

Toen Gatze Solomon in de Kaap kwam was hij ongeveer 47 jaar. Hij vestigde zich in de plaats Bonnievale, verhuisde later naar de boerderij ,,Langverwacht", district Robertson. Zijn zonen Jacob en Samuel huwden onderscheidenlijk met Rebecca en Fanny Koonin. Jacobs zoon is de thans in Kaapstad wonende Harry Zurnamer, die zijn naam in ZURNE wijzigde. De zoon van Samuel, die met Rebecca Shagan huwde, had een zoon Jack (Jacob) en twee dochters.

Gatze Solomon, de eerste ,,Surinamer" van de Kaap vroeg 3 Augustus 1895 aan de toenmalige Gouverneur van de Cape Colony: sir Hercules George Robinson, naturalisatie aan als Brits onderdaan. Hij had toen ongeveer zes jaren in de Kaap gewoond. De brief van naturalisatie, welke mij vertoond is, draagt het nummer 6/482, noCB. 678. Hij wordt daarin genoemd winkelier.

In de Kaap werden hem nog twee kinderen geboren,: Lenie die met Meyer Blumberg huwde en Fanny die met Barney Rossenstein in het huwelijk trad. Beide weduwen wonen nog in Robertson. De zoon Kalie of Kalmon, die ook niet meer in leven is, huwde eerst met miss Newman en voor de tweede maal met miss Minnie Meyer. Uit het eerste huwelijk is slechts een zoon nog in leven, Joey de mede-eigenaar van de Riebeeck Press, die mij de naturalisatie van zijn vader vertoonde. Uit het tweede huwelijk zijn Leonie en Zalman in leven. De weduwe Zurnamer woont in Kaapstad.

De boerderij ,,Langverwacht" werd door de zoon Kalmon overgenomen, waar Joey in 1887 geboren werd. Deze woont thans in de voorstad Seepunt van Kaapstad. Het aantal mannelijke afstammelingen van de eerste ZURNAMER in de Kaap is niet groot.

Een broer en zuster van Gatze Solomon immigreerden van Rusland naar Engeland. Beide hebben het geslacht aldaar voortgezet onder de juist gespelde naam Surinamer.

Naar mij werd medegedeeld door zijn dochter mevrouw Blumberg heeft Gatze Solomon tot ongeveer 30 jaar geleden nog uitkeringen van de boedel Gerrit Jacobs uit Suriname ontvangen. Toen het hem evenwel geldelijk goed ging, gaf hij aan zijn broer in Kovno ,,power of attorney" om zijn aandeel uit de boedel te ontvangen, totdat alle uitkeringen eindigden.

BESPREKINGEN

De Zelfstandigheid der Eilandgebieden, door J. W. ELLIS, M. P. GORSIRA en F. C. J. NUYTEN, uitgave van het eilandgebied Curaçao, Willemstad, 1954.

Het verschijnen van deze ,,Bijdrage tot herziening der eilandenregeling Nederlandse Antillen'' mag om meer dan een reden met blijdschap worden begroet. Hoe korte jaren geleden toch is het, dat voor zulk een zakelijke en zaakkundige studie noch de stof, noch de schrijversaandrift, noch het lezerspubliek aanwezig mochten worden geacht. Een boek als dit bewijst, dat de nieuwe staatsinstellingen bezig zijn het eigen verworven bezit der Nederlandse Antillen te worden. Hun invoering was, hoezeer de tekenen des tijds duidelijk schenen, een experiment. Om het experiment te doen slagen is allereerst nodig de positieve belangstelling en het vertrouwen van die brede lagen des volks, waarin het algemeen kiesrecht zijn wortels heeft geplant. Maar even onmisbaar, al dadelijk om dit vertrouwen te funderen en te behouden, is de zakelijke toewijding van die groep, waaruit de politieke en ambtelijke functionarissen van het nieuwe bestel moeten voortkomen. De publicatie van deze studie, onder auspiciën van het bestuurscollege van Curaçao, spruit onmiskenbaar uit zodanige toewijding voort.

Men vergeve het nochtans de recensent, dat hij zich onthoudt van een oordeel over wat voor de samenstellers van het boek het belangrijkste moet zijn: hun staatkundige bijdrage tot een betere ordening der eilandzelfstandigheid. Hun critische behandeling, gegrond op practische ervaring, van de wettelijke taakverdeling tussen land en eilandgebieden en de practijk der taakoverdrachten beschouw ik als zeer waardevol, maar een gedetailleerd oordeel moet ik overlaten aan hen, die de samenleving der Nederlandse Antillen ter dege kennen. Al handelende leert men de problemen overzien en waar de schrijvers zelf op uit zijn is niet de rigoureuse vervolging van alle formele onwettigheden, in het overdrachtsproces begaan, maar het bijeenbrengen van het materiaal voor een definitieve regeling. Daarbij past mij onthouding. Het spijt mij, dat ik daarom ook zwijgen moet over het bij uitstek helder geschreven ,,byzondere gedeelte'' van het boek, dat handelt over de financiële betrekkingen tussen de eilandgebieden en de Nederlandse Antillen als geheel (het land). Ik moet mij beperken tot enkele juridische kanttekeningen van algemene strekking bij het eerste deel, dat de staatsrechtelijke structuur analyseert.

In een inleidend hoofdstuk worden de grondslagen der eilandzelfstandigheid gevonden in de taakverdeling tussen land en eilandgebieden, met name in de limitatieve omschrijving van de landstaak; in de onttrekking dier afbakening aan het landsgezag en in het aandeel in zelfbestuur, dat de eilandgebieden nemen in de uitvoering der landstaak (tweede hoofdstuk). In het derde hoofdstuk wordt de taakverdeling in details nagegaan, in het vierde hoofdstuk de eilandorganisatie, en het zelfbestuur. In een vijfde

hoofdstuk wordt beschreven hoe het hoger toezicht zowel de eilandzelfstandigheid beschermt (of eigenlijk niet beschermt) tegenover het land, als haar aan controle onderwerpt. Twee hoofdstukken over de samenwerking van eilandgebieden en over het overgangsproces van de bestaande centralisatie naar de beoogde decentralisatie besluiten het eerste deel.

De afscheiding van de taak der eilandgebieden van de tot dusverre alles omvattende landstaak is door de wet (landsregeling, artikel 118 lid 2) opgedragen aan de Kroon bij algemene maatregel van bestuur (eilandenregeling). Die afscheiding mag zich ook uitstrekken tot onderwerpen, die de landsregeling (toenmaals vanzelfsprekend nog) opdroeg aan de landsverordening. Hier krijgt dus de Kroon de bevoegdheid om de wet te wijzigen. Deze figuur is niet, zoals blijkens blz. 15 zowel sommige kamerleden als de auteurs schijnen te menen, een novum. Zij vond reeds in 1903 toepassing bij de invoering der decentralisatie in Nederlands Indië (zie artikel 125 lid 3 der Indische Staatsregeling). Wanneer nu aldus wettig een onderwerp is onttrokken aan de bevoegdheid van een hoger regelende macht en gebracht tot de bevoegdheid van het eilandgebied, dan spreekt het vanzelf, dat een bestaande regeling ter zake haar rang verliest en de rang van eilandverordening krijgt. Ik kan dan ook niet inzien, dat de overgangsbepaling III der eilandenregeling, die dit constateert, iets exorbitants heeft — zoals de auteurs menen, blz. 15 noot 1. Het voorschrift zou zelfs geheel overbodig zijn, indien het niet tevens bepaalde, dat deze competentieovergang niet reeds plaats heeft met de inwerkingtreding der eilandenregeling, maar eerst bij de overdracht van de zorg voor het desbetreffend onderwerp van het land op het eilandgebied.

Van veel meer practisch belang is het volgende punt. Op blz. 15 lees ik: „Artikel 44 tweede lid van het statuut „verschanst" slechts de regeling der eilandgebieden in de landsregeling, met dien verstande echter, dat bij wijziging de omvang der zelfstandigheid der eilandgebieden wel kan worden uitgebreid, doch niet kan worden verkleind". Nu is in artikel 44 van het statuut omtrent dit laatste niets te lezen en uit hun noot 3 op blz. 15 blijkt dan ook, dat de auteurs zich niet beroepen op het statuut, maar op zijn toelichting en voorts, dat het niet gaat over wijziging der verschanste artikelen in de landsregeling maar over wijziging van de eilandenregeling. Leest men voorts de toelichting, dan staat daar geenszins „dat de wijziging der eilandenregeling *slechts* (cursivering van mij — L) „verder" kan gaan dan de thans bestaande" (aldus noot 3), maar: „Door middel van wijziging dezer regeling (de eilandenregeling — L) *kan* (cursivering van mij — L) op dit punt nog verder worden gegaan".

Aan de regeling van het zelfbestuur wijdt het boek waardevolle beschouwingen, met name aan de betekenis van de artikelen 2 lid 2 en 62 der eilandenregeling. Zij komen mij juist voor. Ik ben het eens, dat het zelfbestuur in die artikelen tot een functie van het eilandgebied wordt gemaakt, waarvan het dus de kosten [1]) en aansprakelijkheid draagt en waarvoor

[1]) Waarom zou dat niet gelden voor „zuiver mechanische uitvoering" (blz. 85)? Wie zal trouwens uitmaken wat dat is? Natuurlijk mag desgewenst het hogere lichaam altijd de kosten van het zelfbestuur vergoeden.

zijn bestuurscollege aan de eilandraad verantwoording schuldig is. Op blz. 82, 83 wordt erop gewezen, dat in dit stelsel niet past dat het bestuurscollege optreedt indien de raad zijn zelfbestuursplicht verzaakt. Inderdaad strookt dit slecht met de zoeven vermelde verantwoordingsplicht van het college. De opmerking lijkt dus juist en als ik mij niet vergis is zij in de nederlandse literatuur nooit gemaakt.

Treden dus eilandraad en bestuurscollege nimmer op als ,,orgaan'' van hoger gemeenschap, met de gezaghebber — hoewel primair orgaan van het eilandgebied (eilandenregeling, artikel 3) — staat het anders. Hij is m.i. blijkens de artikelen 67 en 68 dier regeling, tevens in rijkszaken en landszaken ondergeschikte van de gouverneur (c.q. landsregering) en dus in zoverre orgaan van die gemeenschappen. Een zelfde dubbelfunctie als de nederlandse commissaris des Konings formeel nog steeds bekleedt en die in het nederlands indische staatsrecht meermalen voorkwam. Daarom ben ik het niet eens met de op blz. 21 met kennelijke instemming geciteerde uitspraak der staten: ,,indien hij (de gezaghebber) antilliaanse regelingen uitvoert, blijft hij orgaan van het eiland, hetgeen eveneens het geval is, indien hij uitvoering aan de rijkswetgeving geeft''. Ik weet natuurlijk best dat in Nederland sedert 1931 de burgemeester als orgaan van gemeentelijk zelfbestuur in de wet genoemd wordt, maar daar bekleedt hij ook niet tegelijk een rijksambt en hij valt niet van rechtswege in, wanneer burgemeester en wethouders in hun zelfbestuursplicht tekortschieten, en hij is voor zijn zelfbestuurstaak nog altijd niet verantwoordelijk aan de raad. In de Antillen zou voortdurend geschil dreigen over de vraag, of de gezaghebber optrad als rijks-, of landsorgaan zonder, dan wel als eilandsorgaan met verantwoordelijkheid aan de raad.

In de consequentie van de door mij verdedigde visie ligt de eigen wens van de auteurs, dat zowel indien de eilandraad als indien het bestuurscollege zijn zelfbestuursplicht verzaakt, de gezaghebber zal optreden (blz. 84). Maar ik kan hun aarzelend standpunt, dat zijn taak alsdan ,,niet een zuiver eilandelijke is'', dat hij hier wel als eilandorgaan blijft fungeren, maar dat zijn verantwoordingsplicht ,,uiteraard opgeheven is'', dus niet delen. En ik acht het daarom nodig, dat bepaald worde, dat de gezaghebber, een zelfbestuurstaak overnemend, zulks doet op kosten van het eilandgebied, daar dit anders niet vanzelf spreekt.

Terecht weder wijzen de auteurs in dit verband erop, dat middelen om het eilandgebied hier tot de nodige financiële voorzieningen te dwingen ontbreken. Zij herinneren daarom aan de artikelen 247 en 156 gemeentewet en hadden daarnaast kunnen noemen artikel 262.

Nu ik toch over zelfbestuur spreek, wil ik de aandacht erop vestigen, dat artikel 14 lid 1 van het statuut aan de rijksregelingen verbiedt het stellen van nadere regelen op te dragen of over te laten aan eilandorganen. Ik stel de vraag of dit geen moeilijkheden geven kan bij de uitvoering van internationale overeenkomsten, wanneer die zich steken in onderwerpen, die tot eilandaangelegenheid zijn verklaard.

Sedert de staatsregeling van 1936 zijn de landraden op de eilanden buiten Curaçao en is de keurbevoegdheid hunner raden van politie uit de landsconstitutie verdwenen. Maar uit krachte van de tweede overgangsbepaling zijn die instituten blijven voortleven, omdat ze nooit opzettelijk

ongedaan zijn gemaakt. Of dit helemaal in de haak was en of de landsverordening in publicatieblad 1943–121 dat dan redden kon, laat ik daar. Of dit eilandautonomie mocht heten, waar de eilanden geen eigen financiën hadden, evenzeer. Ten slotte ook, of de bij landsverordening vastgestelde keuren voor het eiland Curaçao met eilandkeuren gelijkstaan.

In de landsregeling, zowel als in de eilandenregeling is de hele figuur over het hoofd gezien. Dit boek komt nu met de belangrijke openbaring, dat de eilandraden, ook die van Curaçao, hier een wetgevingscompetentie aan ontleend hebben, waarvoor zij meenden niet behoeven te wachten op een overdracht door het land (blz. 23). Terecht dringen de auteurs aan op een wettelijke voorziening, ten einde de rechtsgeldigheid van dit optreden buiten twijfel te stellen.

Belangrijk is ook het probleem, dat de overdrachtslandsverordeningen geschapen hebben. Zo lang de eilandgebieden niet méér mogen doen, dan het land hun overdraagt, werkt juist het omgekeerde beginsel dan dat, hetwelk in de landsregeling is neergelegd: het land slechts door de wet aangewezen taken; al de rest bij de eilanden. Weliswaar heeft men hierin zo goed mogelijk voorzien door telkens voor een bepaald onderwerp, in de zin van een bepaalde sector van het overheidsbedrijf, tegelijk met de overdracht van het ambtelijke personele en materiële apparaat en tegelijk met de bijwerking der wettelijke regelingen ter zake (overdracht van functies aan eilandautoriteiten) de gehele zorg voor dat onderwerp over te dragen, behoudens wat volgens de eilandenregeling landstaak moet blijven. Maar het blijft een opsomming van eilandbevoegdheden, bovendien gebonden aan de bestaande inrichting van de overheidsdienst. Het gevolg is, dat er straks een soort slotakte nodig is om de eilandgebieden de vrijheid van beweging te geven, die de wet hun waarborgt. De auteurs zeggen omtrent de daarvoor te kiezen vorm op blz. 25 behartigenswaardige dingen.

Hoewel ik moet toegeven, dat de desbetreffende bepalingen vele vragen openlaten, ben ik toch niet overtuigd door het betoog op blz. 46–48, dat de gezaghebber als politieorgaan nimmer ondergeschikt was aan de procureur generaal. Niet eerst in het regeringsreglement van 1865, maar al in de reglementen van 1833 was de toenmalige procureur des Konings geplaatst aan het hoofd zo der rechterlijke als der administratieve politie (BORDEWIJK, Ontstaan en ontwikkeling van het staatsrecht van Curaçao, blz. 236, 248). Het regeringsreglement van 1848 repte van de procureur niet meer, maar de organisatie bleef bestaan en werd in 1865 weer een plaats in de wet waardig gekeurd (artikel 153).

De schrijvers betogen, dat het naast elkaar noemen van de rechterlijke en de administratieve politie een bewijs is, dat er daarbuiten nog andere politie bestaat. Dat zou dan blijken te zijn de zorg voor de inwendige rust, orde en veiligheid, in artikel 114 van het regeringsreglement van 1865 aan de gezaghebbers opgedragen. Die uitleg gaat al dadelijk niet op voor 1833, toen er geen gezaghebbers voor de afzonderlijke eilanden waren. Bovendien wordt algemeen in de rechtsliteratuur bij deze termen slechts aan een tweedeling gedacht. Zie bijv. VAN DER POT, Handboek van het nederlandse staatsrecht, 5e druk, blz. 505. Enerzijds het apparaat ter opsporing van strafbare feiten, anderzijds dat ter bewaring der openbare veiligheid. Terecht kon dan ook de minister van DEDEM in 1892 de functie van de pro-

cureur generaal vergelijken met die van de nederlandse procureur generaal bij de hoven, tevens fungerend directeur van politie (BORDEWIJK, Handelingen over de reglementen op het beleid der regering in de koloniën Suriname en Curaçao, blz. 193).

Is er dus op deze grond geen reden om de politiefunctie van de gezaghebber niet onder te brengen bij de administratieve politie, evenmin gaat m.i. de conclusie op, dat de wet niet in artikel 114 hem verantwoordelijk kon stellen voor rust en orde en in artikel 153 hem ondergeschikt maken ter zake aan de procureur generaal. Het argument schiet zijn doel voorbij; als de gezaghebber ter zake van de politie zijn chef slechts vindt in de wet, dan ware ook zijn ondergeschiktheid aan de gouverneur hier opgeheven. Veeleer echter gold voor hem mutatis mutandis wat van de in de wet gewortelde bevoegdheden van de gouverneur in 1865 gezegd werd: ,,dat alle macht, bij het regeringsreglement hem opgedragen, den gouverneur alleen gegeven is om er gebruik van te maken overeenkomstig de instructies, die hij van de Koning ontvangt". (BORDEWIJK, Handelingen, blz. 86).

Met instemming sluit ik mij aan bij de critiek, die op de blz. 78–82 wordt uitgeoefend op het gebrekkige systeem, dat in de artikelen 24 en 57 eilandenregeling voor de taakverdeling met betrekking tot de ,,eigen aangelegenheden" tussen raad en college van bestuur is neergelegd. Die critiek had zelfs nog aanmerkelijk scherper mogen zijn.

Geheel ten onrechte toch schenkt het eerste lid van artikel 24 ook aan de landsverordening de bevoegdheid om in die taakverdeling in te grijpen. Dit is in strijd met artikel 121 lid 4 der landsregeling. De toelichting in de uitgave van VAN HELSDINGEN maakt het nog bonter door dezelfde bevoegdheid toe te denken aan het landsbesluit houdende algemene maatregelen, waarover in artikel *24 niets te vinden is.*

Artikel 57 lid 2 der eilandenregeling maakt voorts verschil, voor de gezagsverhouding tussen raad en college van bestuur, al naarmate het door dit laatste uitgeoefend bestuur is dagelijks bestuur of niet. Dan behoorde, waar het dus gebruikt wordt ter competentieafbakening, dat begrip dagelijks bestuur strikt omlijnd te zijn, maar lid 3 brengt het niet verder dan een opsomming ,,onder meer". Ter zake van dagelijks bestuur is het college dan niet, ter zake van ander bestuur wel gehouden de besluiten van de raad in acht te nemen (artikel 57 lid 2). Men moet wel grote ogen opzetten als men vervolgens verneemt, dat onder het dagelijks bestuur een der eerste plaatsen inneemt: het uitvoeren van de besluiten van de raad (artikel 57 lid 3)!

De auteurs stellen voor te bepalen: ,,1) Het bestuurscollege is belast met (volgt boven bedoelde opsomming). 2) Het bestuurscollege oefent voorts de bestuursbevoegdheden van de raad, als bedoeld in artikel 24, uit tenzij deze ten aanzien van bepaalde aangelegenheden of in bepaalde gevallen anders heeft beslist". Deze oplossing lijkt mij een gelukkige. Alleen zou ik aan het tweede lid nog willen zien toegevoegd de woorden ,,of deze regeling anders bepaalt". Men denke bijv. aan de benoeming door de raad van de secretaris.

Op blz. 91 e.v. snijden de auteurs het verwarde vraagstuk aan van de huidige status der eilandenregeling. Zij is onder de vigeur der interimwet vastgesteld bij algemene maatregel van bestuur. Behoort zij nog onder zijn

competentie? Het punt is essentieel; de vaststelling door de Kroon was een hoofdwaarborg voor de eilandzelfstandigheid tegenover het land.

Met de schrijvers ben ik van oordeel, dat artikel 44 lid 2 van het statuut alleen byzondere waarborgen schept tegen aantasting der artikelen in de landsregeling, die op de eilandgebieden betrekking hebben en niets zegt over de daarop rustende eilandenregeling. In het algemeen zal voortaan de landsregeling mogen worden gewijzigd bij landsverordening, die echter moet voldoen aan de verzwaarde eisen, gesteld in artikel 42 lid 2 van het statuut. De voornaamste is aanvaarding in de staten met een meerderheid van twee derden der uitgebrachte stemmen. De byzondere waarborg in artikel 44 voor de artikelen der landsregeling, die bevatten „de regeling van de eilandgebieden" is, dat bovendien vereist is de instemming van de regering van het koninkrijk.

De eerste vraag, die nu rijst, is deze: welke artikelen zijn dit? Alleen, zoals het standpunt der schrijvers is, die van het vijfde hoofdstuk, die enkele hoofdlijnen trekken van het eilandstatuut? Of ook artikel 185, bepalende dat de, conform artikel 118, bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen eilandenregeling voortaan bij landsverordening zal kunnen worden gewijzigd, mits met een meerderheid van twee derden van het wettelijk aantal statenleden en onder nadere goedkeuring des Konings? Mij dunkt, ook dit is een voorschrift over „de regeling der eilandgebieden" [1]).

De volgende vraag is, wat de aldus „verschanste" artikelen van de landsregeling inhouden over de rang van de eilandenregeling. Naar de gebruikelijke regels van uitlegging moet men m.i. concluderen, dat ingevolge het zo juist genoemd artikel 185 der landsregeling de eilandenregeling onmiddellijk na haar vaststelling rang heeft gekregen van landsverordening, zij het dan met verzwaarde wijzigingsprocedure. De daarin vervatte bemoeienis van de Kroon met de „eigen aangelegenheden" der Nederlandse Antillen steunt niet rechtstreeks op het statuut. Zij leeft dus voort krachtens de overgangsbepaling in artikel 56 van het statuut, jo. artikel 44 lid 2, onder de bescherming der rijksregering. Technisch is het zeker niet fraai, dat een voorschrift, dat velen essentieel achten voor de waarborging der eilandzelfstandigheid, slechts krachtens overgangsrecht voortbestaat. Als men wil kan men het echter opvatten als een toepassing van artikel 52 van het statuut avant la lettre, wat zeker meer met de bedoeling van de verschansing van artikel 185 landsregeling in artikel 44 van het statuut strookt.

Tot zover is de zaak nog vrij eenvoudig. Gecompliceerd wordt zij door de opvatting, dat ondanks artikel 185 der landsregeling de eilandenregeling nog steeds ook door een algemene maatregel van bestuur kon worden gewijzigd. Deze opvatting is verkondigd door VAN HELSDINGEN in zijn boven vermelde commentaar (blz. 15) en heeft toepassing gevonden in de algemene maatregel van bestuur van 22 Juni 1951 (publ. blad 91; Stsbl. 242). De figuur, dat een lagere wetgever voor eenmaal in een hoger wetgevend product wijzigingen mag aanbrengen, of zulks doen mag onder nadere bekrachtiging van de hogere wetgever is niet onbekend. Maar de goedkeuring des Konings, die artikel 185 vereist is in de twee gevallen, die zich

[1]) De verdere inhoud van artikel 185 is m.i. achterhaald door artikel 42 lid 2 van het statuut.

tot dusverre voordeden (publ. blad 1953 — 3 en 4) gegeven bij gewoon koninklijk besluit, dat dan ook niet is afgekondigd, maar slechts aan de voet van de afgekondigde landsverordening vermeld.

Neemt men ondanks deze bezwaren aan, dat de landsregeling aan de eilandenregeling de status van algemene maatregel van bestuur liet, dan is de vraag, of zij die onder het statuut heeft behouden. Haar voortdurende gelding wordt uitgesproken door artikel 56; over haar rang moet artikel 57 licht verspreiden. Zijn tekst echter is duister. ,,Wetten en algemene maatregelen van bestuur, die in Suriname of de Nederlandse Antillen gelden, verkrijgen de staat van rijkswet, onderscheidenlijk algemene maatregel van rijksbestuur, met dien verstande, dat zij, voor zover zij ingevolge het statuut bij landsverordening kunnen worden gewijzigd, de staat verkrijgen van landsverordening". De toelichting is gelukkig duidelijker en met de tekst wel te verenigen. Met haar neem ik dus aan: ,,Voor zover wetten en algemene maatregelen van bestuur voorzien in een aangelegenheid, welke voortaan landsaangelegenheid is, verkrijgen zij de status van landsverordening". Welnu, de status der eilandgebieden is landsaangelegenheid; dit althans staat buiten twijfel. Derhalve heeft de eilandenregeling nu rang van landsverordening.

Mogelijk is dit niet de bedoeling geweest van artikel 44 lid 2 van het statuut en heeft men zich voorgesteld, dat ook de koninklijke regelaar behoorde tot de ,,autoriteiten", die door artikel 56 worden ,,gehandhaafd". Maar daarmede ontsnapt men niet aan de werking van artikel 57.

Het punt van de status der eilandenregeling is van belang. Want indien zij was blijven gelden als algemene maatregel van (rijks)bestuur dan kon tegen haar veronachtzaming door de landswetgeving worden gereageerd door het vernietigingsrecht des Konings ex artikel 50 van het statuut. Maar randt een landsverordening slechts een, hoezeer in artikel 185 der landsregeling verschanste, landsverordening aan, dan mist de Kroon bevoegdheid om in te grijpen. En dus zal ik mij moeten aansluiten bij de teleurstellende conclusie der auteurs, dat de eilandzelfstandigheid onbeschermd is komen te liggen. Indien tenminste, zoals zij oordelen, ook het rechterlijk toetsingsrecht hier ontbreekt.

In de controverse rond dit laatste probleem, d.w.z. rond de interpretatie van artikel 39 der landsregeling, sta ik aan de zijde van hen, die daarin geen toetsingsverbod lezen. Maar de auteurs moesten rekenen met het feit, dat de antilliaanse rechter daar anders over denkt en derhalve acht ik een verdediging van mijn standpunt in de bespreking van hun boek te ver voeren.

Dat ik op een aantal juridische neteligheden dieper ben ingegaan zullen zij, hoop ik, willen en stellig mogen beschouwen als een hulde aan hun werk, dat voor geen probleem opzij is gegaan en overal iets waardevols over te zeggen heeft.

LOGEMANN.

NASCHRIFT

Sedert is verschenen de algemene maatregel van rijksbestuur van 29 Maart 1955, staatsblad 136, die overeenkomstig artikel 59 lid 4 van het statuut de landsregeling — voortaan staatsregeling gedoopt — in overeen-

stemming heeft gebracht met de nieuwe rechtsorde. De rijksregering blijkt erin bekeerd tot de opvatting, dat de eilandenregeling rang heeft van landsverordening (staatsregeling, artikel 88). Waarom zij de goedkeuring des Konings, die op wijziging der eilandenregeling vereist blijft, in overeenstemming acht met de nieuwe rechtsorde wordt niet bij artikel 88 toegelicht. Naar analogie met de toelichting op artikel 13 (benoemingsbevoegdheden des Konings) mag men aannemen, dat zij hier een toepassing ziet van artikel 52 van het statuut. In de tekst liet ik blijken, dat ik dit een aannemelijke en met de bedoeling strokende oplossing acht.

Dr J. A. E. BUISKOOL, *De staatsinstellingen van Suriname, in de hoofdzaken mede vergeleken met die van Nederland en de Nederlandse Antillen.* 's Gravenhage Martinus Nijhoff 1954.

Te lang heeft dit verleden jaar verschenen boek op aankondiging moeten wachten. Het is een standaardwerk. Mr BUISKOOL, reeds bekend door zijn in 1937 verschenen *Surinaamsch staatsrecht*, is, ook door zijn deelneming aan het politieke leven na 1945 in Suriname, wel de meest bevoegde geweest om de staatsinstellingen van dit land te beschrijven en te bewerken. Men kan het betreuren, dat de verschijning van het boek niet een jaar later heeft plaats gehad, omdat dan de wordingsgeschiedenis en de inhoud van het Statuut nog hadden kunnen zijn opgenomen. Het laatste woord is nu aan de Interimregeling, waarvan volgens de schrijver in de praktijk het stelsel ,,alleszins bruikbaar'' is gebleken. Toegegeven moet, dat het Statuut meer de verhouding tot Nederland raakt, zodat daarvan niet veel verandering in de inwendige verhoudingen te verwachten is.

Na een grotendeels geschiedkundige Algemene inleiding behandelt de schrijver zijn stof in de volgende hoofdstukken: *grondgebied, personengebied, grondrechten, overheidsmachten, Staten, Bestuur, rechtswezen, financiën, verzorging der voornaamste openbare belangen*, een eigen indeling, die, gelijk blijkt, de gelegenheid biedt, elk onderwerp, dat in een werk als dit de aandacht vraagt, een plaats te geven.

Een onmisbaar handboek zal dit werk zijn voor allen, die met het ,,staatsleven van Suriname'' te maken hebben. Als leerboek, wat de schrijver zich heeft voorgesteld ook te geven, komt het mij te geleerd en te breed opgezet voor, dan dat het bijvoorbeeld de leerlingen der Surinaamse rechtsschool kan dienen, en ook de in Nederland studerenden zullen in den regel minder diep op deze zaken behoeven in te gaan.

Van de vergelijking met de staatsinstellingen der Nederlandse Antillen moet men niet een grote verwachting hebben. Inderdaad wordt hier en daar gezegd, dat een bepaalde Surinaamse regeling in de Nederlandse Antillen anders is, maar van de politieke ontwikkeling en van de praktijk van het Antilliaanse staatsrecht is de schrijver blijkbaar onvoldoende op de hoogte, althans hij vertelt daarvan niet veel. Het is dan ook zijn grondige kennis van de Surinaamse staatsinstellingen en haar wordingsgeschiedenis, die zijn boek aantrekkelijk maakt.

Het is jammer, dat de schrijver van tal van belangrijke mededelingen, die hij doet, de vindplaats niet vermeldt. Juist de kortheid van sommige dezer mededelingen kan de begeerte naar eigen verder onderzoek doen opkomen.

Bij de bespreking van het grondrecht vrijheid van geloof, godsdienstbelijdenis en godsdienstoefening, interessant en duidelijk, heb ik gemist een uiteenzetting van de verhouding tussen staat en kerk op één bepaald punt. De schrijver zegt er iets van: er is een zekere band met de staat, zelfs een zeggenschap over benoeming en ontslag van voorgangers. Hoe ver deze gaat bij gesubsidieerde kerken wordt niet gezegd. De zaak was enige jaren geleden acuut in de Nederlandse Antillen: een kerkeraad wilde een voorganger weg hebben en het gouvernement vond daarvoor geen reden. De zaak is, naar ik meen, geregeld op een wijze, die het heengaan van den predikant inhield, maar ook toen is, voor zover ik weet, deze verhouding niet in het openbaar aan de orde geweest. Het zou gewenst zijn, dat een kerkhistoricus en kerkrechtsgeleerde deze zaak eens uiteenzette. Wel bespreekt dr BUISKOOL hierbij de vraag van de „erkende" kerkgenootschappen, waaronder men, op het standpunt van een uitlating van minister FRANSEN VAN DE PUTTE, langen tijd de van landswege gesubsidieerde kerken heeft verstaan. Hier wordt aangetoond, dat dit een onjuiste uitlegging is geweest. In de Nederlandse Antillen is een twintigtal jaren geleden deze vraag aan de orde gesteld in verband met het eedsvraagstuk: zowel in strafrecht als burgerlijk recht mochten getuigen, die niet behoorden tot een „erkend" kerkgenootschap de eed niet afleggen, maar moesten zij volstaan met een belofte, nadat hun de strafbepaling over meineed was voorgehouden. Een en ander heeft geleid tot wetswijziging (Publicatieblad 1937 no. 98), naar ik meen ook tot een voor Suriname, waar de Aziatische bevolkingsgroepen zich achtergesteld achtten. BUISKOOL zegt, dat die subsidiëring, die dus geenszins het karakter van erkenning had „een middel in de strijd tegen bijgeloof" was. Deze opmerking zag ik nooit eerder. Is het een mening van de schrijver, dan zou men haar gemotiveerd willen zien; is zij ontleend aan een ander, dan had deze niet onvermeld mogen blijven.

Bij de (al te) uitvoerige beschouwingen over Ned. art. 1401 B.W. (onrechtmatige daad) had als bijzonderheid vermeld kunnen worden wat het werkje van Ph. A. Samson over hoger beroep in Suriname meedeelt, dat het Hof van Justitie daar in ruimere uitlegging van deze bepaling de Hoge raad is voorgegaan.

Op sommige plaatsen krijgt men de indruk, dat de schrijver iets wil afreageren. Misschien zit dit ook achter de noot 2 op bladz. 270, die voor den buitenstaander volkomen onbegrijpelijk en zonder betekenis is. In de bespreking van de wenselijkheid van cassatie heeft de schrijver zijn afwijzend standpunt wel wat eenzijdig naar voren gebracht. Al is zijn oordeel over de Surinaamse balie niet zeer vleiend, toch onderschat hij zijn tegenstanders op dit punt; ook in de Surinaamse staten is meer dan eens vóór cassatie gepleit (zie o.a. het *Antilliaans juristenblad* April 1952). In de Antillen is naar mijn indruk de wens naar cassatie vrijwel eenstemmig bij de bevoegde beoordelaars.

Op twee onjuistheden van kleinen omvang zou ik nog willen wijzen. Op bladzijde 336 wordt niet vermeld, dat bezwaren tegen kiezerslijsten sinds 1949 bij de kantonrechter komen, en op bladz. 576 niet, dat sinds 1951, evenals in Nederland, onder het medisch tuchtrecht ook apothekers vallen.

Was er geen aanleiding bij de bespreking van het grondgebied van Suriname de grondeigendom te behandelen?

In de litteratuurlijst wordt *De West-Indische Gids* niet genoemd. Bij de bespreking van de grenzen van Suriname wordt wel aangehaald en besproken wat dr H. D. BENJAMINS in 1918 in het *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap* over de grenskwesties schreef. Zou aan mr BUISKOOL zijn ontgaan wat dezelfde schrijver twintig en meer jaren later in *De West-Indische Gids* over hetzelfde onderwerp zeer uitvoerig heeft geschreven? en zou hij nooit kennis genomen hebben of ook maar gehoord hebben van wat de oud-gouverneur STAAL daarin schreef over de herziening van het regeringsreglement (staatsregeling) na de grondwetsherziening van 1922?

B. DE GAAY FORTMAN.

Demografie van de bovenwindse eilanden

De wetenschap is meermalen op bewonderenswaardige wijze gediend geweest met mensen als dokter TJON SIE FAT van Sint Maarten, die de lust en de energie opbracht om, naast zijn drukke praktijk, een groot aantal cijfers bijeen te brengen die betrekking hebben op de nog zo weinig bekende bevolking van de Bovenwindse eilanden [1]).

Maar omdat dergelijke consciëntieuze en door liefde tot de bevolking gedreven figuren niet dicht zijn gezaaid, is het wat jammer dat de aan dit werk bestede energie niet op een meer doeltreffende wijze is aangewend. Indien TJON SIE FAT zijn onderzoek in nauw overleg met de statisticus van het departement van economische en sociale zaken had opgezet, zou zonder twijfel een beter resultaat zijn bereikt. Dan was vermoedelijk besloten de telkaarten te laten invullen door enquêteurs, die de Bovenwinders in hun huizen bezoeken, in plaats van de gegevens te ontlenen aan de verre van volledige bevolkingsadministratie. Duur en tijdrovend was het houden van een volkstelling met weinig vragen niet geweest; de eilanden zijn tezamen niet veel groter dan Vlieland of Schiermonnikoog en er wonen ongeveer evenveel mensen als op Urk (ca 4.000).

Toen ondergetekende in 1951 ten behoeve van welvaartsonderzoek bevolkingscijfers nodig had, bleek al spoedig dat het onverantwoord was om de gewenste gegevens aan de bevolkingsregisters te ontlenen. Er moest dus wel een enquête onder de bevolking worden gehouden, doch daar voor dit onderdeel slechts weinig tijd beschikbaar was, werd besloten slechts een steekproeftelling te houden onder de arbeiders- en boerenbevolking. Dit was voldoende, daar het in het kader van het welvaartsonderzoek slechts ging om het kennen van de factor arbeid. De aldus gevonden cijfers kunnen echter zonder veel bezwaar op de gehele bevolking worden betrokken, aangezien het betrekkelijk kleine deel van de bevolking dat buiten de genoemde categorieën valt uit een demografisch oogpunt weinig van de arbeiders-en boerenbevolking verschilt.

Ook door het verschil in teldatum (medio 1951 tegenover ultimo 1952)

[1]) TJON SIE FAT, H. C., *Onderzoek naar de Sociaal-Hygiënische toestand op de Bovenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen.* Proefschrift Leiden. Uitg. „Argus", Amsterdam 1954.

Hoewel de titel anders doet verwachten, bestaat deze dissertatie grotendeels uit een demografisch overzicht.

zijn onze cijfers niet geheel en al met die van TJON SIE FAT vergelijkbaar, doch gevoegelijk mag worden aangenomen, dat tussen de beide data geen ingrijpende veranderingen plaats vonden. Het is overigens niet de bedoeling alle cijfers uit 1951 naast die van TJON SIE FAT te plaatsen. Ondergetekende beperkt zich tot enkele voorbeelden, die o.a. een verklaring verschaffen voor enkele onwaarschijnlijkheden in het proefschrift, te weten de extreem hoge geboortecijfers van Sint Maarten in verband met de merkwaardig smalle basis van de bevolkingspyramide van het eiland. Deze wonderlijke combinatie is in hoofdzaak veroorzaakt doordat het bevolkingsregister van Sint Maarten een te laag aantal vreemdelingen opgeeft, hetgeen uit onderstaande tabel blijkt.

Buitenlanders op St. Maarten in percenten van het totaal aantal mannen of vrouwen der betreffende leeftijdscategorie

Geslacht	Tjon Sie Fat 31-12-1952 15–60 jr. [1]	Kruijer medio 1951 14–60 jr. [2]
Mannen	29.9	49 ± 7 [3]
Vrouwen	35.1	46 ± 8

[1]) Van de gehele bevolking. De percentages zijn afgeleid uit de tabellen 67, 68, 70 en 71 van TJON SIE FAT's dissertatie.

[2]) Van de arbeiders- en boerenbevolking, vrijwel de gehele bevolking uitmakende. Zie: KRUIJER, G. J., Enquête onder de arbeiders- en boerenbevolking van de Bovenwindse Eilanden, blz. 9, tabel 4. (In: KRUIJER, G. J., J. S. VEENENBOS en J. H. WESTERMANN, Bovenwindenrapport. Amsterdam 1953).

[3]) Aangezien niet de gehele bevolking werd geënquêteerd, kan omtrent de bevolking in zijn geheel slechts een waarschijnlijkheidsuitspraak worden gedaan: 49 ± 7 wil zeggen, dat er een kans van 95% is dat het percentage voor de gehele bevolking (van 14–60 jaar) ergens tussen de 42 en 56 percent in ligt.

Terwijl de enquête van 1951 uitwees dat van alle St. Maartense mannen in de productieve leeftijdsgroep omstreeks 49 percent van vreemde nationaliteit was, kwam TJON SIE FAT slechts tot een percentage van 30.

Dit onvoldoende tot zijn recht komen van de bevolkingscategorie der buitenlanders heeft verregaande consequenties. In de eerste plaats is hierdoor TJON SIE FAT's totale bevolkingscijfer van St. Maarten te laag uitgevallen. Volgens de dissertatie bedroeg het aantal inwoners per 31 Dec. 1952 1519 [1]), terwijl de bevolkingsgrootte medio 1951 op omstreeks 2.000 is geschat.

De hoge geboortecijfers per 1.000 inwoners zijn gedeeltelijk uit het te laag stellen van het totale aantal inwoners te verklaren. Voor St. Maarten waren de geboortecijfers volgens TJON SIE FAT in de jaren 1945 tot en met 1949 resp. 46.4, 49.1, 46.6, 41.5 en 50.2 [1]). Sint Eustatius had over diezelfde periode veel lagere cijfers, te weten: 27.7, 21.6, 20.1, 31.5 en 34.6.

[1]) Noot 3 van tabel 1, blz. 15.

Voor de wel zeer hoge na-oorlogse geboortecijfers van eerstgenoemd eiland geeft TJON SIE FAT geen enkele verklaring. Ondergetekende meent dat ze zijn veroorzaakt door:

1. de gewoonte van sommige buitenlandse vrouwen om hun kinderen op het Nederlands-Antilliaanse eiland ter wereld te brengen, waardoor zij, als moeder van een Nederlandse onderdaan, aanspraak menen te kunnen maken op kosteloze geneeskundige behandeling en toelating tot de eilanden van belofte: Curaçao en Aruba.

2. de omstandigheid dat de meest vruchtbare leeftijdsklasse (20 tot 40 jaar) onder de vrouwen van Sint Maarten relatief groter is dan onder de vrouwen van St. Eustatius [2]).

3. het te laag geschatte bevolkingscijfer van St. Maarten [3]).

Door de onwaarschijnlijk smalle basis van TJON SIE FAT's leeftijdspyramide van St. Maarten (blz. 33 van de diss.) rijst onmiddellijk wantrouwen jegens de door hem gebruikte bron.

Volgens het proefschrift (tab. 7 en 8) is 19% van de St. Maartense mannen en 13% van de vrouwen negen jaar of jonger, terwijl deze percentages bij een in 1951 genomen steekproef, die meer dan de helft der bevolking omvatte, respectievelijk 33 en 26 bleken te zijn. Ondergetekende vond dus veel meer kinderen van 0–9 jaar dan TJON SIE FAT, uit wiens werk moet worden geconcludeerd, dat een groot aantal kinderen in de jaren 1948 t/m 1952 van het eiland verdwenen. Want in die jaren kwamen er 306 kinderen ter wereld (tabel 27), van wie er op 31 December 1952 nog slechts 96 over bleken te zijn (tabel 9). Het verdwijnen van deze kinderen is niet te verklaren uit een zeer groot vertrekoverschot, aangezien tegenover de niet-omvangrijke emigratie (met de ouders) naar de olie-eilanden-benedende-wind [4]) de vestiging van pasgeboren kinderen staat. Het komt namelijk meermalen voor dat Bovenwindse vrouwen, die in den vreemde werken, naar St. Maarten komen om te bevallen, waarna zij hun kind bij familie op het geboorte-eiland achterlaten.

Er zijn ongetwijfeld veel meer babies op het eiland dan uit de boeken van de gezaghebber is op te maken, hetgeen vermoedelijk komt doordat de kinderen van buitenlandse moeders slechts ten dele in het bevolkingsregister worden opgenomen.

Uit de in deze bespreking geplaatste tabel blijkt, dat door TJON SIE FAT vooral het aantal buitenlandse mannen is onderschat. Volgens de tabellen 7 en 8 van zijn dissertatie waren er per ultimo 1952 129 buitenlandse mannen en 206 buitenlandse vrouwen op St. Maarten, doch volgens de cijfers van ondergetekende was het aantal mannen en vrouwen van vreemde nationa-

---

[1]) Met deze cijfers hield St. Maarten in die jaren vermoedelijk het wereldrecord! Volgens PRESTON E. JAMES (*Latin America*, 1950, blz. 717) had Puerto Rico in 1947 het hoogste geboortecijfer van geheel Latijns Amerika, te weten 43.4‰.

[2]) Volgens TJON SIE FAT 25 tegen 20 percent en volgens onze cijfers 25 tegen 18 percent.

[3]) Indien de bevolking per ultimo 1946 niet op 1609 doch op 2000 was gesteld, was het geboortecijfer 39.5 in plaats van 49.1 geweest!

[4]) De meeste Bovenwinders emigreren als zij nog geen gezin hebben gevormd.

liteit ongeveer gelijk. Het aantal mannen werd dus door TJON SIE FAT sterker onderschat dan het aantal vrouwen, waardoor de door hem berekende sexe-verhouding een van de werkelijkheid sterk afwijkend beeld geeft. Volgens TJON SIE FAT was immers de verhouding mannen : vrouwen = 100 : 152, terwijl uit de 1951-enquête blijkt dat deze verhouding 100 : 117 bedroeg.

TJON SIE FAT heeft de voorhanden cijfers te veel au sérieux genomen, hetgeen o.a. blijkt uit zijn opmerking, dat op St. Eustatius een lichte toename van de bevolking is te constateren in de jaren 1936 en 1950, in welke jaren de bevolking resp. met 5 en 15 zielen toenam. Uit zulke kleine fluctuaties mogen echter bij cijfers van geringe betrouwbaarheid geen conclusies worden getrokken.

TJON SIE FAT is zo zeker van zijn cijfers, dat hij de opstellers van het Bovenwindenrapport op een fout meent te betrappen wanneer deze beweren, dat er momenteel (1951) ruim 600 buitenlanders van 14 t/m 59 jaar op de Bovenwindse eilanden vertoeven. Want zijn „eigen onderzoek" wees uit, dat er slechts 373 buitenlanders van 15 t/m 59 jaar waren!

Hoewel over de 80 tabellen en 32 grafieken die in dit proefschrift van 176 bladzijden voorkomen, nog wel iets te zeggen zou zijn, wordt daarop niet nader ingegaan. Hoofddoel is de aandacht te vestigen op de in 1951 per enquête verzamelde gegevens, die naast die van Dr TJON SIE FAT behoren te worden geraadpleegd door hen die zich een juist beeld willen vormen van de demografische verhoudingen der Bovenwindse eilanden in het begin der jaren vijftig.

G. J. KRUIJER.

Almanaque de Curaçao para el año de 1955.

Het is gelukkig, dat deze almanak, die nog op naam staat van W. M. Hoyer, wiens portret er in voorkomt, meer dan een kalender bevat, want deze deugt niet na 28 Februari, daar aan die maand 29 dagen worden toegekend. Maar er staan meer onnauwkeurigheden in. Mr. Algera wordt „ministro de Obras *Maritimas*", minister Kernkamp, ministro de *Poseciones* de ultramar", minister Bruyn „ministro de Industria y Comercio". Onder de rechters missen wij mrs. Povel en Schaafsma enz. enz.

F.

B o u w s t e e n t j e s

Mr LEONARD METMAN IN SURINAME

door

PH. A. SAMSON

Het recht in Suriname was vóór 1869 niet gecodificeerd.

De civiele rechtspraak geschiedde op grond van verordeningen, keuren, reglementen en plakkaten; het strafrecht was voornamelijk gebaseerd op de Constitutio Criminalis Carolina of Rijksstrafverordening van 1532.

Terwijl na de inlijving bij Frankrijk in Nederland de Code Napoléon werd ingevoerd, bleef men in gebreke wetboeken voor Suriname en Curaçao in te voeren.

Deze onbevredigende toestand trok de aandacht in Nederland; bij de behandeling van het Regeringsreglement in 1865 kon het lid van de Tweede Kamer WINTGENS zonder tegenspraak beweren dat de Surinaamse wetgeving allerellendigst, allertreurigst was, een ware poel van ongerechtigheid en een verzameling van juridische antiquiteiten en curiositeiten.

Na dit scherp requisitoir besloot de Nederlandse regering om ter uitvoering van het Regeringsreglement dat voorschreef dat verschillende onderwerpen zoveel mogelijk in overeenstemming met de in Nederland bestaande wetten moesten worden geregeld, de zaak ter hand te nemen.

Bij Koninklijk Besluit van 27 September 1852 werd onder voorzitterschap van Mr P. A. VAN STEENBERGEN, lid van de Hooge Raad der Nederlanden, een Commissie benoemd om ,,te onderzoeken en te beoordelen ,,de ontwerpen zamengesteld met het doel, om de nieuwe Nederlandsche ,,wetgeving voor de Nederlandsche West-Indische bezittingen van het ,,Rijk toepasselijk te maken, en om daaromtrent berigt en advies uit te ,,brengen".

In 1859 was de Commissie nog niet met haar onderzoek gereed en op aandringen van de Staten-Generaal werd het lid der Commissie Mr L. METMAN, oud lid van de Tweede Kamer en advocaat, benoemd tot Commissaris met opdracht de invoering van de wetgeving in Suriname en Curaçao voor te bereiden [1]).

---

[1]) METMAN werd op 2 Mei 1808 te Waalwijk (N. Brabant) geboren, voltooide, na de veldtocht tegen België van 1831, waarin hij het Metalen Kruis verwierf, te hebben meegemaakt, in het jaar 1833 te Utrecht zijn studie in de rechten en vestigde zich daarna als advocaat te 's Gravenhage.

Van 1850 tot 1853 was hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Hij was Ridder in de Nederlandsche Leeuw en drager van het ridderkruis van de Eikenkroon.

Van zijn vijf kinderen was er bij zijn dood een in Japan, een op Java en een op zee.

Vergezeld van een Secretaris Mr H. M. van Andel vertrok hij naar Suriname.

Bij Koninklijk Besluit van 22 Februari 1860 werd zijn instructie vastgesteld; bepaald werd o.m. dat eerst Suriname, dan Curaçao zou worden bezocht, dat de Commissaris indien hij dit ter betere uitvoering van zijn last wenselijk achtte de naburige koloniën kon bezoeken.

Aan Mr Metman werd als schadevergoeding voor het verlies dat hij „door het gemis der voordeelen aan zijne professie van advocaat ver-„bonden" een bedrag van ƒ 25.000 toegekend.

Bovendien ontving hij ƒ 2.000 per maand zolang hij de functie van Commissaris waarnam en ƒ 5.000 voor uitrustingskosten.

Aan de Secretaris werd een maandelijkse toelage van ƒ 400.— en ƒ 1.000.— voor uitrustingskosten toegekend.

Dadelijk na zijn benoeming schreef Mr Metman aan Gouverneur Van Lansberge:

„Bij de aanvang der betrekking in welke ik van dit oogenblik af de eer „heb tot UHoogEdelGestrenge te staan, gevoel ik mij gedrongen U de „verzekering te geven van mijn ernstig verlangen om de gewigtige taak, „tot welker vervulling ik door 's Konings vertrouwen werd geroepen, naar „mijn beste vermogens te vervullen. Daarbij heb ik echter in een hooge „mate de hulp, medewerking en voortrekking noodig van UHoogEdelGe-„strenge. Ik roep deze met nadruk in, en verklaar daarbij tevens dat het „mij eene hoogst aangename zelfvoldoening zal wezen, wanneer ik, nadat „mijne zending zal zijn volbragt, van UHoogEdelGestrenge zal mogen „vernemen dat Onze gemeenschappelijke arbeid U de stof zal hebben ge-„leverd voor een genoegelijke herinnering".

In verband met de komst van Mr Metman werd bepaald dat hij zou worden ontvangen op de wijze als bij de aankomst van een Gouverneur gebruikelijk.

Bij resolutie van 13 April 1860 werd aan de gezagvoerder van de schroefboot Paramaribo, die Metman van Brits Guyana zou afhalen, opgedragen om zodra Mr Metman aan boord zou zijn, de Gouverneursvlag te hijsen.

Voorts werd bepaald dat zodra de boot in zicht zou zijn van uit het fort Nieuw Amsterdam drie halve minuutschoten en bij nadering van de boot in Paramaribo, dertien saluutschoten zouden worden gelost.

Op 26 April 1860 deed Mr Metman zijn plechtige intocht te Paramaribo; de adjudant van de Gouverneur begaf zich aan boord om hem namens Z.E. te verwelkomen en „naar het welmeenen van Z.H.E.G. te informeren".

Door de Procureur-Generaal, Administrateur van Financiën, Gouvernements-Secretaris en President van het Geregtshof vergezeld, begaf Metman zich naar het Gouvernementshuis, waar Gouverneur, leden van de Koloniale Raad en andere authoriteiten hem welkom heetten.

Bij Gouvernements resolutie van 18 April tevoren was bepaald dat zo dikwijls Mr Metman in tenue gekleed, de schildwachten en militaire posten passeerde, hem de militaire eerbewijzen voor de Gouverneur bepaald, zouden moeten worden gebracht.

Uit de protocollen van de Gouvernements-Secretarie die schrijver dezes mocht raadplegen blijkt niets van de werkzaamheden van Mr Metman.

Hij ving zijn werkzaamheden aan met besprekingen met verschillende

authoriteiten, hij bezocht de districten en deed een reis naar Cayenne.

Van deze reis teruggekeerd werd hij ziek, op 5 October 1860 overleed hij te Paramaribo.

Grote verslagenheid heerste er door zijn dood.

In de Surinaamsche Courant en het Gouvernements Advertentieblad van Dinsdag 9 October 1860 verscheen een grote necrologie en daarin werd o.m. gezegd:

„Wapperden bij zijnen intogt te Paramaribo op den 26n April van de „publieke gebouwen en de ter reede liggende schepen de vlaggen ter „zijner eere, op den morgen van den 6n dezer getuigden de van diezelfde „plaatsen ter halverstok, nederhangende vanen van de droefheid waar-„in Suriname door den dood van den alom geachten en beminden METMAN „was gedompeld en van het onberekenbaar verlies, dat de kolonie heeft „geleden, door het derven van den man die zoo juist berekend was om „hare belangen in het Moederland op gronden van eigen ervaring en zelf-„onderzoek krachtdadig voor te staan.

„Diep betreurd door allen, vooral degenen die hem eenigszins van nabij „hebben leeren kennen, wilde ook ieder aan zijn stoffelijk overschot de „treurige laatste eer bewijzen".

De begrafenis had de volgende middag plaats.

De plechtigheid wordt in voormeld blad als volgt beschreven:

„Te vijf uur des namiddags nam onder het lossen van minuutschoten „uit het grof geschut van het fort Zeelandia de begrafenis-plegtigheid „een aanvang.

„Een detachement van zes peletons Schutterij en Garnizoen deed het „salvo en marcheerde de lijkkoets vooruit, voorafgegaan door de corpsen „muzikanten der Schutterij en van het Garnizoen.

„De met vergulden ornamenten versierde kist, waarop des overledenen „statiehoed, degen en ordeteekenen gehecht waren, werd door twaalf „Onderofficieren van de Schutterij en het Garnizoen in de lijkkoets ge-„plaatst. De slippen van het lijkkleed werden gedragen door de HH. „A. KENNEDY, Lid van den Kolonialen Raad, Mr B. DONKER CURTIUS, „Lid van het Geregtshof, J. NORMANDIE s' JACOB, Kolonel bij 't Bataillon „Jagers en plaatselijken Kommandant, en C. VAN DEN ENDE, Majoor „Kommandant der Schutterij.

„De lijkkoets werd gevolgd door:

„De HH. Mr M. H. VAN ANDEL en H. W. D. DONKER CURTIUS, de ge-„neesheren J. A. MULLER Jz. en J. J. JUDA.

„Z.E. de Gouverneur (uithoofde van zijne jongste ongesteldheid) ver-„tegenwoordigd door den heer Mr J. W. GEFKEN, Procureur-Generaal, be-„nevens twee adjudanten.

„Den Kolonialen Raad,

„Het Geregtshof,

„Het College van kleine zaken,

„Den Inspecteur van Nijverheid enz.,

„De Consuls en Vice Consuls der vreemde mogendheden,

„De officieren van de Schutterij,

„Die der Zeemagt,

„Die van 't Garnizoen,

„De Hoofdambtenaren,
„De Kerkbesturen der onderscheidene gemeenten,
„De Commissie van Geneeskundig toevoorzigt,
„De Commissie van Onderwijs,
„De Besturen van onderscheidene openbare Inrigtingen,
„Het corps Practizijns,
„De lagere Ambtenaren,
„De vrienden van den Overledenen,
„De Verdere ingezetenen.

„De trein werd besloten door het overige gedeelte van de Schutterij en „het Garnizoen.

„Onafzienbaar was de schare die den lijkstoet vormde, en buitengewoon „groot de menigte zoo vrijen als slaven, die ter weerzijden van den trein de „uitvaart volgde van den man wiens dood aller harten diep getroffen „heeft.

„Aan het kerkhof De Nieuwe Oranje Tuin genaderd, werd de kist op de „lijkbaar gebragt en door de onderofficieren naar de laatste rustplaats ge„leid.

„Na het doen van het tweede salvo, sprak de WelEerw. Heer C. VAN „SCHAIK bij het graf eene rede uit, die in ons volgend nommer zal worden „opgenomen [1]).

„Na het houden dier rede werd het dierbaar overschot in den schoot „der aarde nedergelegd, achtervolgd door de verzuchtingen van allen, die „rondom het graf geschaard waren en waarvan menigeen een stillen traan „den waardigen overledene toewijdde.

„Zijne assche ruste in Vrede, en zijne nagedachtenis blijve niet slechts „in de herinnering maar in de harten van Suriname's burgers steeds eene „waardige plaats bekleeden!"

METMAN die van 1857 tot 1859 Voorzittend Meester van de Haagse Loge L'Union Royale was, was op 21 Mei 1860 op feestelijke wijze door de Loge Concordia in Paramaribo ontvangen, aan hem werd het erelidmaatschap van de Loge aangeboden.

Na zijn dood werd een indrukwekkende rouwloge gehouden.

De arbeid van METMAN betreffende de voorbereiding van de wetgeving in Suriname werd door de commissie die hem in Suriname had ter zijde gestaan, voortgezet [2]).

---

[1]) Deze rede is opgenomen in de Surinaamsche Courant en het G.A.B. van 11 October 1860.

Ds C. VAN SCHAIK (van 1852 tot 1861) predikant bij de Hervormde Gemeente in Suriname, sprak als vriend van de overledene en Voorzittend Meester van de Loge Concordia. Zijn tekst was Psalm 103, verzen 15 en 16.

[2]) Lees hierover Mr B. DE GAAY FORTMAN: Het B.W. in Suriname en Curaçao, in: Gedenkboek Burgerlijk Wetboek 1838–1938, onder redactie van PAUL SCHOLTEN en E. M. MEYERS. Zwolle 1938.

CLAUDIUS HENRICUS DE GOEJE

4 Mei 1879—8 Juni 1955

Toen in het nummer van Juni 1949 (*W. I. Gids 30*, p. 182–183), ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag, DE GOEJE's levensloop werd geschetst, wenste de redactie haar toenmalige medewerker nog vele jaren toe van vruchtbare wetenschappelijke arbeid. Er zijn er hem amper zes toegemeten geworden.

Wanneer wij thans zijn nagedachtenis eren, dan weten wij dat ook over zee het bericht van zijn overlijden herinneringen opgewekt heeft aan zijn prestaties als onderzoeker en publicist.

Onze redactie ontving nl. een schrijven van Pater W. AHLBRINCK C.ss.R. uit Suriname — dat men hieronder grotendeels vindt afgedrukt — waarin deze DE GOEJE huldigt als arbeider op het terrein waarop de Pater zelf eveneens zijn sporen heeft verdiend. Hij immers — ter gelegenheid van het Koninklijk bezoek aan De West onderscheiden met de Zilveren Anjer van het Prins Bernhard Fonds — is een woudloper en Indianen-kenner zoals DE GOEJE was.

AHLBRINCK brengt in zijn brief hulde aan DE GOEJE als een eerlijk en oprecht mens, als onvermoeibaar vorser, ook op taalkundig gebied — en roemt vooral het grote doorzettingsvermogen van de overledene, niet in de laatste plaats betoond bij diens inspannende tochten in Suriname's binnenland.

Noemt Pater AHLBRINCK Prof. DE GOEJE een voorbeeld voor anderen, dan sluit onze redactie zich bij dit oordeel van harte aan.

REDACTIE

Mijn grote achting voor Prof. DE GOEJE heeft mij er doen inlopen. Toen onlangs de Redactie van de West-Indische Gids mij vroeg een artikel te schrijven over de afgestorvene antwoordde ik grif: „Natuurlijk! Niets liever dan dat"! Maar nu ik die belofte moet inlossen merk ik dat ik, om ook maar een enigszins dragelijk artikel te schrijven ten volle te kort schiet.

Veel persoonlijk contact met de afgestorvene heb ik niet gehad. Een keer kwam hij als gast op een oorlogsbodem waarvan vice-admiraal C. C. KÄYSER commandant was in Paramaribo. Beide verwoede boslopers en rusteloze Indianenspeurders nodigden mij — die de Corantijn opgevaren en de bronrivieren Koetari en Aramatau verkend had — tot een gezellige avond aan boord. Over bos en Indiaan natuurlijk ging de hele conversatie!

Een enkele keer heb ik DE GOEJE opgezocht in zijn huis te 's-Gravenhage. En enkele malen liepen wij gezamenlijk de Indianendorpen in de buurt waar ik woon af.

Toen ik — op vacantie in Holland — in de krant las dat hij gestorven was en de volgende dag gecremeerd zou worden, werd ik er akelig van. Dagen lang zweefde DE GOEJE me voor de geest. Ik had hem leren kennen als een eerlijk en oprecht mens. Herhaaldelijk vroeg hij mij of hij dit of dat gekochte voorwerp wel voldoende betaald had. Ik geloof niet dat hij zijn evenmens ook maar één cent te kort kon doen.

Toen ik het verslag van mijn laatste expeditie naar de Oelemari, Fetikreek en Loë — waar ik de Wajarikoele's moest zoeken en de Wama's vond — ter revisie aan de GOEJE opzond, heeft hij er zich, hoe lang het ook was en van een ander, niet van af gemaakt. Een tiental grote vellen met tal van op- en aanmerkingen, het resultaat van wekenlange arbeid, zond hij mij toe.

Zijn ijzeren doorzettingskracht zou ik hier naar voren willen brengen. Ik kan er over oordelen omdat ik zelf een stukje van de lange weg die hij opgegaan is opgegaan ben. Hij vond een woestenij, ik toch altijd een enigszins door hem gebaande weg. Hoeveel bibliotheken moet hij hebben doorgesnuffeld, hoeveel boeken hebben doorgewerkt! En overal een ogenschijnlijk niet op te lossen warreboel! De oude schrijvers kenden nog geen phonetisch schrift. Kwamen dan de verificaties met de werkelijkheid, met de Indiaan in zijn kamp. De eigen initiatieven! Teleurstellingen, hernieuwde inspanningen! DE GOEJE zette door — tot het einde — tot hij zijn *Études linguistiques Caraïbes* uitgeven kon.

DE GOEJE was een pionier. Hij heeft het geluk gesmaakt van „vondsten", maar het leeuwenaandeel voor hem was rusteloos verder zoeken, doorgaan, altijd maar doorgaan, ongelet op de nog af te leggen afstand. Maar op de fundamenten door hem gelegd hebben anderen, waartoe ik ook mijzelf reken, heel wat gemakkelijker gewerkt en voortgebouwd.

Ieder die iets bereiken wil lere van DE GOEJE: Doorzetten! Doorzetten tot het eind.

W. AHLBRINCK, C.ss.R.

LIJST VAN DE GESCHRIFTEN VAN PROF. C. H. DE GOEJE

DOOR

B. J. HOFF

BKI = *Bijdr. (Kon. Inst.) Taal-, Land- en Volkenkunde*
JSA = *Journal Société des Américanistes*
MKA = *Meded. Kon. Akademie, Afd. Letterkunde*
TAG = *Tijdschrift (Kon.) Nederl. Aardrijksk. Genootschap*
VKA = *Verhand. Kon. Akademie, Afd. Letterkunde*
WIG = *West-Indische Gids*

1905 In: Verslag van de Gonini-expeditie (door A. FRANSSEN HERDERSCHEE). *TAG 22*, p. 66–79, 160–165 (Verslag van de astronomische plaatsbepalingen).

In: Verslag van de Tapanahoni-expeditie (door A. FRANSSEN HERDERSCHEE). *TAG 22*, p. 931–981, 986–991 (Verslag van de astronomische plaatsbepalingen enz.).

De stand van het wetenschappelijk onderzoek in Suriname. *TAG 22*, p. 1085–1091.

1906 Over de waarde van verschillende methoden tot triangulatieverbetering. *Marineblad 20*, 1905/6, p. 777–790.

Bijdrage tot de ethnographie der Surinaamse indianen. *Suppl. Int. Arch. Ethnogr. 17*, 117 pp. + 16 platen.

1907 Een reis naar het binnenland van Suriname in 1858. Waarheid of verdichtsel? *TAG 24*, p. 471–473. (Bespr.: Villiers Stuart, Adventures enz., 1891).

1908 Beiträge zur Völkerkunde von Surinam. *Suppl. Int. Arch. Ethnogr. 19*, 32 pp. + 20 platen.

In: De 5de wetenschappelijke expeditie naar het binnenland van Suriname (door L. A. BAKHUIS). *TAG 25*, p. 94–112, kaart IV.

Verslag der Toemoekhoemak-Expeditie (Tumuc-humac-Expeditie). *TAG 25*, p. 943–1129 + 37 ill. en kaart.

Is een ballontocht dwars over Nieuw-Guinea gewenscht? *TAG 25*, p. 1192–1194.

Bespreking: Penard & Penard, De menschetende aanbidders der zonneslang; Koch-Grünberg, Südamerikanische Felszeichnungen. *Int. Arch. Ethnogr. 18*, p. 191.

1909 Aardrijkskundige namen in Guyana en omliggende landen. *TAG 26*, p. 278–294.

1910 Études linguistiques Caraïbes. *VKA 10, 3*, 307 pp.

Bespreking: Koch-Grünberg, Zwei Jahre unter den Indianen. *TAG 27*, p. 601–604.

1913 *De kustverlichting in Nederlandsch-Indië*. Batavia.

1914 *Coast lightning in the Netherlands East Indies*. Weltevreden, 60 pp.

1924 Guayana and Carib tribal names. *Proc. 21 Int. Congr. Americanists*, The Hague, p. 212–216.

1925 Karaïben en Guiana. *WIG 6*, p. 465–471.
De laatste vrije Incas? (met H. D. BENJAMINS; bespr.: Brousseau, in La Revue Mondiale, 1924).

1926 Bespreking: Farabee, The Central Arawaks. *WIG 7*, p. 481–482.

1927 Bespreking: Van Nouhuys, De eerste Nederlandsche transtalantische stoomvaart in 1827 enz.; Farabee, The Central Caribs. *WIG 9*, p. 89–93. – Vandercook, Tom-tom, enz. *WIG 9*. p. 185–187.

1928 The Arawak language of Guiana. *VKA 37, 2*, 309 pp.
Old relations between Arowak, Carib and Tupi. *Atti 22 Congr. Int. Americanisti*, Roma 1926, p. 63–67.
Bespreking: Spirlet, Overzichtskaart van Suriname; Petit Muñoz, Interpretaciones esquematicas sobre ... la colonizacion españolas en America. *WIG 10*, p. 287–288, 331.

1929 Mysteriewijsheid bij de Karaïben. Naar aanleiding van A. Ph. Penards belangrijk opstel: Het pujai-geheim ... *BKI 84*. *Koloniaal Weekblad* 14 Maart.
Het merkwaardige Arawaksch. *WIG 11*, p. 11–28.
Over den oorsprong der klanken in het Nederlandsch. *Donum Natalicium Schrijnen*, Nijmegen, p. 54–62.
A. Ph. Penard over inwijding en wereldbeschouwing der Karaïben. *WIG 11*, p. 275–286.
Bespreking: Van der Linden & Wytema, Met Hr.Ms. K XIII naar Nederlandsch-Indië; Engelberts, Met Hr.Ms. kruiser „Sumatra" om de West naar de Oost. *WIG 10*, p. 430–431. – Catálogo de la Real Biblioteca ... Lenguas de América, tomo I; De Olea, Ensayo grammatical ... Guaraúnos. *WIG 11*, p. 287.

1930 The inner structure of the Warau language of Guiana. *JSA 22*, p. 33–72.
Het merkwaardige Warau. *WIG 12*, p. 1–16.
Bespreking: Cruls, A Amazonia que eu vi. *WIG 12*, p. 299–301.

1931 Een oud bericht over Arowakken en Karaïben. *WIG 12*, p. 485–491.

1932 Oudheden uit Suriname. Op zoek naar de Amazonen. *WIG 13*, p. 449–482, 497–530.
Het merkwaardige Karaïbisch. *WIG 14*, p. 99–123.

1933 Il rapporto naturale fra suono e idea; simbolismo fonetica. *Atti 3 Congr. Int. Linguisti*, Roma, p. 120–121.
Le bilinguisme dans le Caraibe des Iles Antilles. *Atti 3 Congr. Int. Linguisti*, p. 404.
Bespreking: *JSA 24*, fasc. 2. *WIG 15*, p. 71–74.

1934 Das Kariri (Nordost-Brasilien). *Verhandl. 24 Int. Amerikan. Congr.*, Hamburg, 1930, p. 147–178.
Suriname ontdekt. *TAG 51*, p. 51–89. (Transl.: *La découverte de Suriname*, Paris, 1952, 37 pp.).
Curiositeiten uit Guyana. *WIG 16*, p. 72–76.
Sterven de Indianen uit? *WIG 16*, p. 232–233.
Bespreking: Toribio Medina, The discovery of the Amazon; Wafer, A new voyage enz.; Floris, His voyage enz.; Philip, The story enz.; Verhandl. 24 Int. Amerik. Kongr. *TAG 51*, p. 432–433, 910–912.

1935 Fünf Sprachfamiliën Südamerikas. *MKA 77a, 5*, p. 149–177.

Het merkwaardige eiland-karaïbisch. *WIG 17*, p. 241–249.

Bespreking: Vandercook, Een oerwoudstaat in Suriname; Kahn, Djuka; Herskovits, Rebel destiny ... *TAG 52*, p. 743–748.

936 Zum Problem der Ursprache. Randbemerkungen zum Buche dr Arnold Wadlers: Der Turm von Babel. *Die Menschenschule 10*, 10 pp.

De namen der Antillen. *WIG 18*, p. 33–37.

Op den Oceaan voor en na Columbus (met een oplossing van het raadsel van Antilia). *WIG 18*, p. 65–81.

1937 Voorzichtig met den bodem van Suriname! *WIG 18*, p. 274–275.

Laut und Sinn in Karibischen Sprachen. *Mélanges van Ginneken*, p. 335–338.

Bespreking: Izikowitz, Musical and other sound-instruments of the South American Indians; Lovén, Origins of the Tainan culture; Speiser, Im Düster des brasilianischen Urwaldes; Williams, Grammar notes ... Makuchi Indians of Guiana; id., The aborigenes of British Guiana ... Anthropos 31. *WIG 18*, p. 345–348. – Herskovits, Surinam folk-lore. *TAG 54*, p. 753–756. Gillin, – The Barama river Caribs ... Papers Peabody Museum 14,2. *WIG 19*, p. 157.

1938 De bevolking van Amerika. *WIG 20*, p. 129–136.

1939 Nouvel examen des langues des Antilles avec notes sur les langues Arawak-Maipure et Caribes et vocabulaires Shebayo et Guayana (Guyane). *JSA 31*, p. 1–120.

Bij primitieve volken. *De Gids 103, 2*, p. 343–373.

Bespreking: Ramos, O Negro Brasileiro; id., O folk-lore negro do Brasil; Ribeiro, O elemente negro; Rodrigues, O animismo fetichista dos Negros Bahianos; Herskovits, Life in a Haitian valley; Kahn, Africa's lost tribes; Holdridge, Escape to the tropics; La Varre, Auf Suche nach dem weissen Gott, Berl. Ill. Zts. 1937; Hall Holden, Civilisation and sudden death; Schulz-Kampfhenkel, Rätsel der Urwaldhölle. *WIG 21*, p. 324–327.

1940 Inleiding bij W. F. VAN LIER, Aantekeningen over het geestelijk leven en de samenleving der Djoeka's (Aukaner Boschnegers) in Suriname. *BKI 99*, p. 131–294.

1941 De Oayana-Indianen. *BKI 100*, p. 71–125.

1942 De inwijding tot medicijnman bij de Arawakken (Guayana) in tekst en mythe. *BKI 101*, p. 211–276.

De kaart van Toscanelli. *TAG 59*, p. 243–250.

1943 Philosophy, initiation and myths of the Indians of Guiana and adjacent countries. *Int. Arch. Ethnogr. 44*, 136 pp.

Neolithische Indianen in Suriname. Met gegevens der expeditie Ahlbrinck 1938. *TAG 60*, p. 334–374.

1944 De wereldbeschouwing der primitieven in West-Indië en elders. *Cultureel Indië 6*, p. 199–206.

1946 *Primitieve volkjes gespiegeld aan den modernen mens (en omgekeerd)*. Den Haag, 19 pp.

Études linguistiques Caribes, tome 2. *VKA 49,2*, 274 pp.

Klanksymboliek en primitieve mentaliteit. *Handel. 19 Ned. Philol. congres*, Amsterdam, p. 102–104.

Overlijdensbericht Curt Nimuendajú. *TAG 63*, p. 241.
Bespreking: Geijskes, Met de Oajana's op stap; Schmidt, Verslag van drie reizen naar de bovenlandse Indianen, Bull. Landbouwproefst. 58; Stahel, Het Boschnegervraagstuk en het Coronieplan, Meded. Landbouwproefst. 9; Simons, Paramaribo. Over de ... naam. *TAG. 63*, p. 371–376. – Geijskes, Met de Oajana's op stap. *WIG 27*, p. 121–122.

1947 Mythen der volken van Zuid-Amerika. Mythen der volken van Midden- en Noord-Amerika. In: *De tuin der goden II*, p. 200–277–362.
Autochthone talen. In: *Ons Koninkrijk in Amerika*, p. 75–77.
Anansi, l'araignée rusée. *Revista Museu Paulista, n.s. 1*, p. 125–126.
Negers in Amerika. *WIG 28*, p. 217–221.
Bespreking: De Gruyter, A new approach to Maya hieroglyphs. *WIG 28*, p. 16–18.

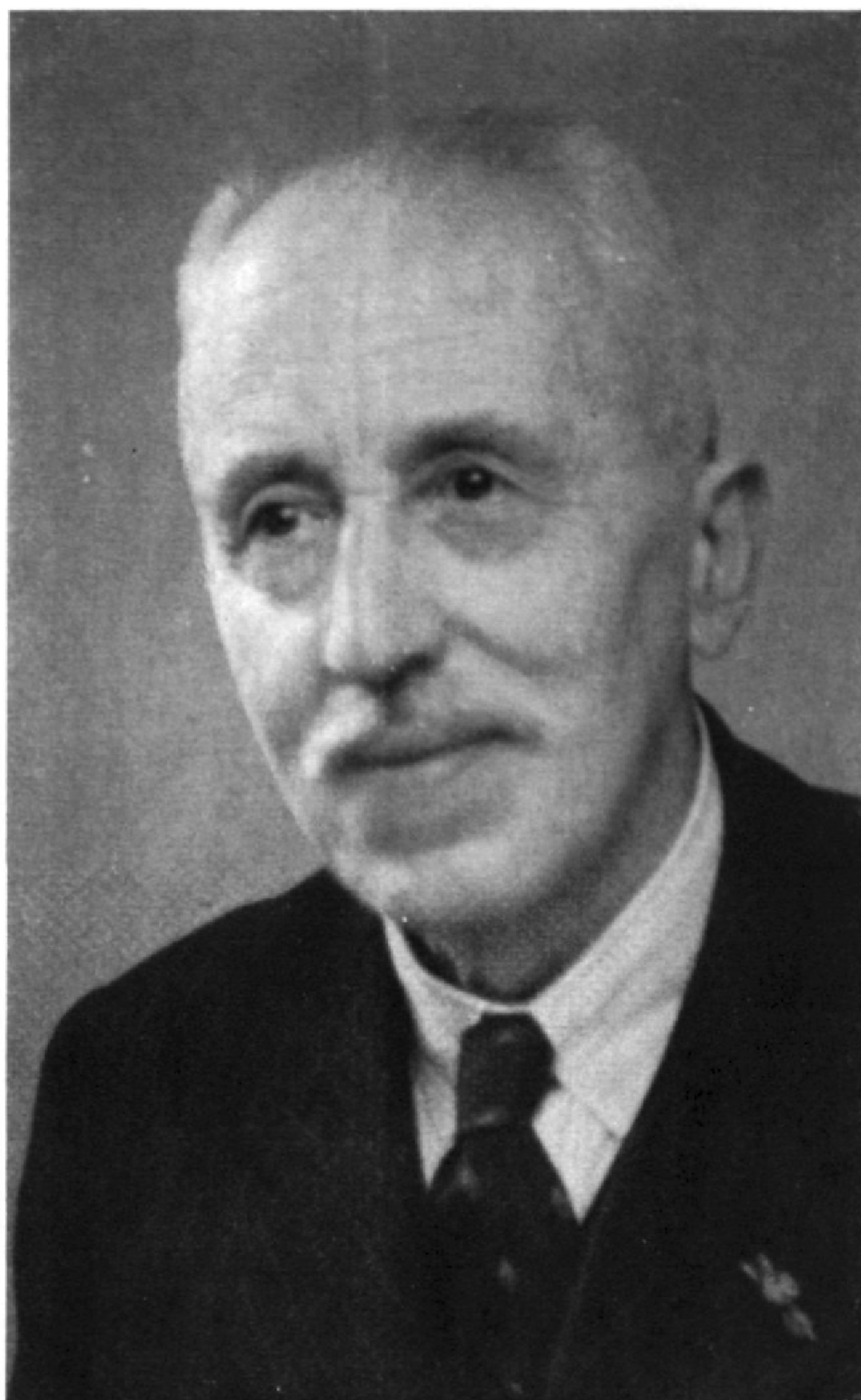
1948 Zondvloed en zondeval bij de Indianen van West-Indië. *Meded. Kon. Ver. Indisch Inst. 79, Volkenk. 28*, 64 pp.
Ethnology of the West Indies. In: *Report of the Scientific work done in the Netherlands* enz., p. 92–101.
La langue Manao (famille Arawak-Maipure). *Actes 28 Congr. Int. Américan.*, Paris, 1947, p. 157-171.
De godsdiensten der cultuurvolken van het oude Amerika. In: *De godsdiensten der wereld*, 2e druk, II, p. 450–494.
Notes sur le problème Vespucci. *Resena y trabajos cient. 26 Congr. Int. American.*, Sevilla, 1935, t. 2, p. 124–127.
De wiri-wiri, een muziekinstrument van Curaçao. *WIG 29*, p. 225–228.
Mensapen in Zuid-Amerika? *WIG 29*, p. 333–338.
Bespreking: Hall, The linguistic structure of Taki-Taki, Language 24. *WIG 29*, p. 242.

1949 *What is time?* Leiden, 51 pp.
Wat is de piaiman? *Eldorado 1*, p. 416–420.
Een verslag van den commandeur der kolonie Essequebo .... over den aanval van Franse kapers in Februari 1709. *WIG 30*, p.33–41.
Bespreking: Handbook of South American Indians 1–4, Smiths. Inst. Am. Ethn. Bull. 143; Friederici, Amerikanistisches Wörterbuch; De Armellada, La última expedición a la Sierra de Perijá; id., Geografía y demografía vivas de Perijá, Venez. Missionera 10, no 113. *WIG 30*, p. 54–55, 144.

1950 Verwanten van de Curaçaose wiri. *WIG 31*, p. 180.
Het awari-spel in Suriname. *WIG 31*, p. 196.

1951 *Space, time and life.* Leiden, 64 pp.
Bespreking: Sausse, Populations primitives du Maroni. *TAG 68*, p. 475–477.

1952 The physical world, the world of magic, amd the moral world of Guiana Indians. *Proc. 29 Int. Congr. American.*, Chicago, 1949, vol. 3, p. 266–270.
Mahamaya. De groote zinsbegoocheling. Den Haag 1952–1954, 48 + 29 pp. mimeogr.



Prof. C. H. DE GOEJE

(Cliché Tijdschr. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap)



Foto 1. Standbeeld aan de Afsluitdijk van Dr Ir C. LELY, onder wiens ministerschap de wet van 14 Juni 1918, waarbij de uitvoering van de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee werd bevolen, tot stand kwam.

(Foto K. Maaskant, Hippolytushoef)

Bij het artikel over „De inpolderingen in het Nederlandse IJsselmeer"

Ter ere van het bezoek van H.M. de Koningin en Z.K.H. Prins Bernhard aan de Nederlandse Antillen en Suriname is aldaar een door de Sticusa verzorgde tentoonstelling gehouden „Zó is Nederland". Zowel de uitgestalde foto's als het bijbehorende boekje omvatten, naast veel ander typisch Hollands, natuurlijk een aantal beelden van het Nederlandse polderland, van dijken, molens, gemalen, kanalen en drooglеggingen.

Om nu een enkel aspect van inpolderingswerk nog wat nader tot de lezers van De West-Indische Gids te brengen heeft de redactie een deskundige gevraagd iets te vertellen over de kolonisatie in de Noord-Oost Polder, een onderdeel van het grote ontwikkelingsplan voor het Zuiderzeegebied dat ongetwijfeld wel tot de Surinamers in het bijzonder zal spreken. Het is niet toevallig dat Lelydorp en Lelystad dezelfde peet hebben.

Redactie

DE INPOLDERINGEN IN HET NEDERLANDSE IJSSELMEER

EN MEER IN HET BIJZONDER: DE KOLONISATIE VAN DE NOORDOOSTPOLDER

DOOR

A. J. VENSTRA

Het was de wens van de redactie van dit tijdschrift, dat deze aflevering een bijdrage zou bevatten over de inpolderingswerken in het Nederlandse IJsselmeer — de vroegere Zuiderzee, nu immers door de Afsluitdijk van het buitenwater gescheiden — en wel in het bijzonder over de tweede in de reeks van vijf polders die daar worden drooggelegd, de nu bijna voltooide Noordoostpolder, en over de vraagstukken die zich bij de kolonisatie van dit nieuwe land voordoen.

Die wens van de redactie is begrijpelijk. In de eerste plaats gaat het hier om een onderneming, die in zijn vele aspecten in nog steeds toenemende mate de belangstelling van het buitenland trekt en die alleen al daarom ook in de met Nederland verbonden landen in de West de volle aandacht verdient. Maar verder is men immers ook in Suriname bezig door de aanleg van polders het areaal goede cultuurgrond te vergroten. En nu mag het waar zijn dat de omstandigheden in beide landen in meer dan één opzicht geheel verschillen en ook dat wat men de IJsselmeerpolders noemt, in tegenstelling met de objecten in Suriname, geen polders zijn in de eigenlijke betekenis van het woord maar droogmakerijen, er zijn toch ongetwijfeld genoeg aanknopingspunten om een uitwisseling van inzichten en ervaringen nuttig te doen zijn.

Alvorens nu echter de Noordoostpolder en in het bijzonder dus de kolonisatie van dat gebied aan de orde te stellen, verdient het toch zeker wel aanbeveling in het kort enkele opmerkingen te maken over de al eeuwenlange geschiedenis van de landaanwinning in Nederland en verder ook over de Zuiderzeewerken in het algemeen. Het gaat daarbij niet om een ook

maar bij benadering volledige beschrijving, maar meer om in enkele essentiële trekken de ontwikkelingsgang te schetsen die de landaanwinning in Nederland te zien geeft en vooral ook om een achtergrond op te trekken, waartegen straks het beeld van de Noordoostpolder wellicht wat duidelijker zal uitkomen dan daarzonder het geval zou zijn geweest.

Reeds in de Middeleeuwen is de bedijking van land in Nederland door monniken, edelen en anderen ter hand genomen; het doel daarvan was toen echter nog niet het winnen van nieuw land, maar de beveiliging van reeds bewoond land tegen hoge vloeden. Omstreeks het jaar 1200 is men toch ook reeds begonnen met het bedijken van buitendijkse aanslibbingen, om deze tot bruikbaar land te maken en hier is dus inderdaad al van landaanwinning sprake. Het ligt echter wel voor de hand, dat dit op in onze ogen nog zeer onvolmaakte wijze geschiedde en dat, mede daardoor, tegenover deze landwinst ook weer veel landverlies stond.

Dat de eerste droogmakerijen van latere datum zijn — nl. rond 1500 — is niet verwonderlijk als men bedenkt, dat voor het droogmaken en drooghouden van meren e.d. bemalingsinstallaties nodig zijn. De molen met beweegbare kap, die daarbij toch een onmisbaar hulpmiddel was, is nl. eerst in de 16e eeuw uitgevonden.

Volgens één der ramingen (er zijn er meer en zij lopen nogal uiteen) zou in de loop der eeuwen tot nu toe in Nederland een landwinst van rond 550.000 ha zijn geboekt, waarvan (dus sedert omstreeks 1500) een 200.000 ha door droogmakerijen. Vooral in de 17e eeuw, toen de welvaart groot was en rijke kooplieden en regenten rendabele belegging voor het vergaarde kapitaal zochten, is op dit gebied een grote activiteit ontplooid. Vele bekende droogmakerijen zoals de Beemster (in 1612 onder leiding van de beroemde LEEGHWATER), de Purmer (1622), de Wormer (1626), de Heer Hugowaard (1631) en de Schermer (1635) — alle ten Noorden van Amsterdam — stammen uit deze tijd. Het waren soms al vrij grote meren; de Beemster bijv. heeft een oppervlak van ruim 7000 ha.

Men houde goed in het oog, dat ook in de 17e eeuw de landaanwinning nog een zaak van particulieren was. In die tijd werd dit nog niet gezien als een taak voor de Overheid, die wel octrooi moest verlenen, maar zich met de uitvoering niet bemoeide. Met alle respect evenwel voor de waarlijk niet geringe durf, energie en volharding van deze particuliere ondernemers, die land en volk hierdoor zeker belangrijke diensten hebben bewezen, mag toch ook niet worden verbloemd dat aan deze wijze van werken, van ons tegenwoordige standpunt gezien, ernstige bezwaren kleefden. Deze mannen, wier namen onverbrekelijk verbonden zijn aan nu zeer welvarende landbouwgebieden, mogen zich bij hun ondernemingen veelal mede hebben laten leiden door het algemeen belang, hun doel was toch zeker in de eerste plaats het maken van winst. Dat was hun goed recht, maar het had consequenties.

Natuurlijk, ook in technisch opzicht stond men nog lang niet op het peil van tegenwoordig en veel onvolmaaktheden zijn daar het rechtstreeks gevolg van. Maar ook heeft het overigens volkomen begrijpelijke verlangen zo spoedig mogelijk de baten van de niet geringe investeringen te oogsten er vaak toe geleid, dat er niet voldoende zorg aan het werk werd besteed. Wegen en vaarten in de polder sloten vaak niet eens behoorlijk aan op de land- en waterwegen buiten, het land werd verkocht of verpacht als het nog niet eens voldoende ontwaterd was en het onkruid er manshoog op

stond. De toestanden, ook op het gebied van bijv. huisvesting en hygiëne, waren er vaak bepaald droevig en de eerste bewoners waren werkelijk niet te benijden. Het rijmpje „de eerste gaat er over de kop, de tweede heeft er een strop, de derde komt er pas bovenop", dat ook in allerlei variaties bekend is, laat over de moeilijkheden van de eerste generaties weinig twijfel bestaan.

Het inzicht dat dergelijke grote ondernemingen van evident algemeen belang van Overheidswege behoren te worden uitgevoerd, was in die tijd nog niet gerijpt en men kan ook niet zeggen dat uit deze gang van zaken spoedig lering is geput. Immers, zelfs toen twee volle eeuwen later het zoveel grotere Haarlemmermeer werd drooggelegd door de Staat, geschiedde dit slechts na lange aarzeling, meer uit bittere noodzaak, omdat het meer de stad Amsterdam bedreigde en geen particulier het werk aandurfde, dan in de overtuiging dat dit de enig juiste weg was; en dat de eerste bewoners het er niet veel beter hebben gehad dan hun voorgangers in de oudere Noord-Hollandse droogmakerijen, dat maakt de literatuur ons wel duidelijk.

Hoe dan ook, de strijd tegen het water zit de Nederlanders in het bloed, niet alleen defensief maar ook offensief, en het is dan ook niet zo verwonderlijk dat al lang geleden ook de aandacht is gevallen op de Zuiderzee als mogelijk object voor drooglegging. HENRIC STEVIN heeft er al in de 17e eeuw over geschreven, maar in de 19e eeuw begint de Zuiderzee eerst goed in de belangstelling van de plannenmakers te komen. Verschillende ontwerpen zijn er gemaakt in die tijd, maar werkelijk ernst wordt het toch eerst als in de jaren 1886–1891 de jonge Ir LELY, in opdracht van de inmiddels opgerichte Zuiderzeevereniging, de studie grondig ter hand neemt en zijn bevindingen in een achttal technische nota's vastlegt. Bepaald vlot is het ook toen nog niet gegaan, maar tenslotte is dan toch in 1918 het desbetreffende wetsontwerp door de Volksvertegenwoordiging aanvaard en zo werd dan besloten dat zou worden overgegaan tot afsluiting en gedeeltelijke drooglegging van de Zuiderzee. Het moet voor de o.a. ook als Gouverneur van Suriname bekend geworden LELY een grote voldoening zijn geweest, dat zijn plan in grote trekken is aanvaard en dat hijzelf als Minister van Waterstaat het ontwerp aangenomen heeft gekregen.

Van een particuliere onderneming was toen geen sprake meer. Het werd als een uitgemaakte zaak beschouwd dat het werk door de Staat zou worden uitgevoerd en reeds in 1919 werd de Dienst der Zuiderzeewerken ingesteld, die met de waterbouwkundige werken werd belast. Het landbouwkundige en bouwkundige werk en de kolonisatie, werkzaamheden die natuurlijk eerst aan de orde kwamen toen de eerste polder droog was, zijn toevertrouwd aan een later ingestelde tweede Rijksdienst, die nu de wat zonderlinge naam „Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken)" draagt en die in het vervolg van dit artikel „de Directie" zal worden genoemd.

Het project van de Zuiderzeewerken, zoals het nu wordt uitgevoerd, bestaat in hoofdzaken uit de aanleg van de zg. Afsluitdijk, de ongeveer 30 km lange dijk die de provincies Friesland en Noord-Holland verbindt en die de Zuiderzee geleidelijk in een zoetwatermeer (het IJsselmeer) heeft doen veranderen en uit de drooglegging van vijf polders achter deze dijk. Deze vijf polders

zijn de Wieringermeer, die ongeveer 20.000 ha groot is, en verder de Noordoostpolder, Oostelijk-Flevoland, Zuidelijk Flevoland en de Markerwaard, die elk een oppervlak hebben van ten naaste bij 50.000 ha. In totaal gaat het dus om een gebied van rond 220.000 ha, een cijfer dat wat meer relief krijgt als bedacht wordt, dat dit ongeveer 7% van het totale oppervlak van Nederland is (en zelfs 10% van het areaal cultuurgrond) en dat van het totale voor polderaanleg in aanmerking komende gebied in Noord-Nickerie (Suriname) ruim gerekend thans ongeveer 16.000 ha in exploitatie of voor uitgifte gereed is.

Bij het vaststellen van het beloop der verschillende polderdijken moest met tal van factoren rekening worden gehouden. Natuurlijk moest zoveel mogelijk goede grond worden ingedijkt en slechte worden buitengesloten, maar ook moest het overblijvende zoetwatermeer van zodanige omvang zijn, dat zowel de afwatering als de watervoorziening van de omliggende gebieden verzekerd waren, terwijl tenslotte dijken slechts op voldoende draagkrachtige bodem kunnen worden gebouwd. Veel onderzoek en berekeningen waren dus nodig, zowel op waterstaatkundig als bijv. op bodemkundig terrein. Dat in 1918 het toen toch al weer enige tientallen jaren oude plan van LELY slechts op enkele betrekkelijk ondergeschikte punten behoefde te worden gewijzigd, pleit dus wel voor het inzicht en de grondigheid, waarmede deze zich indertijd van zijn opdracht had gekweten.

In 1920 werd een begin gemaakt met de uitvoering van de werken. De ringdijk van de eerste polder, de Wieringermeer, was nog niet gereed, toen (in 1927) ook met de Afsluitdijk werd begonnen. De dijk van de Wieringermeer werd in 1929 gesloten en de inmiddels ook gebouwde drie gemalen zorgden ervoor, dat nog in de loop van 1930 de eerste polder droog mocht worden genoemd. De Afsluitdijk kwam eerst in 1932 klaar, zodat de Wieringermeer, als enige van de vijf polders, in zeewater is drooggelegd.

Met de bouw van de dijk voor de Noordoostpolder werd in 1936 begonnen, het laatste gat hierin werd in 1940 gesloten en in de loop van 1942 was ook de tweede polder droog. Dat de toen inmiddels uitgebroken oorlog zowel het in cultuur brengen en koloniseren van de Noordoostpolder als de verdere uitvoering van de werken ernstig heeft vertraagd, ligt wel voor de hand. In 1950 is tenslotte toch de bouw van de dijk voor Oostelijk-Flevoland ter hand genomen en het laat zich aanzien dat deze tegen het einde van 1956 gereed zal zijn, waarna deze derde polder in de



Foto 2. De dijk van Oostelijk-Flevoland in aanbouw; kraagstukken aan de polderzijde van de dijk; op de achtergrond keileemkranen.



Foto 3. Typische Noordoostpolder-boerderij met montageschuur.

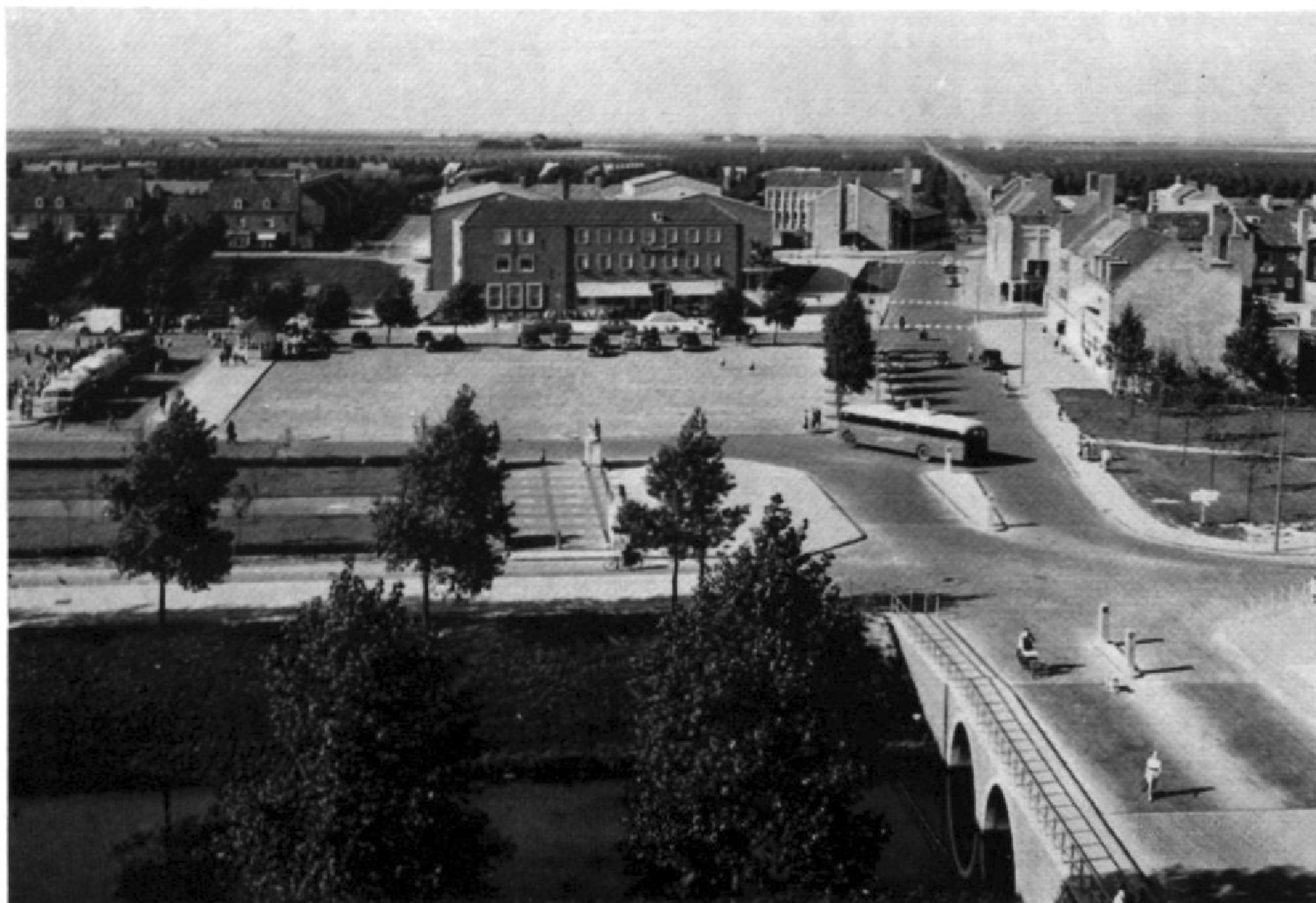
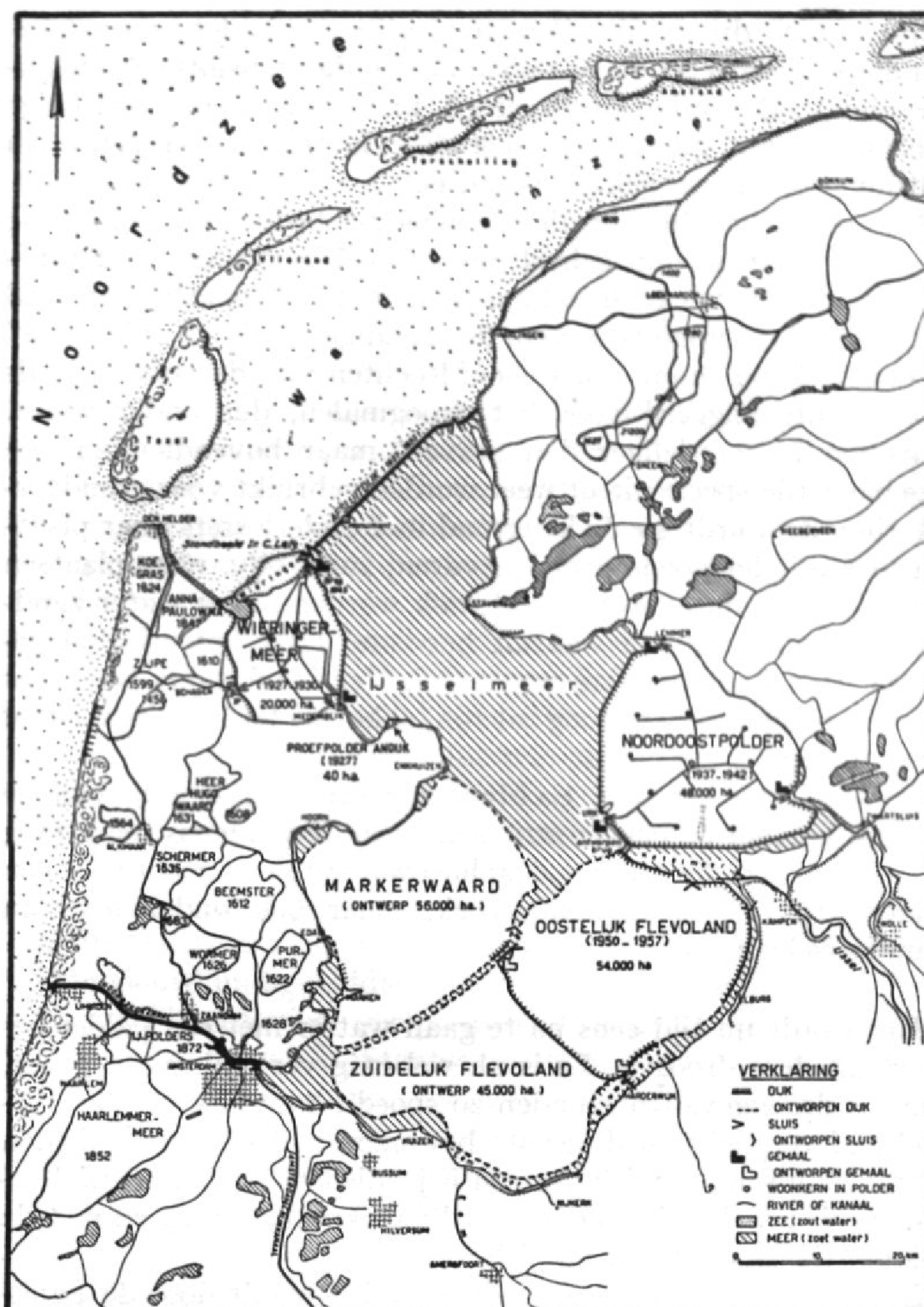


Foto 4. Het centrum van Emmeloord met in het midden het café-restaurant en daarachter het postkantoor.



Foto 5. Het dorp Marknesse.

(Foto's 2-5 Directie van de Wieringermeer)



(Cliché Directie van de Wieringermeer)

"THE RECLAMATIONS IN THE DUTCH YSSELMEER AND, MORE IN PARTICULAR, THE COLONIZATION OF THE NORTHEAST-POLDER", is a paper on a fraction of the vast cultivation plan for the Zuyderzee area covering 2,200 km² (7% of the total area of the Netherlands).

The dynamo behind the reclamation of the Zuyderzee was Dr Ir C. LELY, who, during the years 1889–1891 made a thorough study of this project. Under his ministry, in 1918, order was given for the construction of the enclosing dam and the partial impoldering. — Dr LELY was also governor of Surinam. Lelydorp was called after him.

At present about 160 km² of the total area in Noord-Nickerie (Surinam) under consideration for reclamation is now ready to be cultivated or to be lotted out.

loop van 1957 droog zal vallen. Het ligt in de lijn der verwachtingen dat daarna eerst de Markerwaard en dan tenslotte Zuidelijk-Flevoland zal worden drooggelegd, maar het zal nog wel enige tientallen jaren duren voor ook deze laatste polder geheel in cultuur gebracht en gekoloniseerd is.

Natuurlijk kan hier bij de als inleiding bedoelde beschrijving van de werken in hun geheel niet te veel in details worden getreden, maar het is toch wel aardig even te vermelden — vooral ook omdat het typerend is voor de grondige en tijdige „planning" — dat de kanalen en enkele hoofdtochten van de polders reeds worden uitgebaggerd vóór het droogmalen, dus onder water. Baggeren is voordeliger dan graven, maar bovendien kan de opgebaggerde specie direct weer worden gebruikt voor grondverbetering. Zo wordt goede kleigrond met onderlossers naar plaatsen met minder goede grond gevaren, zand bijv. naar plaatsen waar dorpen zijn geprojecteerd; ook worden onder water zanddepots aangelegd, van waaruit het zand later kan worden gebruikt voor de aanleg van wegen e.d. Men is nú, bijna twee jaar vóór de nieuwe polder droog zal zijn, al bezig met het uitbaggeren van kanalen.

De loop van kanalen, tochten en wegen, de ligging van de dorpen, kortom de gehele inrichting van de polder is reeds lang tevoren bekend. Er is dan ook al heel wat studie verricht voor een polder droog is, bodemonderzoek, maar ook onderzoek van planologische aard.

Het wordt nu tijd eens na te gaan wat er met een polder gebeurt als deze droog is. Er is nl. wel enig verschil met vroeger, toen de drooggevallen gronden zo spoedig mogelijk werden verkocht of verpacht en de eerste bewoners met de moeilijkheden zaten. Trouwens, het feit dat een Rijksdienst — „de Directie" — o.a. speciaal belast is met het landbouwkundige werk en met de kolonisatie, spreekt al voor zich.

Zo spoedig mogelijk na het droogvallen wordt door de Landbouwkundige Afdeling van de Directie een begin gemaakt met de ontginning, hetgeen voornamelijk neerkomt op de ontwatering van de nog met water verzadigde bodem. Daartoe moeten de reeds onder water uitgebaggerde kanalen op profiel worden gebracht en moet het volledige stelsel van tochten en sloten worden gegraven evenals — daarna — de greppels, waardoor het water de eerste jaren naar de sloten wordt afgevoerd; deze begreppeling wordt nl. na verloop van tijd, als de bodem voldoende doorlatend

is geworden, vervangen door een systeem van buizendrainage.

De zorg van de Staat voor het nieuwe land gaat in onze tijd echter nog veel verder. Niet alleen gaat men de natuurlijke begroeiïng, die ook nog in de Haarlemmermeer de bewoners zoveel last bezorgde, met kracht te lijf, maar zodra mogelijk neemt de Directie ook zelf de teelt van de eerste gewassen ter hand. De Overheid exploiteert de nieuwe gronden dus tijdelijk zelf en wel om verschillende redenen. In de eerste plaats vertrouwt men particuliere boeren de zorg voor deze kostelijke, doch maagdelijke gronden niet toe, maar men wil hen ook geen onnodig risico laten lopen en verder zijn de boerderijen nog niet klaar (men wil het land niet anders dan „behuisd" verpachten), de arbeidsvoorziening is nog niet geregeld, het gebied is door het ontbreken van riolering, waterleiding, electriciteit enz. eigenlijk nog niet behoorlijk bewoonbaar enz. Kortom de in vergelijking met vroeger zeer vérgaande zorg van de Staat voor mens en grond, gevolg van ingrijpend gewijzigde opvattingen, is de oorzaak dat men niet de drooggevallen gronden zo snel mogelijk in handen van boeren geeft, maar dat de Overheid de polder eerst volledig inricht en niet aarzelt zelf de grond gedurende enige tijd in exploitatie te nemen.

De Directie heeft voor de ontginning en de tijdelijke exploitatie enige duizenden arbeiders in dienst, die in barakkenkampen in de polder gehuisvest zijn.

Zodra de toestand van de bodem dat mogelijk maakt, begint ook de Bouwkundige Afdeling van de Directie te bouwen. Eerst een aantal boerderijen, verspreid over de gehele polder, ten behoeve van de tijdelijke Staatsexploitatie, waartoe de polder in het begin in bedrijven van elk ongeveer 500 ha is verdeeld, maar zo spoedig mogelijk ook de overige boerderijen, die later verpacht zullen worden. Is in een bepaald deel van de polder de grond voldoende gerijpt om aan boeren te kunnen worden uitgegeven, dan worden daar niet alleen de boerderijen gebouwd, maar ook — althans in eerste aanleg — het in dat deel van de polder geprojecteerde dorp, met zijn woningen voor landarbeiders, scholen, winkels, kerken enz.; ook aan waterleiding, riolering, electriciteit, telefoon enz. wordt de nodige aandacht besteed, kortom het gebied wordt bewoonbaar gemaakt. Zo wordt geleidelijk de polder volgebouwd, zodat de bewoners zich er kunnen vestigen op een tijdstip, waarop dit verantwoord wordt geacht. Wel een groot verschil met de gang van zaken in vorige eeuwen!

Die vestiging van bewoners zelf, de kolonisatie dus, komt straks aan de orde. Thans eerst enkele opmerkingen over de planologische aspecten. Want die inrichting van de polder, waartoe ook het bouwen van boerderijen en dorpen behoort, geschiedt volgens een tevoren opgesteld en weloverwogen plan.

Het plan voor zo'n polder, het inrichtingsplan, is als 't ware opgebouwd uit een aantal deelplannen, die elk aan een speciaal facet van de inrichting aandacht wijden. In het verkavelingsplan bijv. is de loop van land- en waterwegen vastgelegd en uiteindelijk dus ook de afmetingen van de kavels, de kleinste eenheden waarin de polder is verdeeld. De normale kavels in de Noordoostpolder zijn 800 meter lang en 300 meter breed; overwegingen zowel van doelmatige bedrijfsvoering als van ontwatering hebben daarbij een rol gespeeld. Het bestemmingsplan stelt, aan de hand van nauwgezet bodemkundig onderzoek, de bestemming van de grond vast en bepaalt dus waar akkerbouw- en waar gemengde bedrijven zullen komen, waar tuinbouw en waar bosbouw zal worden uitgeoefend. In het uitgifteplan zijn aantal, grootte en type van de landbouwbedrijven vastgelegd en ook de spreiding van de verschillende soorten bedrijven over de polder. Het dorpenplan omvat het aantal en de ligging van de dorpen, terwijl in het beplantingsplan aan het landschap aandacht wordt geschonken. (Men zie het kaartje op bladz. 119).

In het bestek van dit artikel kan onmogelijk op al deze deelplannen worden ingegaan. Om een indruk te geven van de veelzijdige bemoeiïng van de Overheid en van de zorg waarmee de bewoners van het nieuwe land worden omringd, volgen hier nog enkele nadere opmerkingen over drie van deze deelplannen, nl. over het plan van uitgifte, het dorpenplan en het beplantingsplan, alles voor zover het de Noordoostpolder betreft.

Bij het opstellen van het plan van uitgifte voor de landbouwbedrijven moest natuurlijk een beslissing worden genomen over de grootte der bedrijven en daarbij moest met allerlei factoren rekening worden gehouden. Er is in Nederland een grote vraag naar grond en men moest zich afvragen in hoeverre daaraan moest worden tegemoet gekomen door de stichting van een groot aantal kleine bedrijven. Veel kleine bedrijven maken de kosten voor de Staat hoger, omdat er dan per ha meer boerderijen nodig zijn en verder heeft de ervaring geleerd, dat grotere boeren veelal, in het belang van de gehele streek, een rol van betekenis spelen in het organisatie- en verenigingsleven; dit laatste argument mocht in een gebied waar het maatschappelijk leven van de grond af moet worden opgebouwd niet worden verwaarloosd.

Zuiver economisch geredeneerd is het niet moeilijk zowel van het grote als van het kleine bedrijf een aantal voor- en nadelen op te sommen, zodat economische motieven niet duidelijk in een bepaalde richting wijzen. Wel kon ongeveer worden aangegeven hoe groot de kleinste bedrijven moesten worden.

Het was verder wel duidelijk dat er een flink aantal kleine bedrijven moest komen en dat de grootste bedrijven niet te groot mochten worden. Het resultaat is tenslotte geweest dat rond een derde deel van het aantal bedrijven 12 of 18 ha groot is geworden (de kleinste bedrijven) en ongeveer 8% 48 ha (de grootste bedrijven); ongeveer 40% van de bedrijven is 24 ha groot (één kavel) en de rest heeft een oppervlak van 30, 36 of 42 ha. Werkelijk grote bedrijven komen in deze polder niet voor.

Wat de spreiding van de verschillende soorten bedrijven over de polder betreft kan in de eerste plaats worden opgemerkt dat, in tegenstelling met de situatie zoals die veelal elders in Nederland wordt aangetroffen, in de Noordoostpolder de kleine bedrijven over het algemeen op de goede gronden zijn geprojecteerd, zodat zij een zo groot mogelijke bedrijfszekerheid hebben; op de minder goede gronden zouden zij immers bij minder gunstige conjunctuur extra kwetsbaar zijn. Maar verder zijn de kleine bedrijven in deze polder steeds in complexen bij elkaar gelegd, zowel om samenwerking beter mogelijk te maken als uit de overweging dat iedere bedrijfsgrootte zijn eigen stijl heeft en — om redenen van doelmatige bedrijfsvoering — ook inderdaad móet hebben en dat op het oude land meer dan eens is waargenomen dat kleine boeren de neiging hebben de bedrijfsstijl van een grote buurman over te nemen, waarmee het kleine bedrijf niet gebaat is. Tenslotte zijn de kleine bedrijven over het algemeen ook dichter bij de dorpen geprojecteerd dan de grote, teneinde voor een zo groot mogelijk aantal mensen de afstand tot het dorp zo klein mogelijk te laten zijn.

Tot zover dan het plan van uitgifte. De situering van de dorpen is een onderwerp, dat in de Noordoostpolder voor 't eerst grondig de aandacht heeft gehad. In de oude droogmakerijen liet men het ontstaan van de dorpen maar op zijn beloop en in de Wieringermeer had men wel belangstelling voor dit onderdeel, maar men wist eigenlijk niet goed hoe het moest worden aangepakt. Er liggen daar nu drie dorpen, dicht bij elkaar in het midden van de polder, zodat de afstanden voor de bedrijven aan de rand tot de dorpen rijkelijk groot zijn en bovendien is het dorp dat als hoofdplaats was bedoeld wat in de verdrukking geraakt,

doordat een der andere dorpen, dat eerder gesticht was, zich sneller en krachtiger heeft ontwikkeld dan men verwacht had. Nu, 25 jaar nadat de Wieringermeer droog was, is men er nog met de bouw van een vierde dorp begonnen, wel een bewijs dat het plan niet aan de eisen voldeed.

Mede als gevolg van de minder gunstige ervaringen in de Wieringermeer heeft men de zaken in de Noordoostpolder direct grondig aangepakt. Een uitvoerig onderzoek is daarvoor ingesteld. In de eerste plaats moest men inzicht hebben in de meest gewenste omvang van een dorp; enerzijds moest het groot genoeg zijn om het economische, sociale en culturele leven behoorlijk tot ontwikkeling te kunnen laten komen, anderzijds moest het ook weer niet zó groot worden dat het zijn landelijke karakter zou verliezen. Verder is nagegaan welke afstanden door bewoners van het platteland elders in Nederland redelijk werden geacht, enerzijds voor de in het dorp wonende landarbeiders naar het dagelijks werk op de boerderijen, anderzijds voor de buiten de dorpen wonende gezinnen van boeren en landarbeiders naar het dorp met zijn winkels, scholen, kerken enz. Verder werd de Noordoostpolder, na vergelijking met de situatie op het oude land, groot genoeg geacht om er, behalve een aantal dorpen, ook een klein stadje tot ontwikkeling te laten komen, zulks in tegenstelling tot de zoveel kleinere Wieringermeer.

Het gevolg van een en ander is geweest dat het dorpenplan voor de Noordoostpolder voorziet in een tiental, in een grote ring gelegen dorpen, waarvan men meent te mogen verwachten dat zij in de toekomst elk een 1000 à 2000 inwoners zullen gaan tellen, en dat in het middelpunt van die ring, in het centrum van de polder en op een knooppunt van land- en waterwegen, het stadje Emmeloord is gesticht, dat zijn naam heeft ontleend aan een der oude nederzettingen op het vroegere, nu geheel door de polder ingesloten, eiland Schokland.

Terwijl men in de dorpen lagere scholen en winkels in de dagelijkse levensbenodigdheden vindt, kunnen de polderbewoners in Emmeloord terecht voor allerlei behoeften waar het dorp geen oplossing voor kan geven. Zo heeft Emmeloord inrichtingen voor voortgezet onderwijs, bankinstellingen, een beursgebouw en allerlei grotere en meer gespecialiseerde winkelzaken, terwijl een ziekenhuis op het bouwprogramma staat.

Alvorens nu tot de eigenlijke kolonisatie over te gaan ten besluite van deze opmerkingen van planologische aard nog iets over het beplantingsplan. Dat ook aan het landschap aandacht wordt besteed mag dan als

bewijs gelden dat het toch niet uitsluitend utiliteit en efficiency is in de polder, al wordt die indruk onwillekeurig gewekt; er wordt echter ook naar gestreefd van de polder een aantrekkelijk woonoord te maken.

Met de aanleg van beplantingen in de Noordoostpolder heeft men beoogd, met gebruikmaking van gegevens als dijken, wegen, kanalen, boerderijen, dorpen en bijv. het voormalige eiland Schokland, de onafzienbare poldervlakte wat meer overzichtelijk en als 't ware meer begrijpelijk te maken, door een indeling in compartimenten aan te brengen. Daartoe is een drietal boscomplexen aangeplant met een totaal oppervlak van een kleine 2000 ha en zijn verder overal weg-, erf- en dorpsbeplantingen aangelegd, het geheel uiteraard volgens een tevoren opgesteld plan. De genoemde boscomplexen liggen alle op voor de landbouw minder geschikte gronden langs de randen van de polder en zijn, behalve voor het landschap en voor de recreatie, zeker ook van niet te verwaarlozen betekenis voor de geheel onvoldoende houtproductie van Nederland. Tenslotte heeft Emmeloord voor recreatieve doeleinden zijn bos van een kleine 60 ha, zoals ook elk dorp zijn wandelbosje heeft. Deze bosjes bij de dorpen zijn van zoveel belang geacht voor de bevolking, dat hiervoor veelal uitstekende grond beschikbaar is gesteld.

Met deze korte opmerkingen over de inrichting van de polder moet hier worden volstaan. Het volgende staatje geeft tenslotte nog een overzicht van de bestemming van de grond.

Land- en tuinbouwbedrijven	42.500 ha
Boscomplexen en andere beplantingen	2.000
Dorpen, wegen, kanalen, tochten, dijken	3.500
Totaal oppervlak Noordoostpolder	48.000 ha

De arbeiders, werkzaam bij de ontginning, in de tijdelijke exploitatie, bij het bouwen van boerderijen, woningen enz. (deze bouwvakarbeiders zijn niet in dienst van de Directie maar van aannemers), behoren over het algemeen niet tot de eigenlijke polderbevolking, worden ook niet in het bevolkingsregister opgenomen, maar zijn, voor zover zij niet dagelijks heen en weer trekken, in kampen gehuisvest en verlaten de polder weer zodra het werk voltooid is. Definitieve bewoners vestigen zich eerst, zodra de eerste boerderijen voor verpachting gereed zijn en de eerste dorpswoningen klaar zijn om te worden betrokken.

Nu is het goed bij de bespreking van de kolonisatie in het oog te houden, dat Nederland een bijzonder dicht bevolkt land is met een nog steeds snel groeiende bevolking en met slechts beperkte mogelijkheden. Er is niet alleen van boerenzijde een grote vraag naar land, maar bijv. het aantal middenstandszaken is in vele branches ook zo groot, dat er voor velen nauwelijks — of zelfs in het geheel niet — van een redelijk bestaan kan worden gesproken. Vele tienduizenden Nederlanders zijn na de oorlog geëmigreerd, hetzij om voor zichzelf een beter bestaan op te bouwen hetzij met

het oog op de toekomst van de kinderen, maar vele anderen geven toch de voorkeur aan mogelijkheden in het eigen land. Het is dan ook geen wonder, dat in vele beroepen de belangstelling voor vestiging in de Noordoostpolder groot is, te meer omdat men het voorbeeld van de welvarende Wieringermeer voor ogen heeft.

Het ligt dan ook wel voor de hand dat de Directie, wier Sociaal-Economische Afdeling in het bijzonder met de kolonisatie is belast, zich daarbij o.a. tot taak heeft gesteld de toevloed wat af te dammen en in eerste instantie slechts personen als bewoners van de polder toe te laten aan wie, in het beroep waarin zij zich aanmelden, behoefte bestaat en van wie ook redelijkerwijs mag worden verwacht dat zij erin zullen slagen zich in dat beroep in de polder een bestaan op te bouwen. Enerzijds is dit beleid dus nodig om chaotische toestanden te vermijden, maar het is anderzijds ook inderdaad mogelijk deze politiek te voeren, doordat alle grond in de polders domeingrond is en eigendom is van de Staat. Wie in de polder grond in gebruik wil nemen, hetzij om er de landbouw op uit te oefenen, hetzij om er bijv. een woning, een winkel of een smederij op te bouwen, hetzij voor enig ander doel, moet daartoe een huur- of pachtovereenkomst aangaan met de namens de Staat optredende Directie. Het is in de praktijk zelfs nog wat gemakkelijker voor de Directie om het heft in handen te houden, doordat vrijwel niemand in staat en bereid is geheel voor eigen rekening een woning of bedrijfsgebouw te stichten; verreweg de meeste woningen en bedrijfsgebouwen (o.a. alle boerderijen) worden van Directiewege gebouwd en dan verhuurd en men heeft dus toestemming van de Directie nodig om zo'n pand in gebruik te kunnen nemen.

Om misverstanden te vermijden is het goed hier direct aan toe te voegen, dat deze bijzondere maatregelen slechts voor een beperkte tijd van kracht zijn. In de polder geldt in de beginjaren in veel opzichten een uitzonderingstoestand, het gebied is noch gemeentelijk noch provinciaal ingedeeld en de Directie is met grote bevoegdheden bekleed. Dit is in het begin onvermijdelijk, maar het is een toestand die niet langer mag bestaan dan strikt nodig is. Zodra de uitgifte voltooid is, de dorpen in eerste aanleg gesticht en ook overigens de meest noodzakelijke voorzieningen getroffen zijn, zodat de toestanden althans enigszins normaal mogen worden genoemd, is de taak van de Directie volbracht; er worden één of meer gemeenten ingesteld en de Directie trekt naar de volgende polder, die immers reeds in de loop van 1957 droog zal vallen.

De grote belangstelling voor vestiging in het nieuwe land noodzaakt de Directie dus niet meer mensen toe te laten dan verantwoord is, maar stelt haar bovendien in staat een selectie toe te passen en van die mogelijkheid wordt ook inderdaad gebruik gemaakt. Het is te begrijpen dat men in dit ten koste van enorme bedragen drooggelegde land, met zijn uitstekende grond, zijn fraaie en doelmatig verkavelde bedrijven, zijn moderne woningen en zakenpanden, ook bij voorkeur flinke, energieke en bekwame mensen toelaat, van wie mag worden verwacht dat zij van het gebodene een goed gebruik zullen maken. Op deze selectie wordt trouwens nog nader ingegaan.

Na deze inleidende opmerkingen van algemene aard over de kolonisatie, zal nu afzonderlijk nog enige aandacht worden besteed aan elk van de drie groepen bewoners, die de speciale belangstelling van de Directie hebben en wel de boeren, de landarbeiders en de ondernemers van middenstandsbedrijven.

Eerst dan de boeren. Het ligt wel voor de hand dat in deze polders, die toch in de eerste plaats typische landbouwgebieden zijn, aan de vestiging van boeren in het bijzonder grote aandacht is besteed.

Toen indertijd in de Wieringermeer de eerste bedrijven voor verpachting gereed waren gekomen, heeft het enige moeite gekost daarvoor voldoende geschikte gegadigden te vinden. Men stond in de Nederlandse agrarische wereld enigszins wantrouwend tegenover deze op zout water veroverde gronden, waarbij nog kwam dat deze eerste uitgifte inderdaad niet de beste bedrijven van de polder omvatte. Toen echter de oogsten prima bleken te zijn, was het wantrouwen spoedig geweken en sindsdien overtreft het aantal candidaten het aantal beschikbare bedrijven steeds ver. Voor de ongeveer 150 bedrijven, die tegenwoordig in de Noordoostpolder jaarlijks gereed komen om te worden verpacht, melden zich telkens een 3000 liefhebbers, een bewijs dus, enerzijds voor de grote vraag naar landbouwgrond, anderzijds voor de uitstekende naam die de bedrijven in de polders in boerenkringen hebben.

De redenen waarom men graag in aanmerking wil komen voor een bedrijf in de polder lopen sterk uiteen. Heel vaak zijn het boerenzoons, die niet in aanmerking komen voor het ouderlijk bedrijf, elders ook heel moeilijk een bedrijf kunnen bemachtigen en toch niets liever willen dan boer worden. Ook zijn er veel candidaten, die op het oude land al een bedrijf exploiteren, maar

die een beter of groter bedrijf zoeken dan zij thans hebben. Dan melden zich elk jaar weer vrij grote aantallen slachtoffers van de uitvoering van openbare werken, bijv. wegaanleg of stadsuitbreiding, of van pachtbeëindiging, in beide gevallen dus boeren die gedwongen zijn hun bedrijf op het oude land te verlaten. En om nog tal van andere redenen schrijft men in.

Welke eisen worden nu door de Directie aan de candidaten gesteld? In de eerste plaats moeten zij natuurlijk het vak door en door kennen, in technisch opzicht, maar ook de economische kant dienen zij voldoende onder de knie te hebben. Dat de eisen ten aanzien van genoten vakonderwijs, ervaring en inzicht hoger liggen, naarmate het om een groter bedrijf gaat, is wel duidelijk, zoals bij de beoordeling natuurlijk ook het type van het bedrijf (of de bedrijven) waarvoor men heeft ingeschreven een rol speelt. Nu heeft Nederland, wat het peil van de landbouw betreft, internationaal een uitstekende naam en, al melden zich ook candidaten die ten enenmale ongeschikt moeten worden geacht, er bevinden zich dan ook elk jaar onder die drie duizend gegadigden veel meer, aan wie men zonder aarzeling een bedrijf in de polder zou kunnen toevertrouwen, dan er bedrijven beschikbaar zijn. Er worden echter ook nog andere eisen gesteld.

Zo moet men ook aan zekere financiële voorwaarden voldoen om voor een boerderij in aanmerking te kunnen komen. Weliswaar zijn alle bedrijven in de polders pachtbedrijven, maar een zich vestigende boer moet natuurlijk de aanschaf van zijn inventaris kunnen bekostigen en men begint nu eenmaal een bedrijf ook niet met het beuren van inkomsten. Was in de tijd van de Wieringermeer ƒ 300 per ha toereikend, tegenwoordig wordt een bedrag van ƒ 1600 per ha nodig geacht om een bedrijf in de polder op de vereiste moderne wijze te kunnen inrichten en de exploitatie ter hand te kunnen nemen. Dat betekent dus dat men, om voor een bedrijf van 12 ha in aanmerking te kunnen komen (het kleinste bedrijf in de polder), moet kunnen beschikken over 12 × ƒ 1600 en voor de grootste bedrijven zelfs over 48 × ƒ 1600 of ƒ 76800, inderdaad geen klein bedrag.

Men behoeft deze bedragen echter niet geheel uit eigen middelen beschikbaar te hebben. Een vierde deel, dus ƒ 400 per ha, dient men zelf te hebben; dan mag ƒ 800 per ha worden verschaft door familie, kennissen of instellingen (eventueel in de vorm van een borgstelling); heeft men op deze wijze de beschikking over ƒ 1200 per ha, dan zijn de boerenleenbanken in de polder bereid

de resterende ƒ 400 per ha beschikbaar te stellen, onder borgstelling van de Centrale Boerenleenbanken.

Afgezien van de eisen van vakbekwaamheid en van financiële aard, wordt van de candidaten ook verlangd dat zij, wat men noemt, persoonlijk geschikt zijn als kolonist. In het algemeen wordt hiermee bedoeld dat de gegadigden niet alleen flinke, vooruitstrevende en bekwame lieden moeten zijn, maar dat zij ook in staat en bereid moeten zijn een steentje bij te dragen voor de opbouw van de nieuwe samenleving, in het algemeen belang van de polderbevolking. Men bedenke hierbij, dat in een nieuw land als een polder het organisatie- en verenigingsleven, het kerkelijke, het sociale en het culturele leven geheel moet worden opgebouwd. Daarvoor zijn mensen nodig, die niet slechts belangstelling hebben voor hun eigen bedrijf en belang, maar die ook bereid zijn hun schouders onder dergelijke dingen te zetten. Natuurlijk behoeven niet alle polderbewoners en ook niet alle boeren in de polder leiders te zijn, maar te veel zijn er toch niet zo heel gauw en in elk geval hebben bij de selectie candidaten, die ook op dit terrein ervaring hebben en die de indruk wekken ook in de polder wel weer iets te zullen presteren, wel een streepje voor.

Dit geldt trouwens ook bij de andere bevolkingsgroepen, evenals de noodzaak er naar te streven dat de polderbevolking, wat de levensbeschouwing betreft, ten naaste bij een afspiegeling is van het Nederlandse volk als geheel. Zo liggen de zaken nu eenmaal in Nederland en daar moet rekening mee worden gehouden. Deze laatste eis is echter in zoverre secundair, dat nimmer een overigens geheel ongeschikte candidaat wordt uitverkoren.

Zo is het dus het streven van de Directie in elk opzicht goede boeren in de polder te krijgen en al heeft men ook in de Wieringermeertijd al wel eens wat water in de wijn moeten doen, in beginsel heeft men daar dit beleid toch vrijwel ongestoord kunnen voeren. In de Noordoostpolder is het echter in zoverre anders gegaan, dat aan verschillende groepen candidaten voorrang is toegekend bij de toewijzing van bedrijven, al betekent dit zeker niet, dat de Directie haar eisen nu direct geheel heeft laten vallen.

De eerste voorrangsgroep is die der zgn. pioniers. De Noordoostpolder is nl., zoals reeds eerder is gebleken, drooggevallen in 1942, dus in de oorlog, en in de resterende jaren tot de bevrijding van Nederland werd het steeds moeilijker arbeiders te krijgen voor de ontginning en, waar men al een stapje verder was gevorderd, voor de tijdelijke Staatsexploitatie. Men heeft toen alom in den lande getracht mensen te bewegen zich voor dit doel

beschikbaar te stellen en die actie is niet zonder resultaat gebleven, want een vrij groot aantal boerenzoons en ook landarbeiders uit alle delen van het land heeft zich toen aangemeld, velen ongetwijfeld in de hoop, hiervan na de oorlog de vruchten te zullen plukken in de vorm van een boerderij in de polder. Inderdaad zijn deze „pioniers" er na de oorlog in geslaagd hun voorrangsrechten erkend te krijgen. Wel moesten ook zij nog door de Directie worden beoordeeld, maar al moest inderdaad een aantal hunner wegens ongeschiktheid worden afgewezen, er is toch wel eens een oogje dicht gedaan. Dat de toezegging geen frase is geweest, blijkt wel uit het feit dat momenteel meer dan de helft van de boeren in de polder pioniers of met deze groep te vergelijken polderwerkers zijn.

Dit is dus al een ingrijpende inbreuk geweest op de in Wieringermeer gevolgde gedragslijn. Er is echter ook nog een andere groep candidaten met voorrangsrechten, een groep die in kwantitatieve zin weliswaar niet een zo grote invloed heeft op de samenstelling van de pachtersgroep in de Noordoostpolder als de pioniers, maar die voor de toekomst wel eens van veel grotere betekenis zou kunnen worden. Dat is nl. de groep van de Walcherse boeren en van de boeren uit delen van de door de overstromingsramp van Februari 1953 getroffen Zeeuwse gebieden.

Het is nl. in Nederland in tal van streken buiten de polders zo, dat niet alleen vele boerenbedrijven hun grond over een aantal, soms op geruime afstand van elkaar en van de boerderij gelegen percelen verdeeld hebben liggen, zodat een doelmatige bedrijfsvoering onmogelijk is en slechts ruilverkaveling uitkomst kan brengen, maar dat bovendien grote aantallen bedrijven te klein zijn om levensvatbaarheid te bezitten. Zo liet ook op het Zeeuwse eiland Walcheren het agrarische grondgebruik in deze opzichten zeer veel te wensen over.

Toen nu na de bevrijding de wederopbouw van dit in de oorlog zo zwaar getroffen eiland ter hand moest worden genomen, heeft de Regering het niet verantwoord geacht grote sommen gelds te besteden voor het herstel van een ongezonde toestand. Er is toen besloten aan de wederopbouw van Walcheren een grondige sanering van het agrarische grondgebruik te koppelen; niet alleen zou nl. door ruilverkaveling er naar worden gestreefd dat elk bedrijf zoveel mogelijk de grond bij elkaar en bij het bedrijfsgebouw zou krijgen, maar ook zouden de te klein geachte bedrijven worden vergroot tot een levensvatbaar minimum. Het ligt voor de hand dat er door deze laatste maatregel op Walcheren een overschot aan boeren zou ontstaan; welnu, boeren die bereid waren hun grond op Walcheren beschikbaar te stellen ter vergroting van te kleine bedrijven, zouden, indien zij dit wensten, schadeloos worden gesteld doordat hun een bedrijf elders in het land zou worden aangeboden, hetgeen in de praktijk heeft betekend dat zij een bedrijf in de Noordoostpolder konden krijgen. In de Herverkavelingswet Walcheren werd een en ander tot in bijzonderheden geregeld.

Het gevolg van deze maatregel is voor de Noordoostpolder geweest, dat daar nu 118 Walcherse boeren met hun gezinnen gevestigd zijn.

Dit mag als een incidentele maatregel bedoeld zijn, al vrij spoedig deed zich een soortgelijk geval voor. Toen nl. grote delen van Zeeland getroffen werden door de ramp van begin 1953 heeft men, zich spiegelend aan het voorbeeld van Walcheren, niet geaarzeld dezelfde maatregelen te nemen voor die delen van het rampgebied, waar de verkavelingstoestand ook slecht was en waar ook te kleine bedrijven lagen. De eerste boeren van Schouwen-Duiveland zitten nu al op een bedrijf in de polder en er zullen er nog meer volgen, evenals van Tholen en van de hiervoor aangewezen gedeelten van Zuid-Beveland. Indien althans voldoende boeren bereid zijn hun medewerking te verlenen, want al zou men geneigd zijn te zeggen dat deze mensen met een bedrijf in de polder een lot uit de loterij trekken, de ervaring heeft al ruimschoots geleerd dat niet zelden een zeker conservatisme boeren ervan weerhoudt hun woonstreek te verlaten.

Al deze boeren die als gevolg van deze herverkavelingsmaatregelen voor een bedrijf in de Noordoostpolder in aanmerking worden gebracht, worden, evenals alle andere candidaten, door de Directie tevoren op hun vakbekwaamheid beoordeeld en het mag dan waar zijn dat daarbij, evenals bij de pioniers het geval is geweest, wel eens wat door de vingers wordt gezien omdat er voor de streek van herkomst grote belangen op het spel staan, geheel onbekwame boeren krijgen toch zeker geen bedrijf in de polder. Ten aanzien van de financiële eisen is voor dit soort candidaten, ook al weer evenals bij de pioniers, een speciale regeling getroffen, waardoor het voor hen wat gemakkelijker is geworden om aan de voorwaarden te voldoen.

Nu zullen, wanneer de uitgifte voltooid is, in de Noordoostpolder hoogstens enige honderden van de 1600 boeren uit dergelijke herverkavelingen afkomstig zijn. Meer en meer is er echter de laatste jaren de aandacht op gevestigd, dat er buiten Walcheren en de bedoelde delen van het rampgebied veel meer gebieden zijn in Nederland waar men met het euvel van te kleine bedrijven te kampen heeft en dat men — want dat is dan als regel de conclusie — met de Zeeuwse voorbeelden en die van de landhervormingen in andere landen voor ogen, de gronden in de nieuwe polders geen betere bestemming kan geven dan voor de uitvoering van herverkavelingen in alle daarvoor in aanmerking komende gedeelten van het land. De gronden in de IJsselmeerpolders zouden dan dus ook in het vervolg — geheel dan wel ten dele — dienstbaar worden gemaakt aan de leniging van noden elders in het land.

Dat zou dus wel een totaal andere koers zijn dan bij de uitgifte van de gronden in de Wieringermeer, toen de Directie nagenoeg vrij kon kiezen. In elk geval is de Directie bij de keuze van boeren ook nu reeds meer en meer gebonden, te meer daar zich elk jaar ook weer vrij grote aantallen slachtoffers van stadsuitbreiding en van pachtbeëindiging melden, waarvan de meest schrijnende gevallen ook moeilijk geheel aan hun lot kunnen worden overgelaten.

Onlangs heeft nu de Regering een commissie van deskundigen ingesteld die haar zal hebben te adviseren over de klemmende vraag of de nieuwe gronden geheel of gedeeltelijk moeten worden gebruikt ter leniging van de moeilijkheden elders in het land en, indien deze vraag bevestigend zou worden beantwoord, in welke mate en op welke wijze dit dan het best kan

geschieden. Het is inderdaad nodig dat deze kwestie eens grondig van alle kanten wordt bezien want, al zou men dat op het eerste gezicht niet zeggen, het vraagstuk is zo gecompliceerd, dat er gemakkelijk een reeks van artikelen aan zou kunnen worden gewijd.

Hoe het in de toekomst zal gaan met de keuze van boeren in de nieuwe polders is dus nog niet bekend. Het lijkt echter wel zeer onwaarschijnlijk, dat de Directie op dit punt ooit weer de grote vrijheid van handelen zal krijgen die zij in de Wieringermeer heeft gehad. Maar aan de andere kant zal toch ook een ieder er wel van overtuigd zijn, dat de kostelijke gronden in de polders slechts in handen mogen worden gegeven van boeren, die wat vakkennis en overige hoedanigheden betreft aan redelijke eisen voldoen.

Tot slot van dit gedeelte over de boeren is het misschien wel goed er nog eens speciaal op te wijzen, dat tot nu toe alle boeren in de polders pachters zijn. Grond, bedrijfsgebouwen en woningen zijn dus eigendom van de Staat en de boeren pachten het bedrijf. Ook in de Wieringermeer is dat nog steeds het geval. Nu mag het waar zijn dat de pachtwetgeving, wat de rechten en verplichtingen van beide partijen aangaat, het verschil tussen eigenaar en pachter steeds meer verkleint, er is toch nog steeds verschil en er wordt ook nog al eens gepleit voor een verandering van de positie van de boeren in de polders, maar de Regering is nog niet verder gegaan dan zich bereid te verklaren een deel van de bedrijven in erfpacht uit te geven, een rechtsvorm dus, die al wat dichter bij de eigendom staat dan de normale tijdpacht. Tot nu toe is daar echter nog niets van gekomen.

Er zijn natuurlijk ook landarbeiders nodig in de polder en ook aan dit onderdeel van de kolonisatie is door de Directie steeds veel zorg besteed.

Omdat de Directie ook voor de landarbeiders de woningen moet bouwen, heeft zij zich een oordeel moeten vormen over de vraag, hoeveel landarbeiders er nodig zijn op de verschillende bedrijven en waar zij moeten wonen, d.w.z. in de dorpen of daarbuiten bij de bedrijven,

Men is tenslotte tot de conclusie gekomen, dat alle bedrijven van 24 ha en groter een zgn. eerste arbeider moesten hebben en dat deze in de onmiddellijke omgeving van het bedrijf zou moeten wonen; de overige arbeiders krijgen een woning in een der dorpen en wel zó, dat voor elke twee bedrijven groter dan 12 ha in het naastbijgelegen dorp één arbeiderswoning wordt gebouwd. Men ziet dan ook in de Noordoostpolder, in de gedeelten met middelgrote en grotere bedrijven, buiten de dorpen niet alleen de boerderijen, maar ook blokjes landarbeiderswoningen, die van de eerste arbeiders dus. De rest woont in de dorpen.

De belangstelling voor vestiging als landarbeider in de polder is wel eens groter geweest dan de laatste tijd, maar er mag dan bij deze groep lang niet zo'n wanverhouding zijn tussen aanbod en mogelijkheden als bij de boeren, nog steeds is het aantal gegadigden voor vestiging een veelvoud van wat er geplaatst kan worden.

Dat is in zoverre enigszins verwonderlijk, dat er in vele delen van het oude land een — soms zelfs verontrustende — teruggang van het aantal landarbeiders valt op te merken. De landarbeider voelt niet meer voor zijn vak, loopt hij zelf nog niet weg dan begeert hij toch vaak wel voor zijn zoons een ander beroep en vooral waar de industrie op het land doordringt — en dat is meer en meer het geval — zoeken de landarbeiders het veelal daar.

Toch is bij nader inzien de nog steeds vrij grote belangstelling onder de landarbeiders voor vestiging in de polder wel verklaarbaar en wel omdat verschillende factoren, die op het oude land oorzaken zijn van de groeiende tegenzin van de landarbeider in zijn vak, in de polder niet gelden, ten dele wellicht ook alleen maar nóg niet.

Feit is in elk geval dat de landarbeider, op het oude land wel eens het slechtst gehuisveste beroep genoemd, in de polder een moderne, frisse en comfortabele woning krijgt. Het is ook een feit, dat er in de polder eerder een tekort dan een overschot aan gevestigde landarbeiders is en dat de zo gevreesde seizoenwerkloosheid er nog onbekend mag worden genoemd: de meeste landarbeiders hebben er een vast dienstverband van een jaar met hun werkgever. Terwijl verder in sommige delen van het oude land de landarbeider weinig aanzien geniet in de ogen van de samenleving, is hij in de polder veelal een geacht medewerker; in hoeverre hierbij een rol speelt dat er in elk geval geen overvloed van landarbeiders is, valt moeilijk te beoordelen. Tenslotte blijkt de polder ook nog wel eens enige aantrekkingskracht voor landarbeiders te hebben, doordat sommigen hunner van mening zijn dat het in de polder nog wel eens wat gemakkelijker is dan elders in een ander, meer zelfstandig, beroep over te gaan.

Er is dus nog steeds een behoorlijk aanbod van landarbeiders en de Directie kan dus ook weer selecteren.

Terwijl de boer met een bedrijf van 12 ha het veelal gedurende een groot gedeelte van het jaar zonder vreemde arbeidskrachten zal kunnen stellen, zijn voor de grotere bedrijven landarbeiders onmisbaar en het ligt voor de hand dat de Directie de geboden gelegenheid om er naar te streven ook hiervoor goede krachten in de polder te krijgen, goed tracht te gebruiken. Vooral aan de reeds eerder genoemde eerste arbeiders, die in geval van nood de boer moeten kunnen vervangen, worden hoge eisen gesteld, maar ook de landarbeiders die in de dorpen komen te wonen moeten natuurlijk in elk geval hun vak goed verstaan.

In de praktijk gaat het nu zo, dat de boer die zich in de polder vestigt, vaak graag een arbeider, die hij uit zijn woonplaats kent, als eerste arbeider mee wil nemen. De door de boeren opgegeven arbeiders worden dan door de Directie op hun vakkennis beoordeeld, er wordt nagegaan of het gezin aan redelijke eisen voldoet

en indien enigszins mogelijk krijgt de boer als eerste arbeider de man die hij verlangt. Deze arbeiders worden dus tevoren voor een bepaald bedrijf bestemd en zij krijgen de woning bij het bedrijf, die de boer voor hen van de Directie huurt, als dienstwoning toegewezen. Verder worden, wanneer er bedrijven worden uitgegeven, voor de woningen in de dorpen arbeiders gekozen uit hen, die zich voor vestiging als landarbeider in de polder hebben aangemeld en wel, zoals reeds eerder bleek, één per twee grotere bedrijven. Deze arbeiders zijn echter niet tevoren voor een bepaald bedrijf bestemd; boer en arbeider moeten elkaar dus zelf vinden.

In vrij groten getale werken er verder ook nog arbeiders uit het aangrenzende randgebied in de polder. Inderdaad is het aantal gevestigde landarbeiders aan de krappe kant, maar ook voor allerlei andere beroepen zijn direct in het begin al woningen nodig en men kan nu eenmaal per jaar maar een beperkt aantal huizen bouwen. De Directie heeft trouwens ook niet tot taak in de polder een complete samenleving op te bouwen, zij moet die samenleving op gang brengen en daarvoor zo gunstig mogelijke voorwaarden trachten te scheppen, doch de bewoners zelf zullen de rest moeten doen. Het is dan ook bijv. zeker niet uitgesloten, dat zich na het vertrek van de Directie naar de volgende polder geleidelijk nog wat meer landarbeiders in de Noordoostpolder zullen vestigen.

Behalve aan boeren en landarbeiders bestaat er in het nieuwe land ook al heel spoedig behoefte aan allerlei andere mensen, die gewoonlijk met de verzamelnaam „verzorgers" worden aangeduid. Dat zijn vele soorten ondernemers van winkel- en ambachtsbedrijven, zoals kruideniers, bakkers, slagers, smeden, timmerlieden enz., maar ook onderwijzers, artsen, geestelijke verzorgers, commissionnairs, allerlei vertegenwoordigers e.d. In vele gevallen beperkt de Directie zich daarbij tot het bepalen van de urgentie van de vestiging, teneinde de beschikbare woningen zoveel mogelijk naar behoefte en billijkheid te verdelen. Aan de vestiging van ondernemers van middenstandszaken is de Directie echter geleidelijk wat meer aandacht gaan besteden dan in het begin het geval was.

Aanvankelijk heeft de Directie haar taak op het gebied van de kolonisatie gemeend te moeten beperken tot de uitgifte van landbouwbedrijven en wat daar direct mee verband houdt. Zo ging het in de Wieringermeer en wat de vestiging van midden-

standszaken betreft gingen de bemoeiïngen niet veel verder dan het beschikbaar stellen van bouwterrein in de dorpen in erfpacht aan hen, die zelf een zakenpand met woning wilden bouwen. Het gevolg was echter, dat er al spoedig te veel zaken kwamen en het werd toen nodig geacht enigszins regelend op te treden. Daar komt nog bij dat na de oorlog, bij de kolonisatie van de Noordoostpolder, vrijwel niemand meer in staat en bereid is geheel voor eigen rekening te bouwen en daar deze verzorgende bedrijven nu eenmaal toch onmisbaar zijn in de dorpen, moest ook om deze reden de kwestie anders worden aangepakt dan in de begintijd van de Wieringermeer.

Gedurende de kolonisatieperiode — de jaren waarin de Directie bemoeienis heeft met de polder — worden in de Noordoostpolder de bedrijfspanden voor middenstanders met bijbehorende woning over het algemeen óf van Rijkswege gebouwd en dan aan de ondernemer verhuurd, óf door de middenstanders zelf op erfpachtsgrond gebouwd, maar dan met een Rijksbijdrage in de bouwkosten. De bouwgrond in de dorpen blijft dus eigendom van het Rijk en zal waarschijnlijk, evenals dat in de Wieringermeer is geschied, aan de t.z.t. in de Noordoostpolder in te stellen gemeente(n) worden overgedragen.

Ook onder de middenstanders is de belangstelling voor vestiging in de polder groot, vooral in de branches van de dagelijkse levensbenodigdheden, zoals bij de kruideniers, bakkers, zuivelhandelaren, slagers enz., branches die in vele delen van het land overbezet zijn, zodat men een uitweg zoekt. Het gevolg van dit grote aanbod is, dat de Directie weer keus heeft en dat zij er naar kan streven ook op dit terrein flinke en bekwame mensen in de polder te krijgen. Daar voor vrijwel elke branche voor geheel Nederland dezelfde vestigingseisen gelden, levert de beoordeling van de vakbekwaamheid doorgaans niet veel moeilijkheden op: wie aan de landelijke eisen voldoet, mag geacht worden zijn vak te verstaan. Verder moeten de candidaten over enig kapitaal beschikken, maar vaste bedragen, zoals bij de boeren, konden hier niet worden vastgesteld; het maakt immers enig verschil of men — zij het dan met subsidie — zelf gaat bouwen of dat men een huurpand gaat betrekken, maar ook als het om huurpanden gaat, moet de man die een confectiezaak in Emmeloord gaat beginnen uiteraard over heel wat meer kapitaal beschikken dan een dorpskruidenier. Overdreven zijn de financiële eisen zeker niet, maar de Directie moet toch de garantie hebben dat men de exploitatie van de zaak behoorlijk ter hand kan nemen.

Er wordt verder getracht mensen te vinden, die zich in dit toch overwegend agrarische milieu thuis zullen voelen en die omgekeerd ook door de bewoners zullen worden geacccepteerd. Ook hier hebben voorts candidaten die ook iets presteren in het algemeen belang buiten hun eigen bedrijf, nog wel eens een streepje voor.

Nu de Directie zich intensiever dan vroeger met de vestiging van dit soort zaken is gaan bemoeien en nu zij de panden zelf bouwt of subsidieert, kan zij zich ook niet onttrekken aan een beoordeling van de bestaansmogelijkheden. Het Rijk kan nu eenmaal geen geld steken in een zaak, die bij voorbaat gedoemd is te mislukken. Hoewel dit een uiterst moeilijke materie is en blijft, komt de ervaring de Directie hierbij meer en meer te hulp, terwijl zij verder, door van tijd tot tijd kennis te nemen van de bedrijfsuitkomsten der gevestigde zaken — waartoe de ondernemers vrijwel zonder uitzondering met de grootste bereidwilligheid hun medewerking verlenen — haar inzicht in de mogelijkheden van zaken in verschillende branches in de polder geregeld verdiept.

De Directie gaat dus over tot de stichting van nieuwe zaken, wanneer zij meent dat er behoefte aan is en dat zij een bestaan kunnen opleveren. Over het algemeen gaat het de middenstanders in de polder tot nu toe goed; wel zijn hun bedrijfslasten er vrij veel hoger dan op het oude land, maar als gevolg van het vestigingsbeleid is er ook minder concurrentie. Zo spoedig mogelijk wordt er toch enige concurrentie toegelaten, omdat monopolieposities natuurlijk minder gewenst zijn.

Na deze — uiteraard lang niet volledige — beschrijving van de gang van zaken bij de kolonisatie, tenslotte nog het een en ander over de stand van het ogenblik in de Noordoostpolder.

Terwijl het uiteindelijke inwonertal van de Noordoostpolder indertijd op rond 40.000 is geraamd, dat van de hoofdplaats Emmeloord op 10 à 12000 en dat van de dorpen op 1000 à 2000, telt de polder thans ruim 20.000 en Emmeloord ruim 5000 zielen en variëren de inwonertallen van de dorpen van ruim duizend (het oudste dorp Marknesse) tot, voor zover het de eerst kort geleden gestichte dorpen betreft, enkele honderden. Globaal gezien is de polder in dit opzicht dus ongeveer halverwege.

Afgezien van het feit dat de raming van de genoemde uiteindelijke inwonertallen indertijd op vrij losse gronden moest geschieden en ook nu nog niemand met zekerheid kan voorspellen

of die ooit bereikt zullen worden, mag het wel zeker worden genoemd dat de vrij snelle groei, die het inwonertal van de polder de laatste jaren heeft vertoond, over enige tijd aanzienlijk zal vertragen.

Die groei is inderdaad snel geweest. Natuurlijk, in de oorlogsjaren en in de eerste tijd daarna kon er, door gebrek aan bouwmaterialen en arbeidskrachten lang niet in het gewenste tempo worden gebouwd en dat weerspiegelt zich in de bevolkingscijfers. Het inwonertal van de Noordoostpolder nam in de periode van 1 Jan. 1943 tot 1 Jan. 1948 slechts toe van 380 tot 2369. Toen is echter de uitgifte van bedrijven en daarmee ook de stichting van dorpen op gang gekomen en ook dit komt in de cijfers tot uitdrukking: twee jaar later, op 1 Jan. 1950, telde de polder al 5217 inwoners en op 1 Jan. 1951 reeds 7677; in 1952 werd de 10.000 gepasseerd en in 1955 de 20.000. En nog steeds neemt het inwonertal van de polder met een 2 à 2½ duizend zielen per jaar toe.

Dat de aanwas van de bevolking over enige jaren veel langzamer zal gaan verlopen dan thans het geval is ligt voor de hand, omdat de uitgifte dan voltooid zal zijn, er dus geen delen van de polder meer geheel bevolkt moeten worden en de ervaring reeds heeft geleerd dat de bevolking in delen van de polder waar de uitgifte voltooid is, slechts uiterst langzaam verder in aantal toeneemt.

Er zijn nu bijna 1100 bedrijven uitgegeven van de ongeveer 1600, die het uitgifteplan omvat en bovendien een aantal tuinbouwbedrijven. Zeven van de tien dorpen zijn al bewoond — zij het nog niet volgroeid — het achtste is in aanbouw en de beide andere zullen in de loop van de eerstvolgende jaren, in samenhang met de uitgifte, worden gesticht. Over enige jaren is de uitgifte voltooid en zijn de dorpen gesticht. De polder zal dan vermoedelijk tussen de 25 en 30.000 inwoners tellen. De Directie gaat dan deze polder verlaten, om ook de kolonisatie van Oostelijk-Flevoland — waar de ontginning dan al een heel eind gevorderd is — ter hand te nemen; de Noordoostpolder zal dan gemeentelijk worden ingedeeld en een normaal bestuurd deel van Nederland worden, zoals de Wieringermeer dat al lang is. Of mettertijd de polder als geheel en de afzonderlijke woonkernen de geraamde inwonertallen zullen bereiken, valt nog niet te voorzien. De Wieringermeer heeft tot nu toe wat dit betreft niet aan de verwachtingen voldaan, maar daar kunnen verschillende bijzondere oorzaken voor worden opgegeven en een maatstaf voor de Noordoostpolder is dat niet.

De bevolking van de polder heeft in meer dan één opzicht een bijzondere samenstelling, afwijkend van die van de rest van het land.

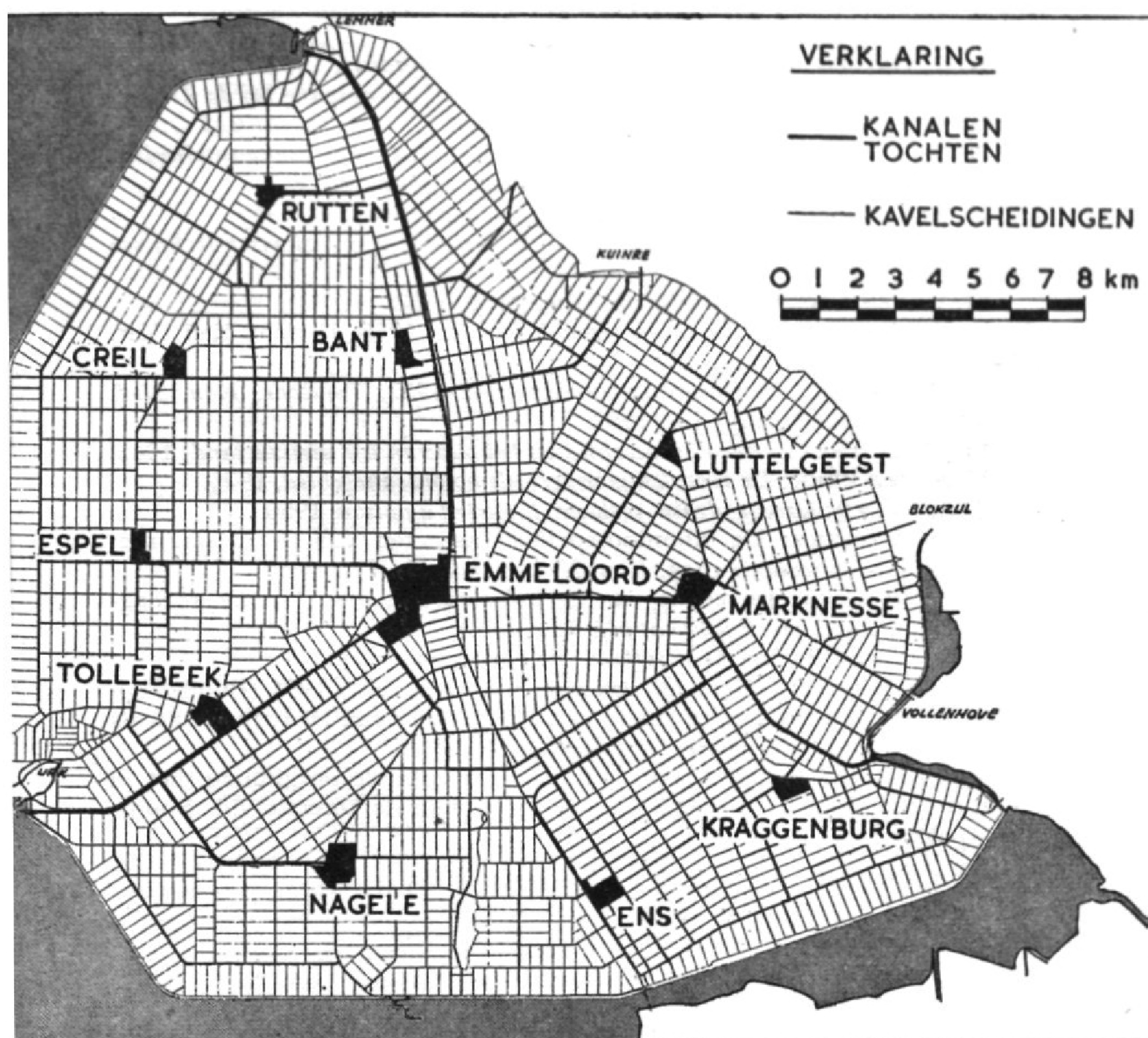
In de eerste plaats leert de beroepsstructuur van de bevolking, dat het gebied sterker overwegend agrarisch is dan enig ander

deel van het land. Dat is geen wonder, want het accent is bij de kolonisatie duidelijk gevallen op de uitgifte van agrarische bedrijven en dus op de vestiging van boeren en landarbeiders. De boeren zijn er voltallig, maar van de verzorgers is nog slechts het meest noodzakelijke minimum gevestigd. Geleidelijk zal na het vertrek van de Directie het aantal verzorgende bedrijven nog wel wat toenemen en zullen zich, speciaal dan in Emmeloord, ook wel enkele kleinere en misschien grotere industriële bedrijven in de polder vestigen, zoals elk provinciestadje in Nederland die heeft. Vestiging van enige industrie in het nieuwe land is om allerlei redenen ook zeer gewenst. Hoe dit echter ook zal verlopen, het lijdt geen twijfel dat de Noordoostpolder ook in de toekomst een typisch agrarisch gebied zal blijven.

Ook wat de leeftijdsopbouw van de bevolking betreft wijkt de polder af van de rest van het land. Er wonen in de eerste plaats jonge gezinnen met jonge kinderen; kinderen van bijv. twintig jaar zijn er naar verhouding maar weinig, ouden van dagen ontbreken vrijwel geheel. Zo is 22.1% van de polderbevolking nog geen vijf jaar oud (tegen een landelijk percentage van 10.2) en vormen de personen van 60 jaar en ouder in de polder slechts 0.8% van de bevolking, tegen 11.5% als landelijk cijfer. Deze merkwaardige leeftijdsopbouw heeft verschillende bezwaren. Zo zullen er mettertijd zeer grote aantallen jongeren tegelijk op de arbeidsmarkt verschijnen. Het kleine aantal oudere kinderen heeft o.a. ten gevolge dat het verenigingsleven van de jongeren moeilijk op gang komt en ook dat de stichting van scholen voor voortgezet onderwijs pas later mogelijk is dan wenselijk zou zijn. Verder hoort men wel eens als bezwaar aanvoeren dat, door het ontbreken van voldoende ouderen, het organisatie- en verenigingsleven te kampen heeft met een tekort aan ervaren en meer bezadigde mensen in de leiding; dergelijke beweringen mogen plausibel klinken, zij zijn natuurlijk moeilijk te bewijzen.

Tenslotte is ook de samenstelling van de polderbevolking naar de levensbeschouwingen opmerkelijk omdat, tengevolge van het reeds eerder gesignaleerde streven bij de kolonisatie naar evenwicht in dit opzicht, in de polder een situatie is ontstaan die nergens elders in het land wordt aangetroffen. Op het oude land zijn wel streken en dorpen waar de bevolking geheel of vrijwel geheel één richting is toegedaan en er zijn er ook waar men in hoofdzaak tot twee kerken behoort. In elk deel van de polder en in elk polderdorp vindt men echter zowel de rooms-katholieken als de rechtzinnig-protestante groep en het vrijzinnige element

elk in ruime mate vertegenwoordigd; natuurlijk vormen zij niet elk tot in decimalen nauwkeurig een derde deel van de bevolking, maar elk der drie richtingen is toch overal in naar verhouding flinken getale aanwezig. Wie zich dan verder realiseert dat de scheiding tussen de verschillende groepen in de polder eerder scherper is dan op het oude land dan omgekeerd en dat de dorpen nog klein en onvolgroeid zijn en ook lang klein blijven, die komt al spoedig tot de conclusie dat het verenigingsleven in de jonge samenleving het er wel eens niet gemakkelijk kon hebben. Zo is het ook; verenigingen zijn er genoeg, maar vele floreren maar matig.



Zo loopt nog niet alles even gemakkelijk in het nieuwe land en het verdient zeker overweging of men bij de kolonisatie van de volgende polder de bevolking op sommige punten niet nog wat verder tegemoet kan treden. Het is misschien goed de lezer op deze plaats nog eens te herinneren aan de gang van zaken in de vroegere droogmakerijen, toen men toch eigenlijk helemaal niets deed voor de bewoners. In onze tijd tracht men zo gunstig mogelijke voorwaarden te scheppen voor de ontwikkeling van de nieuwe samenleving en ook wat dit betreft leert men weer van elke polder, is elke voorgaande polder tot op zekere hoogte weer proefpolder voor de volgende.

LITERATUUR

K. A. BAZLEN: *Zuiderzeeland; nieuw land in wording*, 1952.

V. J. P. DE BLOCQ VAN KUFFELER: *De ontwikkelingsgang bij de Zuiderzeewerken*, 1950. Bericht Ned. Ver. Landaanw. 1.

A. G. BRUGGEMAN: *Nieuw land; overzicht van onze landaanwinning*, 1951. Bericht van de Ned. Ver. voor Landaanwinning no. 2.

R. H. A. COOLS: *De strijd om grond in het lage Nederland*, 1949.

H. A. M. C. DIBBITS: *Nederland — waterland; een historisch-technisch overzicht*, 1950.

SJ. GROENMAN: *Kolonisatie op nieuw land*, 1953.

P. W. KALKWIJK: *De strijd tegen het water*, 1955. Bericht Ned. Ver. Landaanw. 5.

W. M. OTTEN: De Noordoostpolder 1942–1952. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardrijksk. Genootschap*, Juli 1952.

CH. A. P. TAKES: *Bevolkingscentra in het oude en het nieuwe land*, 1948.

H. N. TER VEEN: *De Haarlemmermeer als kolonisatiegebied*, 1925.

J. VAN VEEN: *Dredge, drain, reclaim; the art of a nation*, 1950.

A. J. VENSTRA: De Noordoostpolder; aspecten van de kolonisatie. *Verslag Akademiedagen 1955, Kon. Ned. Akademie Wetensch.*

A. VONDELING: De keuze van de kolonisten in de IJsselmeerdroogmakerijen. *Mens en Maatschappij*, Jan. 1952.

Driemaandelijks bericht betreffende de Zuiderzeewerken.

Langs gewonnen velden; facetten van Smedings werk, 1954 (Bundel opstellen verschenen ter gelegenheid van het afscheid van Dr Ir SMEDING als Directeur-Landdrost van de Noordoostpolder).

Van Zee tot Land (een reeks publicaties inzake de ontginning, het in cultuur brengen en de kolonisatie, verzorgd door de Directie v.d. Noordoostpolder).

NAMES ON DOMINICA

BY

DOUGLAS TAYLOR [1])

Dominica was occupied successively by speakers of Arawakan, Cariban, French, and English dialects, all of which have left their mark in place-names, as well as in the names of local flora and fauna. African influence appears to have been minimal in this respect. The Arawakan language of the island's early inhabitants survived that of the Carib invaders (from which, however, many words were borrowed), but the last native speaker died about 1920. Two languages are spoken today: English and a dialect of French Creole. The former, being the language of prestige, is usually employed by the more socio-economically privileged minority, the latter by the peasant majority, few of whom know much English. However, members of the first class often resort to Creole in their more intimate relations; while many among even the poorest peasants may be heard addressing young children in what they believe to be English, and chiding them for speaking "Patois".

One curious result of this situation is that not only local fruits, trees, fishes, birds, *etc.*, but also many places — probably most of those that have ever been recorded in writing — have two (or more) names, the one employed in Creole and the other in English speech. So, for example, Grande Anse or Portsmouth is the island's second largest town, Charlotteville or New Town is a suburb of the capital Roseau (which has no other name), Cachacrou or Scots Head is a peninsula at the island's southwestern extremity, Cachibona or Clyde is one of its rivers, La Coudraie or Bath Estate one of its citrus plantations. In some cases a rival name has been defeated; Pointe Michel or Dalrymple's Point of late-18th-century maps

[1]) Author of "Diachronic note on the Carib contribution to Island Carib", *Intern. Journal Amer. Linguistics 17*, 1951, and (with IRVING ROUSE) "Linguistic and archeological time depth in the West Indies", *ibidem 21*, 1955. (red.)

is now known only by the former designation, while another village, formerly known as La Soie, has become Wesley to all except the local parish priest! Two more villages, whose names are both written Marigot, are distinguished in speech as [mærigɔt] (with English phonemes) and [maigo] (with French phonemes and loss of [r]).

The Indian place-name, Kulíhao, still so called by some of its older inhabitants, is now usually heard as [kɔlihó], and has been diversely recorded in writing as Coulihao, Coulihaut, Colihaut, Colliho. As a rule, the best preserved names are those whose employment is most restricted or localized. So, in 1650 Raymond Breton recorded the Island-Carib name of a small stream in the northern district as Aóya (three syllables); and three hundred years later, when I crossed it, I was given the same name by a peasant who lived nearby, although its meaning, 'guardian', must have long been forgotten. It was amusing to be told later, by the local school-teacher, that "Aóya is just the Patois corruption of its real name, Roullade."

Indian place-names appear to have been mainly descriptive; so, Cachacrou is certainly a French adaptation of Island-Carib *kasákuru* (that which is) chewed or eroded, as this headland is by the sea, whose root goes to form the verb *asákura* 'to chew'; while Cachibona most probably derives from the name of a marantaceous plant, cachibou, Island-Carib *kasíbu* 'pointed' (*ka-*, attributive prefix, *isíbu* 'face', or 'point (of a knife, *etc.*)', in reference to the shape of the leaves. Some other place-names whose meanings are quite clear are: Baraísiri, a headland, meaning 'turning point'; Burárati, a cove, 'notched or knobbly'; Séseti, a spring, 'flowing', or 'it flows'; Búluku, a steep torrent, 'plunging', Ísulukáti, a stream, 'it has crayfish', Tabátonakua, a cove, 'in between'; Patáukati, a provision ground, 'it's flat'; Kulúluti, a steep ravine, 'it's collapsing'; Butári, a piece of flat ground beside a river, 'cassava-griddle' (there used to be one there, I was told); Sibúli, a hamlet, is the name of a species of fish, and also means 'boil (tumor)'; Bátibu, a hamlet, 'at (the) huts'; Berekua, a village, 'fart' (*sic!*). Other, apparently Indian river or place-names, which I shall not attempt to interpret or etymologize here, include (conventional spelling, which is usually French, has been used when such exists and is known to me, otherwise a broadly phonetic transcription is employed): Ákaiu, Aráturi, Barákua, Battali, Bellibou, Biambouli, Boéry, Buétika, Callibishi, Kásaiu, Kráibo, Kuáhari, Kuánara, Kuánari, Kuária, Kuérek, Kúhara, Colabone, Coulibistri, Coulouacoa, Kusarákua, Kusaráua, Kusúna, Fibáukati, Fráfrati, Hiroula, Layou, Litachi, Macabou, Macouchery, Mágua, Malalié (so French, but stress on 2nd syl.), Mamamelou, Mamelabou, Mayambaccaly, Pagoua (but now pronounced with *e* rather than *a* in 1st syl.), Põtõpi, Romanbaty, Salibia, Sarísari, Charounerouille, Síneku, Sípiõ, Tabieri, Tanama, Toucary, Touloman, Túmaka, Uáinika, Uákamu, Uákaresi, Uáraka, Uarísima, Ouayanary, Ouáy-ouay, Waywáyao, Uéti, Uíkala, Ouyouhao.

Creole contains a number of names for local flora and fauna that are of Island-Carib ancestry; these are given in French orthography. Balisier, from Island-Carib *balíri*, is the name of two species of *Heliconia* known as "wild plantain" in local English; larouman, from Island-Carib *uarúma*, is that of the marantaceous plant, *Ischnosiphon arouma*, from which baskets

and 'hfbichet' (sifters) are made; latanier, from Island-Carib *alátani* ~ *haláta*, is a fan-palm; Creole zicaque. from Island-Carib *(h)ikáku*, is the *Chrysobalanus icaco*, or 'fat pork' of local English; and maho goujat or Marie goujat (*sic!*), from Island-Carib *merékuia* (itself borrowed from Tupí), is a wild species of passion-fruit. Some others, such as mibi, and calabouli, which are both lianas or 'bush cords', and mouben, a large forest tree called 'hog plum' in local English, have kept their Island-Carib forms. The local opossum is still known to both Creole and English speakers alike as the manicou, from Island-Carib *maníku* 'quiet one' (*ma-*, privative prefix, *ani-* 'do or say', *-ku*, a nominal collectivizer). Creole couliboui, from Island-Carib *kulíbĩũ* 'bird (in general)', now designates the humming-bird, or a species thereof, as do French and Spanish colibri from the same model. Another bird is called courapiaou in Dominica, and yet another is called coulivicou in Martinique; and it seems possible that both these names have been taken from the same Island-Carib model as is cited in the preceding sentence. Creole vévéra, from Island-Carib *beléuera*, or *beréuera*, is the name of a very ugly black sea snail that is sometimes eaten. The Island-Carib name appears to be a compound of *béle* 'soft, sticky', and *éuera*, 'tool, penis', and in Creole it is also called *pipis neg* 'Negro's penis'.

Also personal names of native ancestry appear to have been, in the main, descriptive or reminiscent. Writing in the middle of the 17th century, RAYMOND BRETON mentions a Dominican chieftain called *úkale* 'stick-insect', and a woman who named her baby girl *uliẽ́bana* 'seaside-grape leaf' (*Coccoloba uvifera*). Even today I know a man who is nicknamed *katáru* 'turtle', and a woman known as *kalemíã*, which is (or was) the Island-Carib name of a species of bird.

Place names of French ancestry fall into two main groups: those which designate or once designated an "habitation" (French) or "estate" (English), and commemorate the family names of their first owners; and those others that are, for the most part, descriptive of the landscape's natural features. So, Beaubois, Dauchamps, Dilon, Dublanc, La Coudraie (despite its also meaning 'hazelnut grove'), Robert, Rosalie, and St. Aromant are still plantations bearing the names (so far as Creole speakers are concerned) of their first, long dead owners; while Laudat, Loubière, and Pichelin are villages that grew up around the now defunct estates of Messrs. LAUDAT, DE L'OUBIÈRE, and JEAN-BAPTISTE BARON — *dit* "Pichelin". Indeed, nearly all the present inhabitants of Laudat claim descent from that enterprising gentleman, who is said to have arrived from Martinique alone, and to have settled on the high plateau overlooking both Caribbean and Atlantic where the village named for him now stands. Mountains may be named for their prevailing colour — so Morne Jaune, Morne Vert, for the birds that frequent or once frequented them — so Morne aux Frégates (for the frigate-bird) and Morne Diablotin (for a species of petrel now probably extinct), for a species of tree found on their slopes — so Morne Bois Diable (a *Licania*), a natural feature or striking appearance — so Morne la Fontaine, Morne Brulé, Morne Canot, Trois Pitons, or for a nationality, as in the cases of Morne Espagnol and Morne Anglais. The same is true, by and large, of other natural features of the landscape; so, La rivière Claire is noted for its good water, while the streams known as Dleau (i.e. 'water', from French *de l'eau*) Gommier, Dleau Manioc, Dleau

Morne Lorrain, take their names from adjacent vegetation and hill. Pointe Ronde, Pointe Crabier, Pointe C'raibe, and Pointe Mulâtre take theirs, the first from its shape, the second from the crabier or Gaulin bird (a large heron), and the last two from some early inhabitants of the place.

As might be expected, both villages called Soufrière are situated near volcanic sulphur springs; Grand Fond lies in a deep hollow, and Grande Anse on a landlocked harbour; Dos d'Âne bestrides a ridge, and La Plaine straggles along a comparatively flat coastal stretch. Mahaut (Maho) is the name of a village, and of several species of trees whose bark serves as rope; Massacre commemorates the one-time destruction of a native-Indian settlement by the English. Vieille Case is situated upon or near one of the oldest known Carib settlements in the island; but whether or not the name refers to this fact I cannot say. Marigot is a French word employed, in Africa and America, to designate low-lying ground subject to inundation, or a river mouth which loses itself underground. The Gueule du Lion is a large cave half way up a cliff, and La Sorcière a rocky pinnacle from which, tradition has it, the Caribs used to cast faithless wives into the sea. Such names as La Rivière de l'Or and La Rivière Belle Fille may refer to one-time fact or fancy, while "Perdu Temps" and recently named *Fan Ču* (Creole, from French *fendre cu*) refer humoristically to past mishaps. The name Cavalier is all that remains to mark the spot where once a drunken horseman and his mount ended their days by falling over the precipice; it would at least seem logical to suppose that Rasade, a hamlet lower down on the same hillside, was the place of their undoing. Perhaps only one who has climbed it can fully appreciate the aptness of the name of Morne Paix-Bouche (Mount Hush-Mouth).

Names bestowed upon their plantations by English and other recent settlers are, for the most part, nostaligic or pretentious: Bath, Belfast, Blenheim, Castle Bruce, Castle Comfort, Clark Hall, Copt Hall, Geneva, Hampstead, Londonderry, Melville Hall, Moore Park, Ryegate, Trafalgar. Robert is known in English as South Chiltern, Fantaisie as Lisdara, Perrot — the older form of French Pierrot — has recently been re-baptized New Florida, and Dleau Morne Lorrain — "Norway"!

The above gives but a small sampling of names still current on the island of Dominica — *uái-túkubuli* 'tall her-body', as the Island-Carib called it. Many of them — and among the most interesting — are known only to those who have spent their lives in the immediate neighbourhood of the features they designate, and have never been recorded. These will soon be forgotten, for the general world unrest has now reached even this tiny and secluded island.

Dominica, B. W. I.

CARIBISCHE BEELDEN I–V

DOOR

P. WAGENAAR HUMMELINCK

I. HUISJE MET WRIJFSTEEN OP ARUBA

1 Februari 1885: Een Zondag van de 12 dagen die de „Nederlandsch West-Indische Expeditie" op Aruba doorbrengt — een rustdag, welke de geoloog KARL MARTIN gebruikt om de „plantage" Fontein en omgeving nader te verkennen.

Het woonhuis blijkt erg vervallen. Er staan een paar wrakke tafels en banken en aan de daksparren hangen, in een schilderachtige wanorde, allerlei huishoudelijke werktuigen . . . „das wichtigste von allen Instrumenten ist aber unstreitig der sogenannte *kiesteen* (offenbar vom holländischen *keisteen* abkünftig), auf dem Mais und Kaffee gerieben wird, in einer Weise, wie sie auch bei unsern Vorvätern statt hatte. Auf einem Baumstumpfe von Tischhöhe, dessen oberer Theil mehrfach gegabelt ist, oder auch einfach an der Erde liegt nämlich ein annähernd flacher Block, welcher als Unterlage dient, darauf der Reibstein, mit dessen Hilfe die Frau des Hauses ihren „grossen" (*Zea*) und „kleinen Mais" (*Sorghum*) zerkleinert . . . . Der aus dem Mehle gefertigte Teig wird alsdann auf einer Eisenplatte geröstet und liefert das Gebäck, welches den Namen *arepa* (von „kleinem Mais" gebacken) oder *katjapa* (von „grossem Mais" gebacken) trägt, und deren Erstgenanntes das Hauptnahrungsmittel des Volkes bildet" [1]).

Een dergelijke wrijfsteen werd gevonden bij een vervallen koenoekoe-huisje in Rooi Arikok. Het zware blok kwartsdioriet met de kom waarin vroeger de kleine mais werd fijngewreven (de *piedra di mula*) lag aan de voet van twee sterke gaffels (fig. 2),

[1]) K.MARTIN: *Bericht über eine Reise nach Niederländisch West-Indien*, I, 1888 (p. 131, plaat XIV fig. 23). Zie fig. 15. — Het Augustus-blad van *Aruba 1956* — de kalender van de Lago Oil & Transport Co., welke twaalf reproducties bevat van kleurenfoto's van *Faces of Aruba* — toont een vrouw die bezig is kleine-mais fijn te wrijven: "Stone flour-mills like this . . . were once a common household item".

waarop het gemakkelijk weer kon worden gelegd in de positie waarin het vroeger was gebruikt (fig. 1) [1]). De nog aanwezige wrijfsteen zelve (de *manga*) — een koraalsteen [2]) — kon dan, in een iets voorovergebogen houding, met twee handen krachtig worden gebruikt.

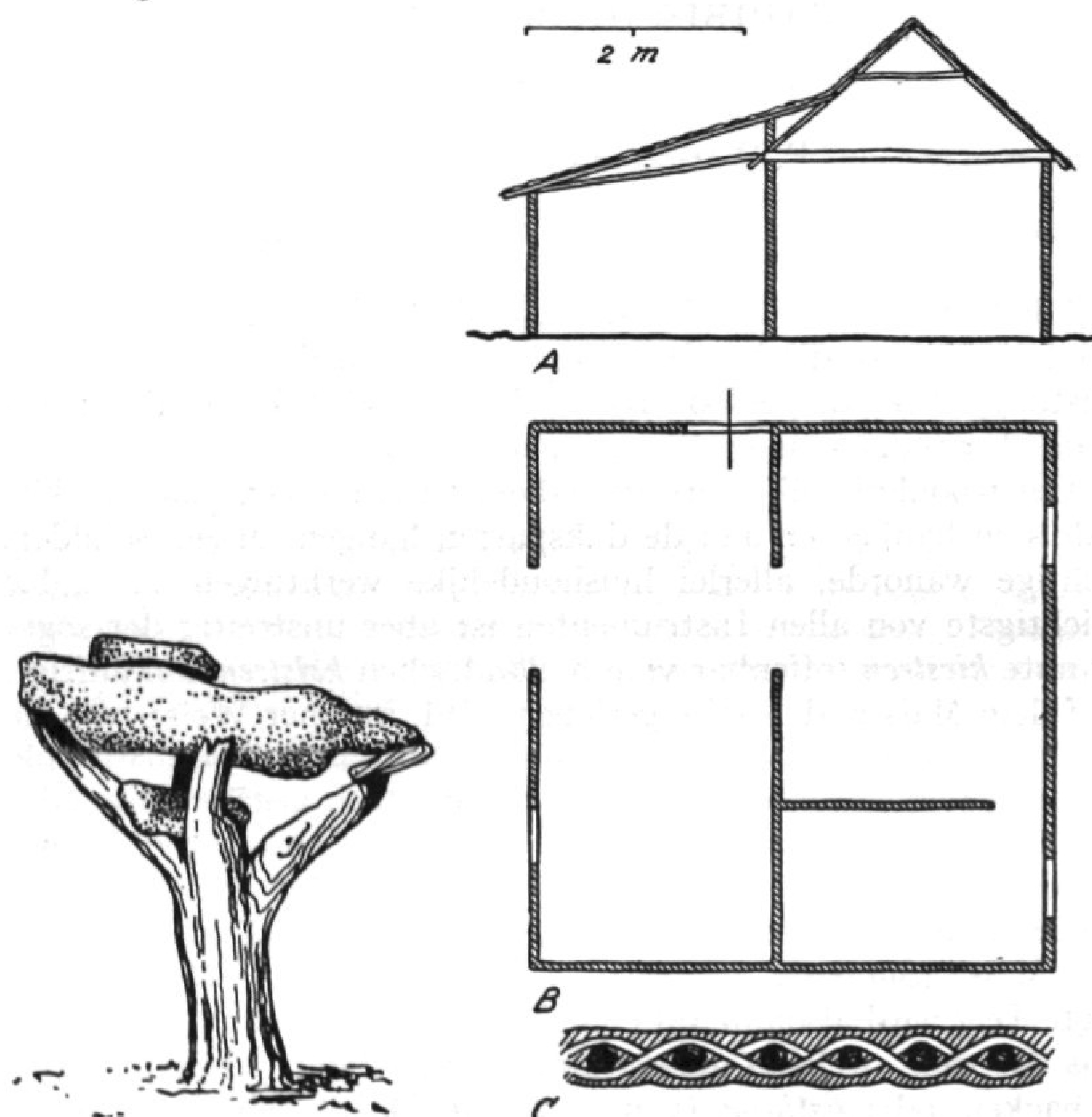


Fig. 15. Een „kiesteen", waarop mais en koffie werden fijngewreven, zoals door MARTIN in 1885 op de plantage Fontein (Aruba) werd aangetroffen. Fig. 16 Schematische doorsnede (A) en plattegrond (B) van het gevlochten huisje in Rooi Arikok, waarbij de wanden met een mengsel van zandig leem en gras zijn dichtgesmeerd (C). Zie fig. 1 en 3.

Het huisje waarbij de piedra di mula stond opgesteld behoort tot een type, waarvan vroeger in Aruba — en ook op het naburige vasteland, maar niet op Curaçao en Bonaire — veel voorbeelden waren te vinden.

[1]) De foto's van fig. 1 en 3 werden gemaakt door K. J. VAN GAALEN, in wiens gezelschap deze plaats op 5 Mei 1955 werd bezocht.

[2]) Er zijn ook manga's van kwartsdioriet bekend.

Het bouwplan is, mede door het ontbreken van een stookplaats, wel uiterst eenvoudig: Een rechthoekige ruimte welke door een schot in twee ongelijke delen is verdeeld, met (aan de zuidzijde) een aanbouw onder een zijvleugel van het dak (fig. 16A–B).

Het geraamte van het huisje wordt gevormd door een aantal rechtopstaande palen en dwarsbalken, met daarboven dakspanten die met cactushout zijn gedekt. De wanden bestaan uit een stevig vlechtwerk dat met een mengsel van grofzandig leem en gras is bestreken en met een laagje kalk gesausd (fig. 16C) [1].

Merkwaardig is de ligging van de deur: aan de zijkant, tegenover de wrijfsteen (fig. 16B). Het is mogelijk dat de deur aan de voorzijde en de kleine raampjes, die met gezaagd hout zijn afgetimmerd, er pas later zijn ingemaakt.

II. DE „MARTELLO TOWER" OP BARBUDA

De Martello Tower is meestal het eerste dat men van het lage kalksteeneiland Barbuda ziet, als men van Antigua naar het Noorden vaart.

Het bouwwerk dat men boven de strandvegetatie ziet uitsteken (fig. 4) doet denken aan de ruïne van een suikermolen — bekend beeld op de kleine West-Indische eilanden. Maar de vorm is plomper en de ligging vreemd, vooral als men weet dat er op Barbuda nooit suikerriet in een hoeveelheid van enig belang werd verbouwd.

Bekijken wij deze toren van dichtbij, dan zien wij, aan de rand van een omstreeks 3½ meter hoog terras dat nog geen 40 vierkante meter groot is, zware kantelen. Zij liggen niet om de toren heen, zoals wij zouden verwachten, maar zijn er alleen aan de zeezijde tegen aan gebouwd (foto 5). Alleen van dit terras is het binnenste van de toren te bereiken.

De toren is omstreeks 13 meter hoog en 3 (van boven) tot 5 meter (beneden) dik. Op drie verschillende hoogten zien wij een aantal kijkgaten, waarvan wij de middelste serie (omstreeks 6 me-

[1]) Men vergelijke hetgeen over primitieve woningbouw gezegd wordt door NICOLAAS VAN MEETEREN: *Volkskunde van Curaçao*, 1947 (p. 20–21). Volgens zijn opgave wordt voor het vlechtwerk meestal *mata galinja* (*Acacia villosa*) gebruikt. In dit geval kon in staanders en tenen alleen hout van een Leguminoos en van een Malvacee of Sterculiacee worden herkend, terwijl in het gebruikte mengsel van grassen slechts de op de Nederlandse Antillen algemeen voorkomende soort *Anthephora hermaphroditica* opviel. Het dak was afgedekt met gespleten houtcylinders van *kadoesji* (*Cereus repandus*) en *datoe* (*Lemaireocereus griseus*).

ter hoog) misschien wel schietgaten mogen noemen. Onder deze middelste rij — de grootste gaten — bevindt zich aan de binnenzijde een rand waar de uiteinden van zware vloerbalken zijn ingemetseld geweest. De resten van deze houten balken kan men nog zien, als men van boven door het kegelvormige lijf van de toren naar beneden kijkt.

Dicht bij de toren, aan landzijde, bevindt zich een oude, ommetselde put, welke reeds op minder dan één meter diepte het op smaak zoete grondwater bereikt.

Betwijfeld mag worden of dit bouwwerk ooit veel strategische waarde heeft gehad. Misschien was dit ook niet nodig en kon het door het maken van een ontzagwekkende indruk reeds grotendeels aan zijn doel beantwoorden. Barbuda genoot vroeger slechts als slaven-plantage enige bekendheid. Thans bezit het alleen nog maar enige faam omdat de gezondheidstoestand van de 1200 personen tellende bevolking de aanwezigheid van een medicus blijkbaar overbodig maakt, en om de ordening van de samenleving volgens een aantal richtlijnen, die dateren uit de tijd toen het eiland nog in het bezit was van de familie CODRINGTON.

De Martello Tower ligt omstreeks 180 meter van de kust: een breed zandstrand, dat zich als een ononderbroken wit lint van meer dan 25 kilometer lengte langs de zuid- en de westkant van Barbuda uitstrekt. Bodem en vegetatie wijzen er echter op dat de toren vroeger veel dichter bij het water heeft gestaan. Hij lag toen misschien niet meer dan 80 meter van de landingsplaats door het aandoen waarvan men Codrington Village — het enige dorp, want hierbuiten mochten vroeger geen kleurlingen wonen en zij doen het nu nòg niet! — op de snelste wijze kan bereiken: Bijna 50 kilometer van de kust van Antigua (55 km van St. John) en dan nog 5½ km over land [1]).

De Martello Tower heeft thans nog slechts een zekere functie als herkenningsteken voor zeevarenden. Van het terras af kan men nu nog langs een wrakke ladder de top bereiken, waar, aan een schuin-opstaande paal, seintekens zouden kunnen worden bevestigd.

Door de bevolking wordt de Martello Tower voor een oud

---

[1]) Wil men het schip laten aanleggen aan de steiger van Codrington Village, dan moet men eerst nog 15 km langs het westerstrand naar het Noorden en dan, door een grote lagune, deze afstand weer grotendeels terug. Maar die lagune binnenkomen kan men alleen als de boot niet veel meer diepgang heeft dan één meter! Dit was althans zo tijdens het bezoek van schrijver in Juli 1955.

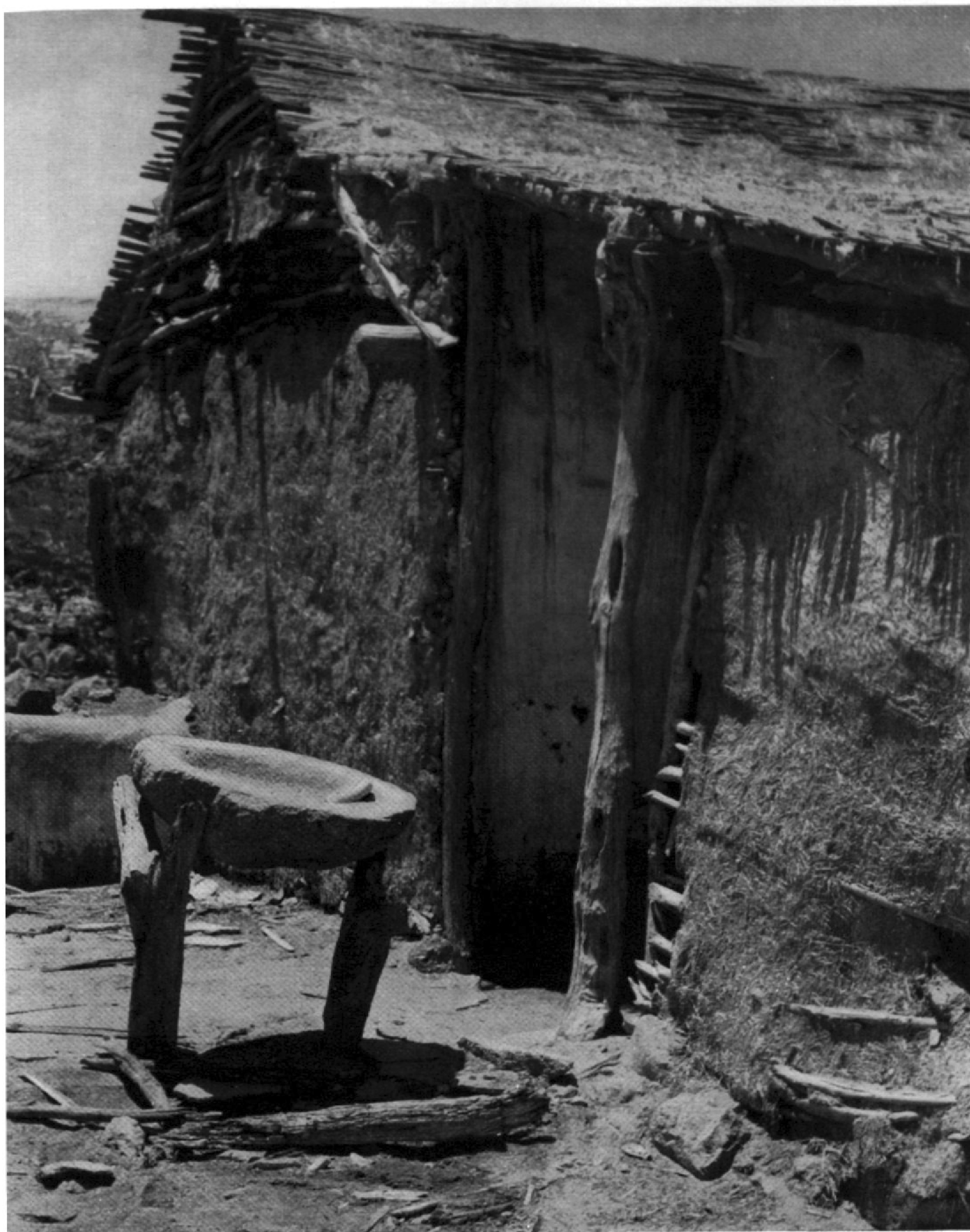


Fig. 1. Een oude wrijfsteen, opgesteld naast een vervallen huisje bij Rooi Arikok op A r u b a.



Fig. 2. De „piedra di mula", met de „manga" er nog in, zoals hij werd gevonden.

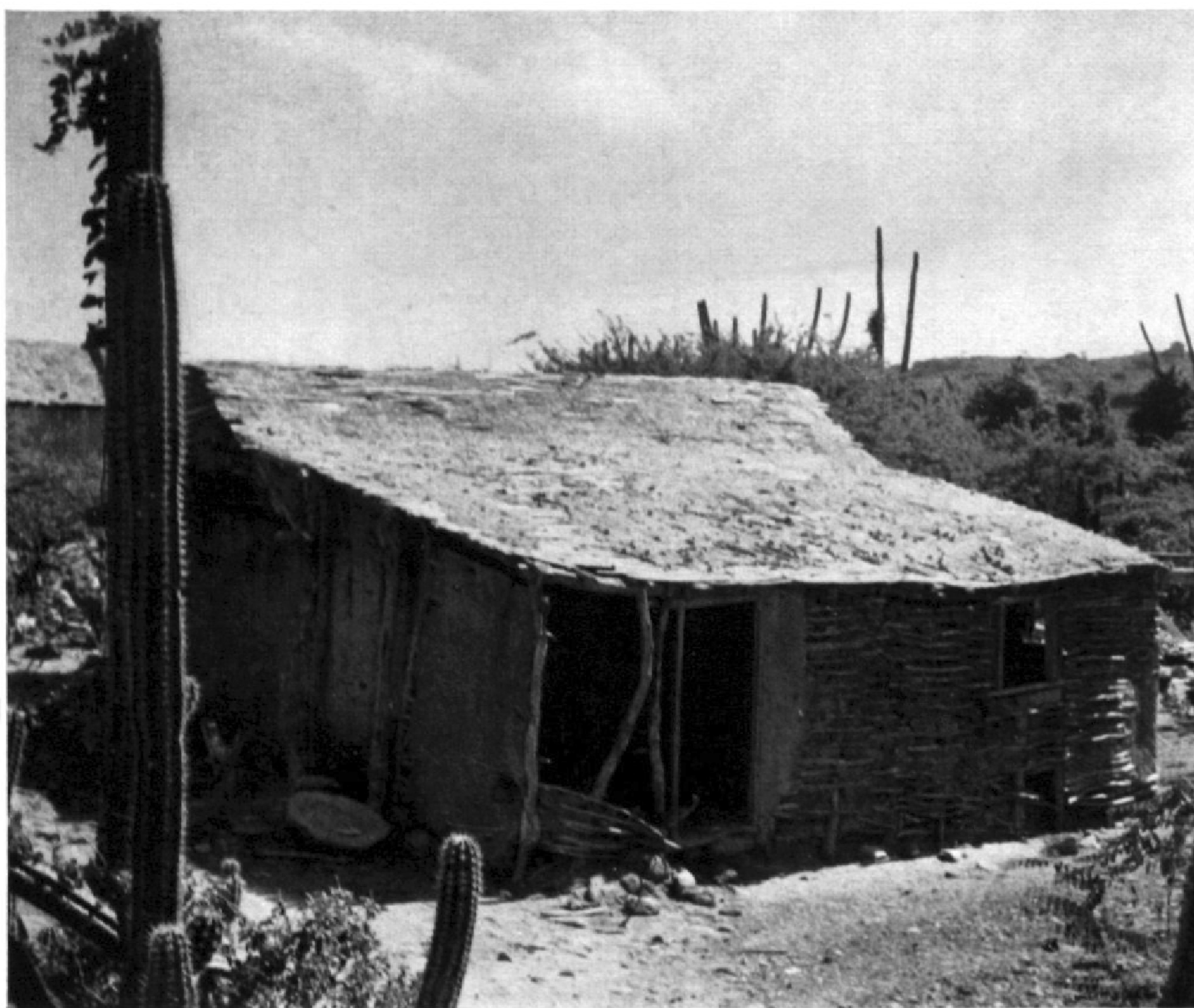


Fig. 3. Het gevlochten huisje, afgedekt met cactushout en dichtgesmeerd met een mengsel van zandige leemgrond en gras.

Spaans fort gehouden, hoewel er over oorsprong en ouderdom niets bekend is. Het is opgetrokken uit koraal-zandsteen (niet uit de kalksteen waar het eiland grotendeels uit bestaat), waarbij reparaties veelal met kleine baksteentjes (z.g. ijzersteentjes) werden verricht.

Een houtmonster van een van de grote balken werd door de botanicus JOHN BEARD ter onderzoek opgezonden aan S. J. RECORD. Het bleek Demerara Greenheart te zijn! Hetgeen pleit voor de veronderstelling van BEARD dat de Martello Tower niet van Spaans, maar van Brits makelij is, niet gebouwd vóór 1700, maar pas laat in de 18e of in het begin van de 19e eeuw. [1])

III. MOURERA FLUVIATILIS, EEN SIERAAD VAN DE SURINAAMSE VALLEN

Even benoorden Kabel tuimelt het water van de Suriname-rivier, tussen muren van groen, over een aantal granieten drempels oceaanwaarts,

De Aloesoebanja-vallen op 1 September 1955: Een onvergetelijk beeld! Niet het minst door de onverwachte bloemenpracht welke de, bij lage waterstand uit de stroomversnelling opstekende rotspartijen een rose gloed geeft. Een treffende kennismaking met *Mourera fluviatilis* Aublet (fig. 6–9) [2]), de grootste vertegenwoordiger van de *Podostemaceae* [3]), een plantenfamilie welke uitsluitend in snelstromende gedeelten van vele tropische rivieren in Amerika, Afrika, Azië en Australië wordt gevonden.

Er komen nog twee andere, veel minder opvallende *Podostemaceae* in de Aloesoebanja-vallen voor: *Apinagia versteeghi* (Went) van Royen, slechts enkele centimeters groot, en *A. pilgeri* Mildbread, die niet groter wordt dan acht millimeter. Zij vormen ruige overtrekken op het gladgeschuurde rotsoppervlak. De kleinste soort, *Castelnavia pusilla* uit Centraal Brazilië, bereikt slechts de grootte van enkele millimeters, terwijl de bloemen uit een korstmos-achtige basis ontspringen.

---

[1]) SAMUEL J. RECORD: Notes on tropical timbers. *Trop. woods 81*, 1945, p. 2–4. (p. 2: Greenheart in the Martello Tower on Barbuda). — *Report on Barbuda* by dr BEARD ... to Director of Agriculture, Antigua, dd. 30 April 1945, 9 pp. getijpt, met kaarten.

[2]) De bijschriften van de foto's zijn van de hand van dr P. VAN ROYEN.

[3]) Belangrijkste literatuur: L. R. TULASNE: Monographia Podostemacearum, *Arch. Mus. hist. nat. 6*, 1852. P. VAN ROYEN: The Podostemaceae of the New World, I, *diss.* Utrecht 1951, *Meded. Bot. Mus. Herb. Utrecht 107*; II, *Acta bot. neerl. 2*, 1953 (*Meded. 115*); III, *Acta 3*, 1954 (*Meded. 119*).

IV. DE „OLD DUTCH CHURCH" VAN ST. CROIX

Dicht bij Frederiksted, in het zuidwestelijk deel van St. Croix (U. S. Virgin Islands), te midden van de suikerrietvelden, wordt men verrast door een monumentale oprijlaan, aan het eind waarvan — achter kruiden, struiken en jong geboomte — een merkwaardig gebouw schuil gaat. Het is het landhuis Whim, een langwerpig gebouw met afgeronde smalle zijden, omgeven door een mansdiepe sleuf die als een ringvormige regenbak in de grond is ingemetseld (fig. 10–11).

Hoewel door velen „the old Dutch church" genoemd, is het — voor zover kan worden nagegaan — nooit iets anders dan een woonhuis geweest, ofschoon er bij bepaalde gelegenheden ook wel diensten in zullen zijn gehouden, zoals in zovele oude landhuizen op de plantage gebeurde.

De oorspronkelijke naam — voor het eerst in 1744 genoemd — schijnt „John's Rest" te zijn geweest. Het was in de Deense tijd een gewone plantage, 150 Deense acres groot, ter waarde van ongeveer 300 Rix dollar, waarvan DANIEL MARKUE eens als eigenaar wordt genoemd. In 1803 wordt er gesproken van „Whimy". In 1814 heette het, als bezit van ELISABETH FRANCES LENNINGTON HEYLIGER, „Whim".

Wanneer het huis werd gebouwd, weten wij niet. Het zou kunnen zijn dat de eerste Moravische zendelingen de bouwers waren; zij kwamen in 1734 op St. Croix en moesten veelal handenarbeid verrichten om in hun onderhoud te voorzien. Het bouwen van een groot landhuis was — in deze tijd van goedkope arbeidskrachten (slaven) — gewoonlijk het eerste wat men deed nadat men een stuk land in eigendom had verkregen. Misschien waren zij het, die nieuwe denkbeelden brachten in de huizenbouw — die dit huis de ronde zijden gaven welke aan een kerk doen denken.

In 1767 was er op Whim een suikermolen welke door een paard werd bewogen; in 1863 kwam er een windmolen. Later deed de stoommachine zijn intrede. Een zekere LATIMER was toen de eigenaar.

Wat de naam betreft, komt men niet veel verder dan de gissing dat „John's Rest" moest plaatsmaken voor de bijnaam „Whim" (gril, fantasie), vanwege de indruk welke de ongewone vorm van dit huis op de eilandbewoners maakte.

Whim zal waarschijnlijk kunnen worden gerestaureerd! In het *Annual Report 1954* van het *St. Croix Museum Inc.* geeft de directeur van dit museum, CYRIL L. MARSHALL — van wie de boven-



Fig. 4. De Martello Tower op Barbuda, van de zeezijde gezien, half schuil gaande achter de jonge strandvegetatie (op de voorgrond) en de oudere begroeiing.



Fig. 5. De Martello Tower met de zware kantelen aan de zeezijde.

Fig. 6–7. *Mourera fluviatilis* op de granietrotsen van de Aloesoebanja-vallen bij Kabel, Suriname. – Door hechtschijfjes of door middel van de gehele wortel die zijn functie voor voedselopname geheel gewijzigd heeft en bladgroen bevat, hechten de planten zich aan rotsblokken of vast gesteente en weerstaan daardoor het geweld van het water. Gewoonlijk zijn zij geheel door het water bedekt en vormen dan alleen bladeren, maar zodra zij aan de lucht worden blootgesteld begint de bloei, die binnen 24 uur tot rijpe zaden leiden kan. – *Mourera fluviatilis* kan tot 3 meter lange bladeren vormen, terwijl de bloeiwijze een tot 80 centimeter lange twee-zijdige aar is. – Fig. 8–9, op volgende bladzijde. De bloemen van de meeste podostemaceeën zijn in hun jeugd beschermd door een dunvliezig omhulsel dat tijdens de bloei de basis van de bloemsteel omgeeft. Bij de soorten waar dit hulsel ontbreekt zijn de bloembladen duidelijk en omhullen deze de



meeldraden en het vruchtbeginsel. Bij de andere soorten echter zijn de bloembladen gereduceerd tot kleine tandjes, tussen de meeldraden in. Het vruchtbeginsel is over het algemeen twee-hokkig en draagt twee korte stijlen. De vruchten springen bij rijpheid open op de tussenschotten en laten een groot aantal zeer kleine zaden vrij. Over de wijze waarop deze zaden worden verspreid is nog weinig met zekerheid bekend. – De bladeren zijn door de sterke stroom langs de randen geheel ingescheurd. De bovenkant is door de tot 10 centimeter hoge, harde aanhangsels grillig van uiterlijk. Evenals de kleine bundels haren op de bladeren van andere podostemaceën-soorten dienen deze uitsteeksels vermoedelijk tot een vergroting van de mogelijkheid van stofwisseling. De kleur van de bladeren is opvallend groen, in enkele gevallen roodachtig. Soms gebruikt men de bladeren als veevoeder. Na verbranding geven zij zout.





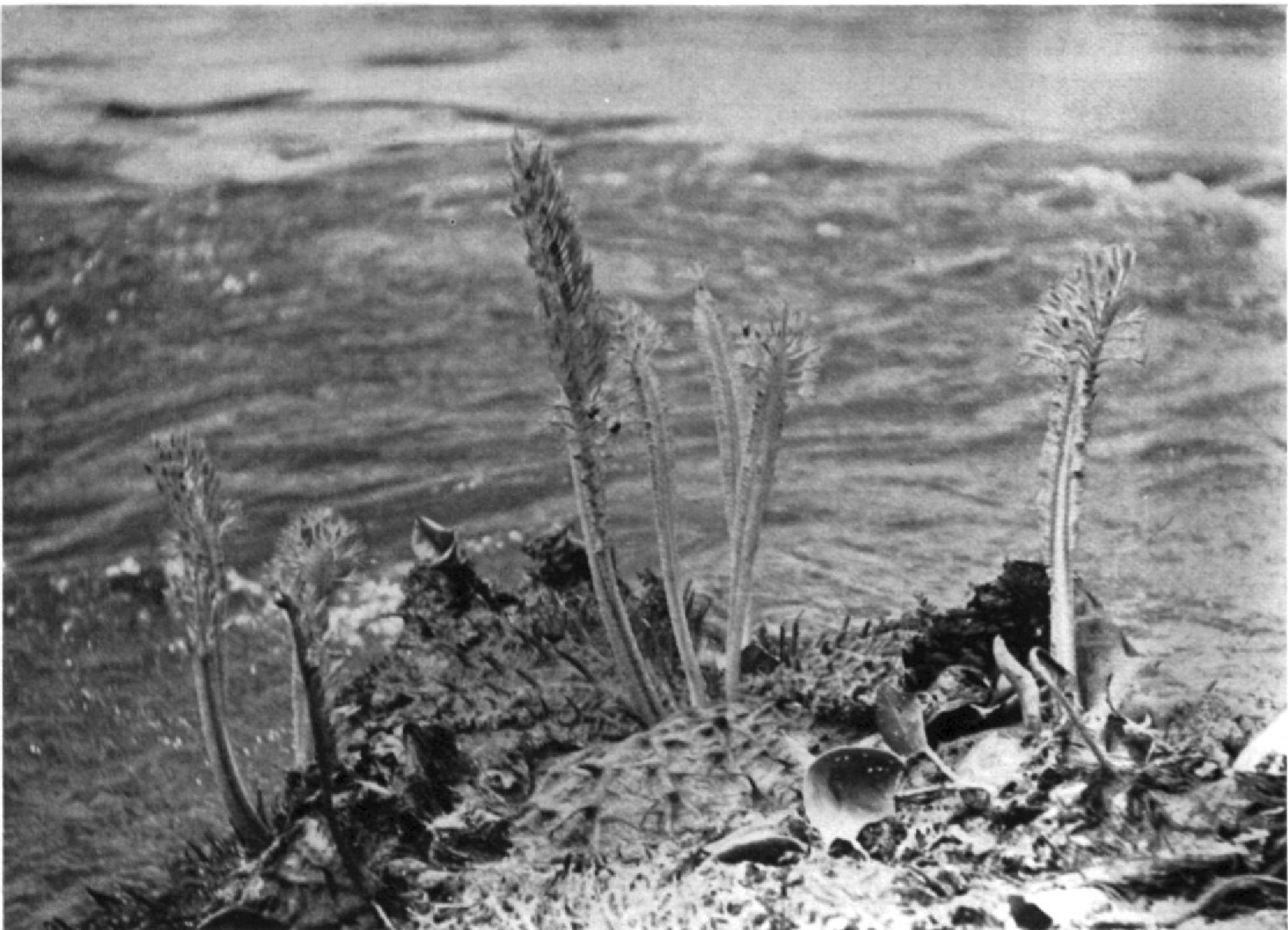


Fig. 8–9. *Mourera fluviatilis* op de rotsen van de Aloesoebanja-vallen. Bijschriften op vorige bladzijde.

staande historische gegevens afkomstig zijn! — enkele beschouwingen, die de hoop rechtvaardigen dat deze „Old Dutch Church" zal kunnen worden bewaard.

V. MENSENFIGUURTJES ALS ROTSTEKENING OP BONAIRE

In de vele rotstekeningen op Aruba heeft reeds MARTIN [1]), in 1885, enkele mensengestalten menen te herkennen. PINART [2]) gaf in 1890 schetsen die de lezer van zijn geschrift niet in twijfel laten — al moet erkend worden dat de betreffende petrographieën voor de hedendaagse, critische beschouwer minder overtuigend zijn.

A. D. RINGMA [3]) ontdekte in 1949 op Curaçao een uitgehouwen figuur, welke zeer waarschijnlijk een gelaat met hoofdtooi voorstelt.

Maar van de rotswanden van Bonaire waren geen mensenbeelden bekend — als men afziet van sterk gestyleerde figuren of symbolen zoals zij ook op de andere eilanden gevonden worden — tot op 14 April 1955, toen de zaklantaarns van fotograaf K. MAYER en schrijver dezes de „poppetjes" belichtten die men hierbij vindt afgebeeld (fig. 12–14).

Dat de vinders in hun geestdrift dachten aan een balletscène moge door nuchterder beschouwers worden vergeven.

Laat de vindplaats voorlopig nog een geheim blijven; er is op dit gebied al zo ontzaggelijk veel geschonden!

SUMMARY

CARIBBEAN PICTURES (I–V)

I. HUT WITH GRINDING STONE ON ARUBA (Fig. 1–3, 15–16)

Description of an old hut, to be found in Rooi Arikok, and of a grinding stone: The *piedra di mula* consisting of quartzdiorite, the *manga* being a piece of coral. (May 5th, 1955).

---

[1]) K. MARTIN: De Nederlandsche expeditie naar de West-Indische eilanden en Suriname 1884–1885. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen.* (*2*) *2 Versl.* 1885 (p. 356).

[2]) A. L. PINART: *Aperçu sur l'ile d'Aruba* ...., 1890.

[3]) P. WAGENAAR HUMMELINCK: Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. *W. I. Gids 34,* 1953 (p. 11, 25, fig. 20–21).

II. THE MARTELLO TOWER ON BARBUDA (Fig.. 4–5)

A fort of unknown origin on the south shore of Barbuda (North of Antigua), about 40 feet high, with three stories of loopholes, and a redoubt about 20 feet square and 10 feet high on the south side. The building is of sandstone, and still contains some decaying woodwork. — A specimen of the wood has been identified as Demerara Greenheart, which confirms the supposition that the Tower is of British construction and dates from the late 18th or early 19th century. (July 8th, 1955).

III. MOURERA FLUVIATILIS: A FLORAL TRIBUTE TO THE SURINAM RAPIDS (Fig. 6–9)

Some data on *Mourera fluviatilis* Aublet, flowering in the Aloesoebanja-rapids, Suriname Rivier, near Kabel — one of the three species of *Podostemaceae* which are known from this locality. (September 1st, 1955).

IV. THE OLD DUTCH CHURCH OF ST. CROIX (Fig. 10–11)

The original name of Whim estate — commonly also known as the Old Dutch Church — appeared to be John's Rest, recorded as early as 1774. In 1803 the title of this Danish estate was recorded as Whimy; in 1814 the name seems to have become Whim. Conjectures on the name Whim usually have it that the unusual shape of the house was the owners' whim (fancy). — There is no record of just when the house was built, but it may be presumed that is was done by early Moravian missionaries who came to St. Croix in 1734, and who often did manual work to earn their keep. They may have given the rounded ends which have always suggested a church. (June 10th, 1955).

V. ROCK DRAWINGS REPRESENTING PLAYFUL FIGURES ON BONAIRE (Fig. 12–14)

Pictures of some petrographs — probably representing human figures — put on with a brownish-red pigment, on a dripstone cave wall. The „puppets" are, from left to right, about 29, 16, 30, and 15 cm high. (April 14th, 1955).





Fig. 10–11. Whim, een merkwaardig oud gebouw op St. Croix, dat de „Old Dutch Church" wordt genoemd.



Fig. 12–14. Een „balletscène" van roodbruine figuurtjes op de blanke druipsteenwand van een grot op Bonaire. De „poppetjes" zijn, van links naar rechts, achtereenvolgens 29, 16, 30 en 15 centimeter hoog.





ETHNOGRAPHY AND THE LAY SCHOLAR IN THE CARIBBEAN

BY

ANDREW PEARSE

The founding of a University College in the British West Indies has given rise to serious thinking about the characteristic role of a University in societies such as these, whether in the training of professionals, the development of research, or in its less definite role in the crystallisation, criticism and transmission of current methods in the presentation, discussion, criticism and advocacy of these ideas and values. The Extra Mural Department's programmes of lectures and classes in the different Caribbean territories have been arranged to make the influence of the University felt in this latter sense. Recently the Extra Mural Department, in pursuit of these aims, started a programme of Local Research, the aim of which is the documentation and study by "lay-scholars" of significant aspects of the cultures and social histories of its diverse parts. In particular attention is being directed to *folk* culture. We feel justified in using the term folk culture since, although it has been shaped and given its functions by the total system of relations between the various sections of our societies, there is a sharp cleavage between the patterns of folk life and the standards emanating from super-structural (i.e. Colonial) institutions.

The Caribbean societies consist of a collection of island and littoral territories between North and South America, which in no sense constitute a socio-economic system. They have similar yet separate and individual relationships to different *mother* countries, on which they depend socially, economically, politically and culturally.

Nevertheless, on account of the similarity of economic and other relationships to the mother countries, and the interrelated historical development of the latter, they have been subject to the same or to similar historical forces, e.g. they have been colonial societies which developed after

the destruction of the aboriginal societies; their basic social and economic unit has been the plantation; their labour force has been brought from Africa under the system of slavery; they have responded to the career of sugar-cane in the world market, and they have been subject to the radical transformation of the social structure by legislation, i.e. the emancipation of the slaves etc.

The societies have no traditional peasantry with developed crafts and a system of internal markets and no comprehensively institutionalised traditional structure of community organisation.

All the societies have a superstructure integrated with or derived from the institutions of the mother countries (legal, religious, political and educational, etc) This superstructure consists of administrative machinery, official ecclesiastical organisations, legal systems, large and medium-sized economic concerns, linguistic and aesthetic norms, as well as a complex of prestigeful patterns of behaviour and attitudes, which are represented by an elite.

The life of the populace, mainly of African origin, is partially regulated by the institutions and norms of the superstructure, leaving nevertheless substantial areas of ,,folk culture" the patterns and norms of which are often at variance with those of the superstructure, and the institutions of which have not succeeded in acquiring stability, recognition or effective organisation beyond particular neighbourhoods or islands. This folk culture is differentiated in major respects from that of the superstructure, and in minor respects from one territory to another.

Social ranking systems are closely paralleled by ethnic differences thus serving to exaggerate the split between those who belong to the folk, and are Negro, and those who to a greater or lesser extent are able to identify with the norms of the superstructure, or the mother country itself.

The programme at present being carried out experimentally in the British West Indies is based on the assumption that there are a sufficient number of "lay scholars" in the community who, with guidance, are capable of doing reliable research. In the larger territories this is certainly the case. Particularly amongst the professional and technical occupations are to be found persons with the necessary training and sharpness of mind: with good University Degrees in social science or arts, musicians, draughtsmen, painters, potters, those with legal training, architects, lecturers in Training Colleges, librarians, extension workers etc. who clearly carry a variety of the skills and mental attitudes required for good field work.

Whether or not they can be mobilised, however, depends on the stage of cultural development of the individual society. Until recently the powerfully prevailing attitude of the class from which the lay-scholars come was hostile to any appreciative interest in folk culture, with its low-class, African, associations. Recent years, however, have produced a new minority attitude within this class in the larger territories, attributable to the growth of Afro- and Indo-national consciousness tinged with racism, to the inanation of former prejudice amongst the better educated of the

class, to the economic (tourist) value of the more spectacular manifestations of the folk culture, the new voice of the democratic politicians and the interest shown by such high prestige institutions as Universities, both at home and abroad, in popular life. In the smaller territories, the number of such persons is so limited that they do not add up to a group, and therefore remain in ineffective isolation. But in the larger territories they gravitate towards certain organisations and institutions (Museums, dance and drama groups, journals, extra mural research groups and classes) where their views are socially acceptable and their activities are praised and subjected to thoughtful criticism. What remains to be done is to provide technical assistance, expert advice, official recognition, the possibilities of publication and a minimum of organisation.

Hitherto, owing to the diversity of talents and standards, lectures and classes have been little more than stimulants, and a means of association. Development of methods has been done through the planning of made-to-measure projects, within the scope of the individual, followed by discussion of methods, and general supervision.

Projects which have been undertaken by the "lay-scholars" working with the Staff Tutor for Local Studies, and an American anthropologist attached to the programme are:

1 *Descriptive Ethnography of Tobago Peasant Life* A group of students are working with assistance from Agricultural Extension Officers. It is hoped that the material may be collected by the end of 1955, and published as a book thereafter,
2 *Folk Music of the Southern Caribbean* A collection of recorded and transcribed music, with about 1,100 items; a selection to be published as a series of Long Play records of each accompanied by a short monograph.
3 *Exhibition of Carnival Costumes and Paraphernalia 1954* Given with the co-operation of the Royal Victoria Institute and the Curator of the Museum. Opened by the Minister of Education and visited by 20,000 people. Done by Committee of 5. Repeated on a larger scale, 1955. 23,000 attended.
4 *Index of Cultural Materials in Trinidad Newspapers 1820–1900* Card Index of entries referring to cultural development, and social structure in Trinidad by group of 5.
5 *Carnival Studies* Monographs on several traditional Carnival Masquerades.
6 *Archive of Calypso* On tape and manuscript, made by DAN CROWLEY, with assistance of students, with 560 entries.
7 *Big drum Dance of Cariacou* A study of the dances, music, words and social function of the festival.
8 *St. Lucia* (a) Establishment of a depository for oral folklore with the Librarian. (b) Study of popular festivals.
9 Monograph on *Building and Launching of a Schooner in Cariacou.*
10 Monograph on a type of *Traditional Rural House* and its use.
11 A manual of 22 Traditional *Children's Games of Tobago,* with accounts of the games, and musical transcriptions.

Whilst the place of the folk in West Indian society differs radically from that which it occupies in European society, it is interesting to look at in-

stances of similar types of study by learned institutions there. Probably the most famous and elaborate development is in Sweden.

The Swedish Institute for Folklife (Institutet for Folklivsforskning) established in 1941 is connected to the Nordisk Museet and the University of Stockholm, and supported partly by the Royal Board of Social Research, and is now the key-stone of an important national movement with a history of well over a century — the Hembygdsrorelsen (Movement for the Preservation of Ancient Local Culture). This movement appears to have sprung out of the early 19th century romanticism which inspired in patriotic Swedish scholars and literats an attachment to their native traditions, and which took effect in the founding of small collections of records on their early history and mythology in some of the provincial capitals. Later local antiquarian societies and museums were founded, often by high-school teachers with somewhat dilettanti interests, and by the end of the century this movement became associated with the popular adult education movement on the one hand, and with the spirit of scientific research in the Universities on the other, so that the ethnographer took his place beside the antiquarian.

Since 1942 local societies have been grouped around regional museums, and the state pays a large part of the officials' salaries.

The contribution of this movement to Swedish life is considerable: a. A great mass of archives and artifacts has been systematically assembled by 700 local societies, and several thousand old buildings have been preserved. b. Town and country museums have become a daily part of the education of the young, and are centres of local interest and pride. c. By study, selection and dissemination of this material national life has been able to maintain a singular and distinctive quality through the maintenance and reintroduction of traditional activities and forms which are compatible with modern life, in spite or urbanising influences (e.g. cottage industries, choral songs, social dances, local forms of dress etc.)

The Institute of Folklife carries out its own research projects by field trips and through its 700 correspondents, advises on those of local societies, and conducts university classes. However, publication is its main function, and it collaborates closely with the adult education movement in the dissemination of its publications. In general its researches have a bias towards the minutiae of economic history, and "cultural geography". General studies of individual villages, however, have resulted in a sociological trend. It also uses the study of biographies of individuals as a means of approach to the study of culture and society. Its achievements and its present strength seem to be in part due to the intimate connection between the Universities, the popular educational movements, with their local pride and local museums, and the State. The enthusiastic participation of lay scholars on the one hand, and the continuous process of feeding back to the community the ancient cultural treasures on the other has the two advantages that: it keeps the universities alive in their contact with the community; and it ensures the moral and financial support of state, municipality, parish, commoner and private benefactor alike.

There are certain examples of Extra Mural Departments undertaking local studies projects. MAURICE BARLEY at Nottingham has achieved results in archeological fieldwork and in the study of parish histories. The Departments at Aberystwyth and Birmingham universities have recently

embarked on a combined survey of the material culture, traditional customs and beliefs of the border countries of Montgomery, Radnor and Shropshire. Though the work will involve "a considerable amount of instruction in cultural anthropology and related subjects, the primary aim (will) be the collection of data rather than education". The investigations are being carried out through adult education classes, schools and women's institutes.

A further recent example can be seen at the School of Scottish Studies, Edinburgh University.

The school, which is two years old, has four research fellows (Celtic Folk, Archeology, Music and Social Anthropology) and expects soon to have its own Director and premises. It is run by a committee on which are represented the Departments of Literature, Languages, Scottish History, Geography, Celtic, Music, Archeology, Fine Art, Scottish Law, Social Anthropology and Phonetics. At present it is much concerned about those aspects of Scottish traditional culture which are rapidly disappearing, hence the bias in the appointment of research fellows.

It is clear that some departments find the activities of the school, with its intrusion into the university structure, more welcome than others. Its purpose was made clear by the Principal, SIR EDWARD APPLETON, when he addressed the first conference called by the school. He described it as (a) an experimental university project cutting across the rigid subject divisions between departments, and therefore demanding of its scholars a new kind of collaboration and open-mindedness. (b) being concerned with the concrete and local it involves field work, thus making new demands on certain types of scholarship which have hitherto been confined to books. (c) the School will amass, sift and evaluate evidences of the traditional culture of Scotland, and will then be able to play a part in disseminating traditional values through the schools, thus helping to form the character of contemporary communities. (d) the contact between the University and the part-time collectors, enthusiasts, and collaborators of all kinds is a most important point at which the University is in touch with the community, providing a deep educational experience to those assisting in the field.

Space does not permit discussion of the Irish Folklore Commission, the Musée des Arts et des Traditions Populaires in Paris, or any of the other interesting examples of such programmes.

APPROACHES TO RESEARCH IN CARIBBEAN FOLK CULTURE

Reliable research by lay-scholars advised and supervised by experienced scholars requires a certain grading of procedure and methods, and stops short of the more difficult enquiries involving a high degree of abstraction, or a highly complex organisation of empirical data. In the first place, the cultural materials selected for recording or study should be those which are firmly patterned and traditional, clearly defined, and distinct from the larger body of social concourse whose patterns are more recondite, such as:

Oral Literature: Traditional folk-tales, proverbs, riddles, words of songs, prayers, spells, greetings, conventional forms, dramas, secret languages, etc. Legends of old times, of Africa, of slavery, of heroes, vagabonds and liars, of places, of saints, jokes, tell-tales, etc.

Arts, Crafts, and Techniques: House building, boat building; Pottery, basketry, silver work, re-fabs, etc; Techniques for fishing, hunting, agriculture; Techniques for food preparation and preservation, making of garments, etc; Medical and magical techniques; Making of masks, image painting, building of tadjis, etc.

Music — Musical Instruments: Sung and Instrumental music for work, for secular ceremonies, for cult and religious use, for various kinds of dancing, for social commentary etc., in European, African, East Indian and Spanish Main traditions, as well as essentially Creole music.

Dance: Dress, conventions, programme, style and choreography of the great variety of dances appropriate to different social occasions.

Mime, Play, Pageant: Christmas and Carnival mimes, plays and pageants, involving dressing up, miming, singing and speechmaking, street marches, Saints Day processions, Mummings.

Games: Word games, games with apparatus, singing and dancing games, trials of strength and skill, satirical games, card games, gambling games, team games.

Ceremonies: (a) connected with the life cycle of the individual, from birth, through marriage to death e.g. christening; (b) of the family e.g. "thanksgiving" or "saraka"; (c) of the neighbourhood community — school concert; (d) of the society or "bande" etc. e.g. initiation; (e) of an island or "national" society e.g. Fête La Rose, in St. Lucia.

The appropriate types of approach to the material can also be varied in depth from simple collection to complex analysis, for example:

1 COLLECTION OF EASILY ISOLATED ITEMS (WORDS OR ARTIFACTS) WITH A LIMITED AMOUNT OF CONTEXTUAL INFORMATION

Objects, which can be stored or displayed in museums, schools and community buildings, can be collected, along with simple facts about each item, relating to name, age, place and time of acquisition, maker or user etc. Similarly words in set forms or, broadly speaking, oral literature and conventional forms of speech. Since all will be in recognised dialects, approximate spelling is adequate. The superiority of electrical recording in no way undermines the value of collection by interview and transcription. One advantage for the collector is that each act of collecting and registration of information is complete and valuable in itself.

2 GRAPHIC, PHOTOGRAPHIC AND CINEMATOGRAPHIC REPRESENTATIONS OF THINGS, INDIVIDUALS, GROUPS, PLACES, ACTIONS, WITH CONTEXTUAL INFORMATION

3 ELECTRICAL RECORDING OF SOUND, PARTICULARLY MUSIC AND SPEECH WITH CONTEXTUAL INFORMATION

It is possible now to use good portable battery equipment for sound recording, and this makes possible the recording of music and speech in the social or ceremonial setting to which it belongs with fairly high quality. Recording, however, should never be an end in itself, since absence of contextual information detracts greatly from the value of the record. Similarly, as recording is likely to be selective, the material and its surrounding activities should be well known in advance.

4 MUSICAL AND CHOREOGRAPHIC TRANSCRIPTION

Whilst film and sound recording equipment are essential for the study of music and dance, apparatus is not always immediately available, and the writing of musical transcriptions, even if inaccurate is an essential means of identifying items as well as a means of becoming familiar with them. Choreographic notation, however, is much more difficult, and must be left to the specialist. Nevertheless, in order to identify and differentiate dances, it is necessary to attempt graphic (diagramatic or impressionistic) and prose description, which at worst is a useful aide memoire to the researcher.

The four types of activity listed above consist mainly of collection, transcription and mechanical copying. A further valuable form of activity, involving search and selection without description is:

5 EXCERPTING OF MATERIAL OF CULTURAL INTEREST FROM DOCUMENTARY SOURCES

Whilst the use of archives for the writing of constitutional, political and economic history must be left to the specially equipped historian, the files of old newspapers, reports of enquiries and wills carry a very great deal of material illuminating different aspects of the social structure and culture of these island societies — material conditions of living are richly illustrated, and the social hierarchy seen from above as well as the mainstream of ideological difference in the middle strata. Similarly the "improving" activities, aims, attitudes and methods of the governments, religious and educational organisations and voluntary philanthropic bodies, in their efforts to disseminate Western cultural norms, or else to use these norms as a means of regulating social systems far different from those from which they were derived, are fully displayed. In contrast documentation of folk institutions, of the sub-culture of the Creoles or Indians, Peons or Chinese, of their ways of thinking and learning about the social structure, etc. are much scarcer, and are frequently dismissed as pagan, or vulgar, and in any case unworthy of consideration. Nevertheless, in the detailed reporting of evidence given at Criminal Sessions, or before commissions of enquiry, and occasionally in the writings of less prejudiced, less "culture-bound" observers, and the tales of transient travellers, patterns begin to emerge, and these, in view of their source, offer an excellent opportunity for checking the mass of information which relates to the past 120 years and has been passed down, often in a semi-legendary form to people living today.

6 HISTORIES

We come now to enquiry, selection and descriptive writing which is based on observation and second hand reports. By histories is meant descriptive accounts of a series of events happening in a particular place, over a certain period of past time. In our case, however, they will be written mainly from oral accounts given by those who have participated in them, and to a lesser extent from observation and from existing records. Whilst it may be possible to cross-check accounts from various people, the knowledge of the field worker of the general environment of the events is a critical factor assisting him only if he can control the attitudes or prejudices which he as a member of the society in question is bound to have.

The choosing of the subject of a history leads the student face to face with an infinite number of facts, which have no order of priority unless taken from a particular point of view.

The historian of a national state seeks to establish facts from the period under study and their relation to one another as a way of seeking an answer to some question, such as "what helped the development of constitutional government", "was the rising price of bread a main factor in urban discontent" or even "How *great* was Napoleon?".

Looking at "life histories" written by laymen or students we soon see that they are built around some implicit question such as "How did this poor man become rich?" "Was this man unhappy"? "Why did she turn out so differently from the rest of her family?" and that these unspoken queries operate as criteria for selection of facts. The histories projected as part of the present programme are undertaken to bring out the commonly characteristic features of certain kinds of situations in these societies, or as a way of checking on guesses made previously about the society, seeing the way in which institutions are "used" etc.

Suitable types of "histories" would be:

The history of an individual who moves rapidly up or down the social scale. The history of an association from the point of view of internal conflict, or the type of leaders it has had, and the way they received their leadership. The history of a new settlement of people from the point of view of the mutual relations they enter into to secure common ends, or of a traditional family craft enterprise from the point of view of its adaption to changing economic conditions. Or of a Creole-Indian family from the point of view of the "do's" and "don'ts" applied to its members from two different cultural milieux.

7 MONOGRAPHS ON MATERIAL OBJECTS [1])

By this is meant an investigation of physical and social reality contingent on a particular man-made object (and type of object), but is not confined to a single level of thinking. The method recommends itself particularly on educational grounds, since it confronts the student on the threshold of his study with the task of exact observation and description of physical reality, where he is likely to find a far firmer "point d'application" than in trying to handle some of the abstract concepts familiar to social sciences. Similarly the relation between a particular physical object and say, the regional "type" of the object is grasped more safely than for instance the relation between an attitude, expressed in certain words by a particular person, and a pattern or type of attitude which different kinds of people will use different sets of words to express.

The first stage therefore must be the observation and exact description of the selected object, with its raw materials identified and named and its mechanical effectiveness accounted for. This stage leads on to the description of the motor behaviour involved in the process of making and in the use of the object.

---

[1]) The monographic method here outlined owes an original debt to MARCEL MAGET of the Musée des Arts et des Traditions Populaires in Paris. See *Guide d'Étude Directe des Comportements Culturels*, M. MAGET, Paris 1953.

The system of material objects, whether made locally in a community or imported, along with the techniques and activities which the making and effective use of these objects demand, lay down for a community one of the basic conditions of daily life, and provide a framework and programme circumscribing other types of behaviour which are less easy to understand and describe.

But having once obtained precise knowledge of a specific object and its associated activities, and the prevailing norms associated with each, it can be used as a "sounding" into the matrix of changing social relations which surrounds it.

Socio-economic Relations surrounding the object

Transactions in connection with the object involve relationships between individual and group. Raw materials may be acquired with the ownership of land, by purchase or exchange, or the appropriation of recognized waste. Making may be done by paid labour, family group, or in return for rights to use. A work group will have a structure, with some exercise of leadership, and certain types of ceremonial behaviour. Similarly the conditions of disposal and use may be analysed and described.

Place of the object in the Colonial Society

The making and use of the object involve socio-economic relationships within a household group, a group of kin or associates, and also with the economic, social and political institutions of the colonial society. One way of looking at these relations is to question the extent to which the making and use of the object, and the ends which it serves, are furthered or frustrated by the pressure of the colonial society, working from without or within. The object may lose value because of the importation of cheaper more convenient articles from a large economic enterprise, or it may displace imported articles. Its making, disposal, and use may be subject to a variety of legislation, e.g. Excise, Health Regulations, Taxation, Compulsory Registration and Insurance etc. It may interact with education programmes, i.e. the technique of use may be taught in school, or it may be pronounced undesirable in school. It may conflict with, or be auxiliary to recognised church practices.

The "Meanings" of the object

Having considered the object first technologically, and next as being the subject of a series of arrangements used in society for handling it as scarce means, it may also be considered as a recognised symbol within the community of some *values* of a non-economic kind. The object may be associated in people's minds with some aspect of the system of ideas by which they interpret behaviour, and the whole system of social relations. Thus a trash house may symbolise a lowly position in the order of social prestige, whilst the replacement of trash by a galvanised roof symbolises a rise in that order. The wearing by women of white clothes and a white head-tie may symbolise membership of a certain religious sect. The cooking of a dish may be a symbol of recognition of a festival day, and the playing of marbles and the drinking of rum may symbolise the fact of belonging to an age group. A particular object in a special position may symbolise the belief in the presence and availability of supernatural power.

In cases such as the latter the main purpose of making the object may be its symbolic value rather than its physical ability.

"Meanings" projected into figurative language

Language is rich in words the force of whose meaning is derived from the symbolic meaning associated with the object they connote. Certain objects may have provided language with a treasury of images, used in tales, proverbs, colloquial speech, etc.

Aesthetic Value

Many objects have "aesthetic value" by which we mean that they are valued as giving pleasure to those who experience them. But the aesthetic component is very hard to identify since it is closely bound up with various symbolic values placed on the object, and when it is much valued it is sought after and thus takes on a high economic value. However it is possible to establish the aesthetic rating given to a variety of objects of the same kind within a community, and thus to generalise certain aesthetic standards for specific types of objects.

Processual Aspects

In moving from the study of particular and unique objects to that of norms, that is, ideal reconstructions possessing characteristic features of a category of objects, we discover that these norms vary from place to place and from time to time. These temporal and spatial variations should be studied together since the change in any object witnessed in one particular place is (in the West Indies) most often due to the arrival of people or models from another place where a different norm prevails.

Our first concern is with changes in the form and substances of the material object. The *Means of Making* the object may have changed. These are: 1. The raw materials and tools. Certain substances may no longer be available. and substitutes with different physical properties may have taken their place; more convenient tools may have become available. 2. The technique and skill. There may have been a failure in the transmission or passing on of the skill from the older to the younger generation, or it may have been modified by becoming institutionalised as a subject of instruction at school. On the other hand, while the means may still be available, the *Ends or purpose of making and using* may have changed, and thus changed the object. This may happen (1) at the technological level, for example, the object may now be used to perform new mechanical tasks in the structural system to which it belongs. The supporting joints of a roof may now have to carry the heavier weight of galvanised iron sheets instead of light timite-palm thatch, and the pirogue may have to be built to withstand the new strain of being outboard-motor driven. This may happen (2) at the socio-economic level; that is to say, its function in the system of socio-economic relations may change. It may now be made for sale and not for use, and be subject to simplification in the interests of economy. Finally, (3) the symbolic value attributed to the object may have changed. It may have acquired value as the symbol of the self assertion of an ethnic minority; it may have lost its sacred value and gained as a source of aesthetic satisfaction; or its value as a symbol of prestige ranking may have been displaced by the higher prestige of imported goods.

The above is a classification of the inter-related causes of change in form operating through the awareness of the maker, and taking effect as a result of his choice, his conscious adaption. Behind these causes, and not necessarily conceived clearly by the maker are the major societal convulsions and trends, the most significant and changeful of which is the steady penetration of the community by the products of modern industry.

Facts useful in the study of the process of change in form can be derived from the scrutiny of contemporary objects, processes and attitudes. In the initial study of the given object and its contemporary relation to the system of technology, socio-economic relations and symbolic and aesthetic values, it will appear that there are strong and weak structural elements, i.e., certain operations in making and using are mandatory and must be strongly maintained, whilst others appear to be permissive, and possibly matters of indifference or uncertainty. Contemporary scrutiny of this kind will certainly indicate points at which change is in process or can be expected to take place, since the indifference of the maker will provide little resistance to the various influences for change. Close acquaintance with the maker and his family, sensitive as he is to local pressures, aspirations, age-group conflicts etc. will be still further indicative.

Old objects, the date and place of whose making is known, can be examined and compared with contemporary examples for structural differences.

Oral accounts of past practices can be obtained from people living today, either from their own observation, or from what was told to them. These accounts are often highly subjective.

Drawings, photos and prose accounts of the making, form or function of objects at some time and place in the past.

The culture areas from which the "ancestors" of material objects have come to the Caribbean are several, namely: Western Europe, Africa, India, Indonesia and China — in addition to the Caribbean area itself, whose indigenous inhabitants were Amerindian. In addition there has been ceaseless communication of locally differentiated norms from territory to territory. Therefore facts should be assembled pertaining to (a) norms existing in territories other than the one under study, and at different times, and (b) the varying importance at different times of different channels of communication, migration and exchange of goods.

Further study of the material could, of course, follow several directions i.e. that of the student of social history, and of the process of acculturation or those of the students of the separate aspects of cultures, i.e. language or literature, music, technique, etc.

8 MONOGRAPHS ON CEREMONIES, ETC.

The monographic method can be applied not only to material objects but to complexes of actions and objects which are subject to emphatic patterning conventions, and approximate to prevailing current norms in the given geographical or social area. For instance, within our area, the meeting of a political committee or group, though it might follow some sort of pattern of procedure, would, in its most significant and causally-important aspects, function as a critical step in the organisation of power relations in response to some new set of events, and should therefore be treated historically.

But, also the ceremonies, rites, formal festivities, traditional masquerades and dance sequences with which we are familiar are suitable to the method. It is of the character of traditionally patterned events of social concourse that they facilitate co-ordinated and synchronised action by a group of people, and act as symbols or outward expressions of socially accepted values, and as such are sometimes maintained in a degree of relative stability, even in the face of considerable social change. Therefore they may be taken as a whole, and understood in the context of the social relations surrounding them, the meanings they communicate, and the process of change which they undergo in counter-point with general social process. But specific difficulties emerge from the fact that each has diverse internal components differentially subject to modification, and interacting with one another; and because of the fictional nature of its internal relations, i.e. objects, roles and actions look like counterparts in the real world, but may (in extreme cases) be in inverse relation to them (e.g. the clown is a sad man in real life, etc.)

The Components

Before approaching the ensemble, it is well to observe, list and describe the *place, people and things*. The item may be located on a road as a procession, moving across significant boundaries between communities; or in a public place or private, in a tent, chapel or "yard" shared between several related families. The exact placing may be regulated by custom, and according to the points of the compass. The lay-out can also indicate the importance given to spectators — a crucial matter since form will change as an event becomes increasingly spectator, or audience, directed — of the same social level, or for visitors of higher rank. There may be an embryonic or well-developed stage.

The Programme

Having enumerated the components, the next step is to describe the procedure or action involving the elements in a spatio-temporal programme, along with preparations, making of apparatus and any initial rites or purification or dedication, rehearsals etc. For the event itself, several observers may be needed on account of simultaneous events.

The Legend

The external phenomena thus described are not dictated by the logic of technique or by other utilitarian principle, but they are supported and unified by a *"charter" or "legend"* which all participants agree to accept. It is this which gives explicit and immediate meaning to the actions and things and their ordering, and it is accepted as binding: 1. because it is believed to be sanctioned or commanded by supernatural powers, 2. because of shared respect for a tradition, and the values which it expresses, 3. because it serves as an effective framework for ordered competition in prowess, or for aesthetic enjoyment and expressive or creative activity.

The legend is likely to specify the roles of the personages and the course of their actions, and it will be enunciated by some leader or organiser. It must be compared with actual performance for significant discrepancies. In addition to the legend there may be a parablewise meaning i.e. the actions executing the legend may be regarded as having a moral.

The total Event

The total event consists of components having an internal relationship to one another which are in certain respects isolated systems in their own right. Dance, music and speech in particular are highly formalised. Other internal components are the objects, costumes, rites and other stylised movements, character roles and legends. Furthermore there may be considerable permissive areas of uncharted activity, e,g, the incursions of capricious and unpredictable spirit forces, openings for individual improvisation and creative variation, and virtuosity which overflows the form. The relative importance of the various components, their interaction and conflict needs detailed study. (For example, what are the mutual relations between words, music and movement (i) when the purpose is the intensification of rhythm to induce "possession"? (ii) to amuse an audience with verbal sallies? and (iii) to time and encourage physical labour in unison?)

The cultural significance of the total event is not likely to be derived either from its direct utility or from the socio-economic relations of which it would be the centre as a "scarce means" or object of exchange. Nevertheless, many of its elements are of this order. Goods and services must be acquired by purchase or other mutuality, and the organisation of contributions amongst the group members is revealing from many points of view. High expenditure on Xmas festivities, Carnival Bands, Weddings and Funeral Rites shows the importance attached to them. The economic position and social rank, family interconnections, religious allegiance and neighbourhood status of the membership should be learnt. The correlation of the fictional roles and those of real life, and the status of the event viz-a-viz the colonial society are all important.

Finally, in studying the way norms of formal social concourse change we must do without old models still in existence. But the conflict of internal elements will be revealing, though complex, since their development is paralleled and influenced by their counterparts external to the event; at one extreme, a new style of dancing may develop externally, and replace the old component of the event; and at the other extreme, the language of daily intercourse may change, yet the old language of the song component may remain, and be sung by people who no longer even understand it. Beyond this, the same type of data is relevant to the process of change as with the norm of a material object.

Of the methods suggested, the first five are comparatively simple; the sixth, histories, involves selection and synthetic description, but is confined to observable events, selected on the basis of more abstract generalised concepts. In the monographic method, we are suggesting a procedure which uses a technological description of an aspect of observable reality as a *sounding* into the complex depths of society so that when its context is further described at different levels, the data can lead to reliable conclusions about social and economic relationships in primary groups, neighbourhood and nations, about the distribution of norms, and about the process of cultural and social change. The somewhat detailed treatment accorded to

this method does not pretend to be immediately applicable, but should provide the lines for the construction of correct schedules for specific studies. Nor is it suggested that this method is essentially superior to other approaches to ensemble studies which might be suitable for lay-scholars.

The foregoing has been written out of experience in a small group of five island societies in the Southeast Caribbean, — but would seem to be applicable to most of the other island and littoral territories of the region, and probably to many regions beyond it, where the same or similar basic elements and cultural needs are to be found.

For the fruitful development of such studies we must first look for the growth of centres in individual territories or groups of territories, attached to libraries, cultural centres, university departments, museums, folk-lore societies etc., which can make possible the systematic preservation of the materials, initiation of collection and investigations, and the presentation of the materials for the benefit of interested students, those who plan educational programmes, initiate cultural change, and are themselves engaged in creative work. Further more, the best results can be obtained only if there is contact, exchange of views and materials and some co-operative planning, between the territories, thus overcoming the separateness which has hitherto been imposed by distance, language, and the dependence of the territories on four different metropolitan countries. Only thus can we hope that the extraordinary wealth and diversity of what we tentatively might call "Caribbean culture" can be represented.

Trinidad, May, 1955

DE LEEK ALS VOLKENKUNDIG ONDERZOEKER IN HET CARAÏBISCH GEBIED

Dr Andrew Pearse, tot voor kort hoofd van de dochter-afdeling in Trinidad van het „University College of the West Indies" (gevestigd in Jamaica), geeft in dit artikel een overzicht van de mogelijkheden om plaatselijke krachten in te schakelen bij volkenkundige onderzoekingen zoals deze door het University College worden gestimuleerd.

In het Caraïbische gebied, zo goed als elders in jonge staten, ontbreekt nog een grote, geschoolde middenklasse. Volkshogescholen en andere instellingen voor volksontwikkeling in Europa worden door dr Pearse als voorbeeld aangehaald voor een werkwijze welke ook in West-Indië zou kunnen worden gevolgd. Op grond van zijn ervaring in Trinidad suggereert hij een aantal onderwerpen voor plaatselijk onderzoek en een methode om de belangstelling voor eigen cultuur te ontwikkelen: De leek als onderzoeker kan veel bijdragen door het verzamelen van materiaal in zijn naaste omgeving dat als basis kan dienen voor verdere wetenschappelijke studie. Red.

KERK, KROON EN CARIBEN

DOOR

CORNELIS CH. GOSLINGA

Het moge ons — twintigste eeuwers — een contradictie toeschijnen om het Evangelie te brengen op de punt van het zwaard, in andere eeuwen zag men deze tegenstelling niet of veel minder scherp. Van KAREL DE GROTE wordt reeds vermeld, dat hij de christelijke waarheden verkondigde met ijzeren tong; de Inquisitie meende in brandstapel en worging geoorloofde middelen te hebben om de zuiverheid van het geloof te handhaven en wanneer de gematigde BARTOLOMÉ DE OLMEDA de bekeringsijver van CORTÉS niet wat getemperd had, was ook bij de kerstening der Azteken geweld het meest doorslaggevende argument geworden voor de verspreiding der Blijde Boodschap.

Bekering en onderwerping waren twee begrippen die én voor KAREL DE GROTE én voor HERNÁN CORTÉS identiek waren en veelal voelden hun bekeerlingen zulks ook zo. Ter verontschuldiging van de grote „conquistador" van Mexico kan men misschien aanvoeren, dat hij in deze mening volkomen werd gesteund door de publieke opinie en, wat nog belangrijker is, door het toenmalige Spaanse Hof.

Immers, zodra COLUMBUS van zijn eerste succesvolle reis naar de Nieuwe Wereld was teruggekomen en aan het Hof der Katholieke koningen de stoffelijke bewijzen had getoond van een rechtstreekser weg naar Indië dan die welke VASCO DA GAMA had ontdekt, deden zich voor ISABELLA twee kwesties op, voor welker oplossing zij zich gesteld zag. Deze beide kwesties waren die van de onderwerping der Indianen en die van hun bekering.

Bijna onmiddellijk sprong zij in de bres voor haar nieuwe onderdanen en stelde zij de Indiaan onder de bescherming van bepaalde wetten. Reeds in 1494 legde zij aan een commissie, bestaande uit theologen en juristen de vraag voor, of de Indiaan tot slaaf kon worden gemaakt. De voornaamste hof-jurist PALACIOS RUBIOS pleitte voor vrijheid van de Indiaan en voor zijn

recht op particulier bezit; gelijkertijd verkondigde hij echter de stelling, dat hij onbekwaam was zichzelf te regeren. Men bedenke bij deze wonderlijke uitspraak, dat dit werd gezegd in een tijd, toen alleen de vrij onbeschaafde Cariben waren ontdekt, terwijl de Maya's, Azteken en Inca's met hun goed georganiseerde regeersystemen nog geheel onbekend waren. Bij deze argumentatie legde een belangrijk gewicht in de schaal het verwijt van kannibalisme, dat de Spanjaarden echter vaak maar al te gretig uitten, wanneer zij op verzet stuitten.

De beroemde ontdekker ALEXANDER VON HUMBOLDT, die twee eeuwen na de ontdekking Amerika doorkruist, schrijft ergens, dat de wanhopige moed, waarmede de Caribische Indianen zich verzetten tegen onderwerping aan de Spanjaarden, grotelijks had bijgedragen tot hun faam van wreedheid. Vele schrijvers erkennen, dat het verwijt van kannibalisme in sommige gevallen juist was. Ik behoef daarbij slechts de namen te noemen van ANTONIO DE HERRERA, BERNARDINO DE SAHAGÚN, GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO Y VALDÉS, de Inca GARCILASO DE LA VEGA, BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, FRANCISCO LÓPEZ DE GOMARA, BERNAL DÍAZ DEL CASTILLO en van vele anderen, tijdgenoten min of meer van de ontdekkers en veroveraars, om in hun werken talloze aanwijzingen te vinden voor de gerechtvaardigdheid van dit verwijt, al zullen in enkele gevallen wel die schrijvers eveneens gelijk hebben, die beweren dat het kannibalisme der Indianen een vergissing is, terug te brengen tot hun verzotheid op apenvlees.

Fray PEDRO SIMÓN, een der eerste schrijvers over de Venezolaanse Indianen en de beroemde Venezolaanse etnoloog LISANDRO ALVARADO zijn er intussen van overtuigd, dat voor de op het gebied van de tegenwoordige republiek Venezuela wonende Indianen kannibalisme een kwade gewoonte was, veelal op krijgsgevangenen toegepast. Volkomen in overeenstemming met die opvatting verklaarde de ,,justicia-mayor'' van Española, RODRIGO DE FIGUEROA, dat het alle christenen, i.c. alle Spanjaarden, want het pacte colonial liet nagenoeg geen vreemde infiltratie toe, vrijstond, de Cariben van de Islas de los Gigantes (Curaçao, Bonaire, Aruba), Margarita en de Tierra Firme gevangen te nemen en tot slaaf te maken, daar zij geen christenen doch kannibalen waren. Voor deze Indianen stonden dus slechts twee wegen open: de oorlog tot de dood of de dood in de mijnen of bij de veldarbeid onder het kerstenend toezicht van harteloze goudzoekers en avonturiers. Dat de Spanjaarden bij gebrek aan slaven — en dat gebrek ontstond bij de moordend zware arbeid vrij spoedig — maar al te graag strijd tegen de Indianen provoceerden, behoeft geen betoog. Soms werden zij hiertoe aangemoedigd door geestelijken, die het zwaard altijd nog een niet te versmaden werktuig achtten van de Heilige Geest en het heet zelfs, dat RODRIGO DE BASTIDES,

bisschop van Venezuela, Puerto-Rico en Esspañola en zoon van de beroemde ontdekker, een zekere PEDRO DE LIMPIAS heeft opgedragen om zoveel mogelijk Indianen uit de streek om Maracaibo gevangen te nemen en te verkopen aan de kooplieden van de Benedenwindse Eilanden, een handel die volgens een toenmalige kroniekschrijver ongeveer een halve eeuw heeft bestaan.

Het zou verkeerd zijn in deze opdracht van de bisschop onze twintigste eeuwse sentimenten te interpreteren. De waarschijnlijkste verklaringen voor deze ons zonderling aandoende raad is natuurlijk deze, dat de bisschop oprecht van mening was, dat het verlies der vrijheid niet telde bij de grote geestelijke winst: de kennismaking met de enig ware godsdienst en het eeuwig zieleheil, immers de meesters waren volgens koninklijk decreet verplicht de hun toevertrouwde slaven de beginselen der christelijke leer en der Katholieke liturgie bij te brengen. Want het eeuwig heil der Indianen ging Kerk en Kroon zeer ter harte; daartegen viel het gering geachte stoffelijk nadeel als het verlies der vrijheid volkomen in het niet.

Aan deze opmerking moet onmiddellijk worden vastgeknoopt, dat evenals onderwerping en bekering begrippen waren die vrijwel identiek gerekend werden te zijn, voor Spaans Amerika ook Kerk en Kroon twee machten waren, die voor een groot gedeelte samenvielen, daar immers de Spaanse Kroon bijna complete volmachten had over de Kerk. Zo althans drukt SOLORZANO PEREIRA zich uit, die de toeneming van de invloed van de Kroon op de Kerk gedurende de zestiende en zeventiende eeuw aan een nauwkeurige studie heeft onderworpen.

Twee onverstandige pauselijke bullen[1]), „Inter Caetera" en „Eximae devotionis", beide in 1493 uitgevaardigd, leverden de Nieuwe Wereld in de macht der Katholieke koningen, wier enige tegenprestatie die van kerstening was. Geen geestelijke kon voet aan land zetten in het nieuwe werelddeel zonder toestemming van de Koning. Alle pauselijke mededelingen moesten ter goedkeuring aan de Kroon worden voorgelegd en indien de koninklijke sanctie werd geweigerd, werd dit weliswaar de Curie medegedeeld doch er werd geen uitleg gegeven. Zelfs de kerkelijke tienden werden door de Kroon geïnd, aanvankelijk althans. Een derde bul van 1508, „Universalis Ecclesiae", maakte de greep van de Kroon op de Kerk in Amerika nog steviger door het toelichten van duistere of dubbelzinnige passages in de beide voorafgaande.

Men kan niet zeggen, in het algemeen gesproken, dat de Spaanse koningen deze vergaande rechten hebben misbruikt. De toch wel als geslaagd te beschouwen kolonisatie en kerstening van Latijns Amerika is daarvoor een niet te miskennen bewijs. Zij benoemden godvruchtige en bekwame bisschoppen, al verlieze men daarbij natuurlijk nooit uit het oog, dat deze

[1]) Onverstandig in die zin, dat het nimmer in het belang kan zijn van de Kerk, wanneer deze prerogatieven delegeert aan de Kroon d.i. aan de wereldlijke macht.

mannen in overgrote meerderheid kinderen van hun tijd waren, behept met alle vooroordelen die hun eeuw aankleefden. En al was dan de pauselijke invloed in feite niet zo groot, in naam bleef de Heilige Vader in Rome natuurlijk het Hoofd der Kerk, wie men gehoorzaamheid schuldig was.

Ondanks de ruime delegatie van hun macht aan de Spaanse Kroon, trachtten de Pausen toch dikwijls ten gunste van de Indianen op te treden. PAULUS III verklaarde hen in een bul van 1537 tot redelijke wezens, in staat om de beginselen van het Katholieke geloof te leren en te belijden, zodat zij dus recht hadden op de weldaden van dat geloof. Zij, die de Indianen plunderen of beroofden van hun bezittingen werden met excommunicatie bedreigd.

De katholieke ISABELLA, wier bemoeienis met haar nieuwe onderdanen zulk een flagrante tegenstelling vormt met de duidelijke onverschilligheid die haar kleinzoon KAREL V aan de dag legt voor alles wat buiten de Europese aangelegenheden viel, en voor wie onderwerping en bekering hetzelfde betekenden, maakte, gesteund door een aantal pauselijke bullen van ALEXANDER VI, die om het zo maar eens uit te drukken wereldlijk gesanctionneerd waren door het beroemde verdrag van Tordesillas, ernst met beide zaken. Toen COLUMBUS haar hoge toestemming vroeg om de Indianen te dwingen tot het verrichten van werkzaamheden voor de Spanjaarden — in feite waren zij reeds gedwongen en probeerde de Admiraal een bepaalde toestand te legaliseren — zocht de Kroon nog een uitweg om de Indianen als vrije onderdanen te behandelen en bekend is de vraag van ISABELLA, toen haar werd medegedeeld, dat COLUMBUS 300 Indianen onder de Spanjaarden als slaaf had verdeeld: ,,¿Con qué autoridad dispone el Almirante de mis vasallos?" [Krachtens welke autoriteit beschikt de Admiraal over mijn vazallen?] In 1503 werden de Indianen door een koninklijk decreet vrij verklaard, doch tegenstrijdig genoeg werd tevens toestemming gegeven om hen te dwingen tot werk in de mijnen of op het veld. Met deze koninklijke order deed de ,,encomienda" haar intrede in Spaans Amerika.

De ,,encomienda", een begrip dat niet in geheel Spaans Amerika precies hetzelfde aanduidt en die met name in Nieuw Spanje zich andere heeft ontwikkeld als in het Caribisch bekken, is in het algemeen het in ,,herendienst" brengen van Indianen onder Spaanse meesters, die als ,,encomenderos" fungeerden en daarenboven nog het recht hadden, schatting van hun verkapte slaven te eisen. Als tegenprestatie, merkten wij reeds op, was de encomendero verplicht de aan zijn zorg toevertrouwde slaven in de Katholieke geloofswaarheden te onderwijzen en bovendien moest hij hen nog beschermen.

Opgemerkt moet worden, dat als „feudaal" instituut de „encomienda." natuurlijk regelrecht inging tegen de belangen van de Kroon, die de macht zoveel mogelijk in eigen handen wilde concentreren. Zeker inspireerde ook deze overweging het besluit van KAREL V in 1542 om de „encomienda" op te heffen. Deze maatregel verwekte echter grote ontevredenheid (van de meesters) terwijl zelfs oproerige bewegingen ontstonden. De Kroon kon alleen erger voorkomen door de uitvoering dezer „Nuevas Leyes" op te schorten en later de wetten geheel in te trekken. Van het ene kwaad kwam het andere, terwijl nog tot 1536 de „encomienda" erfelijk was voor één generatie, werd ze dat op de duur voor vijf.

Tegen dit systeem van verkapte slavernij verhieven zich natuurlijk stemmen en de rij van mannen, die er tegen protesteerden is waarlijk indrukwekkend. NICOLAS DE OBANDA, de derde gouverneur van Española, was misschien de eerste die tegen de „encomienda" ageerde en de belangen van de Indiaan verdedigde, doch zijn goedbedoelde pogingen leden schipbreuk door het koninklijk decreet van 1503. Machtiger in het koor van hen die zich als kampioen opwierpen voor de Indianen, werd de stem van enige geestelijken, doch eer deze stem gehoord werd, waren reeds twee decennia verlopen van onbeteugelde exploitatie.

Eén der eerste geestelijken die tegen de grenzeloze uitbuiting, verslaving en wreedheid zijn stem verhief was fray ANTONIO DE MONTESINOS. Zijn eerste protest draagt de welsprekende en alleszins duidelijke titel: „Ego vox clamantis in deserto", doch schoot haar doel door haar heftigheid voorbij. De bevolking van de stad Santo Domingo protesteerde bij de gouverneur — de Spaanse bevolking wel te verstaan — en deze dreigde na ontvangen orders uit Spanje van FERDINAND (in 1512) om de „brutale" Dominicaan naar Spanje te zenden als hij zijn mond niet hield. Ook de superieur der Dominicanen in het Moederland legde MONTESINOS een spreekverbod op onder de vreemde bedreiging anders geen paters meer naar Española te zullen zenden, wanneer dergelijke schaamteloze predicaties voortduurden. Onder degenen, die zich over het optreden van MONTESINOS bij de gouverneur beklaagden, bevond zich ook de door herendiensten in Española schatrijk geworden BARTOLOMÉ DE LAS CASAS. Deze, hoewel hij de priestergelofte reeds in 1510 had afgelegd, nam kort daarop zelfs nog deel aan de verovering van Cuba.

De kwestie kwam toch in Spanje en MONTESINOS ging zelfs naar het Moederland om zijn zienswijze te verdedigen. FERDINAND kwam daarbij zo onder de indruk van de gruwelijke uitbuitingen en onbeteugelde hartstochten der Spanjaarden, door MONTESINOS in de welsprekendste bewoordingen beschilderd, dat hij een

commissie benoemde om uitspraak te doen. In deze commissie trachtten sommige leden met behulp van uitspraken van Aristoteles, Tomas van Aquino, Duns Scotus en Augustinus van Ancona te bewijzen, dat de Indianen van nature tot slavernij waren voorbeschikt. Doch zo sterk sloeg tenslotte de schaal niet in het nadeel van de Indiaan over en men kwam met voorstellen als eindconclusie voor de dag die de basis zouden vormen voor de beroemde wetten van Burgos, die in 1512 werden afgekondigd. Deze wetten vertegenwoordigden zo volkomen mogelijk de opvatting van de Kroon over de ideale verhouding van Spaanse koning en Indiaanse vazal en beschreef ook de rechten en plichten van Spanjaarden en Indianen onderling. Wanneer het woord niet te anachronistisch klonk, zou men in hen een soort constitutie kunnen zien voor Latijns-Amerika die enige eeuwen van kracht is geweest.

Schone bepalingen worden gegeven, waaraan de Spanjaard zich te houden heeft. Al gaan de wetten van Burgos uit van de „encomienda" als basis der maatschappelijke structuur, zo wordt toch wel streng omschreven, wat de inhoud van dit begrip precies is. De „encomendero" moest b.v. voor zijn „encomendados" huizen beschikbaar stellen, waarin zij konden wonen, hij moest hun voldoende voedsel verstrekken, op alle 50 Indianen moesten 12 kippen en een haan zijn. Hun geestelijk heil had vanzelfsprekend eveneens de zorg der overheid: er moesten kerken worden gebouwd en methodes werden aangegeven om de heidense Indiaan tot bekering te brengen. Wie meer dan 50 Indianen onder zich had, moest er één leren lezen en schrijven, zodat die als onderwijzer voor de anderen kon fungeren en elke begrafenis moest plaats vinden onder het teken des Kruises. De meesters moesten er bovendien strengelijk op letten, dat de pasgeborenen binnen 8 dagen werden gedoopt. De zoons der „caciques" of opperhoofden — de toekomstige Indianenhoofden dus — moesten op 13-jarige leeftijd gedurende vier jaren onder de hoede der Franciscanen verblijven, opdat zij zouden worden onderwezen in het geloof, in lezen en schrijven en in de Latijnse grammatica. Bovendien — al werd dit niet met zoveel woorden gezegd — kon men dan die jongens in de meest impressionabele leeftijd tot goede vazallen van de Kroon vormen.

Straffen werden vastgesteld voor wie de Indianen lasten oplegde, daar in 1512 de lastdieren, uit Spanje aangevoerd, zich reeds voldoende hadden vermenigvuldigd. Wel mocht men de Indiaan voor veld en mijnarbeid gebruiken, waarbij de hoeveelheid voedsel die hem verstrekt moest worden, nauwkeurig was vastgesteld. Zij die in de mijnen werkten, mochten niet langer dan vijf maanden per jaar werken, hadden dan recht op 40 verlofdagen, en konden dan voor velddiensten worden gebezigd. Zwangere vrouwen mochten niet werken. Het uitlenen van „encomendados" was streng verboden, tuchtiging met de zweep of met een stuk hout eveneens. Speciaal benoemde inspecteurs moesten toezicht houden op de stricte naleving dezer voorschriften. Een half jaar later werden deze wetten nog aangevuld door die van Valladolid, waarin speciaal het werk en de werktijden van gehuwde vrouwen en onvolwassenen wordt gereglementeerd.

Toen het Hof op de hoogte kwam van de behandeling de Indianen aangedaan, beschikte het, dat zij moesten worden beschouwd „como los demas vasallos" [als de overige vazallen]. Tegelijkertijd stond het echter toe, dat diegenen die zich verzetten tegen de Spaanse heerschappij in slavernij mochten worden gehouden. Reeds wees ik er op, dat deze bepaling met gretigheid werd toegepast — en dan natuurlijk in ruime zin — waar men werkkrachten nodig had. Bovendien waren de Cariben in de streken van de Orinoco eigenlijk nooit goed gepacificeerd — volgens getuigenissen van toenmalige schrijvers waren zij kannibalen, een beschuldiging die maar al te gaarne werd uitgebreid ook over vredelievende stammen. De voornaamste reden van al deze ontduikingen van in zichzelf goede wetten, was de verre afstand tot Spanje, waardoor de arm van de Koning dikwijls niet ver genoeg reikte om misbruiken te straffen, terwijl evenmin alle bepalingen niet even gemakkelijk konden worden uitgevoerd.

De slechte behandeling die de Indianen in de mijnen of bij de veldarbeid ondergingen deed hen bij honderden sterven en was niet bepaald bevorderlijk voor een vruchtbare bekering. Steeds nieuwe slachtoffers moesten worden geworven, geroofd en gevangen om het werk gaande te houden. Officieel moesten bekendmakingen, de z.g. „requerimientos" de Indianen mededelen, wiens vazallen zij waren, dat zij zich moesten onderwerpen, daar zij anders tot slaaf zouden worden gemaakt en dat er één God was in de Hemel en één Paus op aarde die hun land in naam van die God aan de Spaanse koningen had geschonken. Zo de Indianen deze mededelingen al begrepen, zullen zij vermoedelijk niet hebben gezien welk verschil er bestond in het gedwongen werk dat zij moesten verrichten die zich vrijwillig onderwierpen,en de slavenarbeid die de in de strijd gevangen Indianen werd opgedragen.

Doch aan de kust van Cumaná hadden de requerimientos aanvankelijk succes. Talloze gevangenen werden gemaakt en daar de Spanjaarden tenslotte ook niet meer het verschil zagen tussen de vrijwillige herendienstplichtigen en de tot slavenarbeid gedwongen gevangenen, of voor dit subtiele verschil een oogje dichtknepen, werd het overschot van de werknemers, om met deze moderne term het totaal der ongelukkigen aan te duiden, maar op schepen geladen, en voor vervoer naar Curaçao of Cuba bestemd. Meestal werden zij daarbij met een C in het gelaat of op de ledematen gebrandmerkt. Reeds in de Spaanse tijd zijn dergelijke slavenladingen op Curaçao aangekomen, dat echter vooral als doorvoerhaven fungeerde. De bekendste Indianenjagers — het Spaans heeft er zelfs een apart woord voor: „indieros" — zijn ALONSO DE OJEDA (niet de ontdekker van Curaçao doch een naamgenoot), DIEGO DE ORDAZ en GERÓNIMO DE HORTAL.

En tòch, ondanks deze misdadige praktijken, discussieerde men gemoedelijk door over de belering van de Indiaan. Hoe lang moest hij worden onderwezen, alvorens gedoopt te kunnen wor-

den? Hadden de pas-bekeerden recht op alle sacramenten? Moest de Inquisitie de ketterij onder de Indianen bestrijden of hen voorlopig maar met rust laten wegens hun onbeschaafdheid en onbekwaamheid tot onderscheid? Waren de martelingen geoorloofd, die fray DIEGO DE LANDA sommige heidense Indianen in Yucatán had doen ondergaan? Moesten de Indiaanse kinderen het kerklatijn leren?

Hoe wonderlijk deze zaken, schrijft HANKE in zijn boeiend werk *The Struggle for Justice in the Spanish Conquest of America*, de moderne lezer ook mogen voorkomen, het feit blijft bestaan dat zij heftig werden besproken gedurende de gehele 16e eeuw. Sommige geestelijken verdedigden in hun expansie-gezindheid de massadoop der Indianen, waarover PRESCOTT ons een vermakelijk staaltje geeft in zijn *Conquest of Mexico*; anderen wilden echter eerst, dat zij enig begrip voor de beginselen der nieuwe leer zouden tonen. LAS CASAS stelt in zijn werk *Apologética Historia de las Indias* de Indianen in vele opzichten boven de Spanjaarden, waarbij dan veelal de avonturiers en goudzoekers worden bedoeld, die naar de Nieuwe Wereld getrokken waren om allerlei materiële en egoistische motieven en voorzeker niet de beste specimina van de soort waren. Andere kampioenen der Indianen, realistischer dan de warmbloedige BARTOLOMÉ, nemen toch vrijwel een gelijk standpunt in. Zij vonden natuurlijk bij hun verdediging van de Indiaan een geweldige steun in twee grondslagen van het christendom: dat alle mensen voor God gelijk zijn ongeacht kleur, ras en ontwikkeling, en dat de Christen verantwoordelijk is voor zijn naaste, waarbij diens geestelijk en zedelijk peil er niet toe doet. Het strekt tot eeuwige eer van Spanje, dat deze zienswijze het op de lange duur gewonnen heeft.

Daarbij bedenke men, dat de avonturiers, de goudzoekers en de gelukzoekers toch vaak onder de ijzeren vuist van een groot man in de bedding werden gedreven van een voortdurende strijd onder de vaan van het Kruis, of zij wilden of niet. Vele grote conquistadores, HERNÁN CORTÉS vooraan en zonder daarbij voorbij te zien hun grote misslagen, misdaden desnoods, mogen wij, op grond van wat zij hebben geschreven, met het volste recht beschouwen als soldaten van de Kerk in de grote strijd voor de uitbreiding van het christelijk geloof. Wanneer CORTÉS ergens schrijft: „Daar wij de banier van het Kruis dragen en vochten voor ons Geloof en voor Uwe Majesteit gaf God ons zodanige overwinning, dat wij tallozen doodden, zonder dat de onze gewond werden", dan is hij zelf ten volle overtuigd van de waarheid dezer woorden en in meer dan één opzicht kan men de verovering van de Nieuwe Wereld Spaanse kruistochten noemen onder het magisch woord: God wil het.

Drie jaar na het eerste geluid, dat MONTESINOS ten gunste van

de Indiaan horen deed, trad BARTOLOMÉ DE LAS CASAS op als hun grote voorvechter. Ten opzichte van de Indianen nam hij, zoals wij reeds opmerkten, aanvankelijk geen uitzonderlijke houding aan, door hun zweet en tranen was hij rijk geworden. Toen hem echter wegens zijn onchristelijke behandeling der hem toevertrouwde „encomendados" door een Dominicaans priester de absolutie geweigerd werd, kwam hij tot nadenken. Weldra zag hij met verontwaardiging de ellende en misdaad, waaraan de Indiaan dagelijks blootgesteld stond en hij ging daarom naar Spanje om daar de Indiaanse zaak aan het Hof te bepleiten. FERDINAND stierf kort nadat LAS CASAS in Spanje was aangekomen en de jonge KAREL was nog niet aanwezig. Kardinaal XIMÉNEZ voerde echter in diens naam met straffe hand het bewind. Hij luisterde naar de klachten van LAS CASAS en benoemde op staande voet een commissie van drie geestelijken om de misbruiken weg te nemen. LAS CASAS kreeg de schoone titel: Beschermer van de Indianen.

Het is hier niet de plaats om al te uitvoerig in te gaan op de maatregelen die deze commissie voorstelde. LAS CASAS, terug in West Indië en door ongeduld verteerd, lag weldra overhoop met de voorzichtigheid waarmede veranderingen en hervormingen werden voorgesteld. Weer ging hij naar Spanje, dat hij nu onder Vlaams regiem vindt. Toch werden de Amerikaanse aangelegenheden niet zo verwaarloosd als de vurige kampioen zich had voorgesteld, al moeten wij toegeven, dat KAREL zelf nooit veel interesse betoond heeft en zoveel mogelijk overliet aan de Raad van Indië en het Casa de Contratación. De raad van Indië had een soort memoriaal gekregen, een heftig protest tegen het systeem der encomiendas van de hand van een Dominicaan, MIGUEL DE SALAMANCA. Zij had dit niet slechts met Spaanse hoffelijkheid aanvaard, doch er ook ernstig onderwerp van discussie van gemaakt, met het gevolg, dat de koning in Mei 1520, toen hij weer eens in het land was, decreteerde, dat de Indianen vrij waren, een herhaling alzo van het besluit van ISABELLA dat in feite neerkwam op opheffing der wrede „repartimientos" of verdeling der Indianen onder de Spanjaarden, iets waarover COLUMBUS al een uitbrander had gekregen van zijn koningin. Of dit bevel van KAREL echter veel effect sorteerde, staat te bezien.

LAS CASAS, even heftig als DE SALAMANCA, verdedigde in een vergadering van de Raad van Indië onder presidium van de jonge koning eveneens op felle wijze de zaak der Indianen. In een twistgesprek met bisschop JUAN DE QUEREDO liet hij duidelijk blijken, enige lustra vóór de officiële pauselijke bevestiging, dat hij over-

tuigd was van de redelijke aard van de Indiaan en het gloedvol betogen van de vurige Dominicaan bewerkte, dat KAREL, hoewel in grote haast daar hij naar Worms moest, waar hij LUTHER in de ban zou doen, zijn voorlopige goedkeuring hechtte aan een plan, dat LAS CASAS de Raad van Indië ter onderzoek had voorgelegd, nl. dat van kolonisatie van de Noordkust van Venezuela door Spaanse landarbeiders.

Dit plan zou het systeem der „encomienda" met zijn gruwelijke uitbuiting overbodig maken en moet dus gezien worden als een eerste practische poging om de ondraaglijke toestand, waarin de Indianen reeds in de twintiger jaren waren geraakt, te verbeteren. Vanzelfsprekend kwam dit plan maar niet zo uit de lucht vallen: het had een soort van voorloper in een door LAS CASAS opgesteld proyect van enige jaren te voren dat duidelijk geinspireerd was op de *Utopia* van MORUS (1518). Het gaf een aantal manieren aan om de Indianen tot zelfbestuur op te voeden en ging bijgevolg van de redelijkheid der Indianen uit.

Deze kolonisatiepoging werd een volkomen en vernederende mislukking, hoewel LAS CASAS in zijn voorstellen tot de koning de Tierra Firme noemde „la mejor tierra y más rica que de ella ahora se sabe" [De beste en rijkste grond, die men tot nu toe kent] en ondanks het feit, dat in het decreet van de koning, waarin deze poging werd gesanctionneerd en waarbij de Vlaamse raadgevers van de Koning hun goedkeuring hadden gegeven, aan de toekomstige kolonisten in Venezuela bepaalde voorrechten werden gegarandeerd. De moeilijkheden die de edele priester bij zijn werving van landarbeiders voor de Nieuwe Wereld door geheel Spanje ondervond, de tegenwerking, de smaad en laster die hem daarbij ten deel vielen, zouden vele bladzijden kunnen vullen. Nog vóór LAS CASAS, door alle tegenwerking, een voldoend aantal toekomstige kolonisten had verzameld, zeilde een zekere kapitein BERRIO met een vijftigtal families, totaal 207 personen — volgens LAS CASAS „la hez de la tierra" [het uitvaagsel van de maatschappij] — met steun van de Casa de Contratación van Sevilla naar de Nieuwe Wereld om LAS CASAS voor te zijn. In Española ging die expeditie te gronde. Doch dit had weer het ongelukkige gevolg, dat de koning en zijn raadgevers tot de conclusie kwamen, dat kolonisatie niet mogelijk was. LAS CASAS zette echter door en tenslotte gaf KAREL V toch weer toe. De concessie werd verleend.

Het was voorwaar geen geringe taak, die de hartstochtelijke monnik zich gesteld had: de vestiging van Spaanse kolonisten op de 1000 mijl lange kust van Venezuela. Tot dat doel stichtte hij zelfs een soort van

orde, die der Caballeros de la Espuela Dorada [Ridders van de Gouden Spoor]. Wij merkten reeds op, dat het hem aan tegenstand niet ontbrak. Twee zijner hardnekkigste antagonisten waren bisschoppen: JUAN DE QUEVADA, bisschop van Tierra Firme en die oude vijand van COLUMBUS, JUAN RODRÍGUEZ DE FONSECA, bisschop van Burgos, volgens PRESCOTT „quick to take offense and slow to forgive" een gevaarlijk en hardnekkig tegenstander.

Met steun van DIEGO COLÓN, zoon van de Admiraal, gelukte het LAS CASAS eindelijk alle hinderpalen weg te werken. In November 1520 zeilde hij uit Sanlucár met 70 uitgezochte arbeiders In Februari 1521 kwam hij in Puerto Rico aan.

Hier vernam hij dat de Cariben van Chiribichi en Maracapana, aan de Tierra Firme, een aantal priesters, die daar nederzettingen hadden gesticht, gedood hadden en dat de Audiencia van Santo Domingo — daar ressorteerde Venezuela grotendeels onder — bezig was een soort strafexpeditie uit te rusten, teneinde de Indianen te straffen en — onder dit prachtig voorwendsel — tevens tot slaaf te maken. LAS CASAS stelde alles in het werk om het uitvaren van deze expeditie te verhinderen. Hij wees er op, dat het gebeurde met de Dominicaanse priesters een gevolg was van de strooptochten van ALONSO de OJEDA (niet de ontdekker) en bereikte tenslotte, dat hij mee zou gaan naar de genoemde nederzettingen. Wanneer hij dan zelf zou hebben geconstateerd, dat de betrokken Indianen kannibalen waren, zou er worden gevochten. Toen LAS CASAS met dit resultaat terug kwam op Puerto Rico wachtte hem echter een bittere teleurstelling: zijn „humildes e industriosos labradores" [nederige en ijverige landarbeiders] waren allemaal gedeserteerd naar de Spaanse goudzoekers en avonturiers aldaar om gezamenlijk de Cariben aan te vallen en te beroven.

Toch ging hij naar de Tierra Firme om daar nog te redden wat te redden viel. Een Spaans kapitein, GONZALO DE OCAMPO, besteedde er zijn tijd met het vangen, kastijden en tot slaaf maken van talloze Indianen en stoorde zich geenszins aan LAS CASAS. Deze ging daarop naar Cumaná, waar de Franciscanen reeds in 1516 een klooster hadden gebouwd — het eerste in Venezuela — doch hij kon er niets uitrichten. De nederzetting werd voortdurend aangevallen door Cariben die dronken waren door de wijn, die Spaanse avonturiers ruilden voor goud. De Franciscanen bewogen LAS CASAS om terug te gaan naar Santo Domingo om bij de Audiencia zijn klachten te formuleren tegen deze misdadige handel. Tijdens zijn afwezigheid vielen de Indianen opnieuw het klooster aan en verbrandden het. De meeste kloosterlingen wisten

gelukkig te ontsnappen en ook de kleine Spaanse bezetting onder FRANCISCO DE SOTO scheepte zich ongedeerd in. LAS CASAS, na een emotievolle reis eindelijk in Santo Domingo aangekomen, was door de loop der gebeurtenissen en door de mislukking van zijn groots plan zodanig getroffen, dat hij het klooster inging en 16 jaar aldaar het habijt droeg der Predikheren.

Toch gaf hij nimmer zijn plan geheel op. Later wist hij het tot werkelijkheid te brengen in Guatemala en bewees hij, hoe juist de beginselen waren, waarop hij zijn edele pogingen had gebaseerd. Ook de prachtige resultaten, die de Jezuieten behaalden in de 17e en 18e eeuw in Paraguay, langs geheel vredelievende weg, bewijzen de juistheid van LAS CASAS' grootse visie. Doch evenals zovelen, die hun tijd vooruit zijn, was ook LAS CASAS door verkeerd begrip omringd. Bekering langs vredelievende weg door kolonisatie was een ongehoorde tesis, die niet dan na vele jaren langzamerhand tot erkenning kwam. En tegen de achtergrond van een halve eeuw van bloedige verovering, van haat en verachting voor de Indiaan, schreef LAS CASAS zijn verhandeling: *Del único modo de atraer a todos los pueblos a la verdadera religión.* [Over de enige wijze om alle volken te trekken tot de ware religie.]

Dat in Spanje op de lange duur meer belangstelling begon te ontwaken voor dat facet, dat de Nieuwe Wereld bood, kon LAS CASAS alleen maar verheugen. Hij was er bovendien de man niet naar om de aandacht hiervoor te doen verslappen, want tot op hoge leeftijd — hij werd 92 jaar — ging hij voort met de Indiaanse zaak bij het Hof te bepleiten. Schokkende onthullingen over de behandeling der Indianen deden zijn zaak alleen maar goed: het geheime onderzoek tegen de onderkoning ANTONIO DE MENDOZA bracht ontstellende toestanden aan het licht; het werk van pater MOTOLINIA *Historia de los Indios de la Nueva España* gaf opzienbarende bijzonderheden, de wreedheden van PEDRO DE VALDIVIA schenen nauwelijks geloofwaardig en werden toch door bewijzen gestaafd. Voor Venezuela en de Costa Firme ontbreken dergelijke schokkende getuigenissen; dat de toestanden daar veel beter waren, moet echter ten zeerste worden betwijfeld.

Grote voldoening moet het hem dan ook hebben gegeven, dat mede onder de indruk van een overstelpend feitenmateriaal aan misbruiken en uitspattingen ten opzichte van de Indiaan, KAREL V overging tot de opzienbarende maatregel, die ik in het begin van dit opstel reeds noemde: de opheffing van de wetten van Burgos door de Nieuwe Wetten, het laatste van een reeks van experimenten van Spanje op het gebied van Amerikaanse wet-

geving en een mislukt experiment. Want het opheffen van de „encomienda" was niet meer mogelijk, te zeer was zij reeds verweven in de maatschappelijke structuur der Nieuwe Wereld.

Ik weet niet, of behalve door LAS CASAS KAREL V ook nog is beinvloed geweest door bisschop SEBASTIÁN RAMÍREZ DE FUENLEAL van Santo Domingo, een verklaard tegenstander van het systeem der encomienda. Een aantal wijzigingen, door hem voorgesteld, werden door de Kroon verworpen, al schreef KAREL aan de Virrey (onderkoning, er was er toen nog maar één, nl. die van Santo Domingo) dat hij moest toezien, of de „encomenderos" hun „encomendados" wel onderwezen in de beginselen der Christelijke leer; ook zij ,die als slaaf in de mijnen en op het land moesten werken, hadden recht op dit onderwijs en wie dit trachtte te verhinderen, moest worden gestraft.

In 1546 herroept KAREL V zijn maatregelen van 1542. Vanaf dat moment, wanneer dus de „encomienda" met de verderfelijke „repartimientos" officieel erkend wordt door de kleinzoon van haar, die vol verontwaardiging elke aanspraak van rechten op haar Indiaanse vazallen van de hand had gewezen, begint eerst recht de lijdensgeschiedenis van de Indiaan in Spaans Amerika. Het doet er weinig toe, of men al opmerkt, dat LAS CASAS voorstelde de door kardinaal CISNEROS gesuspendeerde import van negerslaven te herstellen om daardoor het lot van de Indiaanse slaaf te verlichten. Diens positie werd niet noemenswaard beter, zijn uitbuiting en afwerking gingen door en werden gecomplementeerd door een nieuwe misdaad: die aan het negerras gepleegd. Dat LAS CASAS dit niet bedoeld heeft en dit niet heeft voorzien, spreekt vanzelf.

Indrukwekkend is de latere unanimiteit der geestelijkheid in haar appreciatie van de herroeping der „Nuevas Leyes" en van de wederinvoering der wetten van Burgos. Het is moeilijk uit te maken of dit kwam, doordat de Kerk reeds grootgrondbezitster was geworden en daardoor economische belangen had bij het stelsel, dat zo verderfelijk was voor één bepaalde laag der bevolking. Zeker waren er priesters die, hoewel zij zich beschermers der Indianen noemden, in werkelijkheid hun onderdrukkers waren. Dat zij misschien uit innerlijke overtuiging de Indiaan geen redelijk en zedelijk wezen achtten doet daar weinig aan toe en af. Een feit is, dat de Indiaan, die onder de bescherming der missie kwam, zijn natuurlijke levendigheid en levenslust verloor — dit beweert de ter zake kundige ALEXANDER VON HUMBOLDT — en het indolente en trage schepsel werd, dat voor weinig of geen ontwikkeling vatbaar bleek.

Het is rechtvaardig te erkennen, dat de vredelievende bekering der Indianen door de religieuze orden oneindig veel goed heeft gedaan. Het is rechtvaardig er op te wijzen, dat deze orden steeds de zaak van de Indiaan bij de Kroon hebben bepleit. Zij hebben zich steeds verzet tegen de excessen der encomenderos, tegen hun wreedheden, hun bloedvergieten.

Maar wanneer eenmaal de fundamenten van bekering en onderwerping aan de regels ener beschaafde samenleving waren gelegd, werd hun bestuur vaak schadelijk zowel voor de ontwikkeling der gemeenschap, als wel voor de vooruitgang van het individu.

De opheffing van de Nieuwe Wetten in 1542 was niet een totale liquidatie van een bepaalde politiek. De paragrafen tegen de wreedheden die de Indianen tot slachtoffer dreigden te maken der „encomenderos" werden nimmer herroepen; ook die artikelen die de persoonlijke diensten afschaften bleven gehandhaafd. Doch dat zij herhaaldelijk werden geratificeerd, impliceert natuurlijk dat zij nog vaker werden overtreden.

Gil Fortoul, schrijver van een driedelige *Historia Constitucional de Venezuela*, maakt nog speciaal melding van een koninklijke wet (van 1697) die nog weer eens de aandacht vestigt op de goede behandeling, bescherming, verdediging en bekering der Indianen en van een nieuwe groep, die de autochthone weldra in aantal zal overtreffen: die der mestiezen. Deze laatste groep, die blanke en Indiaanse karaktertrekken op vaak gelukkige wijze verenigde, heeft zich uiteindelijk niet neergelegd bij de politiek van Kerk en Kroon inzake onderwerping en bekering. Van deze groep zal de revolutie uitgaan, die de politieke en economische macht van Kerk en Kroon wegvaagde.

Literatuur

Acosta Saignes, Miguel: *Los Caribes de la Costa Venezolana*, Caracas 1946.
Alvarado, Lisandro: *Datos etnográficos de Venezuela*, Caracas 1945, 2a. ed.
Baralt, R. M. & Díaz, R.: *Resúmen de la Historia de Venezuela*, Brujas 1939, 2a. ed.
Brion, Marcel: *Bartolomé de las Casas, „Father of the Indians"*, New York 1929.
Casas, Bartolomé de las: *Historia de las Indias*, Barcelona 1929, 3 tomos.
Diffie, Bailey W.: *Latin American Civilization*, Harrisburg Pa. 1947, 2nd. ed.
Gil Fortoul, J.: *Historia Constitucional de Venezuela*, Caracas 1942, 3a. ed.
Hanke, Lewis: *The Struggle for Justice in the Spanish Conquest of America*, New York 1949.
Haring, Clarence: *Buccaneers in the West-Indies*, New York 1910.
Humboldt, A. von: *Viaje a las Regiones equinocciales del Nuevo Continente*, Caracas 1941, 5 tomos.
Kirkpatrick, F. A.: *The Spanish Conquistadores*, London 1934.
Maderiaga, Salvador de: *The Rise of the Spanish American Empire*, New York 1947.
Maderiaga, Salvador de: *The Fall of the Spanish American Empire*, New York 1948.
Oviedo y Baños, J. de: *Historia de la Conquista y Población de la Provincia de Venezuela*, Madrid 1885.
Pereyra, Carlos: *Historia de la América española*, Madrid 1920–1926, 8 vol.
Simón, Fray Pedro: *Noticias historiales de la Conquista de Tierra Firme en las Indias Occidentales*, Bogotá 1882.

Resúmen

IGLESIA, CORONA Y CARIBES

El descubrimiento del Nuevo Mundo encadenó en España una serie de cruzadas que en su totalidad se llama ,,la conquista". Bajo este término colectivo se unen las palabras sumisión y conversión como conceptos casi idénticos. Los conquistadores, tanto los grandes como los de menos importancia se consideraron no solamente como soldados de los Reyes Católicos y Carlos V, sino también como cruzados, defensores y propagadores de la fe cristiana.
Asimismo se identificaron los poderes seculares y eclesiásticos. Dos bulas papales de 1493 ,,Inter Caetera" y ,,Eximae devotiones" delegaron poderes casi ilimitados a la Corona. Una tercera bula de 1508 completó esta dominación.

A principio los Reyes Católicos, en posesión de estos grandes poderes, aspiraron a proteger sus nuevos súbditos de ultramar, declarándolos en 1503 como libres; sin embargo siguieron en la práctica una línea de conducta propuesta por el jurista palatino Palacios Rubios de encomendar a la población autóctona de América y esclavizarla por tres instrumentos oficiales: la encomienda, el requerimiento y el repartimiento. Una razón muy fuerte para motivar tal política fué la de la antropofagia, costumbre cruel de la cual fueron acusados en particular los indios caribes, no solamente por autores antiguos como fray Pedro Simón sino también por autores más modernos como Lisandro Alvarado.

La situación deplorable en la cual cayeron muy pronto los indios, legalizada por las famosas Leyes de Burgos, inspiró, como es muy natural, a unos hombres nobles y devotos una defensa obstinada y abnegada. Uno de los primeros defensores fué fray Antonio de Montesinos, la ,,vox clamantis in deserto". El más prominente fué fray Bartolomé de las Casas, cuyas tentativas de una conquista pacífica, la de colonizar la Tierra Firme de los caribes, ,,la mejor tierra y la más rica que de ella ahora se sabe", frustraron completamente, pero quien a pesar de este fracaso siguió como el más famoso campeón de los naturales en la Corte, el ,,Procurador y Protector de los Indios". Contra el fondo de medio siglo de conquista, de odio y menosprecio del indio escribió su tratado: *Del único modo de atraer a todos los pueblos a la verdadera religión.*

La defensa de los derechos de la población indígena por estos campeones resultó en la promulgación de las Nuevas Leyes. Las vehementes protestas de los conquistadores y de sus descendientes contra estas leyes que anularon el instituto de la encomienda, causaron su pronta liquidación. Sin embargo los parágrafos contra las crueldades de las cuales fueron sujetos los indios encomendados nunca fueron suprimidos, aunque su repetición hasta en el siglo XVIII demuestra claramente la verdadera situación de los aborígenes y la actuación de las autoridades que sabotearon la ejecución de los decretos reales con la frase: obedezco mas no cumplo.

Estos decretos se extendieron también a una clase de la población que en el siglo XVIII sobrepasó a los indios y blancos, la de los pardos. Fué esta última clase que uniendo de manera dichosa característicos blancos e indios, no se resignó a esta política de postergación y humillación. De ella salió el movimiento revolucionario que eliminó la identidad de Iglesia y Corona.

THE MUSHROOM AND THE PARASOL

A WEST INDIAN RIDDLE

BY

ROBERT WALLACE THOMPSON

M. J. BECKWITH, in *Jamaica Anansi Stories,* [1]) records a Jamaican riddle which seems to be good currency in many of the West Indian territories: — *My father have a house up on one post.* Answer: *Umbrella.* In another of her books [2]) she registers a more idiomatic dialectal version: — *My father have a house stand upon one post.* Rev. GEORGE E. LAWRENCE [3]) found the same riddle in the Leeward Islands (Montserrat?): *Me fadah hab a house wid only one upright and twenty rafter. Wha' dat?* A Sranan Tongo (Taki-taki, Negro English) variant was discovered by HERSKOVITS [4]) in Suriname: *Mi meki wan oso nanga wan postu,* 'me make one house with one post'. Answer: *Na wan prasoro* (parasol). Slight variants are in use in other parts of the West Indies, including those areas where the common language is French Creole.

Miss BECKWITH pointed out [1]) that two versions of this riddle have been documented for East and West Africa; in Suaheli (VELTEN): — *I have built me a great house; it stands upon one post;* and in Hausa (RATTRAY): — *I build a hut with only one post to prop up the roof.* It would be difficult to say how widely the umbrella riddle is spread over the African continent, but the similarity between these two East and West African forms and West Indian forms is certainly striking. Naturally the concept of an umbrella equalling a house built on one post or relying on one post to keep the roof up could occur independently to more than one individual and be adopted by more than one people. What is striking is that the joke continues to be made by Africans or by people largely of African origin and does not turn up in the collections of European riddles which I have been able to consult. That the circular umbrella or parasol was in use on the West Coast of Africa in the early eighteenth century and probably earlier

[1]) *Jamaica Anansi Stories*, New York, 1924.

[2]) *Black Roadways*, Chapel Hill, 1929.

[3]) West Indian Folklore, *Proverbs, Riddles, Stories and Songs. Book III.* (Typescript) Chichester (after 1946).

[4]) MELVILLE J. & FRANCIS S. HERSKOVITS: *Surinam Folk-lore*, New York, 1936.

is well known. Fr. LABAT [1]) published an engraving entitled *Couronnement du Roy de Juda à la Coste de Guinée au Mois d'Avril*, 1725. Amongst the distinguished foreigners attending this coronation — European ambassadors and others anxious to purchase black slaves — sits a *Grand du Pays tenant un Parasol*, which is round-shaped and wide like our modern beach umbrellas, and quite unlike the rough, irregular leaf-umbrella often used nowadays in various parts of Tropical Africa. In an earlier Africa the umbrella may have been ceremonial as well as functional.

Let us turn now from umbrellas and parasols to mushrooms! In the West Indies the most common generic term for 'mushroom' is a metaphor involving the parasol and, often, a supernatural parasol. Forms such as *paragua*(s), *paragüita*(s), *paragüito* are common in Cuba, the Dominican Republic and Porto Rico. *Jumbi umbrella* is heard in St. Kitts, Antigua, Montserrat, Trinidad and British Guiana; *duppy umbrella* in Barbados and Jamaica (where it is restricted to a few areas — *junjo* is the usual term). The *duppy* and *jumbi* are African spirits which have survived in the New World. They are related to the *zombi* of the French-Creole-speaking islands — the mushroom is *parésol zombi* in parts of Dominica. A „Christianised" rendering of this form is *parésol djab* (< F. *diable*), heard in St. Lucia. A parallel version is *parasol di diablo* in the *Papiamento* of Curaçao. Sranan tongo (Taki-taki) uses a form which fits the umbrella image into a familiar European pattern: *todo-prasoro* 'toad-parasol' (cf. Eng. *toad-stool*, Dutch *paddestoel* etc.). A proverb in the same language [2]) plays on this word: *Mi no can tro' todo fo opo prasoro gi sneki* 'I cannot change the toad so that he will open a parasol for the snake'.

The supernatural nature of the mushroom is well attested in the folklore of both Europe and Africa and the fairy ring of the pasture is as awe-inspiring to the rural Irishman as mushrooms are to the Fulani of Adamawa [3]) who dislike them "because they spring up overnight, the implication being that they are associated with nocturnal spirits". It is therefor difficult to decide whether the supernatural umbrella-mushroom came wholly from Africa, or whether it is a hybrid Eurafrican growth which developed in the West Indies. It is not likely that the image is purely European as it is not documented in the classical works on the dialectology of the colonising nations of Europe. It certainly does not appear in GILLIÉRON'S [4]) nor in Peninsular Spanish which is singularly poor in terms for 'mushroom' as compared with say the sub-dialects of Porto Rico and Cuba [5]), nor in the English of the British Isles which has bequeathed 'mushroom' alone to the New England States [6]). Even if the Africanists

---

[1]) J.-P. LABAT, in his *Voyage du Chevalier* . . ., Paris, 1730.

[2]) HERSKOVITS *op. cit.*, Taki-taki proverb no. 104.

[3]) Letter from Dr. J. BERRY, School of Oriental and African Studies, University of London.

[4]) J. GILLIÉRON & E. EDMONT: *Atlas linguistique de la France*, Paris, 1903–1910.

[5]) T. NAVARRO TOMAS: El español en Puerto Rico. Rio Piedras, P. R., 1948, map 44. Also communications from Ing. JULIAN ACUÑA, Estación experimental agronómica, Santiago de las Vegas, Cuba.

[6]) H. KURATH: *Linguistic Atlas of New England*, Providence, L.I. 1939–1943, map 279.

cannot easily turn up evidence of the widespread occurrence of our metaphor in the West African dialects or in slavers' jargon, or in a West African *lingua franca* (perhaps on a creolised Portuguese base, *cf.* the beginnings of Papiamento [1])), it would still seem unlikely that it was conceived in the West Indies unless it could be shown that it spread from island to island and territory to territory, carried by planters, buccaneers and slaves in the movements of population round the Caribbean in the 17th and 18th Century. Even then, it would be difficult to show how it has been adopted by at least three creolised European languages (English, French and Portuguese).

Returning once more to the riddle which began this note, we present a Haitian version [2]) which expects a different answer: *Kay â mwê grâ, sô sèl poto ki kêbé i* 'House to me big, it is a single post which supports it'. Answer: *Djôdjô*, 'mushroom'. The variant *yonyón* is found in one small area of Porto Rico [3]) and in Jamaica *junjo* is used in all parishes. The Haitian form has been recorded in Dominica [4]) side by side with dialectal *jôjô* which lacks the d-element. Not only can these last forms designate 'mushroom' in Dominica but also, according to dialect, (improvised) 'plaything', ,,that is, an object, such as a rag or piece of wood to which a child attaches a special affection''. This secondary meaning is not semantically distant from *zɔ̃zɔ̃* 'twiddly-bit' 'thingummy-bob' in the French Creole of Mauritius [5]) which arose from the contract or French sailors, slavers and planters with Malgache and African (including West African) slaves. Mauritian *zɔ̃zɔ̃* and Dominican *jôjô* may of course not be related. Mauritian ,,umbrella'' words are *parapli, frasol* (=*parasol*) *chatta* (of Indian origin); ,,mushroom'' words are *sãmpjɔ̃ sãmpiɔ̃* (= champignon).

It seems to me, then, that the umbrella riddle, like many other West Indian riddles, came to the New World from Africa and that the umbrella-mushroom could well be an Africanism which has survived in many territories and several dialects of the West Indies.

It will be easier for us to solve such problems as these when the linguistic surveys at present being conducted by the University of Amsterdam and the University College of the West Indies have yielded up their harvest and when we know more of the slaves' *Afrikaanse koinè* alluded to by LICHTVELD [6]) in a recent number of this periodical.

---

1) T. NAVARRO TOMAS: Observaciones sobre el papiamento, *Nueva Revista de Filología Hispánica* 7, México, 1953, nrs. 1–2.

2) M. P. HYPPOLITE: *Littérature populaire haïtienne*, Port-au-Prince, 1950.

3) NAVARRO TOMAS *op. cit.*, map 44.

4) Information supplied by Mr. DOUGLAS TAYLOR, Magua, Dominica.

5) Information on Mauritian creole supplied by Mr. I. RICHARDSON, S.O. A.S., London.

6) LOU LICHTVELD: Enerlei Creools? *W. I Gids 35*, 1954, p. 69.

ENIGE ASPECTEN DER ONTWIKKELING VAN DE NEDERLANDS-ANTILLIAANSE VERTEGENWOORDIGING IN NEDERLAND.

DOOR

F. P. DE VRIES

De Nederlands-Antilliaanse vertegenwoordiging in Nederland is, hoe bescheiden van opzet tot dusverre ook, in de loop van haar nog zo korte ontwikkelingsgang uitgegroeid tot een factor van betekenis voor de Nederlandse Antillen op verschillend terrein.

Het ligt voor de hand, dat de ontwikkeling der vertegenwoordiging ten nauwste samenhangt met de ontwikkeling van het staatsrechtelijke bestel van de Nederlandse Antillen, die in slechts een luttel aantal jaren uit de koloniale verhoudingen naar voren konden treden als deel van het nieuwe tripartite Koninkrijk der Nederlanden met een gewaarborgde zelfstandigheid in de behartiging van eigen aangelegenheden.

De Staten van Curaçao, samengesteld volgens de grondslagen van de (koloniale) Staatsregeling van 1936, namen, geinspireerd door Harer Majesteits koninklijke rede van 6 December 1942, na voorbereidende besprekingen, in 1946 het initiatief tot aanwijzing van een commissie uit dit orgaan, de zognaamde autonomie-commissie, met opdracht aan Hare Majesteit de Koningin een petitie te overhandigen nopens de aan Curaçao toe te kennen autonomie, alsmede om, na verkregen Koninklijke bewilliging, daaromtrent besprekingen te openen met de Nederlandse Regering. In deze petitie werd ook verzocht om op voordracht van de Staten adviseurs bij de Nederlandse Regering te mogen benoemen, daarbij de wenselijkheid stellende van een nauwer cultureel en economisch contact tussen Nederland en Curaçao.

Als uitvloeisel van het plan van het toenmalige Opperbestuur uitvoering te geven aan een nieuwe samenwerking, gebaseerd op de gedachte van deelgenootschap in één Koninkrijk, waaraan toen nog geen grondwettelijke vorm was gegeven, en als reactie op de activiteiten van de autonomie-commissie, werden van Nederlandse zijde suggesties gedaan om te komen tot de aanwijzing van een gecommitteerde voor Curaçaose zaken als adviseur bij de Nederlandse Regering ten einde een nauwer cultureel en economisch contact tussen Nederland en Curaçao te bevorderen als onmisbare

voorwaarde voor verdere politieke groei, terwijl deze functionaris wijders zou kunnen optreden als buitengewoon adviseur van de Minister van Overzeese Gebiedsdelen. Het overleg hieromtrent met de Staten werd ultimo 1946 door de Gouverneur van Curaçao geopend. Daarbij werd aangegeven, dat elk nieuw optredend Staten-college het recht zou hebben aan de Gouverneur een voordracht te doen van drie personen ter benoeming in een dergelijke functie. Na ontvangen voordracht van de Staten van 25 Januari 1947 werd ingaande 2 April daaraanvolgende de eerst voorgedragen persoon Mr Dr M. F. DA COSTA GOMEZ, Statenlid en tot laatst genoemde datum griffier van het Hof van Justitie, toegevoegd aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen tot de datum van aftreden van het Statencollege met als taakopdracht de Minister van voorlichting te dienen, werkzaamheden te verrichten hem opgedragen door de Gouverneur of de Staten en de Gouverneur te rapporteren over zijn werkzaamheden, in het bijzonder over de algemene, culturele, politieke en sociale toestand in Nederland voor zover deze betrekking houdt tot de overzeese delen van het Koninkrijk.

De Staten spraken er weldra hun verwondering over uit niet te zijn gekend in de inhoud der benoemingsbeschikking, daarbij onder meer te kennen gevende, dat de functionaris diende te worden genoemd gecommitteerde voor Curaçaose zaken bij het departement van Overzeese Gebiedsdelen, met als taak behulpzaam te zijn bij het opbouwen en verstevigen van de economische en culturele betrekkingen tussen beide gebiedsdelen.

Meningsverschil en gedachtenwisseling over de materiele inhoud der benoemingsbeschikking in ruime kring was weliswaar aanleiding om enige wijzigingen daarin aan te brengen — o.a. zou de functionaris de Minister van voorlichting dienen als buitengewoon adviseur — doch aan de wilsuiting der Staten deed de Gouverneur nagenoeg geen recht wedervaren. Wel een blijk van de vergaande persoonlijke bestuursmacht van de Gouverneur in die dagen. De nieuwe functionaris bleef ook zonder bepaalde betiteling.

De benoeming berustte niet op wettelijke grondslag. In verband hiermede en in verband met de taakomschrijving had hij geen organieke functie, noch trad hij door het gemis aan bevoegdheid zijn Overheid te binden in organieke qualiteit op. Hij was derhalve, qua rechtskarakter zijner functie, een bijzondere ambtenaar van Curaçao, met opdracht zijn taak uit te oefenen in overeenstemming met zijn benoemingsbeschikking.

Op 14 Mei 1947 werd van de nieuwe functionaris in Nederland bericht ontvangen, dat hij zijn kantoor gevestigd had in de Lange Houtstraat 18 te 's Gravenhage – in de desbetreffende brief aan de Gouverneur als hoofd voerende: „Vertegenwoordiger van Curaçao". Op deze qualificatie in strijd met de benoemingsbeschikking en aard van de functie werd hij gewezen, hetgeen niet wegnam, dat hij deze qualificatie voortzette in afwachting van de opneming dezer benaming in de op handen zijnde wijziging der Staatsregeling.

De in uitzicht gestelde vernieuwing van het Nederlands Antilliaanse staatsrecht aan de hand van toenmaals alsnog in de Grondwet op te nemen grondslagen en de daarmede verband houdende voorbereidende werkzaamheden veroorzaakten, dat deze eerste „vertegenwoordiger" zich voor-

namelijk op het terrein van het zich ontwikkelende staatsrecht bewoog. Daartoe maakte hij in zijn ambtsperiode ook verschillende reizen naar de Nederlandse Antillen. In verband met deze typische geaardheid der ambtsvervulling zou gesproken kunnen worden van de vertegenwoordiging in de periode van de staatsrechtelijke groei van de Nederlandse Antillen, welke periode zich in feite voortzette tot de tot standkoming van het Statuut voor het Koninkrijk.

De op 8 Juni 1948 in werking getreden nieuwe Curaçaose Staatsregeling bevatte in de vijfde afdeling van het derde hoofdstuk enige bepalingen betreffende de Vertegenwoordiger in Nederland. In Mei daaraan voorafgaande verzocht de „Vertegenwoordiger" toestemming om overkomst naar Curaçao voor het voeren van besprekingen op staatsrechtelijk terrein en algemene orientatie. De sedert 1946 nog zitting hebbende Staten achtten daarvoor echter onvoldoende termen aanwezig in afwachting van het doen van een voordracht tot benoeming van een Vertegenwoordiger overeenkomstig het bepaalde in artikel 76 der nieuwe Staatsregeling. Deze voordracht werd gedaan op 24 September 1948. De heer M. P. GORSIRA, toen Inspecteur van Politie, werd als eerste voorgedragen. Na verkregen Koninklijke goedkeuring werd hij benoemd door de Gouverneur ingaande 3 December 1948 voor dezelfde periode als de Staten zitting zouden hebben, hetgeen zou zijn tot het optreden van de nieuwe Staten, gekozen op grond van het bepaalde in overgangsbepaling 1 der Staatsregeling 1948, dat is zo spoedig mogelijk na het in werking treden dezer wet. De verkiezingen vonden echter niet plaats voor 17 Maart 1949.

De Staatsregeling van 1948 verleende aan de functie van Vertegenwoordiger voor het eerst wettelijk reliëf. De Vertegenwoordiger zou op grond van artikel 76 lid 3 van de Staatsregeling worden benoemd door de Gouverneur voor dezelfde periode als de Staten zitting hebben, uit een door deze op te maken voordracht van 2 personen, welke benoeming de goedkeuring des Konings zou behoeven en hij zou op grond van artikel 76 lid 4 van de Staatsregeling tot taak hebben de belangen van het gebiedsdeel Curaçao naar zijn beste vermogen in Nederland voor te staan. Zijn instructie zou, na raadpleging van de Staten, door de Gouverneur, na verkregen Koninklijke goedkeuring, worden vastgesteld. Voor de typering der functie moet worden bedacht, dat de groei van de Nederlandse Antillen naar zelfstandigheid in de behartiging van eigen aangelegenheden en medezeggenschap in de behartiging van Koninkrijksaangelegenheden op dat tijdstip nog in statu nascendi verkeerde. De Vertegenwoordiger kon derhalve niet veel anders zijn dan spreekbuis van zijn Regering c.q. de Staten, zonder enigerlei zelfstandige handelingsbevoegdheid, voor zover geen zitting hebbend in Nederlandse commissies ter voorbereiding van staatsrechtelijke herzieningen, tenzij hem daartoe in zijn instructie vrijheid zou zijn verstrekt. Weliswaar was hij orgaan van Curaçao, doch zonder de hoedanigheden welke normaliter aan een organieke functie verkleefd zijn.

In wezen veranderde de functie van Vertegenwoordiger derhalve nauwelijks, ook al werd onder GORSIRA meer dan te voren aandacht besteed aan het vraagstuk der voorlichting van belanghebbenden over de Nederlandse Antillen, hetgeen overigens ook in de rede lag, omdat het kantoor van de Vertegenwoordiger door het verstrekken van voorlichting gaande weg meer bekendheid als zodanig verwierf.

Door GORSIRA werd gewezen op de noodzaak over te gaan tot aanschaffing van een ambtswoning voor de Vertegenwoordiger te 's Gravenhage, aangezien de vertegenwoordiging in de nog komende staatsrechtetelijke hervormingen van permanente aard zou zijn.

Na de eerste in de geschiedenis van het Nederlands Antilliaanse Staatsrecht gehouden algemene verkiezingen op 17 Maart 1949, tevoren reeds aangeduid, werd door de nieuwe Staten op 22 Juli daaraanvolgende een voordracht gedaan voor de benoeming van een nieuwe Vertegenwoordiger. Door de voor het eerst geheel politieke samenstelling der Staten behoeft het geen verklaring, dat de gedane voordracht in zekere zin weerslag was van deze samenstelling. Hoewel M. P. GORSIRA als tweede op de voordracht voorkwam, werd hij benoemd voor de zittingsduur der Staten vanwege het feit, dat hij en de eerstvoorgedragene hun plaats op de voordracht bij loting hadden verkregen en de Gouverneur daarin gerede aanleiding vond de reeds in Nederland aanwezig zijnde en ingewerkte Vertegenwoordiger in zijn functie te continueren. Een herbenoeming volgde dan ook. De eerste instructie voor de Vertegenwoordiger werd, na de voorgeschreven raadpleging der Staten door de Gouverneur vastgesteld bij Gouvernementsbeschikking van 12 Maart 1949. Op 1 November daaraanvolgend werd de Koninklijke goedkeuring verkregen. Zij was uitermate summier en bevatte buiten enige algemene richting gevende bepalingen verband houdende met het ambt van Vertegenwoordiger, geen andere bepalingen nopens zijn taakuitoefening dan dat hij gehouden was naar zijn beste vermogen de werkzaamheden te verrichten, welke de Gouverneur hem ter behartiging van de belangen van de Nederlandse Antillen zou opdragen.

De door de Grondwetswijziging 1948 aangewezen grondslagen voor de schepping van een nieuwe rechtsorde voor het Koninkrijk der Nederlanden veroorzaakte in de Nederlandse Antillen een sterke drang on met bekwame spoed tot de mogelijk gemaakte vernieuwingen in het Westelijk overzees Staatsrecht te geraken. Aangezien verwezenlijking der in de Grondwet gestelde doeleinden voor Suriname en de Nederlandse Antillen op korte termijn niet wel mogelijk was door de veelvuldige en langdurige conferenties tussen Nederland en Indonesië over de staatsrechtelijke ontwikkeling van laatstgenoemd land enerzijds en het dwingend voorschrift uit de Grondwet, dat de ontwikkeling van het overzees staatsrecht zou dienen plaats te vinden langs de weg van genoegzaam overleg tussen de toekomstige delen van het Koninkrijk anderzijds, werd overgegaan tot het meer summier overleg over de Interim-regeling, welke, vooruitlopend op de definitieve rechtsorde, de Nederlandse Antillen toch zekere staatsrechtelijke bevrediging zou schenken.

De interim-regeling, welke integraal in werking trad op 7 Februari 1951, vermeldde in titel III onder artikel VI, dat de benoeming en het ontslag van de Algemene Vertegenwoordiger door de Landsregering, gevormd door de Gouverneur en de Regeringsraad, welke laatste instantie was samengesteld uit aan de Staten verantwoordelijke leden (landsministers), zou geschieden, terwijl voorts werd bepaald, dat de nieuwe functionaris in de gelegenheid zou worden gesteld met raadgevende stem deel te nemen in het (Nederlands) ministerieel overleg over de aangelegenheden, waar de

Nederlandse Antillen bij betrokken waren. De Interimregeling was met name in zoverre een mijlpaal in de Nederlands Antilliaanse staatsrechtelijke geschiedenis, dat zij naast elkaar stelde de „inwendige aangelegenheden", welker verzorging aan de Nederlandse Antillen werd overgelaten met in achtneming van de bepalingen dezer wet, en de opgesomde aangelegenheden, die als niet inwendige aangelegenheden werden beschouwd, zijnde Nederlandse aangelegenheden, aan de verzorging waarvan de Nederlandse Antillen slechts zouden deelnemen, voorzover zij daarbij betrokken waren, terwijl deze deelneming behoudens een enkele uitzondering slechts betrof een recht van „meespreken". De Interim-regeling legde aan de Landsregering met betrekking tot de positie van de Algemene Vertegenwoordiger geen andere verplichting op dan de regeling bij landsverordening van zijn bezoldiging, vergoeding van reis- en verblijfkosten en pensioen. Het werd dus geheel aan de Landsregering overgelaten hem al of niet voor een zelfde periode als de Staten zitting hebben te benoemen, noch ook werd iets bepaald omtrent zijn instructie. De groei naar een nieuwer staatsrechtelijk systeem en de geschapen verantwoordelijkheid van de landsministers maakten dergelijke voorschriften overbodig.

Op 21 Februari 1951 werden de zitting hebbende Staten vervangen door de op 21 December 1950 gekozen nieuwe Staten. Waar overgangsbepaling I der Interim-regeling dwingend voorschreef, dat de Vertegenwoordiger van de Nederlandse Antillen, die fungeerde op de datum van inwerkingtreding van deze wet, na deze datum Algemene Vertegenwoordiger zou zijn voor dezelfde periode als geldt voor de zittende Staten, diende per 21 Februari een voorziening te worden getroffen. Een benoeming van een Algemene Vertegenwoordiger kon op die datum nog niet in overweging worden genomen, aangezien de Regeringsraad nog niet was geformeerd, welke de verantwoordelijkheid voor deze benoeming zou dragen. GORSIRA werd daarop ingaande 21 Februari 1951 belast met de waarneming dezer functie totdat hierin zou zijn voorzien. Op 21 Mei daaraanvolgende werd hij van deze waarneming ontheven, daarbij de werkzaamheden overdragende aan Mr N. DEBROT, oud-Voorzitter van het College van Algemeen Bestuur, die in zijn nieuwe functie was benoemd ingaande 19 April 1951. Ook de Interim-regeling bevestigde dus, dat de Algemene Vertegenwoordiger orgaan was van de Nederlandse Antillen. Hoewel de mogelijkheid van optreden van de Algemene Vertegenwoordiger in de Nederlandse Ministerraad voor de Landsregering gerede aanleiding had kunnen vormen hem deswege van een gedetailleerde instructie te voorzien ten einde deze functionaris te binden aan een vertegenwoordiging van de belangen van zijn land op een met de inzichten der Landsregering strokende wijze, daarmede tevens een begin makende met een vertegenwoordiging van een in de toekomst in Koninkrijksaangelegenheden medezeggenschap hebbende Regering, bleef een dergelijke instructie achterwege. Over dit facet van de vertegenwoordiging was ook weinig contact. Ingevolge de bepalingen X tot en met XIII der Interim-regeling had de Landsregering anderzijds voldoende gelegenheid haar zienswijze aan de Koning kenbaar te maken. Ook onder de Interim-regeling viel derhalve nog weinig van organieke kwaliteiten van de Algemene Vertegenwoordiger te bespeuren.

Niettemin begon de vertegenwoordiging onder DEBROT enigermate gestalte te verkrijgen. Niet alleen, dat door de nieuwe wettelijke bepalingen de gehele Nederlandse Ministerraad kennis kon nemen van de zienswijze

van de Nederlands Antilliaanse functionaris, doch ook besteedde DEBROT bijzonder veel aandacht aan de ontwikkeling van de voorlichting over de Nederlandse Antillen in Nederland. Door omstandigheden voorts heeft hij gedurende zijn gehele ambtsvervulling deelgenomen aan vrijwel alle besprekingen, voorconferenties en conferenties gehouden ter voorbereiding van de definitieve rechtsorde voor het Koninkrijk, terwijl hij, naarmate de komende structuur van het nieuwe Koninkrijk zich begon af te tekenen, inzake het probleem der vertegenwoordiging meer en meer als deskundig kon worden aangemerkt. Het zijn derhalve meer de persoon en de omstandigheden, die de vertegenwoordiging van de Nederlandse Antillen na medio 1951 op een ander plan hebben gebracht dan de wettelijke bepalingen als mogelijkheid openden. Er mag bij dit alles echter niet voorbij gegaan worden aan een andere overweging van de toenmalige Landsregering om de vertegenwoordiging niet reeds dadelijk op een andere leest te schoeien. Deze is met name, dat het eerst opportuun werd geacht het probleem in zijn volle omvang te bezien, nadat de bevestiging van de nieuwe rechtsorde een feit was geworden, m.a.w. na de verkrijging door de Nederlandse Antillen van een zelfstandigheid de jure binnen Koninkrijksverband voor de behartiging van eigen aangelegenheden en de bevoegdheid tot deelneming in de behartiging van alle de Nederlandse Antillen rakende Koninkrijksbelangen op voet van gelijkwaardigheid met de overige twee in het nieuwe Koninkrijk samengaande landen.

Het op 29 December 1954 op plechtige wijze afgekondigde Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden gaat van de gedachte uit, dat de Regeringen van de op het Westelijk halfrond gelegen landen van het Koninkrijk zich voor de behartiging van de Koninkrijksaangelegenheden, die hun landen raken, zich bedienen van door hen benoemde Gevolmachtigde Ministers. Door overbrugging op deze wijze van het bezwaar der geografisch zeer verspreide ligging der landen werd de mogelijkheid van een soepele werkwijze in deze aangelegenheden geschapen, zonder aan het principe der gelijkwaardige medezeggenschap hierin geweld aan te doen. Voor het uitoefenen van zijn functie namens de Regering van zijn land, oefent de Gevolmachtigde Minister in alle fasen van de behandeling ener Koninkrijksaangelegenheid als genoemd (het Statuut geeft aan wat Koninkrijksaangelegenheden zijn) de hem gegeven statutaire bevoegdheid uit. Hij zal daartoe vanwege zijn Regering van een instructie worden voorzien. Het handelen namens zijn Regering impliceert dit. De Gevolmachtigde Minister is derhalve voor de uitoefening van zijn functie ten deze slechts verantwoording verschuldigd aan zijn Regering, die op haar beurt de volle staatkundige verantwoordelijkheid draagt voor het terzake gevoerde beleid tegenover de eigen Volksvertegenwoordiging. Ingevolge art. 7 van het Statuut maakt de Gevolmachtigsde Minister thans deel uit van de Raad van Ministers (van het Koninkrijk) en neemt deel aan het overleg in de vergaderingen van de Raad over Koninkrijksaangelegenheden, welke zijn land raken. Hij treedt voor en namens zijn Regering derhalve medebeslissend op in de Raad van Ministers. Hij kan in zich voordoende gevallen het in artikel 12 van het Statuut opgenomen voortgezet overleg (het zogenaamde „intern appèl") verzoeken. In een volgende fase van behandeling dezer onderwerpen, meer bepaald de behandeling van ontwerpen van Rijkswetten of van overeenkomsten met andere mogendheden en met

volkenrechtelijke organisaties, welke de Nederlandse Antillen raken, heeft de Gevolmachtigde Minister zowel bevoegdheden van executieve als van legislatieve aard, welke laatste bevoegdheden zijn ingelast, omdat het voor de Staten van de Nederlandse Antillen veelal practisch ondoenlijk zou zijn in alle zich voordoende gevallen bijzondere gedelegeerden naar de Staten-Generaal af te vaardigen. Met instemming van zijn Regering verricht de Gevolmachtigde Minister derhalve in sommige gevallen als het ware goede diensten aan de Staten. Aan de hand hiervan kan geconstateerd worden, dat het Statuut de bevoegdheid van de Nederlandse Antillen bij de behandeling van Koninkrijksaangelegenheden op een veel hoger niveau heeft gebracht.

Voorts staat het de Regering van de Nederlandse Antillen vrij haar Gevolmachtigde Minister in te schakelen bij de aangelegenheden, ressorterend onder paragraaf 3 van het Statuut — de onderlinge bijstand, het overleg en de samenwerking tussen de landen — voor zover zulks met het oog op een vlotte behandeling der onder deze rubriek vallende aangelegenheden opportuun wordt geacht.

In de derde plaats kan aan de Gevolmachtigde Minister een taak worden toebedeeld inzake de behartiging van de eigen Nederlands Antilliaanse aangelegenheden in Nederland.

Dit complexe beeld van de functie van de Gevolmachtigde Minister slechts met betrekking tot enkele saillante punten in zeer beknopte vorm aangeduid, bracht uiteraard met zich mee, dat niet tot realisering op de juiste waarde van deze nieuwe functie in het Koninkrijks- en Nederlands-Antilliaans staatsrechtelijk bestel kon worden overgegaan zonder voorafgaande studie. De bestudering dezer materie, welke gedeeltelijk in de Nederlandse Antillen en gedeeltelijk in Nederland plaats vond, leidde begin April 1955 tot een rapport betreffende de opzet en organisatie van de functie en kantoor van de Gevolmachtigde Minister.

Ingaande 1 Augustus 1955 werd de heer W. F. M. LAMPE, tot die datum Minister van Justitie van de Nederlandse Antillen, als opvolger van DEBROT tot Gevolmachtigde Minister benoemd. Als uitvloeisel van voornoemd rapport werd met ingang van dezelfde datum de Directeur van van het kantoor van de Gevolmachtigde Minister benoemd. Deze functionaris dient de Gevolmachtigde Minister in zijn veelzijdige taak terzijde te staan en zal hem krachtens benoeming overeenkomstig het bepaalde in artikel 8 lid 2 van het Statuut bij belet of ontstentenis vervangen. De functies van plv. Gevolmachtigde Minister en van Directeur van het kantoor van de Gevolmachtigde Minister zijn niet onverenigbaar, maar evenmin noodzakelijkerwijs met elkaar verbonden. Het was een gelukkige greep dat voor de laatstgenoemde functie LAMPE's voorganger kon worden aangetrokken, waardoor de voortdurende beschikking over zijn zo ruime ervaring in het „vak" werd behouden. Er werd daarnevens reeds toe overgegaan een geschikt en representatief pand aan te kopen om het toekomstig kantoor van de Gevolmachtigde Minister in te huisvesten. Een voorlopige doch uitvoerige instructie voor de Gevolmachtigde Minister zal de nodige samenhang brengen tussen de uitoefening van zijn statutaire bevoegdheden en zijn optreden namens zijn Regering.

Het behoeft geen betoog, dat bij het stelselmatig verder inhoud geven aan de functie van de Gevolmachtigde Minister aan de drie facetten van

betrokkene's mogelijke werkzaamheid voor zijn land alle aandacht zal worden besteed, waardoor de geaardheid dezer functie in de nabije toekomst nog slechts een flauwe reminiscentie zal inhouden aan die van de vroegere Vertegenwoordiger en Algemene Vertegenwoordiger. Noch het Statuut, noch de Staatsregeling vermelden iets omtrent de duur van zijn benoeming. In het huidige stelsel is er dientengevolge des te meer reden voor de benoeming van een Gevolmachtigde Minister te zien als van politieke aard. Dit werd door Mr S. W. VAN DER MEER, Minister van Sociale Zaken en Justitie a.i., die tijdens de installatie van LAMPE in Nederland aanwezig was, in zijn te dier gelegenheid gehouden rede duidelijk tot uitdrukking gebracht.

Uit de gegeven beschrijving valt af te leiden, dat de Gevolmachtigde Minister niet alleen orgaan is van de Nederlandse Antillen zonder meer, maar thans ook de organieke attributen bezit, welke de functie haar wezenlijke inhoud geven en nog zullen geven. Sinds de inwerkingtreding van het Statuut heeft het consolidatie proces zich met betrekking tot deze functie de jure ingezet, terwijl met belangstelling zal worden gevolgd op welke wijze de Regering van de Nederlandse Antillen dit proces de facto verder ten einde brengt.

Willemstad, Sept. 1955.

SUMMARY

SOME ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE NETHERLANDS-ANTILLIAN REPRESENTATION IN THE NETHERLANDS

After world war II the constitutional status of the Netherlands Antilles changed rapidly from a colonial appearance to a system in which they could conduct their own interests autonomously and the interests of the Kingdom — consisting of the Netherlands, Surinam and the Netherlands Antilles — on a basis of equal footing.

With Her Majesty's broadcast statement of 1942 in mind the representative body — the Staten — approached the Queen in 1946 with a request to be enabled to appoint a representative of the Netherlands Antilles in the Netherlands as advisor and to establish a closer cultural and economic mutual contact. As a result of this action Dr M. F. DA COSTA GOMEZ was appointed on the 2nd of April 1947. His position was vague and not based on a provision of a law. The constitution of 1948 was the first to mention the Representative in the Netherlands. It was M. P. GORSIRA who was called to this post the 3d of December 1948. The development towards autonomy was, however, still in statu nascendi, which meant that his power was limited to voicing the viewpoints of his government. The nature of the function changed in fact very little. The Interim Order of Government, which came into force on the 7th of February 1951, stipulated that there would be a General Representative of the Netherlands Antilles who was enabled to participate in the deliberations of the Council of Ministers (of the Netherlands) with an advisory vote in matters of the Netherlands Kingdom affecting the Netherlands Antilles. This new system of coöperation in said matters widened the scope of the function considerably. Dr N. DEBROT, in office since the 21st of May 1951, made a special point of developing the public relations of his country in the Netherlands.

The coming into force of the Charter for the Kingdom of the Netherlands on the 29th of December 1954 involved detailed regulations for the representation of the Netherlands Antilles.

To understand the position of the new Minister Plenipotentiary we should realize that the Charter is based on the idea that the two countries of the Kingdom in the western hemisphere participate in the dealing with Kingdom affairs through his intermediary. For that reason the Minister Plenipotentiary has to participate with full voting powers in the deliberations whenever the Netherlands Council of Ministers is discussing Kingdom affairs affecting the Netherlands Antilles. Several other powers were created in addition; some of an administrative — and some of a legislative character. The Minister Plenipotentiary exercises his power for and in the name of his government though. Consequently he acts in concurrence with his explicit or implicit mandate. Furthermore he can be appointed to handle for his Government all matters concerning mutual assistance, consultation and coöperation under § 3 of the Charter and to deal with internal affairs of the Netherlands Antilles in the Netherlands. The first Minister Plenipotentiary appointed under this new rule was W. F. M. LAMPE who came into office the 1st of August 1955.

Bouwsteentjes

Het „*Caraibisch Venster*, Kwartaalblad voor de Nederlandse Antillen" (Uitgave Hollandsche Boekhandel N.V., Willemstad, Curaçao) verscheen voor het eerst in Maart 1952 als een voortzetting van het huisorgaan „De Boekentafel" dat slechts 2 nummers (Aug. en Sept. 1951) beleefde.

Hoewel in hoofdzaak bedoeld voor de leden van de door de redacteur A. W. VOGELSANG opgerichte „Boekenclub Curaçao" trachtte het tijdschrift meer te bieden dan boekennieuws. De redacteur was namelijk van mening dat het psychologisch juister was uit te gaan van de verschillende belangstellingen van het publiek en van daaruit tot het boek te komen, dan om direct van het boek uit te gaan naar de lezer. Het gevolg was, dat het *Caraibisch Venster* een periodiek werd met een uitgebreide lezerskring en een zeer gevarieerde inhoud. Zo treft men meermalen artikelen aan over schilderskunst en reproducties van teken- en schilderwerk van Antilliaanse jongeren, die hierdoor ongetwijfeld werden gestimuleerd. Ook debuteerden jongere dichters in *Caraibisch Venster*: LORAN ARTOLS, TON VAN OOSTRUM, FERNANDO, RUDI BLOMONT, IOCOSAE, G. A. M. ROOVERS. Daarnaast publiceerde het blad verzen van LUC TOURNIER en ANTON VAN DUINKERKEN. Er zijn kleine bijdragen van MALA (ps. Pater M. A. LATOUR O.P.) en de redacteur die op De West betrekking hebben; men vindt er artikelen over literatuur, boekproductie, zonderlinge boektitels, verslagen van boekenweken en tentoonstellingen, en korte verhalen.

Dit Kwartaalblad hield op te bestaan toen de redacteur — toenmalig bedrijfsleider van de „Hollandsche Boekhandel" — werd benoemd tot bibliothecaris van de „Openbare Leeszaal en Bibliotheek van het Eilandgebied Curaçao", in Oct. 1954. Het laatste nummer getuigt van een verminderde zakelijke belangstelling van de uitgever.

De 7 afleveringen (in totaal 142 blz.) die verschenen geven een beeld van de bloeiperiode in de Curaçaose boekhandel die omstreeks 1950 begon.

H.

GREPEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET ONDERWIJS IN SURINAME IN DE 17E EN 18E EEUW

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

De eerste jaren na de verovering van Suriname door ABRAHAM CRIJNSSEN, op 27 Februari 1667, hadden de kolonisten nog weinig gelegenheid aan onderwijszaken en -problemen aandacht te schenken. Eerst 15 jaren daarna zien wij in het bekende octrooi van 23 September 1682, in artikel XXIX, de bevoegdheid opgenomen van gouverneur en raden om „eenige kleyne modicque lasten, tot verval van de noodige kosten van de voorsz. respective collegien van Raden ende Rechters, mitsgaders tot onderhoudt van Kerckendienst, Schoolmeesters en diergelijcke, voor sooveel hetzelve soude mogen werden geoordeelt nootsakelijck of dienstigh te wesen (te heffen)''.

Drie jaren daarna zien wij, op 5 December 1685, als eerste onderwijzer te Paramaribo aangesteld WALTHERUS VAN AERNHEM. Hij was tevens koster, voorzanger en voorlezer in de gereformeerde gemeente te Paramaribo. Hem werd een traktement toegelegd van „dry hondert gulden jaerlykx ende hem gepermitteert dat alhier ter plaetse zal vermogen publique schoole te houden''. Vijf jaren later stelde het Hof van Politie, in zijn vergadering van October 1690, JEAN BENOIST tot coster aan alsmede JOANNES SCHUYT als „voorleser ende schoolmeester in de Nederduytsche tael alhier''. Beide personen waren door de directie van de Societeit in Amsterdam benoemd en hadden hun papieren in de vergadering van den Hove op voornoemde datum ingeleverd. BENOIST was door bewindhebbers op 5 Mei 1690 tot Franse school meester aangesteld.

Ongeveer terzelfder tijd woonde in Paramaribo een schoolmees-

ter JAN DE VOS [1]). Hij had een traktement van 12000 pond suiker (een waarde van ƒ 600). Zijn collega, GEORGE BRUYNENBERGH, die 9 September 1696 was benoemd, had een traktement van 8000 pond suiker (ƒ 400).

Een groot aantal namen zien wij in de archieven van de a c h t t i e n d e e e u w genoemd. In die dagen stond het onderwijs niet op een hoog peil. Verlopen planters, afgedankte militairen en vreemdelingen, die de landstaal bijna niet machtig waren, werden tot schoolmeesters benoemd en veel kennis werd van hen ook niet verlangd. De kosten van onderhoud der schoolmeesters moesten op de een of andere wijze van de kolonisten worden ingevorderd en zo zien wij dat gouverneur VAN SCHARPHUIZEN en raden, overeenkomstig het octrooi, op 9 Januari 1694, een belasting heffen van „25 pond suiker van 't duysent over de consumptie van casaven, patates, yammen, tayers en pees, cooren, bananen en backovens". [2])

In 1704 wordt een zekere BEUMER als onderwijzer genoemd. Ook zien wij de namen NEUMAN en SEGAL. In het begin van de 18de eeuw was er blijkbaar een tekort aan onderwijzers. Immers, wij lezen in de politieke notulen van den Hove van 1 Juni 1707, dat besloten wordt „aen Haer Groot Achtb. zal versocht worden met den eersten doenlyk nae herwaerts over te senden een schoolmeester en voorsanger op een traktement van ƒ 600 jaerlykx in de plaats van Jan de Vos, tegenwoordig schoolmeester en voorsanger dewelke alsdan voor gecasseert sal gehouden worden om Redenen desen Hove daertoe moveren en een goede en brave vrou die Frans en Duyts spreeken en schryven kan en zoo doenlyck een weduwe, doch anders soo als best sal kunnen gevonden werden tot schoolmeesteres en om de jeugd handwerken te Leeren op een tractement van ƒ 100 jaarlyckx buyten alle de emolumenten die deselve van de kinderen proviteert en werd den Secretaris geordonneert ten dien eynde een brief in de obligaentste termen aen de Ed. Groot Achtb. Heeren Directeuren van de Societeyt op te stellen".

Over de benoeming van de Fransman LOUIS LA COMBE lezen wij in de notulen van 22 Nov. 1725: „dat hy aanzoek doet om tot onderwyzer te worden aangesteld, zullende dit onderwys bestaan in lezen, schrijven, cijferen, en de beginselen van den godsdienst, alsook in de beleefdheid". Hij wordt aangesteld met een toelage van ƒ 200 per jaar. Toen hij geëxami-

[1]) weduwnaar van GESINA VAN GELDER. Het huwelijk van GESINA GEERTRUYT GYSELAERS, jongedochter van Deventer, met JAN DE VOS van 't Zas van Gent in Vlaanderen werd op 22 Febr. 1699 door ds. C. NUCELLA ingezegend.

[2]) Casaven, pataten, yams en tayers zijn aardvruchten; pees (peas) bonen. Blijkbaar was toen reeds het woord „backove" in gebruik, niet te verwarren met „banaan"; de eerste eet men rauw, de tweede gekookt of gebakken.

neerd werd, bleek, volgens de notulen van 21 Jan. 1726, dat hij niet in staat was de allereenvoudigste kindervragen, laat staan vragen van meer betekenis in de Nederlandse taal, te beantwoorden.

In 1726 was er weer gebrek aan onderwijzers en werden er vergeefse pogingen aangewend om geschikte ,,sujetten" voor het geringe traktement te krijgen, totdat (notulen van 21 Jan. 1726) ,,van de vacature van schoolmeester by de courante kennis en advertentie door den Hove gegeven en dienst geoffreert door Urbanus Boreel tot voorleser en schoolmeester" en dat ,,na goede rapporten van zyn gedrag" te hebben bekomen voor zijn equipage ƒ 200 verstrekt worden.

,,Ten eynde de blanke jeugt in goede manieren en betamelyke exercitien te onderwysen" werd op 27 April 1731 besloten uit het vaderland een dansmeester te ontbieden op een traktement van ƒ 600 voor het eerste jaar; daarenboven mocht hij lesgelden van zijn leerlingen ontvangen. Deze dansmeester, ADRIAEN CUYLENBURGH, kreeg vrij overtocht naar Suriname en werd op een inkomen van 12000 pond suiker als dril- en dansmeester aangesteld.

Toen CLAUDE MOURGUES op 2 September 1726 het verzoek aan gouverneur-generaal TEMMING en de raden van politie indiende ,,om het School Meester Ampt hier aan Paramaribo te mogen administreeren", legde hij daarbij over een ,,Kort Project wegens 't School Meester Ampt". Daarin staat in art. 4 te lezen: ,,Hy zal in de 2 uuren schooltyd geen praat ongevraagd van de discipelen gedoogen voornamentlyk in 't Neger-Engelsch, hetwelk op straffe zal verboden worden" [1]).

Dit kort project had de goedkeuring van de overheid en werd op voornoemde datum van 2 September 1726 vastgesteld.

In 1732 deed zich het volgende voor. Na de dood van de onderwijzer HERMANUS GROENEMY werd JOHAN GLANSDORF in diens plaats aangesteld, ,,maar buiten verwachting wierde bevonden, dat genoemde persoon geen bequaemheid had om de functie als schoolmeester waar te nemen". De kerkeraad benoemde toen met toestemming van de gouverneur een zekere JAN ARCK, een varensgezel, die ,,als derde maat op 't schip De Reygerbos" voer. Hij kreeg een traktement naar rato van de tijd dat hij de betrekking waarnam. GLANSDORF werd op 22 Nov. 1732 ontslagen en het Conventus diende hij het Hof een klacht tegen hem in. Inmiddels had de gouverneur naar directeuren in Patria geschreven over GLANSDORFS ontslag wegens onbekwaamheid en ontving ten antwoord ,dat ,,De Edel Groot

---

[1]) Reeds toen was er blijkbaar al strijd tegen het neger-engels, hetgeen nog een paar eeuwen heeft geduurd. — Aangenomen mag worden dat deze straf uit slagen met plakken, bullepezen of stokken heeft bestaan. Voor grotere overtredingen werden de schuldigen in blokken gesloten. Deze straffen werden in 1817 afgeschaft.

Achtbaren overtuigt zynde van de noodzakelykheid om de Colonie ten spoedigste van een goed schoolmeester te voorzien, hadden alle middelen daartoe aangewent, omme daartoe naar een bequaem subject uit te zien, dog door de geringheid van het tractement en de onsekerheid der emolumenten niemant hadde kunnen vinden", doch eindelijk hadden zij een zekere DAVID SAMUEL BENOIST bereid gevonden de betrekking aan te nemen. Deze kreeg op hand ƒ 300 en directeuren drongen op spoedige verhoging aan.

Maar intussen, omdat het antwoord van directeuren zo lang uitbleef, en men in Suriname niet langer wilde wachten, had men JAN ARCK, de varensgezel, aangesteld en deze had al vrouw en kinderen uit Patria laten overkomen. Hij bleef gehandhaafd. Maar nu bleek het ,,hoewel dese Hove de bequaemheden die vereischt wierden tot het voorsanger en schoolmeestersampt niet en vond sooveel als wenschelyk was in de genoemde persoon van David Samuel Benoist hy ten respecte van de E.G.A. is aangesteld". Op 16 Oct. 1732 was BENOIST met vrouw en 4 kinderen te Paramaribo aangekomen en zowel hij als ARCK bleven dus in dienst.

ANNA MICHELON, huisvrouw van H. NOORDBEEK, vroeg 3 Jan. 1749 vergunning om een kinderschool op te richten. Na ingewonnen advies werd dit ingewilligd.

Het kwam herhaaldelijk voor dat schoolmeesters in Paramaribo een school openden zonder daarvoor de voorgeschreven vergunning te hebben gevraagd en verkregen. In 1749 waren er klachten tegen juffrouw HOST, in 1751 tegen juffrouw POUGOE en M. BOSBOOM (het hoofd van de Luthersche school), in 1767 tegen monsieur DU CREVIE en mejuffrouw ORSINGA, die zich schuldig hadden gemaakt aan overtreding van deze voorschriften. Telkens diende het Conventus Deputatorum een klacht bij het Hof van Politie daartegen in. In 1787 had hetzelfde plaats tegen een zekere HORMAN die zonder verlof te bezitten school hield. Terzelfder tijd werd eraan herinnerd, dat ieder die het schoolmeestersambt wilde uitoefenen, zich per gezegeld request tot het Hof van Politie moest wenden, dat dan de kerkeraad machtigde een examen af te nemen. De aanstelling der schoolmeesters geschiedde meestal door heren directeuren der Societeit.

Wij noemden hierboven het Conventus Deputatorum. Dit lichaam, onder het bestuur van gouverneur J. VAN SCHARPHUIZEN (1689–1696) ingesteld, was een vergadering van predikanten van de stad Paramaribo en de divisien (districten) met ouderlingen, die jaarlijks in Februari bijeen kwamen om de gezamenlijke belangen der kerk te bespreken. Twee raden van Politie hadden als commissaris politiek daarin zitting. Aan deze Conventus werd rapport uitgebracht over de schoolinspectie welke geregeld door twee predikanten en twee diakenen werd verricht. Godsdienst en onderwijs gingen in die dagen hand aan hand.

Was er in het begin alleen een school voor kinderen van Hollandse kolonisten, later werd een Franse school in het leven geroepen en in 1760 kwam het tot de oprichting van een school voor

„mulatten en negers", d.w.z. de vrijen. Het had veel moeite gekost om tot de oprichting van deze mulattenschool te komen. Slavenkinderen ontvingen geen onderwijs [1]). Zelden leest men in de verslagen van schoolbezoek bij de Conventus ingediend gunstige berichten over de Hollandse school, daarentegen was men doorgaans over de Franse en de mulattenschool wel tevreden. Zo zien wij, dat de kerkeraad in 1760 zeer tevreden was over het onderwijs van M. DU CHÊNE van de Franse school waar de scholieren „in 't gemeen in het schryven, spelden, leezen, fransch spreeken, singen, bidden en in de goddelyke waarheden onderweezen worden en dat naar een duidelyke en ligt bevattende onderwystrant". De roem van zijn school steeg en het Hof besloot, op voorstel van het Conventus, hem een douceur van *f* 200 (Holl.) voor eens te schenken „tot verder encouragement". Hij overleed in 1772 [2]) en werd opgevolgd door M. MATTHEYS.

Daarentegen was men ontevreden over de schoolmeester VAN WIJCK van wie in 1761 werd gezegd: „De eerwaarde Broeders (ouderlingen) hadden egter van ter zyde vernomen, dat zyne leerlingen niet scheenen te bestig te zijn en dat daaromtrent ook wel eenige klachten waren ingekomen en 't school ook niet opnam. Al 't welke dan ook nauwelyk by 't examen van de school diende te worden ondersogt".

De uitslag van het onderzoek luidde: „In 't Neder Duitsche school hadden zy bevonden dat omtrent den leertrant van schryven en spelden in 't geheel geen gebruik volgde en alle de onderwyzingen zeer stuurs en dwars ging, zonder zelfs by 't schryven een exempel of voorschrifte te gebruiken en dat school zeer gering was, dat selfs geen kinderen hadden, die cyfferen of zingen konden; waaromtrent de Wel Eerw. Broeders dezelve schoolmeester 't noodige zeer serieus hadden voorgehouden en aanbevolen zyn vlyt beeter aan te wenden".

VAN WIJCK stoorde zich blijkbaar weinig aan de vermaningen van de

---

[1]) Het eerste onderwijs aan slaven werd in 1776, op de plantage „Fairfield", in Nickerie, gegeven.

[2]) JEAN AUBERT DU CHÊNE, geboren in Orbec, Normandië, 16 Apr. 1716, overleed te Paramaribo, 23 Jan. 1772. Op zijn Nederlandse grafzerk in de Nieuwe Oranjetuin komt een Frans opschrift voor waarvan door mij (35 jaar geleden) het volgende kon worden ontcijferd:

Ci git un Citoyen, tendre époux
& Bon Père
Qui mit Toute Sa gloire à Vivre
En vrai chrétien
Sa vertue Lui Lieu
De Richesse et de Bien
Et Faite qu' après sa mort
Sa Mémoire on Révère

(Zie: *Ned. Leeuw* Nov. 1941, kolom 447, grafzerk 252).

visitores scolae want het volgende jaar wordt gezegd: „De Neder Duytsche schoolmeester zeer nadeelig en schadelyk voor de gemeente en jeugd uit zyn verkeerde onderwyzingen en verkragtingen der schoolreglementen en kerkelyke vermaeningen duidelyk hadden getoont" en men verzoekt commissaris politique het Hof te verzoeken hem te ontslaan waarop het berichtte dat de kerkeraad naar een „bequaem subject rond moest zien".

Kreeg de onderwijzer en voorzanger PHILIPSON bij de inspectie in 1768 een pluimpje, het volgend jaar „deugden spelden en leezen niet" en binnen het jaar werd hij ontslagen en 15 Nov. 1769 door de onderwijzer HENDRIK RIETSTAP vervangen, die ook weer na een jaar werd afgezet en op zijn beurt vervangen door D. VAN CLAVEREN. Blijkbaar voldeed deze beter, want het volgend jaar kreeg hij ƒ 100 verhoging en in 1776 werd dit herhaald.

In het Conventus werd verklaard, dat de „godsdienst hier te lande meer en meer vervalt en er een groote overredingskracht noodig is om die mannen, welke gewillig premien van ƒ 50 en ƒ 100 voor het dooden van een weggelopen neger uitloofden, te bewegen een som van ƒ 200 a ƒ 300 af te staan ter bezoldiging van een onderwyzer voor de Heidensche en Mulatten kinderen".

In 1759 had ds. VIEIRA [1]) voorgesteld, om, wanneer men een onderwijzer voor de mulattenschool zou hebben gevonden „de restrictie te maken dat deze in publique schooluuren geen blanke kinderen zou mogen onderwijzen dan alleen mulatten en negers en de onderwijzer der Nederlandsche school geen mulatten". Later werd bepaald, dat de onderwijzer der mulattenschool als ondermeester op de Nederlandse school mocht dienst doen, maar er kwam niet veel van terecht. Het traktement van de mulattenonderwijzer bedroeg eerst ƒ 200, later ƒ 300 per jaar.

In 1770 waren er 3 stadsschoolmeesters: RIETSTAP voor het Nederduits, DU CHÊNE voor het Frans en DEKKER voor de mulatten.

Ds. VIEIRA was een vooruitstrevend man met verlichte denkbeelden. Zo stelde hij in de vergadering van het Conventus op 20 Mei 1740 voor om in het weeshuis uit te zien naar kinderen „waar men een snedig verstand, goed begrip en leerlust in bespeurde" en deze op kosten der kolonie naar Nederland te zenden voor opleiding. Na voorbereidende en andere studie

---

[1]) Ds. EMANUEL VIEIRA was een tot het christendom bekeerde jood. Hij werd 10 Dec. 1701 geboren en overleed 18 Jan. 1760 te Paramaribo, na ruim dertig jaren het evangelie te hebben verkondigd. — Volgens het opschrift van de grafzerk in de Nieuwe Oranjetuin te Paramaribo werd de naam VIEIRA gespeld, ên niet, zoals de meeste boeken aangeven, VEYRA Zie: *Ned. Leew* Oct. 1941, no. 10, kolom 419, grafzerk 56. — Hij werd in Juni 1727 te Paramaribo beroepen, in 1731 eervol ontslagen, en keerde naar Nederland terug. In 1739 trad hij weer in dienst in Cottica, stond in Perica in 1743, werd in 1758 als derde predikant aan de gereformeerde kerk te Paramaribo toegevoegd. — Zijn weduwe, JOHA. CATHA. BREMAAR, op 23 Febr. 1706 geboren, overleed op 30 Dec. 1787. Zie: *Ned. Leeuw* Juni 1942, kolom 150, grafzerk 666.

zouden deze dan tot proponent kunnen worden bevestigd, en naar Suriname terugkeren (dat zou de verbindende voorwaarde zijn). Daar zouden zij dan als proponenten of bij vacatures of anderszins dienst kunnen doen, aangezien het zeer moeilijk was predikanten uit het vaderland te krijgen. Bovendien, lichtte hij zijn voorstel toe, ,,kon dan de grondslag worden gelegd tot een hooger onderwys in de kolonie, daar sommige dezer teruggekeerde jongelieden misschien als Preceptors of Lectors in verscheiden kunsten en wetenschappen zouden kunnen worden aangesteld". Maar het plan kwam wegens gebrek aan geschikte sujetten niet tot uitvoering.

Reeds was er in 1733 sprake van een latijnse school geweest. Men koesterde dit plan om: 1e de kinderen een betere opvoeding te geven, daar zij in Paramaribo een groot deel van de dag aan slaven waren toevertrouwd, mensen zonder zeden; 2e de ouders niet van hun kinderen te scheiden wanneer de tijd aanbrak dat deze naar Nederland moesten worden gezonden voor opvoeding; 3e te voorkomen dat de knapen in Nederland aan meiden en knechts zouden worden toevertrouwd, wier zeden niet veel beter waren dan die der slaven.

Het Conventus stelde voor ,,een a twee bequaaeme en geschikte mannen uit den Vaderlande te ontbieden, die als rectors of praeceptors alhier konde ageeren om de jeugt of kinderen niet alleen in de Latynsche beginselen en de Grieksche Taele te informeeren, *maar ook in alle goede zeeden te onderwyzen en op te trecken*". De praeses der vergadering bood zich aan ,,om de knapen die al wat verre mogte zijn geavanceert in de logica en de beginselen der Philosophie te leeren en te instrueeren".

Ofschoon de plannen voor een latijnse school in 1742 en 1746 wederom ter sprake kwamen en op spoedige verwezenlijking werd aangedrongen, is er nimmer uitvoering aan gegeven.

Tot aanmoediging der schooljeugd stelde de kerkeraad in Augustus 1767 voor, een prijsuitdeling te houden welke voor het eerst in 1768 plaats had en meermalen werd herhaald [1]). Elke school kreeg vier prijzen, t.w., prentenbijbels, ordinaire bijbels, psalmen en 5 à 6 zilveren pennen. Voor de Franse scholen waren er bijbels met Franse tekst. De prijsuitdeling had in de kerk plaats in tegenwoordigheid van gouverneur en raden. De kerkeraad wendde zich tot het Hof, verzoekende zij ,,den Hove grasieuselyk toe te leggen de somma van een honderd vyftig gulden oftewel zooveel meer of minder als UEdelgestr. Edelachtbare na desselve hooge wysheid en voorsigtigheid mogte vermeenen noodig te weezen".

Er werd in 1763 bepaald, ,,dat het voortaan niemand gepermitteerd zal zijn eenig onderwijs in de religie te geven, tenzij deselve waren lede-

[1]) Politieke notulen van 2 Juni 1758, 28 Oct. 1759, 12 Aug. 1766, 10 Mei 1768, 4 Mei 1769, 11 Mei 1770 enz.

maten van de gereformeerde religie, blyvende de onderwysing in 't leezen, schryven, cyfferen en alle andere wetenschappen aan yder gepermiteerd".

Toen in 1766 H. VAN DER HUYSEN voorzanger van de Lutherse kerk met toestemming van de Lutherse kerkeraad een school oprichtte, waarin ook gereformeerde kinderen werden onderwezen, richtte de gereformeerde kerkeraad op 20 Aug. 1766 een request aan het Hof waarin werd gezegd, dat dit strijdig was met de bepaling van de kerkvergadering van 29 Maart 1651 en de resolutie van de Hoogmogende wettige soeverein van 7 Mei 1658. De Luthersen beriepen zich echter op de resolutie van directeuren van 5 Sept. 1740 naar aanleiding van hun request van 6 Mei en 7 Sept. van dat jaar.

Tijdens het ad interim bestuur van gouverneur BEELDSNIJDER MATROOS (1783–1784) regelde luitenant-kolonel VAN BAERLE het onderwijs aan militairen. Hij ging met schoolmeester H. BEUMER een overeenkomst [1]) aan om aan 25 militairen lezen, schrijven en rekenen te leren, tegen een vergoeding van *f* 400 's jaars en daarenboven voor iedere leerling ½ riem papier, 1½ fles inkt en 4 bos pennen.

Had het vorenstaande betrekking op het onderwijs in Suriname, voor het geven van een goede christelijke opvoeding aan Surinaamse jongelieden boven de zeven jaren, in Nederland trof men in het midden der 18e eeuw op voorstel van de Conventus een overeenkomst met het Aalmoezeniershuis te Amsterdam om, met de medewerking van de Classis aldaar Surinaamse jongelieden tegen een vergoeding van *f* 100 per jaar, in dit Aalmoezeniershuis te doen opnemen en een ambacht te laten leren. Zij konden dan later naar Suriname terugkeren. Een goede maatregel, waarvan volgens de notulen van het Hof veel gebruik is gemaakt [2]).

Toen in 1760 met de Bosnegers op de houtplantage Auka vrede werd gesloten (Aukaners) werden vier zonen der opperhoofden als gijzelaars in Paramaribo gehouden, waar zij behoorlijk schoolonderwijs ontvingen, en zich goed gedroegen. Een hunner, JEBOACH, werd naar Nederland gezonden, waar hij in het Aalmoezeniershuis te Amsterdam tot schilder werd opgeleid. Na zijn terugkomst in Suriname werd hij meermalen in belangrijke zendingen gebruikt; hij oefende grote invloed uit op zijn stamgenoten. Twee andere gijzelaars werden timmerlieden.

In de *Surinaamsche Courant* van 8 Aug. 1808, staat de volgende merkwaardige advertentie:

Wie de schoen past trekt hem aan.

De ondergeteekende maakt aan het geëerd publicq bekent, als dat hy zyn school heeft verplaatst in de Zwart Hovenbrugstraat over het hoekhuis van de welEdele Heer N. Roux, alwaar hetzelve op den ouden voet wordt gecontinueerd (en dus niet zooals kwaadspreekende menschen hebben uitgestrooit, dat het school aan de Savanna of zoogenaamde Kauw Knie is verplaatst geworden), welke uitstrooying de ondergeteekende in zyn betrekking niets dan nadeelig zou kunnen zyn, recommandeerende zig verder in de gunst van het geëerde Publicq.

J. Leuseken.

---

[1]) Journaal van den gouverneur van 3 Maart 1784.

[2]) Politieke notulen van 28 Febr. 1759 en 8 Febr. 1762.

Op 1 Nov. 1808 opende J. G. VAN LANDESBERG & Comp. blijkens een advertentie in de *Sur. Courant* van 7 Oct. een school in de Noorderkerkstraat.

Met de komst in Suriname, in 1809, van de in Nederland opgeleide kleurling JOHANNES VROLIJK ging het onderwijs belangrijk vooruit. Hij opende een school welke tot grote bloei kwam. De hoofdonderwijzer BATENBURG [1]), die zich op 8 Mei 1816 te Paramaribo kwam vestigen, had eveneens een goede naam in de Surinaamse schoolwereld. Nagenoeg een halve eeuw wijdde hij zich aan de opvoeding der Surinaamse jeugd en zijn school voor uitgebreid lager onderwijs werd de hoofdschool in de kolonie genoemd.

Toen in 1815 Suriname weder aan Nederland was teruggegeven traden, volgens het Regerings Reglement van dat jaar, in 1817 enige Algemene Schoolwetten in werking, waarbij „alle wreede en onverstandige lighamelyke kastydingen uitdrukkelyk verboden" werden en alleen het matig gebruik van de roede (een twijgje van de tamarindeboom) en een eindje touw werd toegelaten.

De jaren 1828 en 1834 brachten belangrijke vooruitgang in het onderwijs, dat na de afschaffing der slavernij in 1863 op een betere leest werd geschoeid.

FLASHES FROM THE EDUCATIONAL HISTORY OF SURINAM IN THE 17TH AND 18TH CENTURY

Eighteen years after the conquest of Surinam by CRIJNSSEN, the first schoolmaster to be appointed in Paramaribo was W. VAN AERNHEM, in 1685. He was not only schoolmaster but also sexton, precentor and reader in the reformed parish. In those days education was at its low ebb. Raffish planters, disbanded soldiers and foreigners were appointed schoolmaster and much knowledge was not wanted of them. By means of special taxes imposed upon the colonists the schoolmasters were provided for. — It is a remarkable fact that as early as 1733–1746 mention was made of a Latin School; a plan that was never realized.

[1]) CORSTAAN AERT BATENBURG werd op 3 Maart 1797 te Kuilenburg geboren, en overleed te Paramaribo op 21 Apr. 1863. Zie: *Ned. Leeuw* Oct. 1941, no. 10, kolom 419, grafzerk 62.

DE PARTIKELS *SA* EN *(DE)GO* IN DE CREOLENTAAL VAN SURINAME

DOOR

A. DONICIE C.ss.R.

„Het is verheugend", schrijft R. D. SIMONS in zijn artikel over het partikel *sa*, „dat het Neger-Engels hoe langer hoe meer belangstelling ondervindt en een onderwerp van wetenschappelijk onderzoek gaat uitmaken." [1])

Wij delen volkomen in zijn vreugde en wij hopen met name, dat van sommige moeilijke punten van het N.E. steeds meer kritieken en detailstudies zullen verschijnen, om langzamerhand tot een bevredigende oplossing te komen van nog verschillende omstreden kwesties.

Een van deze kwesties betreft de waardebepaling van het partikel *sa*. Dr J. VOORHOEVE zegt in zijn verdienstelijke dissertatie [2]) het volgende: „de *sa*-categorie blijkt in de meeste gevallen een verzekering of belofte in te houden, die op zich zelf nog vrij vaag blijft. Omschrijving van de waarde: de mogelijkheid bestaat dat ...., er is kans op, dat .... Wanneer een minder vage belofte gegeven moet worden, of als men iemand groter zekerheid wenst te geven, gebruikt men het hulpwerkwoord *go* (letterlijk vertaald: gaan). Omschrijving van de waarde van *go*, aldus gebruikt: van plan zijn, vast besloten zijn, op het punt staan, voorbestemd zijn ...." Aangezien „mogelijkheid" en „er is kans op" een onwerkelijkheid aanduiden, fixeert Dr VOORHOEVE de waarde van *sa* nog algemener: *sa* is de indicator van de „onwerkelijkheid" en consequenter heeft *sa* geen futuraal aspect.[3])

[1]) *W.I. Gids* 1954, p. 166.

[2]) *Voorstudies tot een beschrijving van het Sranan Tongo*, 1953.

[3]) Het is niet aan te nemen, dat VOORHOEVE zijn term „onwerkelijkheid" letterlijk zal bedoelen. Er zijn veel meer processen met onwerkelijkheid, die in het N.E. toch niet met *sa* benoemd worden. Wij noemen: voorwaardelijke zinnen (bijv. als het regent, kom ik niet), vraagzinnen (bijv. kom je?), gebodszinnen (bijv. kom jij eens hier). Het lijkt ons veilig aan te nemen, dat hij bedoelt: *sa* noemt geringe kans op de verwezenlijking van een toekomstig proces. Hiermede vervalt dan zijn nadrukkelijk afwijzen van het futuraal karakter.

Wij stellen ons voor, dat het volgende geschied is: VOORHOEVE heeft aanvankelijk de term „onwerkelijkheid" gebruikt met de bedoeling, die wij boven aangaven en is er daarna toe gekomen haar letterlijk op te vatten. Vandaar zijn bewijs met *ben sa* als irrealis, om daarmede de onwerkelijkheid van *sa* aan te tonen.

De heer SIMONS is het hier niet mee eens en hij haalt verschillende gevallen aan, waarin *sa+grondvorm* niet betrekking hebben op een mogelijkheid of kans, maar op een stellige zekerheid, een vast besloten zijn, een werkelijkheid. Zijn voorbeelden uit de spreekwoorden, waarin meestal *sa* gebruikt wordt, zijn wel het sterkste bewijs, dat *sa* niet als notum irrealitis kan aangemerkt worden. „Een spreekwoord", zo zegt hij, „bedoelt toch niet bij een adagium een „onwerkelijkheid" of „onzekerheid" te stellen.

Wij zijn het hiermee volkomen eens. Ook ons zijn de gevallen, waarin *sa* geen „mogelijkheid", geen „vage belofte", geen „twijfel" inhoudt te dikwijls voorkomend, om *sa* aldus te kwalificeren. We zullen dat met een paar voorbeelden nog nader duidelijk maken:
Na wet ben de: suma bosi prins, na dati *sa* troo nanga en (HERSK. p. 380, r. 12 v.o.). De wet was: wie de prins kust, die *zal* met hem trouwen. Hier is geen sprake van een twijfel of vage belofte of van „een mogelijkheid bestaat dat", maar van een wet. En toch is hier *sa* gebruikt.
In zinnen, waarin het werkwoord nader wordt bepaald door „misschien", of waarin een twijfel wordt geschapen door een woordgroep als: „ik weet niet, of", zou men dan altijd *sa* moet gebruiken volgens de waardebepaling van VOORHOEVE. Toch is het gebruik van *go* hier heel goed mogelijk; bijv. A kan de aj *go* kon tamara. Misschien (lett. het kan zijn, dat) zal hij morgen komen.
Mi no sabi, efi mi de *go* de da twenti na neegi (HERSK. p. 334, r. 17). Ik weet niet, of ik de negen en twintigste zal zijn (die Koning zal doden).
A kan de na trawan *go* tajgi wi m'ma baka (HERSK. p. 384, r. 3 v.o.). Het kan zijn (misschien) dat de andere het onze moeder zal overbrengen.

In zinnen, waarin „alle" twijfel wordt uitgesloten en niet alleen een „groter", maar een absolute zekerheid wordt gegeven door een nadere bepaling met „zeker", zou men dan weer *go* moeten gebruiken en nooit *sa*. Toch komt dan heel vaak *sa* voor; bijv. Awasi san e kon, mi *sa* go nomo nomo. Wat er ook gebeurt, ik ga vast en zeker.

De normale vorm om een „mogelijkheid" in het N.E. te noemen, is bovendien niet *sa*, maar „kan" of „man" (kunnen, mogelijk zijn); bijv. A *kan* de na tru. Het kan zijn (de mogelijkheid bestaat) dat het waar is. Ju sa *man* du so wan sani? Zul jij zo iets kunnen doen?

Het eerste voorbeeld, dat VOORHOEVE aanhaalt, om zijn mening te staven, zal dan ook meestal gegeven worden met „man": Luku na mofo na oro, efu ju no *man* si Konkoni (HERSK. p. 292, 33). Kijk in de opening van het hol, of je Konkoni niet *kan* zien.

We zijn het echter met VOORHOEVE eens dat *sa*+grondvorm, een „mogelijk zijn" „kan" bedoelen of betekenen. Ook zijn we het met hem eens, dat *ben sa* voorkomt als duidelijke irrealis. Maar mag men nu aldus redeneren: *ben sa* is duidelijk een irrealis, dus *sa* alleen (zonder verleden tijdspartikel) ook? Dan ontstaat er een andere ernstige moeilijkheid tegen de mening van VOORHOEVE, rechtstreeks tegen zijn waardebepaling van *go* en zijdelings tegen *sa*. Immers, wat is het geval? In het N.E. treedt ook *go* (in zijn samenstelling *ben de go*) op, als duidelijke index van onwerkelijkheid; bijv. A jannjan ben switi, noso a no *ben de go* njan ala (HERSK. p. 283, r. 11 v.o.). Het eten was lekker, anders had hij niet alles opgegeten.

Als ik nu dezelfde redenering volg als bij *ben sa* krijg ik het volgende: *ben de go* is duidelijk een index van „onwerkelijkheid", dus *go* ook. Zo

komt VOORHOEVE in conflict met zijn eigen mening, die zegt dat *go* meer „werkelijkheids"-karakter heeft tegenover *sa*. Een dusdanige redenering leidt dus naar twee verschillende vormen, die beide „onwerkelijkheid" noemen. Dit laatste echter botst tegen de mening van VOORHOEVE, want in zijn opvatting hebben *sa* en *go* een verschillende waardebepaling.

Wij zijn er niet geheel zeker van, of dr VOORHOEVE als boven heeft geredeneerd. Het lijkt er meer op, dat hij na onderzoek van het feitenmateriaal tot de overtuiging kwam, dat *sa* index irrealitatis is, en dat hij in *ben sa* een bevestiging van zijn mening heeft menen te vinden. Maar ook al zou hij niet de samengestelde vorm *ben sa* als uitgangspunt hebben genomen, maar de enkelvoudige vorm *sa* (als volgt: *sa* noemt onwerkelijkheid, dus ook *ben sa*), dan zou hij toch weer, dezelfde redenering toepassend op *go*, in conflict komen met zijn waardebepaling van dit partikel. Immers als *go* „meer werkelijkheid" zou noemen dan *sa*, dan ook *ben de go*. En dit kan weer niet, want *ben de go* noemt in feite „onwerkelijkheid".

Het over het hoofd zien van de vorm *ben de go* lijkt ons daarom een onoverkoombare moeilijkheid op te leveren tegen VOORHOEVE's waardebepaling van *go*.

R. D. SIMONS komt tot de volgende conclusie: het werkwoord voor de toekomende tijd is *sa*; alleen voor het futurum proximum wordt *go* gebruikt.

Hoeveel tijd er nodig is, om nog van een futurum proximum te kunnen spreken omschrijft SIMONS niet. Dit is trouwens niet altijd met de passer af te meten. Er zijn echter gevallen genoeg, waarin de aanwezigheid van een futurum proximum aan geen twijfel onderhevig is, wat bijv. het geval is, wanneer een toekomstig proces „aanstonds" of „vandaag" zijn beslag zal krijgen. Wanneer dit pas over een paar maanden of nog later zal gebeuren, kan men absoluut en objectief genomen zeker spreken van een futurum remotum. Men zal echter zien, dat in beide gevallen zowel *sa* als *de go* kan voorkomen; b.v.
Mi *sa* kon wanten wanten (HERSK. p. 232, r. 15 v.o.). Ik zal op staande voet komen. Na ini feefi minuut a *sa* wiki en baka (HERSK. p. 360, r. 18). Binnen vijf minuten zal hij hem weer ten leven opwekken.
We mi *sa* sori ju djonsro te Hontiman pasa (HERSK. p. 310, r. 10 v.o.). Wel, ik zal het je aanstonds laten zien, wanneer Jager gepasseerd is.

SIMONS zelf geeft een voorbeeld met de bepaling „aanstonds" bij het werkwoord, waarin echter *go* gebruikt is. Dit geheel overeenkomstig zijn mening.

De voorbeelden met *go* bij een futurum proximum zijn nog met talrijke te vermeerderen; b.v. Luku bun je *go* fadon. Pas op, (anders) val je.
No ari a titee, noso aj go koti. Trek niet zo aan het touw anders zal het stuk gaan. Men ziet dus: bij één en hetzelfde futurum proximum zowel *sa* als *de go*.

Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij het futurum remotum; b.v. Ma na baka tu jari mi *sa* kon teki en (HERSK. p. 384, r. 2). Maar na twee jaren zal ik het komen halen.
Te en kon bigi en *sa* paj (HERSK. p. 156, r. 12). Wanneer hij groot geworden is, zal hij betalen.
Echter: Te mi friari, mi e *go* puru en (HERSK. p. 420, r. 11 v.o.). Wanneer ik jarig ben, zal ik ze (de pinda's) oogsten. Uit heel het verhaal blijkt, dat

men in het laatste voorbeeld met een futurum remotum te doen heeft.

Waarschijnlijk heeft SIMONS echter alleen willen zeggen: „overal, waar het futurum op handen is (proximum), gebruikt men *de go* en waar het futurum niet proximum is, kan men geen *de go* gebruiken, maar *sa*, waarmede ik niet wil beweren, dat waar *sa* gebruikt wordt niet een futurum proximum bedoeld kan zijn". In dit geval bewijzen de boven geciteerde voorbeelden met futurum proximum, waarbij *sa* gebruikt wordt, niets tegen deze mening van SIMONS. Immers, dan neemt hij *sa* als algemene vorm en *de go* als speciale vorm van het futurum en dan kan o.i. waar de algemene vorm *sa* staat ook een futurum proximum aanwezig zijn, ofschoon niet in de werkwoordsvorm benoemd. Maar zelfs al neemt men deze theorie over taalkundige tegenstellingen niet aan, dit blijft vast staan: volgens de mening van SIMONS is er overal waar *de go* staat, een futurum proximum aanwezig. Hiertegen pleit echter het voorbeeld: te mi friari me *go* puru en (zie boven).

Dit voorbeeld willen we nog vermeerderen met een paar anderen:
Mi bleeti, bika na baka wan jari masra Simons e *go* kon baka na Sranan. (futurum remotum en toch *go*). Ik ben blij, want over een jaar komt meneer Simons weer naar Suriname.
Luku bun, wan dee me *go* sori ju. Pas op, eens zal ik je leren.
In verhaal no. 1 van HERSKOVITS (r. 10) vraagt Haan aan Spin, wien hij *f* 50 geleend heeft: Oten me *go* kisi a moni baka? Wanneer zal ik het geld terug krijgen? Hier is *go* gebruikt, ofschoon men toch niet bepaald kan zeggen, dat hier sprake is van een futurum proximum. Tijger echter, die in dezelfde omstandigheden verkeert, vraagt: Oten ju *sa* gi mi en baka? Wanneer zul je me het terug geven?

Uit dit alles blijkt wel, dat wij met SIMONS ook van mening verschillen. Wel zijn we het met hem eens, dat *sa* een toekomstig proces in het algemeen noemt. We geloven echter, dat, wat de waardebepaling van de speciale vorm *go* (futurum proximum) betreft, onze meningen niet zo heel veel verschillen en wij wel tot een overeenstemming kunnen komen, zoals we in de slotbeschouwing zullen zien.

Wij komen nu nader terug op het typisch gebruik van *sa* in de betekenis: kunnen, mogelijk zijn. Onze nog niet gepubliceerde studie van het Saramaccaans geeft o.i. de oplossing van het raadsel. In deze taal is de enige vorm, om „kunnen", „mogelijk zijn" te benoemen *sa*; b.v.
Sondo moni ju à *sa* du wan hojo soni (N.B. à is ontkenning). Zonder geld kun je geen enkel ding doen.
Ju *sa* opo di tompu dew? (dew=de+uitroep o) Kun je die trommel daar optillen? Mi swaki; me (*e* is op Lombe ook ontkenning) *sa* opo. Ik ben zwak; ik kan niet opstaan.
Me *sa* ko. Ik kan niet komen.

Het eerste voorbeeld van VOORHOEVE zal daarom door iedere Saramaccaan weergegeven worden met *sa*, zoals bij HERSKOVITS; aldus: Luku a di baku buka e ja *sa* si Konkoni. Kijk in de opening van het hol, of je Konkoni niet kan zien.

Wij zijn daarom van mening, dat beide talen de vorm *sa* (kunnen) gemeen hebben. In het Saramaccaans is het de enige vorm om „kunnen" „mogelijk" zijn te noemen en in het N.E. leeft deze vorm nog schaars voort. Wij geloven daarom ook, dat de volgende voorbeelden met „kunnen" moeten vertaald worden:

Anansi ben go stree nanga Kakalaka, suma *sa* kren moro hee (HERSK. p. 194, r. 6). Anansi was een wedstrijd gaan houden met Kakalaka, wie hoger *kon* klimmen.
Mek'den stree, suma *sa* ari trawan moro tranga (HERSK, no. 24, r. 1). Laten zij wedstrijd houden, wie de andere harder *kan* trekken.

Er zijn nog meer vormen, die de volledigheid van deze kwestie raken, waar het Saramaccaans licht op kan werpen:

a) de vorm *bio*.

Wij hebben in onze spraakkunst beweerd [1]), dat deze vorm een samentrekking is van *ben de go*. Die mening zullen wij thans moeten herzien, zoals de studie van het Saramaccaans ons weer geleerd heeft. In deze taal wordt de irrealis altijd genoemd door *bio*, zodat *bi sa* zo goed als zeker niet voor komt. Bij vijf informanten was de constante weergave van het negerengelse *ben sa*: *bio*. Deze vorm is dus geen samentrekking, maar weer gemeen aan het N.E. en het Saramaccaans, en in het N.E. zeer veel voorkomend.

Etymologisch is *bio* een samentrekking uit *bi* (Engl. *been*) en *o* (Engl. *go*). *Bi* komt altijd niet-genasaleerd voor. Bovendien is in het Saram. de oorspronkelijke i-klank van „*been*" bewaard gebleven.

b) de vorm *o*+grondvorm.

Ook weer een vorm aan beide talen gemeen. In het Saramaccaans bestaat zelfs *go*+grondvorm niet; b.v. A *o* ko. Hij zal komen.

Het Saramaccaans heeft er ons op gespitst, om te observeren, of deze vorm ook in het N.E. voor komt, want tot nog toe hadden we deze vorm, zoals alle beschrijvers van het N.E., over het hoofd gezien, ofschoon het voorbeeld van HERSKOVITS ons op het spoor had kunnen brengen: Mi *o* pur'ju. Ik zal je opnemen. (HERSK. p. 198, r. 19)

De laatste tijd hebben wij in onze gesprekken met de stadsmensen van de buitenbuurt er speciaal op gelet, of we deze vorm ook konden opvangen. De volgende drie voorbeelden hebben wij enkele weken geleden opgetekend:

Efi den paj mi moro bun, mo *o* go drape. Als zij mij beter betalen, zal ik daar naar toe gaan, uit de mond van E.G., een Portugeese dame, 40 jaar, in Suriname geboren.
Op een erf is een politie agent, uit Creoolse ouders, 35 jaar, een auto aan het repareren. De motor wil niet starten. Ik zeg: a no wani (hij wil niet). Hij antwoordt: a *o* go (hij zal gaan).
Een donker gekleurde dame van 25 jaar neemt afscheid van me en zegt: me gowe, noso a *o* lati. Ik ga weg, anders zal het te laat worden.
Deze vorm brengt ons terug naar:

c) *go* + grondvorm.

Wij hebben in onze *Spraakkunst* ook gezegd, dat de twee futurale vormen zijn *sa* en *de go* en dat de notatie van HERSKOVITS, die vaak alleen *go* (zonder *de*) schrijft, foutief zou zijn. Ook dit moeten wij corrigeren. Het is wel waar, dat *de go* het meest voor komt, maar *go* alleen horen wij ook dikwijls. Dit ligt wel voor de hand ook. Als *o* grondvorm voor komt, zal ook *go* (waarvan o is afgeleid) heel gemakkelijk gebruikt worden.

---

[1]) *De Creolen taal van Suriname, Spraakkunst*, 1954, p. 54.

Slotbeschouwing

Wij hebben gezien, dat in *sa*+grondvorm verschillende aspecten kunnen gevonden worden:

a) een mogelijkheid, een twijfel, een „misschien", een onwerkelijkheid.

b) een absolute zekerheid, een algemene waarheid.

d) een futurum remotum en een futurum proximum.

Dezelfde aspecten zijn echter ook te vinden in (*de*)*go*+grondvorm. Het onderscheid tussen *sa* en (*de*)*go* kan dus niet liggen in bovengenoemde waardebepalingen. En zolang men het onderscheid blijft zoeken in de objectieve waarde der dingen, zal men het o.i. nooit vinden. Daarom hebben wij samen met de Heer H. ROOSE, litt. drs., voor de oplossing van dit probleem een subjectief element aangebracht: de gevoelsrelaties. Trouwens in een taal als het N.E. is er zeker plaats voor meer subjectief-gerichte kategorieën. (*De*) *go* noemt dus een toekomstig proces mèt affectsrelatie en *sa* zònder deze relatie.[1])

Vandaar dus, dat *sa* ook meestal in de spreekwoorden voor komt. Bij een algemene waarheid immers zal er over het algemeen geen behoefte bestaan, om nog een bepaald gevoel te benoemen. Hierbij kan SIMONS zich ook thuis voelen, menen wij. En dit laatste geldt o.i. ook voor (*de*)*go*. Immers een toekomstig proces, waarmede men door een gevoelsrelatie verbonden is, schijnt dichter bij, dan een, waarbij dit niet het geval is. In werkelijkheid geloven wij, dat het futurum proximum van SIMONS psychisch bedoeld is en een minder nauwkeurige term is voor een zeer verdienstelijk resultaat van introspectie naar de betekenis van (*de*)*go*.

Antwoord van R. D. SIMONS.

Naar aanleiding van de beschouwingen van de Eerw. Pater DONICIE zou ik het volgende willen opmerken.

Wij lezen: „SIMONS komt tot de conclusie: het werkwoord voor de toekomende tijd is *sa*; alleen voor het futurum proximum wordt *go* gebruikt .... Men zal zien, dat in beide gevallen (futurum proximum en futurum remotum) zowel *sa* als *de go* kan voorkomen". Waarop de schrijver drie zinnen uit HERSKOVITS geeft, waarin voor een futurum proximum *sa* wordt gebezigd.

Ik schreef het volgende (*W.I. Gids* 1954 p. 167): „O.i. is *sa* hèt hulpwerkwoord voor de toekomende tijd. Met daarnaast een futurumvorming met *go*, wanneer men een futurum proximum wil aanduiden". „*Met daarnaast*" en niet „*in plaats daarvan*". M.a.w. bij het futurum proximum kunnen beide partikels worden gebruikt. Alleen voor het futurum proximum wordt (ook) *go* gebezigd is wat anders dan voor het futurum proximum wordt alleen *go* gebruikt.

Ook bij het futurum remotum kan *go* worden gebruikt zegt de schrijver en ter adstructie daarvan geeft hij de volgende zin uit HERSKOVITS: „Te mi friari, mi e go puru en". (Als ik jarig ben, zal ik — de pinda's — oogsten)
Ik vestig de aandacht op wat ik schreef op p. 174: „dat *go* ook gebruikt wordt, als nadat er aan een voorwaarde is voldaan, iets zeker en spoedig gebeuren zal". Als voorbeeld gaf ik: „Efoe mi si hem, mi sa (*de go*) aksi hem

[1]) Met „zonder affectsrelatie" bedoelen wij: de spreker laat in het midden, of er een affectsrelatie is of niet; het kan dus níet zo zijn, maar ook wèl. In dit laatste geval benoemt de spreker die relatie eenvoudig niet. Men bedenke dat taaltekens niet gebruikt mòeten worden. (H. ROOSE)

sainde a doe dati" (Als ik hem zie — wie weet, of en wanneer dit het geval zal zijn — zal ik hem vragen, waarom hij dat gedaan heeft.)

Welnu, in het door Pater DONICIE gegeven voorbeeld hebben wij zoal niet met een voorwaarde dan toch met een tijdsbepaling te doen, waarbij de ene handeling ten opzichte van de andere een futurum proximum is. Mijn voorbeeld zou ook hebben kunnen luiden: „Te mi si hem . . ." (Wanneer ik hem zie . . .). Dat zien kan over lange tijd plaats hebben, maar het vragen is ten aanzien daarvan „proximaal". Zoals in het voorbeeld van Pater DONICIE het jarig worden en het oogsten. Een jonge man kan zeggen „Te mi kom owroe, mi de go bai wan djari en mi de go kweki fowroe" (Als ik oud geworden ben, ga ik een erfje kopen en kippen kweken). Het oud worden ligt nog in ver verschiet, maar als die tijd daar is, zijn de andere handelingen futurum proximum en kan dus *go* worden gebruikt.

Conclusie: Pater DONICIE en ik zijn het geheel eens.

Antwoord van J. VOORHOEVE.

In het bovenstaande artikel van pater DONICIE heeft hij het waardeverschil tussen *sa-* + verbum en *go* + verbum behandeld als inleiding op een liefst afdoende discussie over een moeilijk detailprobleem in de structuur van het Surinaams. Mijn bijdrage in deze discussie werd uitdrukkelijk door de schrijver gevraagd en het valt mij daarom moeilijk te moeten zeggen, dat ik op linguïstische gronden een discussie over dit probleem meen te moeten weigeren. Dit probleem kan namelijk alleen gesteld worden, wanneer men uitgaat van een linguïstische foutieve premisse. Wel kan ik en zal ik ook trachten een positieve bijdrage tot de discussie te leveren door duidelijk te maken, waarom men zich hier een verkeerd probleem gesteld heeft en hoe men tot een zuiverder probleemstelling kan komen. Dit neemt natuurlijk niet weg, dat pater DONICIE (zoals ook op vele plaatsen in zijn grammatica) met zijn artikel verrassende nieuwe gezichtspunten opent.[1]) Deze kunnen echter eerst vanuit een zuiverder uitgangspunt op de juiste waarde geschat worden.

Pater DONICIE vraagt zich in dit artikel af, welk verschil in taalwaarden te vinden is tussen de constructies *sa-* + verbum en *go* + verbum. De vormen *sa-* en *go* zijn echter van geheel andere orde (wat ook blijkt uit het door mij gebruikte koppelteken) en daarom hebben wij te maken met twee totaal verschillende en onvergelijkbare constructies. *sa-* is namelijk een woorddeel (een prefix, dat slechts voor verba kan voorkomen) en *go* is een zelfstandig woord uit de klasse der verba. De drie verbale prefixen *ben-, sa- en e-* kunnen in deze volgorde voor practisch ieder verbum geplaatst worden. Wij gaan uit van de zin: *m ben-sa-e-waka* (ik prefix-prefix-prefix-lopen) Wij praten met opzet niet over de betekenis, maar beschouwen hier alleen de vormen. Waarom is nu het element *sa-* een prefix en geen zelfstandig woord, zoals *go*. Wij kunnen daarvoor twee redenen opnoemen [2]): *1e* Het element *sa-* is niet omstelbaar t.o.v. de omringende

[1]) Ik denk hierbij aan zijn waardebepaling van *sa-* als indicator van potentialis (te vertalen met „kan", zowel in Saramaccaans als Surinaams). Hij biedt mij hier een onverwachte en zeer welkome steun, waarvoor ik hem zeer dankbaar ben.

[2]) Wij baseren ons op de woordkenmerken, zoals die uiteengezet werden door prof. dr A. REICHLING, „De taal, haar wetten en haar wezen", in *Ensie II*, 1947, p. 39.

elementen. Men kan dus niet zeggen: **m sa-ben-e-waka* of **m ben-e-sa-waka*. *2e* Het element *sa-* is niet uiteenplaatsbaar t.o.v. de omringende elementen. Men kan bijvoorbeeld niet zeggen: **m ben-go sa-e-waka*. Op grond hiervan alleen al moet men vaststellen, dat *sa-* geen woord is, maar een woorddeel. Daarbij kunnen wij nog andere redenen opnoemen. Men kan *sa-* in de constructie, waarvan wij uitgingen, niet vervangen door een verbum, tenzij men de constructie geheel wijzigt. In speciale omstandigheden kan men wellicht zeggen (ik ben daar niet eens zeker van, pater DONICIE kan dat beter beoordelen dan ik) *m ben-go e-waka*. Wij hebben dan echter niet te maken met een verbum *waka* naar tempus, modus en aspect nader bepaald door drie prefixen, maar met een verbale groep *go waka*, naar de tempus bepaald door *ben-*, terwijl het laatste element van de verbale groep bovendien nog naar het aspect bepaald wordt door *e-*. Tenslotte kan men *go* duidelijk als verbum herkennen, omdat dit element de verbale prefixen voorgevoegd kan krijgen (*m ben-sa-e-go*), terwijl dit met het element *sa-* beslist niet mogelijk is (**m ben-sa-e-sa*). Dit is geen aardig gegoochel met vormen en mogelijkheden, maar het linguïstisch bewijs van het essentiële verschil tussen de elementen *sa-* en *go*.

Waarom zou men dan eventueel toch niet mogen spreken over het verschil in waarde tussen de constructies *sa-* + verbum en *go* + verbum? Omdat het verschil tussen *sa-* en *go* veroorzaakt, dat wij hier te maken krijgen met twee geheel verschillende en onvergelijkbare constructies. Wij hebben te maken met een verbale vorm (*sa*-verbum) en een verbale groep (verbum + verbum). Het zal wel uitkomen, dat er verschil bestaat tussen deze verschillende constructies. Er bestaan zoveel verschillende constructies in een taal (bijvoorbeeld: adjectivum + substantivum en substantivum + substantivum). Wij kunnen het verschil tussen dergelijke constructies pas bespreken, wanneer wij de constructies kunnen vergelijken, wanneer er een vergelijkingsbasis gevonden kan worden.

Pater DONICIE meent wellicht, dat de semantische overeenkomst tussen de beide constructies hem een vergelijkingsbasis verschaft. Semantische overeenkomst vinden wij echter ook tussen *e-* + verbum en *kon* of *bigin* + verbum. Zie daartoe de volgende, gedeeltelijk uit de grammatica van DONICIE geputte voorbeelden:
m e-nati = *m e-kon nati* = ik word nat; *m e-sabi-pasi kba* = *m e-bigin sabi pasi kba* = ik begin te-kennen de-weg reeds. Waarom worden deze problemen nooit aan de orde gesteld?

De reden dat men het probleem *sa-/go* (en dat dateert al van heel vroeger) als zo bijzonder belangrijk naar voren geschoven heeft, schuilt ergens anders. De Europese tempuscategorie futurum kan in het Surinaams op twee wijzen worden weergegeven, nl. door *sa-* + verbum en door *go* + verbum. Men is er daarom van uit gegaan, dat er dus twee futura waren in het Surinaams en beijverde zich de mogelijke verschillen tussen beide futura te vinden. Hiermee zet men echter het taalkundig onderzoek op zijn kop. Men is uitgegaan van een methodisch onjuist uitgangspunt en zo tot een verkeerde probleemstelling gekomen. Discussie over het verschil tussen *sa-* + verbum en *go* + verbum heeft daarom ook weinig zin.

Men moet uitgaan van het Surinaamse verbum. Dan zal men constateren, dat ieder verbum in het Surinaams door middel van verbale prefixen in acht verschillende vormen kan voorkomen (waaronder niet de constructies *go*, *kon* of *bigin* + verbum, wel echter de constructie *sa-* +

verbum). Pas hierna kan men het verschil in waarde tussen de acht verbale vormen vaststellen en tot een waardebepaling van de functie der prefixen komen.

Bij dit laatste onderzoek is de hulp van taalkenners als pater A. DONICIE en de Heer R. D. SIMONS onmisbaar. Zij immers kunnen door hun jarenlange intensieve contact met de taal de categoriale verschillen veel beter van binnen uit benaderen dan ik. Men moet echter de discipline van de vorm durven aanvaarden, omdat men anders om de problemen heen blijft denken. Het lijkt mij daarom goed, dat ik mijn bijdrage in de discussie op deze punten heb gericht.

Ik zou gaarne willen voorstellen de discussie uit te stellen tot na het verschijnen van een uitvoerig artikel van mijn hand over het verbale systeem in het Surinaams. Hierna zouden wij gezamenlijk kunnen komen tot een zuiverder waardebepaling van de daarin geordende verbale categorieën.

Wederwoord van A. DONICIE C. ss. R.

Aangezien de heer SIMONS verklaart het geheel met ons eens te zijn, behoeven wij op zijn antwoord niet nader meer in te gaan.

In zijn proefschrift heeft dr VOORHOEVE, zonder voorafgaande theorie over lexicale taalelementen (dus intuïtief) de werkwoordskategorieën *sa* en *go* met elkaar vergeleken, zoals wij dat hebben gedaan.

In zijn huidig betoog komt hij daarvan terug op taal-theoretische gronden, die echter onze intuïtieve zekerheid, dat die beide kategorieën vergelijkbaar zijn, niet kunnen verstoren. Daar wij ons echter liguïstisch niet voldoende geschoold achten, om hem te beantwoorden, hebben wij een beoordeling van dr VOORHOEVE's nieuwe mening gevraagd aan onze regelmatige medewerker H. ROOSE, die het volgende opmerkt.

Dr VOORHOEVE is tot de conclusie gekomen, dat *sa* geen, *go* wel zelfstandige betekenis heeft. Dat ben ik met hem eens.

Daaruit trekt hij dan weer de verdere conclusie, dat die lexicale elementen niet vergelijkbaar zouden zijn. Hier echter heeft hij niet doorgeredeneerd. Als structureel linguïst had VOORHOEVE de oppositie tussen die beide lexicale elementen moeten onderzoeken. Hij zou dan tot de ontdekking gekomen zijn dat die aldus was:

Zonder participerende betekenis	met participerende betekenis
woord	uitgang, partikel enz.

Door de aard van deze tegenstelling (algemeen-speciaal) is het theoretisch mogelijk, dat een woord (zonder participerende betekenis) gebruikt wordt waar een uitgang of partikel (met participerende betekenis) nauwkeuriger zou zijn. Deze theoretische mogelijkheid doet zich nu voor bij *go*: het heeft inderdaad geen participerende betekenis, maar in de combinatie „me go kon" heeft het participerende *bedoeling*. En in deze bedoeling is het dus wel degelijk vergelijkbaar met *sa*. Als bewijs van de niet-zelfstandige bedoeling van *go* in de hier besproken combinatie kan nog gelden, dat daarnaast voorkomt de combinatie *o*+grondvorm, welke zelfs geen zelfstandige betekenis heeft. De vorm *o* kan immers niet de totale woordinhoud van een zin uitmaken.

Paramaribo, Nov. 1955

BESPREKINGEN

Pioneers of Pauroma. Contribution to the earliest history of the Jewish colonization of America, door J. MEIJER. Paramaribo, 1954, 52 bladz.

Op een der eerste bladzijden kondigt de schrijver aan dat deze publicatie de eerste is van een serie verhandelingen over de Joden in Suriname. Dan volgt evenwel een inleiding, een zeer lange, waaruit blijkt dat deze publicatie een bijdrage wil leveren tot de geschiedenis van het aandeel dat de Nederlandse Sephardim gehad heeft in de kolonisatie der zg. Wilde Kust, als onderdeel der zeventiende eeuwse joodse kolonisatie van het Amerikaanse vasteland, welke op haar beurt weder behoort tot het geheel der Sephardische omzwervingen na 1492.

Speciaal wat betreft de Amsterdamse Sephardim kunnen de ideologische aspecten der historische gebeurtenissen volgens de schrijver slechts in dit grotere verband belicht worden.

Hij begeeft zich in beschouwingen over het geestelijk leven der Amsterdamse Joden in het midden der zeventiende eeuw en noemt in dit verband ISAAC ABRABANEL en RABBI MENASSEH BEN ISRAEL, de eschatologische opvatting van deze laatste en diens overtuiging dat Israel's zwerftocht over de wereld de eerste stap was tot de uiteindelijke verlossing.

MENASSEH wordt beschreven als een realist, maar tevens als een gespleten persoonlijkheid, die zijn plan om naar Brazilië te emigreren, om aldaar in de handel te gaan, opgaf, toen zijn Amsterdamse gemeente zijn salaris verhoogde. De expeditie naar Brazilië van 1642 stond dan ook niet onder zijn leiding, maar onder die van twee andere Portugese Joden. Na het vertrek echter van JOAN MAURITS VAN NASSAU gaat MENASSEH zich interesseren voor het Amerikaanse continent, dwz. als het gebied waar, volgens MONTESINOS, de verloren stammen van Israel een toevlucht gezocht zouden hebben, welke theorie MENASSEH als waarschijnlijk aanvaardde. MONTESINOS was een in Portugal geboren Jood, die in Zuid Amerika gereisd had en ook enige tijd te Amsterdam verbleef, waar MENASSEH hem leerde kennen.

Het geloof dat zij stelden in MONTESINOS' verhalen is volgens Dr MEIJER een bewijs voor de belangstelling der Portugese Joden voor de nieuwe wereld, vagelijk eschatologisch, maar sociaal-economisch zodra Brazilië voor Nederland verloren gegaan was. In dit verband ziet de schrijver ook het bezoek van MENASSEH's zwager en zoon aan Engeland in 1654, waarbij o.a. de toelating van Joden in Engeland bepleit werd, maar ook aan CROMWELL getoond zou zijn het Nederlandse privilege ten gunste der joodse kolonisatie in West Indië, dat indertijd onder de Egerton MSS in het Britse Museum aangetroffen werd. Wilde men Engeland en de Republiek tegen elkander uitspelen?

Dr MEIJER schrijft niet alleen een zekere geestelijke tegenstrijdigheid toe aan de veelbesproken MENASSEH BEN ISRAEL, maar deze eigenschap zou de Rabbi met alle Marranen gemeen hebben gehad. Inderdaad kunnen wij bij deze groep aan de ene kant waarnemen koopmanschap en realiteitsgevoel, aan de andere belangstelling voor theologische controversen, voor mystiek en voor de vraagstukken van het hiernamaals en van het einde der wereld.

Maar, dit tijdsverschijnsel was niet typisch voor de Joden alleen; ondergetekende vond dezelfde eigenaardigheid al eens vermeld met betrekking tot leden van de gereformeerde handelsstand (*W.I. Gids 20*, 1938, p. 26).

Intussen, omstreeks 1656 vertoonden de Nederlandse autoriteiten de neiging de joodse kolonisatie, in het bijzonder die van de Wilde Kust, behorend tot het terrein der Zeeuwse Kamer van de West-Indische Compagnie, te bevorderen. Teruggekeerde Joden hadden juist in die tijd de getalsterkte der joodse gemeenschap te Middelburg — en daarmede haar welvaart — doen toenemen. Die Wilde Kust kon de plaats innemen van het verloren Brazilië en vooral de in Zeeland vertoevende Joden die uit laatstgenoemd land uitgeweken waren, kregen hun kans.

In 1657 werden de leden der joodse natie in Nederland tot onderdanen der Staten Generaal verklaard en nog in hetzelfde jaar volgde het privilege, door de West-Indische Compagnie verleend aan de Joden in Guyana, met betrekking tot de vrijheid in de uitoefening hunner godsdienst in de ruimste zin. Intussen was reeds in 1656 de notificatie der Kamer Zeeland van de W.I. Comp. verschenen, waarbij de kolonisatie der Wilde Kust geregeld werd.

In het tweede deel der Inleiding vertelt dr MEIJER van een reisbeschrijving, gedateerd 15 Sept. 1658, geschreven door JEOSUA NUNES NETTO en JOSEPH PEREIRA, welk document hem in handen gekomen was bij het zoeken naar gegevens, nodig voor het samenstellen ener moderne geschiedenis der Joden in Suriname. NETTO en PEREIRA verzonden het relaas hunner ervaringen van de kust van Pauroma, ongetwijfeld Pomeroon. Zij maakten gebruik van de gelegenheid welke het schip De Eendracht bood, gezonden uit Middelburg naar Essequibo. Dit vaartuig, later de Concordia genoemd, zou volgens de schrijver reeds eerder in de geschiedenis zijn vermeld. Dacht hij aan D'Eendracht die in 1632, komende van Nieuw Nederland, te Plymouth door de Engelsen in beslag genomen werd (zie VAN GROL, *Grondpolitiek II*)? Dan was het al een oud beestje.

MEIJER vertelt dat er al andere schepen voorgegaan waren naar Nieuw Zeeland (vroeger Essequibo) en noemt ook de naam PAULO JACOMO PINTO, de te Middelburg gevestigde Zeeuwse Sephardi, vroeger in Brazilië. Ook VAN GROL (*Grondpolitiek II*) vermeldt de expeditie met de Joannis, vroeger in het jaar 1658 en vertelt er bij dat, onder borgtocht van dr PINTO, met de bekende DAVID NASSY, een in Brazilië geboren Portugese Jood, gecontracteerd was aangaande de levering van slaven voor de nieuwe kolonisten, joodse en andere, in Nova Zelandia.

De reis van de Eendracht-Concordia is blijkbaar nog niet eerder beschreven. MEIJER vestigt de aandacht op enige passages in het reisverhaal. Onder andere wijst hij op het spreekwoordelijk geloof der Surinaamse Bosnegers in de macht van de God der Joden, die altijd in de grote droge tijd regen zou geven op Jom Hakkipurim, wat nu op de reis van de Concordia eveneens geschiedde. Verder wordt gereleveerd de ontmoeting

met een Engels schip, onder Nederlandse vlag, dat van Suriname kwam.

Eindelijk nog wordt een overzicht gegeven der geschiedenis van Suriname onder WILLOUGHBY, waarin niets voorkomt dat niet reeds bekend was. — Tot zover de Inleiding.

Dan volgt het reisverhaal, in het Portugees, met een vertaling in het Engels.

Men vertrok 12 Mei 1658 uit Middelburg en ankerde te Vlissingen, tegelijk met twee kapers; na drie weken passeerde men de Canarische eilanden. De schipper gaf zijn voornemen te kennen om Saõ Vicente bij Cabo Verde aan te lopen, om water te laden en om de chaloupe op te zetten, zoals gebruikelijk was. De joodse passagiers verzetten zich tegen dit plan, dat echter toch doorging. Er lag ook een Engelse kaper op het eiland, bestemd voor Nieuw Engeland.

Op de overtocht over de Oceaan leed men natuurlijk de ontberingen, gewoon in die dagen; het scheepje, 126 voet lang, met 20 man equipage, was overvol, er waren Franse, Nederlandse en joodse passagiers. De tiende Augustus zag men land en de inboorlingen wisten te vertellen dat de mondingen van de Corantijn en de Berbicerivier in de nabijheid waren.

Er volgt nu het een en ander dat niet geheel duidelijk is en waaruit geconcludeerd zou kunnen worden dat er ook soldaten en zelfs negerslaven aan boord waren.

Aan de Essequibo ontmoette men een schip dat 300 slaven uit Afrika aangebracht had; op 24 Augustus bereikte men de monding der Pomoroonrivier. Er ontstonden enige moeilijkheden aangaande het aan land brengen der joodse passagiers.

Dan verschijnt een van de kaperschepen waarmede men tezamen op de rede van Vlissingen gelegen had. Dit schip had op de Braziliaanse kust een korvet (caravella) genomen en een ander vaartuig, komende van Rio de Janeiro, hetwelk echter door zijn bemanning aan de grond gezet en daarna gezonken was. Ook een Engels schip, komende van Angola, met 850 negerslaven aan boord was door deze kaper genomen, alsmede een Portugees vrachtschip. De kaperkapitein had nog de beschikking over 250 negers, afkomstig uit het schip van Angola. Verkoop der vermeesterde slaven hier op de Wilde Kust scheen niet te vlotten.

Later verscheen een Engels schip onder Nederlandse vlag, komende van Suriname; aan boord waren drie edelen (3 Gentilhomens) en een hoornblazer. De Heren vertelden Royalisten te zijn en vergunning te hebben van de Kamer Zeeland om hier op de kust te handelen. In Suriname hadden zij vrede gesloten met „nossa Colonia". Ook dr MEIJER begrijpt de strekking van deze aantekening niet.

De Indianen waren vreedzaam en de met het schip mede gekomen soldaten werden van dienst vrijgesteld. Het zal wel de bedoeling geweest zijn dat deze militairen te werk gesteld werden als arbeiders of ambachtslieden.

Het land bleek vruchtbaar en vroegere kolonisten hadden in een jaar tijds plantages verkregen; enige tabak was reeds naar Middelburg verzonden. Ook werd suikerriet geplant.

Onder de reeds eerder aangekomen kolonisten waren mensen van Martinique en van West Afrika. Er stonden ruim 120 gebouwen (cazas).

Als bijvoegsel besluit MEIJER's publicatie met de tekst der notificatie

van de Kamer Zeeland dd. 12 Oct. 1656, regelende de kolonisatie der Wilde Kust, welk gebied geacht werd bij de Amazonerivier aan te vangen. Het zou dus ook omvatten Suriname, waar de Compagnie zich weinig aan gelegen had laten liggen en waar nu Engelsen gevestigd waren, alsmede Berbice, de oude kolonie van VAN PERE.

Zodra de bevolking tot 200 families zou zijn aangegroeid, zouden de kolonisten uit hun midden een raad mogen kiezen, blijkbaar voor justitie en policie. Ook zouden de kolonisten, op eigen kosten, een schout en een secretaris aan de raad mogen toevoegen en een predikant, een schoolmeester en een voorlezer (ziekenverzorger) mogen aanstellen. Er wordt eenmaal gesproken van de Commandeur van Essequibo, bij wie nieuw aankomende kolonisten zich zouden moeten presenteren.

De kolonie zou zelf slaven mogen laten aanvoeren van West Afrika, hoewel de Kamer Zeeland zou trachten in de behoefte aan deze werkkrachten te voorzien.

Ook VAN GROL (*Grondpolitiek II*) bespreekt deze notificatie, waarvan wij thans de tekst, uit het Rijksarchief, gedrukt zien.

M.

New light on early American Jewry, door I. S. EMMANUEL. American Jewish Archives, Tercentennial second issue, Hebrew Union College, Jewish Institute of Religion, Cincinatti, Jan. 1955, blz. 3–64, 2 platen.

Dr EMMANUEL — die van 1936 tot 1939 het Rabbinaat vervulde op Curaçao en bekendheid verworven heeft wegens zijn arbeid in het belang der geschiedenis van de Curaçaose Joden en van hun begraafplaatsen — onderzocht de archieven o.a. van de Portugees-joodse gemeente te Amsterdam en het Rijksarchief te 's-Gravenhage. De vele nieuwe gegevens welke hij hieruit kon putten zijn soms ook voor onze West-Indische geschiedenis van belang.

Wat *Brazilië* betreft bleek dat reeds in 1601 aldaar gevestigde Marranen suiker en verfhout verscheepten aan het adres hunner correspondenten te Amsterdam.

Nadat in 1642 de opstand tegen het Nederlandse gezag aangevangen was, richtte de Parnassim van Amsterdam zich tot Burgemeesters met een pleitrede in het belang der overzeese geloofsgenoten, die altijd dat gezag gesteund en gediend hadden en nu aan represailles blootstonden. Naar aanleiding hiervan schreven de Staten Generaal begin 1646 de regering in Brazilië aan, om aan de Joden en hun belangen dezelfde bescherming te verlenen als waarop alle andere ingezetenen aanspraak hadden.

Dr EMMANUEL citeert de bepalingen betreffende de behandeling der religieuse aangelegenheden, direct na de occupatie van Olinda in 1630, welke er toe leidden dat sommige Marranen openlijk weder de joodse leer gingen beleiden. Werkelijke vrijheid van godsdienst intussen werd niet verleend en van openlijkheid was geen sprake; niet tot de staatskerk behorende ingezetenen mochten alleen maar niet gehinderd worden.

Schrijver meent dat de eerste synagoge in de westelijke wereld zou gesticht zijn na de aankomst der eerste Joden uit Amsterdam in Brazilië en mede door enkele joodse soldaten, die met de expeditie van generaal

LONCQ aankwamen. De eerste joodse gemeenschap in Brazilië zou van 1633–1634 zijn; zij was in 1636 geheel georganiseerd. Zo talrijk waren de Joden in 1637, dat de Classis te Recife in 1638 klaagde over de „openlijke" congregaties in twee gehuurde huizen in de stad. Juist dat deze diensten in particuliere huizen plaats hadden, bewijst dat zij niet openlijk waren. Intussen is er genoeg bekend van het drijven der protestantse geestelijkheid, waardoor JOAN MAURITS' politiek zozeer bemoeilijkt werd. EMMANUEL beschouwt de twee bedehuizen van 1637 als synagogen.

Wegens woningnood in Recife waren ook vele Joden verplicht naar Mauritsstad, op het eilandje Antonio Vaz, te verhuizen, dwz. naar „Outrabanda", wat de behoefte deed ontstaan aan een bedehuis aldaar. Over de moeilijkheden welke daardoor ontstonden tussen de twee congregaties te Recife spreken de thans gepubliceerde documenten van 1649; de overheid trad ten slotte bemiddelend op. Ongenoegen tussen de Joden onderling was zeker geen onbekend verschijnsel in de koloniën. Destijds — en nog veel later — kon de vrede slechts door bemiddeling van Amsterdam uit verkregen worden; de invloed van de Amsterdamse Parnassim op de overzeese gemeenten was groot.

Dat de opstand tegen het Nederlandse gezag ontsteltenis onder de Joden in Brazilië te weeg bracht, spreekt vanzelf, alsook dat zij de neiging hadden het land te verlaten, toen zij begrepen dat de zaak voor Nederland verloren was. Tegenover DR EMMANUEL's stelling dat zij loyaal waren en soms nationalistische kuiperijen bij de regering aanbrachten, staat hetgeen WÄTJEN vertelt aangaande de vele overlopers; maar dat waren wellicht Marranen, die de meerderheid vormden onder de Joden in Brazilië. De overlopers waren meest welgestelden, die bij de Portugezen welkom waren, terwijl de armen van wie niets te halen viel, aan de Inquisitie uitgeleverd werden.

Wat betreft de Ashkenazim, waarvan er sedert 1639 enige in Nieuw Holland verbleven, zegt EMMANUEL dat zij, evenals elders, uitgesloten waren van de gemeenschap der Sephardim, ook al waren zij door aanhuwelijking met deze laatsten verwant.

Ten aanzien van *Nieuw Nederland* citeert Dr EMMANUEL een brief van STUYVESANT van 1654, waarin deze rapporteert aangaande de aankomst der eerste joodse kolonisten. In een ander deel der hier besproken publicatie stelt de Eerw. ISAAC LEESER (Philadelphia) hun komst op 1660, wat dus niet juist zou zijn. Volgens laatstgenoemde schrijver waren het Portugese en Spaanse Joden. Als wij echter verder bij EMMANUEL lezen dat de West-Indische Compagnie in 1655 weigerde de Joden paspoorten te verlenen naar Nieuw Nederland en dat er nog in 1656 gecorrespondeerd werd met STUYVESANT, de Joden betreffend, dan wordt het jaar van hun aankomst in de Noord-Amerikaanse vestiging toch wel weder dubieus.

Dat de directeur-generaal vijandig stond tegenover Joden — trouwens evenzeer tegenover andere niet tot de dominante kerk behorende bevolkingsgroepen, is bekend. De commercieel machtige Joden te Amsterdam, die bovendien konden verwijzen naar de liberale politiek in Brazilië gevolgd, sprongen in de bres voor hun geloofsgenoten en STUYVESANT, die zijn nieuwe kolonie niet door mensen van een „bedriegelijk ras besmet" wilde zien, moest capituleren. Wat verlangd werd was vrijheid van godsdienst en vrijheid van handel en vaart. Vele naar Nieuw Nederland geëmi-

greerde Joden hadden uit Brazilië moeten vluchten, soms met achterlating van wat zij aldaar verworven hadden.

Dat er ook op *Barbados* een joodse gemeenschap bestond, welke contact onderhield met die in Amsterdam, wordt aangetoond met een document waaruit blijkt dat in 1657 de Parnassim in laatstgenoemde stad een wetsrol liet verzenden naar dit eiland.

In hetzelfde jaar gebeurde dit ook met betrekking tot *Essequibo*.

Wat *Curaçao* betreft ontmoeten wij de bekende namen SAMUEL COHEN, JOÃO DE ILLAN en ISAAC DA COSTA, welke in ieder Curaçaos geschiedenisverhaal voorkomen. Dr EMMANUEL heeft er zich van kunnen overtuigen dat het aantal Joden op Curaçao, voordat in 1659 DA COSTA en de zijnen aankwamen, gering was.

Aangaande de joodse kolonisatie op het eiland van *Cayenne* vinden wij geen ander nieuws dan dat in hetzelfde jaar 1659 waarin DAVID NASSY zijn charter verkreeg, naar dit nieuwe gebied een wetsrol verzonden werd.

Op *Martinique*, zo lezen wij, waren reeds Joden gevestigd, toen verscheidene hunner geloofsgenoten uit Brazilië op het eiland aankwamen. Zij werden echter in 1685 verdreven; tegelijk met deze laatste mededeling wordt echter vermeld dat eerst in 1696 een zekere BENJAMIN DA COSTA het eiland verliet.

Een illustratie stelt voor de aankomst der eerste Joden in Nieuw Amsterdam, de andere is van een grafzerk op Curaçao.

M.

Language problems in Surinam. Dutch as the language of the Schools, door W. Gs HELLINGA in Cooperation with the Staff of the Bureau for linguistic Research in Surinam. North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1955, xii + 123 blz.

Language problems in Surinam geeft de resultaten van het schoolonderzoek, het voor de practijk belangrijkste onderdeel van het taalonderzoek in Suriname (in 1949–1950 uitgevoerd door Prof. Dr W. Gs HELLINGA en Prof. Dr WILLEM PÉE). Dit boek bereikt het grote publiek pas in 1955. In een noot op p. 2 zegt de schrijver, dat de tekst vanaf begin 1952 gereed lag, maar publicatie om financiële redenen steeds uitgesteld moest worden. Dit is betreurenswaardig, want hierdoor zou de indruk gewekt kunnen worden, dat men indertijd wel onderzoek wenste, maar nu weinig voelt voor de (voor dierbare illusies funeste) resultaten van dit onderzoek. Men is dikwijls nog gehecht aan de fictie van ,,het meest Nederlandse rijksdeel Suriname". Wanneer men beschikt over feitenmateriaal, hoe onaangenaam ook, dient de realiteit van de cijfers het nieuwe oordeel te bepalen. De hier gepubliceerde cijfers dwingen tot nadere bezinning op onderwijspraktijk en onderwijspolitiek in Suriname. Wij hopen, dat de betreffende autoriteiten de wil en de moed hiertoe ook zullen vinden. Niet mis te verstaan is de waarschuwing, waarmee de auteur zijn werk besluit (p. 105): ,,The problems existing in the multilingual Surinam have not been solved or even modified in their severity by the teaching through the medium of Dutch. On the contrary, the system employed adds daily

to the linguistic confusion which lies at the root of many of the socio-political conflicts in the country of Surinam".

Tot nog toe was het oordeel van het publiek over het Surinaamse onderwijs gebaseerd op eigen beperkte ervaring of op de toevallige Surinamer in de kennissenkring, die-zo-voortreffelijk-Nederlands-spreekt. Men vraagt zich gewoonlijk niet af, welke groep uit de totale bevolking door hem wordt vertegenwoordigd, maar generaliseert de eigen ervaringen. Dit veroorzaakt belangrijke vertekeningen in ons oordeel. Wij worden dan ook het meest getroffen door die cijfers, die aantonen dat de geteste schoolkinderen een zeer selecte groep uit de maatschappij vormen. De meeste leerplichtige kinderen komen niet op school. Helaas moesten juist deze cijfers door de auteur worden geschat.

In de diagrammen uit hoofdstuk IV verdeelt de schrijver de leerplichtige jeugd van Suriname in drie segmenten: een deel dat nooit op school komt (absoluut schoolverzuim), een deel dat na de leerplichtige leeftijd terugkeert tot het anderstalige milieu en dus geen profijt heeft van het taalonderwijs, en tenslotte een klein gedeelte dat iets met de verworven landstaal (het Nederlands) kan doen. Hij schat het absoluut verzuim der Creolen in Coronie op 25% (een gunstige uitzondering), de terugval in het anderstalige milieu op 40%, waardoor dus 35% van de leerplichtige Creolen in Coronie resultaat zou hebben van het onderwijs in het Nederlands. Dit percentage lijkt mij zeer hoog. Men kan zich moeilijk voorstellen, dat de schooljeugd in Coronie zelf iets met de verworven kennis van het Nederlands kan doen. En zou werkelijk 35% van de jeugd van Coronie naar Paramaribo vertrekken? De schatting van de auteur lijkt mij hier dus wat optimistisch.

Toch is ook zo de toestand al somber genoeg. De schrijver geeft in hoofdstuk IV en V een analyse van respectievelijk de schooltest 1950 (leerlingen 6e klasse lagere school) en het toelatingsexamen tot de MULO 1949. Wij zijn het geheel met de schrijver eens, dat de schooltest een geflatteerd beeld geeft van een toch al selecte groep kinderen. Uit de analyse blijkt echter, dat zelfs dan de scholieren alleen tot voldoende resultaten komen bij vragen over werkwoordsvormen en categorieën van tijd en getal (zaken die door ijverige leerlingen geleerd kunnen worden). Begrip voor de Nederlandse tekst en kennis van de Nederlandse woordenschat blijkt echter beslist onvoldoende voor actief gebruik van de taal.

Opvallend is, dat het districtsonderwijs in de groep der Creolen betere resultaten opleverde dan het onderwijs in en om de stad. En dit ondanks het feit, dat het districtsonderwijs zo laag staat aangeschreven. De verklaring hiervoor moet wel zijn, dat de onderwijzer in de districten zich minder rigoureus houdt en kan houden aan de officiële voorschriften omtrent de Nederlandse voertaal. In een ongemengd district als Coronie zal de onderwijzer zijn klas Negerengels-sprekende leerlingen eerder via de moedertaal tot begrip van de vreemde landstaal trachten te brengen. Dit verklaart ook het lage cijfer voor het absolute schoolverzuim. Men is eerder geneigd de school te bezoeken, wanneer men ook begrijpt wat in die school wordt onderwezen. Deze verklaring suggereert een oplossing voor de onderwijsproblemen (door de auteur ook in ander verband geformuleerd): een bilinguale of multilinguale school met speciaal daartoe opgeleide onderwijzers. Als nu reeds de districtsonderwijzers via geïmproviseerde maatregelen, hun door de situatie opgelegd, tot betere resultaten komen,

hoeveel meer resultaat zal men dan kunnen bereiken, wanneer een dergelijke didactiek van officiële zijde gestimuleerd wordt. Uit het boek van Prof. HELLINGA kan men althans leren, dat het onderwijsresultaat moeilijk slechter kan worden.

De analyse van deze test toont ons ook — en dit blijkt nog sterker uit de diagrammen van hoofdstuk V (toelatingsexamen MULO) — dat de Creolen betere resultaten behalen in hun pogingen het Nederlands te leren beheersen dan Hindostanen en Indonesiërs. Dit stemt overeen met de lage, respectievelijk bijzonder lage percentages Hindostanen en Indonesiërs, die de MULO bereiken. Allerlei factoren spelen hier een rol. In dit opzicht is het interessant te zien, hoe de auteur — zonder dit overigens uit te spreken, hij tracht in dit boek alleen de cijfers te laten spreken — verband laat zien tussen het hoge percentage absoluut schoolverzuim onder de Aziaten en het volslagen gemis aan Hindoe- en Moslimscholen in Suriname (ondanks de wettelijke gelijkstelling der godsdiensten). De lezer krijgt uit de cijfers sterk de indruk, als zou het Surinaamse onderwijssysteem partijdig zijn ten gunste van de Creolen en ten nadele van de Aziaten.

Echter, de ethnische partijdigheid wordt sterk geaccentueerd door de ordening van het feitenmateriaal (naar ras en geografische spreiding). Een dergelijke indeling ligt voor de hand, maar kan de argeloze lezer tot ongewenste conclusies voeren. Het is een onloochenbaar feit, dat de Aziaten als groep een geringer resultaat bereiken. Hoe moet men dit feit echter interpreteren: bereiken zij zulk een slecht resultaat omdat zij behoren tot de groep der Aziaten, of omdat zij als Aziaten meestal behoren tot een lagere sociale klasse. In dit laatste geval zou men kunnen spreken van een sociale partijdigheid van het Surinaamse onderwijssysteem (veroorzaakt vooral door de taalpolitiek op de scholen), waardoor de Aziaten het sterkst worden getroffen, omdat zij het sterkst vertegenwoordigd zijn in de lagere klassen.

Wanneer men aldus in gedachten het gepubliceerde materiaal reorganiseert langs sociale lijnen, komt tevens het contrast tussen Creoolse arbeiders in de stad en in de districten sterker naar voren (zie boven). Het resultaat van de groep Creolen in de stad wordt namelijk gunstig beïnvloed door de Creolen uit hogere (d.i. Nederlandssprekende) milieu's. De resultaten van de Creolen in de districten zouden dus naar verhouding nog beter moeten zijn vergeleken bij hun klasse- en rasgenoten in de stad. Hiermee wordt de mogelijke oplossing (moedertaalonderwijs) nog klemmender gesteld.

Het lijkt mij voor een juist en rechtvaardig gebruik van dit rijke boek (waarvan vele interessante facetten buiten bespreking moesten blijven) nuttig, dat men steeds voor ogen houdt, dat het materiaal ook op andere wijze geordend had kunnen zijn. Dit verandert niets aan de feiten. De Aziaten (sterker vertegenwoordigd in de lagere sociale klassen) moeten de zwaarste tol betalen aan het Surinaamse onderwijssysteem. Zij kunnen zich echter daarin de broeders weten van de Creolen uit de lagere klassen, wanneer zij weerstand bieden aan de verleiding de cijfers uitsluitend ethnisch te interpreteren.

J. VOORHOEVE

„L'Aide belge aux insurgents américains (1774–1782) *Annales Fédération Archéol. Hist. Belgique, 34me Congrès* (Verviers 1951), en „Les journaux des Antilles à l'époque de la Guerre de l'Indépendence américaine. Prix-courants des marchandises à Philadelphia, en 1783, aux Archives générales du Royaume", *ibidem, 35e Congrès* (Courtrai 1953), door M. le Baron A. DE DORLODOT.

De schrijver, in de laatste oorlog Wing Commander R.A.F., heeft meer publicaties op zijn naam staan, betrekking hebbend op het Engels-Amerikaanse conflict, waarbij ook onze oude Republiek betrokken geraakte.

In het eerste der twee hierboven genoemde geschriften lezen wij dat uit een archiefonderzoek aan ALBERT DE DORLODOT gebleken is van de onjuistheid der stelling, als zou België niet aan de oorlog in kwestie deelgenomen hebben; hij constateert dat, met oogluiking van het gouvernement generaal der Oostenrijkse Nederlanden, belangrijke wapenzendingen uit Luik haar weg overzee gevonden hebben.

De schrijver vermeldt de sluiting, bij parlements acte van Maart 1774, der haven van Boston, het daarop gevolgde besluit van het Amerikaanse Congres om alle invoer van en uitvoer naar het moederland te verbieden en de gevolgen van een en ander, niet alleen voor de Engelse, maar ook voor de Franse, de Nederlandse en de Deense Antillen.

Vervolgens maakt de schrijver melding van de Amsterdamse handel van destijds in Luikse en Zweedse krijgsbehoeften en van de op export berekende buskruitfabricatie in West-Friesland en Zeeland. Daarna worden behandeld de komst, in de zomer van 1774, van enige Amerikaanse schepen te Amsterdam, waar zij hun ladingen rijst en tabak inruilden voor buskruit en wapenen, waarmede zij naar de overkant van de Oceaan vertrokken, het verzoek van Engeland aan de Staten Generaal, in October 1774, om de uitvoer van oorlogsmaterieel naar Amerika te verbieden, de proclamatie, enige dagen later, van de Engelse Koning, waarbij alle uitvoer van krijgsbehoeften uit de Britse havens onwettig verklaard werd en eindelijk het bekende optreden van een Engels oorlogsvaartuig tegen een Amerikaanse koopvaarder in de Amsterdamse haven. Grote ontsteltenis ter beurse, waar men zich beklaagde over de poging van Engeland om het handelsverkeer met Sint Eustatius te onderbreken.

Dan volgt, begin 1775, het Engelse besluit om alle schepen, vreemde zowel als Britse, aan te houden die krijgsbehoeften voor de dertien opstandige gewesten aan boord zouden hebben en, iets later, het verschijnen van een Engelse sloop of war in de Nederlandse wateren, om het uitzeilen te beletten van de rede van Texel, van drie Amerikaanse schepen, met munitie geladen. De Staten Generaal laten zich intimideren en verbieden de uitvoer van krijgsbehoeften met Britse schepen, zowel als met Nederlandse zonder consent der regering.

Vervolgens besprekende de rol der Antillen in het Engels-Amerikaanse conflict, doet de schrijver uitkomen, dat niet alleen de opstandelingen groot gebrek hadden aan vrijwel alles wat zij voor de oorlogvoering nodig hadden, maar dat aan de andere kant de West Indische eilanden in een impasse waren komen te verkeren, omdat het uitvoerverbod van het

Congres te Philadelphia ook op de Antillen betrekking had. Op instigatie van BENJAMIN FRANKLIN werd daarom in 1776 besloten, dat schepen, die krijgsbehoeften naar de dertien Amerikaanse provincies zouden brengen, deze tegen de producten des lands zouden mogen inruilen. Wat betekende dat de Europese mogendheden, welke er koloniën op na hielden in het Caraïbische Zeegebied, wel verplicht waren de uitvoer van oorlogsmateriaal oogluikend toe te staan, opdat deze eilanden niet verstoken zouden blijven van de aldaar zo nodige Noord-Amerikaanse producten, ja dat zelfs Engeland in bepaalde gevallen een oog toe zou moeten doen.

Van het uitvoerverbod der Republiek van de Ver. Nederlanden zegt de schrijver dat het niet streng toegepast werd en dat zodoende Sint Eustatius gedurende vijf jaar, dat zou dus zijn tot 1780, een der centra geweest is der wapen-contrabande. Wij zouden hierbij willen aantekenen, dat ons eiland, reeds van 1776 af, min of meer onder toezicht stond der Engelse marine, van de Leeward Islands uit gehouden. En verder, dat Sint Eustatius, evenmin als Curaçao, behoefte had aan Noord-Amerikaanse producten voor het in stand houden ener suikercultuur, of voor de voeding der slaven. Voor beide eilanden, voor het eerste meer dan voor het laatste, vergrootte een toestand van oorlog de ook in vredestijd aanwezige gelegenheid om door tussenhandel voordeel te behalen, tussenhandel in goederen wel te verstaan. Levering van wapentuig aan de Amerikaanse opstandelingen zal voor Sint Eustatius wel een toevallige mogelijkheid geweest zijn en het is niet wel na te gaan van welke omvang deze handel geweest is, of van hoe lange duur.

Overigens heeft de hier besproken publicatie betrekking op de leveranties der zuidelijke Nederlanden, sedert 1775, via Ostende, als haven van afscheping. Er is eenmaal sprake van dat bestellingen voor wapens uit Luik over Amsterdam liepen (1775), een andere maal lezen wij van de overscheping te Nieuwpoort, uit een Amsterdams schip in een Amerikaans van een partij munitie (1776), bestemd voor een koopman op Sint Eustatius.

In de aanhef der tweede hier besproken publicatie citeert de schrijver een geheim agent van Engeland, die inlichtingen verstrekte betreffende de wapenleveranties aan de Amerikanen op het einde van 1776. Deze agent rapporteerde dat de leveranties in kwestie voornamelijk liepen over Sint Eustatius, maar ook over Martinique, terwijl kleding voor Washington's troepen geleverd werden door Sint Thomas en Sint Kruis.

Baron DE DORLODOT meent dat vele bijzonderheden betreffende wapenhandel met de Amerikanen te vinden zullen zijn in de West-Indische periodieken van het tijdperk en hij heeft een respectabele lijst opgesteld van zodanige periodieken, in diverse vindplaatsen aangetroffen, Engelse en Franse. Schrijver neemt zich voor zijn onderzoek voort te zetten en wij mogen dus verwachten t.z.t. te vernemen wat hij betreffende die wapenhandel alsnog aan het licht zal weten te brengen.

Het slot der publicatie van 1955 betreft de pogingen van Baron DE BEELEN, Conseiller de Commerce der Oostenrijkse Nederlanden bij het Amerikaanse Congres te Philadelphia, voorlichting te verschaffen aan de Zuid-Nederlandse handel, aan de hand van de prijscouranten der diverse Noord-Amerikaanse markten.

M.

Caraibisch steekspel, door H. C. M. HAKKENBERG VAN GAASBEEK. Anjerpublicaties (no 1), Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, 1955, 134 bladz. met 37 foto's van FREDERIK FISCHER en 21 tekeningen van PAUL ERKELENS. (Geb. f 12.50)

Drie belangrijke boeken zijn er nu verschenen die zich op populaire wijze bezig houden met de Nederlandse Antillen onder het zeeoppervlak.

Het eerste, HANS HASS' *Unter Korallen und Haien*, in 1941, was een gebeurtenis van belang voor de onderwatersportliefhebbers over de ganse wereld. De tekst is wat oppervlakkig en branie-achtig, maar de foto's zijn uitstekend — en het was niet alléén het verlangen naar jachtsuccessen en publiciteit, maar ook een waarachtige belangstelling voor de onderwaterwereld welke HASS en zijn kameraden met speer en camera naar de diepte dreef.

Het tweede was het platenboek *Met de camera op de zeebodem van Curaçao* van PAUL VAN VENLO (VITUS BRENNEKER), in 1951, waarin foto's zijn opgenomen welke zeker met die van HASS kunnen wedijveren. In zijn populariserende artikelen geeft deze pionier van de onderwatersport op de Nederlandse Antillen blijk van zijn verlangen om de vissen door hun gedragingen te leren kennen en — al blijven zijn beschrijvingen teleurstellend — ook door zijn devies *Vis met de vissen* (1946, 1953) kan het werk van Pater BRENNEKER een vooruitgang genoemd worden. Want het doet goed, wanneer wij bemerken dat een mens een andere wereld met een zekere schroom en eerbied betreedt, ook al ligt het in zijn aard deze tot zijn jachtveld te maken, en dus te verstoren.

En thans, in 1955, worden wij ineens weer teruggebracht tot het eenvoudige jachtverhaal, met zijn vele aantrekkelijkheden en zijn vele bezwaren voor hen die zich er toe zetten de tekst ernstig te beoordelen. Echter, nu dit boek is uitgegeven bij wijze van juichend openingsbod van de toch als wetenschappelijk verantwoord bedoelde serie „Anjerpublicaties" — bij gelegenheid van het Koninklijk Bezoek aan de Nederlandse Antillen — lijkt het juist dit werk ook slechts te beoordelen volgens maatstaven welke passen bij het grenzeloze enthousiasme waarmede HAKKIE (om in de door de verteller geschapen sfeer te blijven) en zijn zoon PETER hun tochten hebben ondernomen en, samen met Foto FREDERIK, geboekstaafd.

Een geestdrift welke bewondering afdwingt als men beseft dat het duiken waar het hier om gaat, in tegenstelling met de luchthartige wijze waarop hierover wordt geschreven, geenszins kinderspel is. Om de grote kennis van zaken welke men van te voren dient te verwerven, om de vele moeilijkheden welke men bij de training moet overwinnen, om de vele gevaren welke men voortdurend onder ogen moet kunnen blijven zien — en om de vele opofferingen welke het gezin zich voor dit alles ongetwijfeld heeft moeten getroosten, waarvoor op deze plaats Mevrouw HAKKENBERG wel een open doekje mag worden gegeven.

Het is geen geringe verdienste van de schrijver dat hij fotograaf FISCHER er toe heeft gebracht zijn werkterrein tot onder het zeeoppervlak uit te strekken. Dat FISCHER's foto's na een korte tijd reeds de beste beelden van HASS en BRENNEKER zouden evenaren, kon door hen die van zijn kwaliteiten als fotograaf weten, slechts worden verwacht. Moge zijn blijvende geestdrift een op deskundige wijze toegediende prikkel zijn voor de ontwikkeling van de onderwaterfotografie op Curaçao — nu Pater

BRENNEKER zich al sinds enige tijd niet meer op dit gebied beweegt en nu dr ir R. FLACHS, die zijn publiek reeds met kleurgetrouwe foto's uit diep water in vervoering wist te brengen, in Augustus j.l. het eiland heeft verlaten.

Waarom dit boek zich er zozeer toe leent om als eerste Anjerpublicatie te worden uitgegeven is ons duidelijk uit het vierde hoofdstuk waarin wij (op blz 37–43) een grappig verslag vinden van PRINS BERNHARD's onderwaterervaringen op Klein Bonaire — een heel wat onschuldiger historie dan de belevenissen op Curaçao waarbij het leven van Zijne Koninklijke Hoogheid in ernstig gevaar verkeerde.

Dit hoofdstuk is zowel kenmerkend door de vlotte en huiselijke stijl van vertellen als door de zorgvuldige wijze waarop is getracht de illustraties aan het verhaal aan te passen. Was er voor het maken van de foto op bladz. 44 geen speciale tocht naar Klein Bonaire nodig? Wat was het niet moeilijk om op het laatste ogenblik nog een ,,culebra verde'' te vangen voor de afbeelding van bladz. 22. En wat een zorg kostte niet de opstelling achteraf van het carcó-tafreel op bladz. 104, waarvan wij het geheim hier maar niet zullen verklappen.

Verhogen de foto's zeer zeker de documentaire waarde van het boek, de luchtige schetsen van PAUL ERKELENS sluiten zich meer aan bij de speelse kanten van de tekst. Zij vormen een merkwaardig tegenwicht voor de wat zwaar uitgevallen fotoreproducties, zodat het geheel, mede door de goede zorgen van de Koninklijke Drukkerij Van Gorcum & Comp. N.V., kon worden tot een koninklijk uitgevoerd boekwerk, waaraan velen, die zich meester achten op de onderzeese wapenen of dit zouden wensen te zijn, veel vreugde kunnen beleven. P.W.H.

Het Killinger Kabaal in Suriname. Verslag v. d. merkwaardige zitting van het Hof van Justitie te Paramaribo op 13–17 Maart 1911. Openbare Aanklager v.s. F. Killinger e.a. Drukker-Uitgever: JOH. BLATZ, Oranjestad (Aruba, 1955), 46 bladz.

De drukker-uitgever-schrijver noemt in zijn Voorwoord het ,,geval Killinger'' een episode in Suriname's strijd om de onafhankelijkheid. KILLINGER kan wel niet beschouwd worden, zo lezen wij, als een nationale held, maar zijn zaak is een symptoon, belangrijk voor de onafhankelijkheidsgedachte in Suriname.

De Heer BLATZ, blijkbaar een Surinamer, zegt verder dat hij er op verzoek van een vrij groot aantal landgenoten toe overgegaan is het Killinger-avontuur in druk te doen herleven. Het is inderdaad mogelijk dat deze affaire nog altijd in Suriname tot de verbeelding spreekt; niet zo lang geleden kon men in de plaatselijke pers lezen over een toneelopvoering met de Killingerzaak als onderwerp.

Volgt een verslag van het vooronderzoek in de strafzaak tegen K. cs. In de verklaringen van de hoofdverdachte is sprake van gelden verstrekt door een blinde dame in Duitsland en over overleg met een belangrijke figuur in de Surinaamse landbouw over een buitenlandse geldlening. K. verklaarde op de medewerking te hebben kunnen rekenen van een groot deel der militairen van het garnizoen. Niet vermeld kon natuurlijk bij het vooronderzoek worden, dat een aantal Duitsers en anderen onder de militairen later in de pers verklaarden dat zij hem zeker *niet* hebben gesteund.

Onder de bijzonderheden, KILLINGER's persoon betreffend, vinden wij vermeld zijn zg. uitvinding en zijn activiteiten tijdens zijn verlof in Europa in 1907–1909. Wie zich het geval nog herinnert, zal wel weten dat er nog wel het een en ander méér te vertellen zou zijn aangaande deze eigenaardige figuur.

In ieder geval is het merkwaardig, dat een uit het Oostenrijkse leger gedeserteerde onderofficier, in Suriname aangekomen als soldaat, het in vijf jaar tijds tot Inspecteur van Politie kon brengen, in welke functie hij zelfs meende naar de post van Commissaris te kunnen dingen. Tot welke nationaliteit hij eigenlijk behoorde, toen hij zijn snode plannen trachtte uit te voeren, wordt niet opgehelderd.

Uit het verhoor ter strafzitting, dat de schrijver wel uit de nieuwsbladen van destijds opgediept zal hebben, zou moeten afgeleid worden, dat K. het project zijner „revolutie" reeds uitgewerkt had, toen hij in December 1909 van verlof terug kwam. In April 1910 begon hij medestanders aan te werven en in Mei van dat jaar werd hij gearresteerd.

Dat het meer dan een jaar geduurd heeft voordat K. voor zijn rechters gebracht kon worden, is begrijpelijk; het was van groot belang te onderzoeken welke ondergrond het zg. revolutieplan had.

Een der medebeklaagden van K. was een in het toenmalige Br. Indië geboren politiebeambte, die zou beloofd hebben onder zijn rasgenoten aanhangers te werven. Merkwaardig al weder is, dat deze man, nb. een agent tweede klas (de laagste rang is vierde klas), de Nederlandse taal niet machtig was, doch het Negerengels vrijwel beheerste.

Ter zitting van het Hof van Justitie gaf K. zijn bekende theoriën ten beste betreffende de slechte toestand waarin de kolonie verkeerde, haar ondoelmatige bestuur en de vele misstanden welke er zouden heersen. Zijn doel was geen ander geweest dan hieraan een einde te maken, wat alleen mogelijk zou zijn door het uitroepen ener republiek, met hem als dictator aan het hoofd der regering. Tevergeefs trachtte de President hem van het onzinnige van zijn plan te overtuigen. Of de man te goeder trouw aan waandenkbeelden vasthield, dan wel andere voornemens gekoesterd heeft, is nooit duidelijk geworden.

Enige Surinaamse medebeklaagden hielden vol slechts het welzijn van hun geliefde geboortegrond op het oog gehad te hebben.

KILLINGER en zijn zes medeplichtigen werden ter dood veroordeeld (men leefde destijds nog onder de invloed van de Code Pénal), maar kwamen er, bij wijze van gratie, met nogal milde gevangenisstraffen af. De Procureur Generaal, in zijn requisitoir, verklaarde zich in principe tegen de doodstraf, welke echter thans, bijna vijf en veertig jaar later, nog in het geldende Surinaamse Strafwetboek voorkomt, niettegenstaande alle concordantiebepalingen in regeringsreglementen en staatsregelingen.

Wat er verder met de avonturier KILLINGER gebeurd is, vermeldt BLATZ niet. Ik meen dat hij zijn straftijd niet ten volle in Leeuwarden uitgezeten heeft en tijdens de eerste wereldoorlog in het Turkse leger gediend heeft. Eenmaal vertoonde hij zich in Nederland, naar beweerd werd in dienst van een der in 1918 uitgeroepen Transkaukasische republieken. M.

Antilliaans procesrecht, door E. MONTE Dissertatie Leiden 19 Jan. 1955. Kon. Ned. Boekdr. H. A. M. Roelants, Schiedam, 1954 (!), 196 blz.

Omstreeks het midden van de vorige eeuw werd in de Staten-generaal de Curaçaose rechtsbedeling gezegd te verkeren in een allerellendigste en allertreurigste toestand, ja te zijn „een ware poel van ongerechtigheid".

Er is toen een nieuwe codificatie gekomen en daarbij een Wetboek van burgerlijke rechtsvordering, waaraan het Nederlandse van 1838 ten grondslag is gelegd, en een Reglement op de inrichting en de samenstelling der rechterlijke macht, waarin aan een ondeskundig lekenelement een ruime taak werd toebedeeld. Èn in de kolonie èn in de Staten-generaal èn daarbuiten zijn de klachten over de rechtsbedeling niet opgehouden, maar tot 1919 heeft het geduurd vóór een hervorming van de rechterlijke macht en van de rechtspleging tot stand kwam, die goede hoop gaf, dat het voorgestelde doel, een eenvoudige en snelle rechtspraak, zou kunnen worden bereikt. „De koloniën ten voorbeeld aan het moederland" riep mr NEDERBURGH uit in het *Weekblad van het recht* van 19 Sept. 1919, en ook anderen spraken hun blijde verwachting uit.

Deze regeling, wat het burgerlijk procesrecht aangaat, en het nieuwe Curaçaose wetboek van burgelijke rechtsvordering van 1931, waarin een deel der nieuwe regeling is overgegaan, zijn het onderwerp van het proefschrift van de heer MONTE.

Wat de inrichting der rechterlijke macht betreft, komt zij neer op een versterking van het geschoolde element door de invoering voor nagenoeg de gehele civiele rechtspraak in eerste aanleg van kantongerechten, waargenomen door uitsluitend gegradueerde leden van het Hof van Justitie. En wat het burgerlijk geding zelf betreft — de gang daarvan scheen belangrijk beïnvloed te zullen worden door afschaffing naar Nederlands-Indisch voorbeeld van de verplichte rechtsbijstand van praktizijns en daarmee gepaard gaande opheffing van de lijdelijkheid van de rechter. Zo heeft men een Antilliaans burgerlijk procesrecht gekregen, uit elkaar vreemde elementen samengesteld.

Uit het Nederlandse burgerlijke procesrecht is voldoende overgebleven om de geschiedenis daarvan, commentaar en rechtspraak, bij de uitlegging en toepassing van het Antilliaanse procesrecht van waarde te doen zijn. Voor de regeling van 1918 kan men te recht bij geschiedenis, commentaar en toepassing van het procesrecht van de residentiegerechten op Java en Madoera. Node mist men een „parlementaire" geschiedenis van dit Antilliaanse recht als geheel, maar daar tegenover staat, dat men in het *Antilliaans Juristenblad* reeds een rechtspraak van betekenis met commentaar vindt neergelegd, en de Curaçaose praktizijns- en juristenverenigingen opbouwend werk leveren. Al deze studiebronnen heeft de heer MONTE geraadpleegd en met behulp der griffies heeft hij ook van niet-openbaargemaakte rechtspraak kunnen kennisnemen. Zo is dit proefschrift geworden een bruikbaar handboek, een soort Boneval Faure, van het Antilliaanse burgerlijke procesrecht.

Zeer interessant is wat er gezegd wordt over de medewerking van de rechter in het geding, het complement van de opheffing van de verplichte rechtsbijstand. Vooral hierop was indertijd grote verwachting gebouwd voor de rechtsbedeling. Wat men in het *Antilliaans Juristenblad* en soms ook elders vindt aan Antilliaanse rechtspraak maakt het begrijpelijk, dat die rechtsbijstand weinig veren heeft moeten laten; de zaken zijn dikwijls juridisch en feitelijk zeer ingewikkeld. En mede als gevolg daarvan heeft de opheffing van des rechters lijdelijkheid niet die vlucht genomen en ook niet behoeven te nemen, die destijds verwacht werd. Men kan aan de rechtspraak ook niet merken, of de rechter leiding gegeven heeft aan het geding. Waar de Nederlandse rechter soms grijpt naar art. 19 of art. 19a Rechtsvordering om iets van de achtergrond van de meegedeelde feiten te vernemen, dat partijen, althans haar rechtsgeleerde bijstand, hem ont-

houden, blijft in elk geval groter mogelijkheid voor de Antilliaanse rechter bestaan om in het belang der rechtzoekenden het recht voor hen te vinden.

B.d.G.F.

Christoffel. Algemeen sociaal-cultureel maandblad voor de Nederlandse Antillen. Uitgave van de Stichting Christoffel te Curaçao. Redactie: Drs. O. BEAUJON, Mr. J. W. ELLIS, fr. M. GUALBERT, HANS HERMANS, Drs. H. HOETINK, Dr. C. J. MICKLINGHOFF O.P., Drs. TH. NELISSEN, R. H. PALACIOS, Drs. CARLOS RÖMER, TIRSO SPROCKEL en Dr. L. W. STATIUS VAN EPS. (in afl. no. 2 ook RAOUL RÖMER) Drukkerij Scherpenheuvel. Jaargang I, No. 1, Augustus 1955, p. 1–52; 2, Sept., p. 53–100; 3, Oct., p. 101–148.

Zo hebben nu ook de Nederlandse Antillen hun eigen sociaal-cultureel maandblad: Een periodiek — ontstaan door initiatieven van Rooms-Katholieke zijde — waarin ,,Ieder, die een redelijke verantwoorde en gezonde bijdrage kan leveren" zich van harte welkom weet, ,,ongeacht zijn levensbeschouwing of zijn politieke kleur".

Christoffel ,,wil in de eerste plaats een maandblad zijn *van en voor de Nederlandse Antillen.* Dit betekent vooreerst, dat het zijn inhoud zal puren uit het geestelijk reservoir van onze eilanden zelf ... Het Antilliaans karakter van dit maandblad houdt in de tweede plaats in, dat het zich bezighoudt met vraagstukken, van belang vóór de Nederlandse Antillen. ... Hoewel in de eerste plaats bestemd voor de Nederlandse Antillen, richt dit maandblad zich toch ook tot Nederland".

Christoffel ,,kondigt zich in de tweede plaats aan als een *algemeen sociaal-cultureel* maandblad. ... Het wil in dit, voor de toekomst van de Nederlandse Antillen zo buitengewoon belangrijke tijdsbestek klaarheid scheppen door de ernstige bestudering van de problemen, die door de hangende sociaal-culturele ontwikkeling dezer eilanden worden gesteld".

,,Wij zijn er ons tenvolle van bewust" — zo wordt tenslotte in de inleiding gezegd — ,,dat onze eilanden en hun onmiddellijke omgeving slechts over beperkte mogelijkheden beschikken om een onderneming als deze te beginnen — te beperkter naarmate wij een hoger niveau nastreven. Op dit punt echter duidt de naam van ons blad nu op zijn program. De berg ,,Christoffel" is de hoogste op het hoofdeiland der Nederlandse Antillen, op Curaçao. Het hoogst bereikbare punt op dit eiland. Wij zullen woekeren met de mogelijkheden die er zijn om inderdaad het hoogst bereikbare te bereiken".

Wij hopen er op te mogen vertrouwen dat voor een Antilliaans maandblad, dat zijn maatstaven zó hoog stelt, voldoende belangstelling bestaat om zijn bestaan mogelijk te maken. Als men weet van de opofferingen welke een klein aantal personen zich moet getroosten om een periodiek als het *Weekblad Curaçao* — dat sinds 1938 de Antilliaanse Gemeenschap haar bijdragen op sociaal-cultureel en ander gebied heeft geleverd — in stand te houden, of van een tijdschrift als *De West-Indische Gids* — dat nu al meer dan vijf-en-dertig jaren lang op zijn manier belangstelling voor de Nederlandse Antillen vraagt — dan denken wij echter dat de *Christoffel*-redactie onze beste wensen op de duur wel nodig zal hebben.

Het kan echter zijn dat haar stuwende kracht, HANS HERMANS (van wien menigeen reeds lang een dergelijke uiting van culturele publiciteits-

drang had verwacht) een zó groot aantal „Antillianen" tot schrijven weet te brengen dat wij de toekomst van *Christoffel* met vertrouwen tegemoet kunnen zien — het aantal en de aard van de redactieleden en de verscheidenheid in medewerkers aan de eerste jaargang wijzen reeds op een bijzondere begaafdheid in deze richting.

De eerste kennismaking zou nòg prettiger zijn geweest als men er in was geslaagd de advertenties tot de (gelukkig ongepagineerde) reclamebladzijden te beperken en de drukfouten iets minder te laten storen. Bijzonder geslaagd zijn de omslagen, met de linoleumsneden van PAUL ERKELENS.

Het derde nummer draagt in verband met het Koninklijk Bezoek aan de Antillen een bijzonder karakter. P.W.H.

Een korte beschouwing over het Brokopondo-plan, Suriname, mede gezien tegen de achtergrond van een Amerikaans oordeel over de relatie tussen de opwekking van hydro-electrische energie en de conservering van vervangbare natuurlijke hulpbronnen, door J. H. WESTERMANN. Natuurwet. Studiekring voor Suriname en de Ned. Antillen, Utrecht, Febr. 1956, 16 bladz. gestencild, kaart en 2 foto's buiten de tekst.

Verontrust door het aan lichtvaardigheid grenzende optimisme waarmede door velen een zo diep ingrijpend plan als het stuwdammen-project van de Suriname rivier werd bekeken, heeft de Studiekring in Maart 1953 aangedrongen op de benoeming van een commissie van deskundigen, die advies zouden kunnen uitbrengen over de natuurwetenschappelijke consequenties van het z.g. Brokopondo-plan. Na overleg met de Surinaamse „Studieraad Brokopondoplan" en met financiële steun van het „Planbureau Suriname", nam de Studiekring in Maart 1954 het initiatief tot het samenstellen van een *Vergelijkend literatuuronderzoek inzake de ecologische consequenties van het „Combinatie-plan Suriname Rivier"*, dat door J. P. SCHULZ, biol. drs, na 7 maanden werd voltooid. (Besproken door ir J. H. DE HAAN in *W.I.Gids 36*, 1955, p. 18–31).

Intussen zijn de technische voorbereidingen en economische besprekingen voortgezet en kwamen er de laatste maanden berichten welke wezen op spoedig te nemen beslissingen. In verband daarmede meende de Studiekring goed te doen deze *Beschouwing* te publiceren, waarin door dr WESTERMANN – mede op grond van een publicatie van A. W. SMITH, Executive Secretary, Committee on Regional Development and Conservation, Washington – er de nadruk op wordt gelegd, dat gestreefd moet worden naar een alomvattend ontwikkelingsproject voor het gehele stroomgebied van de Suriname rivier alvorens wordt besloten tot de uitvoering van een in plaats en duur beperkt Brokopondo-plan. „Het Brokopondo-plan is technisch mogelijk maar volgens economische maatstaf marginaal. Wat 'long-term planning' en andere aspecten betreft, is het onvoorbereid, en als zodanig zou uitvoering een stap in het duister zijn, mede wat betreft de ecologische repercussies." De vraag is: „waarmee zal Suriname *op den duur* het meest gebaat zijn, met een snelle en in zijn geheel gezien onvoldoende voorbereide bouw van een stuwdam met bijkomende werken òf met een langzamere maar meer evenwichtige ontwikkeling van het stroomgebied van de Suriname rivier?" Een harmonische ontwikkeling van Suriname eist een tijdige bezinning en een oprechte afweging van het vóór en tegen van dit stuwdamproject. P. W. H.

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS

(22)

Continued from *W. I. Gids 35*, 1954, p. 235–242. — In this incomplete bibliography an English translation of the title is often added to those items which are of more than local interest. — Publications not seen by the author of this list are not included.

ABBAD, ROGELIA: *Las principales reglas de la grammatica castellana.* Aruba, 1953; W. J. Thieme & Cie, Zutphen, 1954; 88 pp., 4 pl. excl.

ALBERTO, D. M.: *Jabi di union.* Printed at De Curaçaosche Courant, (Curaçao, 1955), 19 pp.

Almanaque de Curaçao para el año de 1955. Compilación de W. M. HOYER, 36th ed. (continued by H. E. HOYER), priv. ed., 91 pp. adv. incl.

Antilliaanse Cahiers. Driemaandelijks Tijdschrift. 1ste Jaarg., nummer 1, Juli 1955, 64 pp. Red. COLA DEBROT, HENK DENNERT, JULES DE PALM. Uitg. De bezige Bij, Amsterdam.

DEBROT: Literatuur in de Nederlandse Antillen, p. 2–64.

Antilliaanse geschiedenis. See: ARNOUD.

ARNOLDO, Fr. M. (A.N. BROEDERS): *Gekweekte en nuttige planten van de Nederlandse Antillen.* Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 3, June 1954; Drukkerij v/h Kemink en Zn, Utrecht; Boekhandel Salas, Curaçao, and Martinus Nijhoff, The Hague; viii + 149 pp., 225 phot. on 63 plates excl. ($26\frac{1}{2} \times 19$ cm)

Cultivated and useful plants of the Netherlands Antilles. Publ. Natural Science Study Group Neth. Antilles, nr 3. — Brief descriptions of 413 plants, with other data, listed alphabetically.

ARNOLDO, Fr. M. (A.N. BROEDERS): *Wat in het wild groeit en bloeit op Curaçao, Aruba en Bonaire. Zakflora.* Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Nederl. Antillen 4, Oct. 1954; N.V. Haagsche Drukkerij en Uitg. Mij, The Hague; Boekhandel Salas, Curaçao, and Martinus Nijhoff, The Hague; viii + 171 pp., 43 figg. on 3 pp., 156 phot. on 68 plates excl. ($19\frac{1}{2} \times 13\frac{1}{2}$ cm)

The pocket flora of Curaçao, Aruba and Bonaire. Publ. Natural Science Study Group Neth. Antilles, nr 4. — Popular school flora. Gramineae and Cyperaceae have been excluded.

(ARNOUD, fr. M.): *Antilliaanse geschiedenis.* Drukkerij Scherpenheuvel, (Curaçao, 1954), 40 pp. (Private edition, to be used at school)

Aruba. Aruba Tourist Bureau (Oct. 1954), 16 pp., map, 30 in part coloured phot. by E. BARTELS.

Aruba, Antillas Holandesas. Aruba Tourist Bureau, (1954), folder, 25 in part coloured phot., map.

Aruba Bonaire Curaçao Saba St. Eustatius St. Maarten. Neth. W.I. Tourist Bureau New York, folder, 9 col. draw. by Jo SPIER.

Aruba, Netherlands Antilles. Neth. W.I. Tourist Bureau New York, Aruba Tourist Bureau; printed at Haarlem, Oct. 1954, 12 pp. 23 × 21 cm, map, 30 in part col. phot. by E. BARTELS.

Aruba 1955. (Calendar). Lago Oil & Transport Co., Ltd., (1954). 6 Full-colour photographs, surrounded by pictures of Aruba rock drawings. (38 × 28 cm)

ASPINALL, ALGERNON: *The pocket guide to the West Indies ....*, revised by J. SYDNEY DASH. *10th edition.* Methuen & Co Ltd, London, 1954, xx + 474 pp., plates and maps excl.

Aurora. Eerste Surinaams Maandblad voor de Vrouw. Jaarg. 1 Nummer 1 Nov. 1949 Uitgeefster: Stichting voor Liefdadigheidsdoeleinden. Red.: Mej. I. HERING, (monthly), 22 pp.

BALEN, W. J. VAN: *Venezuela.* N.V. Uitgeverij W. van Hoeve, 's-Gravenhage, 1955, 167 pp., figg., 40 plates & col. map excl.

BARBANSON O. P., P. WILLIBRORD DE: *Veertig jaren Franse parochies. De Nederlandse Paters Dominicanen in het Bisdom Guadeloupe 1911–1951.* (Curaçao), 1952, 67 pp. mimeogr., 4 plates with 22 portraits excl.

Forty years of French parishes. The Dutch Fathers Dominicans in the Bishopric of Guadeloupe 1911–1951.

BAYLE S. J., CONSTANTINO: *Alonso de Ojeda.* Traducí na papiamentu pa E. R. GOILO. Hollandsche Boekhandel, Curaçao, 1953; printed at W. J. Thieme & Cie, Zutphen; 107 pp., 4 figg.

Begroting van het eilandgebied Bonaire voor het dienstjaar 1956. dd. 29. IV. 1955, 111 + 3 pp. mimeogr. (21 × 30 cm)

Beredeneerd verslag omtrent ....,, De Spaar- en Beleenbank van Curaçao". (Curaçao, 1949), 4 pp., ann. 2 pp. (A. BEAUJON secr.)

BEUKERING, J. A. VAN: *Het Landbouwproefstation en zijn taak bij de ontwikkeling van Suriname.* Meded. Landbouwproefst. Sur. 13, Jan. 1952 (Officiële opening van het vernieuwde Proefstationsgebouw op 18 Januari 1952), 27 pp., 4 figg.

The Agricultural Experiment Station and its task in the development of Surinam.

BLATZ, JOH.: *Het Killinger kabaal in Suriname.* Verslag v.d. merkwaardige zitting van het Hof van Justitie te Paramaribo op 13–17 Maart 1911. Openbare Aanklager v.s. F. Killinger e.a. Drukker-Uitgever: Joh. Blatz, Oranjestad (Aruba), (1955), 46 pp.

Boek en Plaat. Tweemaandelijkse gids, ten gerieve van boekenlezend en platenluisterend Curaçao uitgegeven door Boekhandel Salas. 4e Jaargang No. 1. Jan./Febr. 1955, 24 pp.

Bonairiano. Organo di Partido Progresista Bonairiano Uni. Editor-Redactor: L. D. GERHARTS. Impresor: N.V. Drukkerij „De Stad", Curaçao. No. 4, 27 Aug. 1955, 4 pp., figg.

Born to be Queen. See: HOFFMAN & A.N.P.

Bos en bosbeheer in Suriname. Overzicht van de in uitvoering zijnde en geprojecteerde maatregelen ter activering van het Surinaamse bos. Dienst Lands Bosbeheer (Suriname), 1955, 42 pp., (39) figg.
Forestry in Surinam.

BRADA O. P.: *Honderd jaar geleden. Curaçao 1853.* Willemstad, 1953, 23 pp.

BREUSERS, P. H. J.: *De Postspaarbank van de Nederlandse Antillen in de loop van 50 jaren. 1905–1955.* Curaçao, 1955, 16 pp.

BROEDERS, A. N., see: ARNOLDO.

Caraibisch venster. Kwartaalblad voor de Nederlandse Antillen. (ANTON W. VOGELSANG ed.) Drukkerij Scherpenheuvel, published by N.V. Hollandsche Boekhandel, Curaçao. Nr *1*, March 1952, 20 pp. ill.; *2*, July, 20 pp.; *3*, Nov., 22 pp.; (*2*) Nr *1*, March-Apr. 1953, 24 pp.; *2–3*, Sept., 24 pp.; (*4*, Dec.), 16 pp.; *3*, Nr *1–2*, July 1954, 16 pp. (last number)

Caribbean education. Statist. abstract Conference on Education and Small scale Farming I. Car. Comm. Res. Branch Centr. Secr. Trinidad, 1954, xii + 105 pp. offset 21 × 36 cm, map excl.

Caribbean small scale farming. Statist. abstract Conf. Educ. Small scale Farming II. Car. Comm. Res. Branch Centr. Secr. Trinidad, 1954, xxiv + 66 pp. offset (21 × 36 cm), map excl.

Caribbean Society and Culture Notes. Vol. I No. 1, July 1955. Edited and distr. from: Extra Mural Dep., Univ. Coll. W. Indies, St. Anns, Trinidad, ANDREW PEARSE ed., 24 pp. mimeogr.

Caribbean technological abstracts, Car. Comm. Centr. Secr. Trinidad, Nov. 1954. Vol. 1, No. 1, iv + 39 pp. offset. (Edited by J. E. HEESTERMAN.)
Abstracts copied, with a few exceptions, from well known journals.

Caribbean timbers, their utilisation and trade within the area. Report of the Timber Conference held at Kent House, Trinidad, April 15–22, 1953. Car. Comm. Centr. Secr. Port of Spain, 1955, viii + 91 pp. offset.
Contributions by G. N. WOLCOTT, p. 27, I. A. DE HULSTER & J. E. HEESTERMAN, p. 33, H. W. GREY, p. 38, W. M. WOODHOUSE, p. 41, F. H. WADSWORTH, p. 56, J. E. HEESTERMAN, p. 59, PAUL BENA, p. 67, and F. H. BEYERINCK, p. 72–91.

Christoffel. Algemeen sociaal-cultureel maandblad voor de Nederlandse Antillen. Jaargang 1, No. 1, Augustus 1955, 52 pp. Uitgave van de Stichting Christoffel te Curaçao. Drukk. Scherpenheuvel. Redactie: O. BEAUJON, J. W. ELLIS, fr M. GUALBERT, HANS HERMANS, H. HOETINK, C. J. MICKLINGHOFF, TH. NELISSEN, R. H. PALACIOS, CARLOS RÖMER, TIRSO SPROCKEL, L. W. STATIUS VAN EPS.
A new journal of culture and sociology for the Netherlands Antilles!

Cultura. Maandblad van het Cultureel Centrum Aruba. Jaargang *1* Nummer *9*, Dec. 1954, 34 pp., ill.; *2*, no *4*, Juli 1955, 18 pp.

Current Caribbean Bibliography. An alphabetical list of publications issued in the Caribbean Territories of France, Great Britain, the Netherlands and the United States during 1951. Caribbean Commission, Port-of-Spain, Trinidad, HAROLD HOLDSWORTH editor. Vol. I, Nos. *1–2*, June 1951, 18 pp. offset; *3–4*, Dec. *II*, *1–2*, June 1952, 17 pp.; *3–4*, Dec., 24 pp. III, *1–2*, June 1953, 11 pp.

De Arbeid. 1e Jaargang No. 1, Vrijdag 17 April 1953, (4) pp. (Blad van de Surinaamse Werknemers Moeder Bond) Drukker: O. C. Marcus. (Verschijnt tenminste tweemaal per jaar. 12000 exx.)

De Boekentafel van de N.V. Hollandsche Boekhandel. Nr. *1* Augustus 1951, (4) pp.; *2* Sept. 1951, (4) pp.
Continued as *Caraibisch Venster*.

DEBROT, COLA: *Mijn zuster de negerin*. (New Edition) De Eik 17, J. M. Meulenhoff, Amsterdam, 1955, 80 pp.

De Curaçaosche Bank. Verslag over het jaar 1953. (Curaçao, 1955), 48 pp., 2 tabb. excl.

De in-, uit- en doorvoer statistiek van de Nederlandse Antillen. The import, export and transit statistics of the Netherlands Antilles. Publicatie van het Departement Sociale- en Economische Zaken (Curaçao, Jan. 1954), 21 × 32 cm, (65 + 16) pp. mimeogr.

De in-, uit- en doorvoerstatistiek: Toelichting en Codelijsten. Dienst Econ. Zaken Welvaartszorg, Ned. Ant., Stat., 35 × 22 cm, (30) pp. mimeogr. at Cur. Courant N.V. 1955.

De nieuwe rechtsorde in het Koninkrijk der Nederlanden. See: *Schakels 84*.

Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij Suriname. Jaarverslag over 1952. (Paramaribo), Oct. 1955, 108 pp.

De Schoolkrant. Eerste Jaargang, December 1952, Nummer 1, (4) pp., ill. Uitgegeven door het Dep. van Onderwijs en Volksontwikkeling. Verantw. voor de inhoud: J. H. E. FERRIER. Gedrukt bij Eldorado, Paramaribo.

De Transatlantische Rijksdelen. Economisch-statistische berichten 40e Jaargang No 2000, 12 Oct. 1955, p. 871–934, adv. incl., 3 maps,
Contributions by ELENBAAS, VAN GEUNS, HENRIQUEZ, JONKERS, W. J. A. KERNKAMP, KOOL, KOOLS, LAMPE, LANGGUTH OLIVIERA, MULDER, POS, RENOOIJ, VAN VLIJMEN, VROON and WESTERMANN.

Development towards self-government in the Caribbean. A symposium held under the auspices of the Netherlands Universities Foundation for International Cooperation at The Hague, September, 1954. W. van Hoeve Ltd., The Hague, 1955, xii + 285 pp. (Summaries. Résumé's.)
Contributions by E. W. EVANS, L. FAUVEL, C. A. HUGHES, VAN LIER, LOGEMANN, C. M. MACINNES, E. REVERT, G. SPITZ and H. WELLS on: I Survey of the present constitutional situation, p. 1. II Sociological analysis of the political situation, p. 93. III Survey of the policies adopted for the fulfilment of national

aspirations in the various territories, p. 149. Summary of the discussions, p. 237. Bibliography, p. 271–285 (Netherl. W.I. p. 279–284). (Edited by JOHANNA FELHOEN KRAAL).

De Vraagbaak 1955. Suriname. (Title on binding: *Surinaamse Almanak 1955*). Samengesteld door A. VAN EYCK. Radhakishun & Co Ltd., Paramaribo, 1955, 271 pp. adv. incl., map.
Suriname, p. 23. Overheidsinstellingen, p. 77. Sociale wetgeving, p. 102. Belastingen en heffingen, p. 141. Eredienst p. 189. Tarieven, p. 204. Wetenswaardigheden, p. 222.

De Weegschaal. Algemeen onafhankelijk maandblad. Jaargang *1*, No. *1*, Juli 1953, (8) pp. Uitgever: N. O. Varma. Drukker: H. v.d. Boomen. Redactie: C. R. BISWAMITRE, A. N. VAN AMSON, L. B. SITALSING.

Dierenbescherming. Orgaan van de Vereniging voor dierenbescherming in Suriname. No. *7*, Mei 1955, 6 pp. mimeogr., cover excl.; *8*, Aug. 1955.

Digest of industrial legislation in the Caribbean. ERIC WILLIAMS ed. (Car. Comm. Centr. Secr. Trinidad), ii + 85 pp. offset (21 × 36 cm).

Dolores. Surinaams Sportblad. Uitgeefster: Dames gymn. ver. Dolores. Drukker: Erven O. Marcus (De Tijd) (bimonthly). 1e Jrg. Maart (1954?), 8 pp..ill.

DUCLOS, B. HAVARD: *Report on agricultural development in the Netherlands Antilles.* (Neth. Ant. Government, 1954), (35) pp. mimeogr., figg.

Eenheidsfront. Juni 1954, (4) pp., ill. Gratis exemplaar. Drukker: S. M. Jamaludin. Red.-Uitg.: ARNOLD L. R. SMIT.

El Curaçao. (Curaçao), printed at Cur. Courant, (1954), 12 pp., ill.
Booklet to encourage local people to invest money in new hotel project.

ELLIS, J. W. & GORSIRA, M. P. & NUYTEN, F. C. J.: *De zelfstandigheid der eilandgebieden. Een bijdrage tot herziening der Eilandenregeling Nederlandse Antillen.* Uitgave van het Eilandgebied Curaçao, (1955), 240 pp.
The independence of the island territories.

El Mundo, Ibague, Colombia, Junio 8 de 1954, Año 10 No. 119.
p. 5–7, 12–13, 17, on Aruba and Curaçao, many photogr.

EPS, L. W. ST. VAN: *Over de baringspijn.* H. J. Paris, Amsterdam 1954, 235 pp., 12 figg. excl. Diss. Amsterdam, 1954. (Summary)
On pains of child-birth.

Eswin Orgaan 25, Febr. 1955, 47 pp., 7 figg.
Neth. Ant. p. 12–29; Surinam p. 31–43.

Eswin Orgaan 26, Aug. 1955, 43 pp., 8 figg.
Neth. Ant. p. 14–23; Surinam p. 25–39.

Eswin. Verslag over het boekjaar 1954. (Nov. 1955), 21 pp.

EYCK, A. VAN: *Surinaamse Almanak 1955*, see: *De Vraagbaak 1955.*

Faces of Aruba. Aruba — 1956. (Calendar) Lago Oil & Transport Co., Ltd., Aruba, (Dec. 1955), 12 colour photographs. (23 × 28 cm)

Fauna Nederlandse Antillen, edited by P. WAGENAAR HUMMELINCK, volume *1*. See: VOOUS, *De vogels van de Nederlandse Antillen.*

FAUVEL, LUC D.: *Rapport sur le développement industriel dans la Caraïbe.* (2 vol.) Comm. Car. Secr. Gén. Trinidad 1952, xiv + 514 pp. offset.

Also dealing with Neth. Antilles and Surinam.

FRAAI, MANUEL A.: *Un huerfano.* Novela original. (priv. ed.) Curaçao, (Prome tomo), 1954, 88 pp.; Segundo tomo, 93 pp.

FROS, JOHANNES: *Filariasis in Suriname.* Diss. Amsterdam 29.X.1953. Drukkerij-Uitgeverij Werto, Amsterdam, 79 + (35) pp., 20 phot. on 8 plates excl.

GEERDINK-JESURUN PINTO, N. M.: *Corsouw ta conta.* (priv. ed.) Drukkerij Smit N.V., Hengelo, 1954, 103 pp., 3 figg. (12 × 18 cm)

GEERDINK-JESURUN PINTO, N. M.: *Cuentanan di Nanzi.* Curaçao, 1952, 99 pp., 4 plates.

30 Nanzi-stories.

GELLHORN, ELEANOR COWLESS: *McKay's Guide to Bermuda, the Bahamas and the Caribbean.* David McKay Comp. Inc., N.Y., 1955, xii + 404 pp., maps.

Neth. Antilles p. 316–347.

Geologische kaart, schaal 1 : 100.000, van de Geologisch Mijnbouwkundige Dienst van Suriname. Paramaribo, 1954. (Distrib. 1955) See: MUNCK.

Geschiedenis der Missie van Curaçao door enkele paters Dominicanen. Uitgegeven door het Provinciaal Vicariaat der Paters Dominicanen op Curaçao. Drukkerij Scherpenheuvel, Curaçao, (1945), xv + 174 pp., 41 plates excl. (19½ × 29 cm)

History of the Curaçoan Mission. By the fathers LATOUR, VOLK and BRADA. Phot. J. LINKER.

GEIJSKES, D. C. & ABBENHUIS, Fr. M. F.: *Handleiding voor het Surinaams Museum.* Paramaribo, Oct. 1955, 22 pp. (19 × 12 cm)

Gids van Suriname uitgegeven ter gelegenheid van het bezoek van H.M. Koningin Juliana en Z.K.H. Prins Bernhard. October–November 1955. Deze Gids werd in opdracht van de Regering van Suriname samengesteld door een commissie bestaande uit Mr D. BOKHOUT, Mr J. A. J. VAN GORKOM, Kapitein TH. M. DE LANGE, T. R. PETZOLDT en P. J. A. VAREKAMP. Hij werd gedrukt in een oplage van tienduizend exemplaren door de N.V. Drukkerij Eldorado te Paramaribo. 127 pp., 84 phot., figg.

Guide to Surinam published on the occasion of the visit of H.M. Queen Juliana and H.R.H. Prince Bernhard.

GOILO, E. R.: *Gramatica papiamentu.* Hollandsche Boekhandel, Curaçao, 1953, 171 pp.

GOILO, E. R.: *2000 Zinnen van Dr C. F. A. van Dam, aangevuld en vertaald in het papiaments.* Hollandsche Boekhandel, Willemstad, Curaçao, 1953, 224 pp.

HAKKENBERG VAN GAASBEEK, H. C. M.: *Caraïbisch steekspel.* Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, Anjerpublicaties (nr 1), ed. 1 & 2, 1955, 134 pp., 37 phot. by FREDERIK FISCHER, 21 drawings by PAUL ERKELENS.

On spear-diving adventures in Curaçao and Bonaire.

HEESTERMAN, J. E.: *Use of industrial by-products as stock feed.* Car. Comm. Centr. Secr. Trinidad, 1955, vi + 25 pp. offset.

HELLINGA. W. Gs: *Language problems in Surinam. Dutch as the language of the schools.* A publication of the Bureau for Linguistic Research in Surinam (University of Amsterdam). North-Holland Publishing Company Amsterdam 1955, xii + 123 pp., many in part col. figg.

Het Stadion. Officieel orgaan van de Surinaamsche Voetbalbond. Print. H. van den Boomen. (weekly) Jrg. *1* no. *1*, 24 Aug. 1953, 4 pp. ill.

HOFFMAN, BETTY & A.N.P. (Netherlands News Agency): *Born to be Queen.* Published by Public Relations Department Lago Oil & Transport Co., Ltd. Aruba, Netherlands Antilles. This book is published on the occasion of the visit of Her Majesty Queen Juliana of the Netherlands to Aruba October 21–23, 1955. 139 pp., 10 phot. on 8 plates excl.

This story of Princess Beatrix first appeared earlier in 1955 as a six-part serial in the *Ladies Home Journal*, U.S.A. — Editions in English and Papiamentu.

Hollandsche Bank-Unie N.V. Jaarverslag 1954–1955. Amsterdam, 1955, 240 pp., ill.

Netherl. Antilles p. 82–99, 3 phot.

HOYER, W. M.: *A little guide English-Papiamento. Ed. 2.* Boekhandel Bethencourt, Curaçao, 1948, 52 pp.

HOYER, W. M.: See: *Almanaque de Curaçao.*

HOYER, W. M.: *El libertador Simon Bolivar.* Curaçao, 1952, 6 pp.

HOYER, W. M.: *Woordenlijst en Samenspraak. Hollands/Papiaments/Spaans. Ed. 6.* Haagsche Drukkerij, Boekhandel Bethencourt, Curaçao, 1950, 87 pp.

HULSTER, I. A. DE: *Jaarverslag van de Dienst van 's Lands Bosbeheer over het jaar 1952.* (Paramaribo, 1953), i + 25 + (18) pp. mimeogr, (map) excl.

HULSTER, I. A. DE: *Jaarverslag van de Dienst van 's Lands Bosbeheer over het jaar 1953.* (Paramaribo, 1954), 34 + (23) pp. mimeogr.

HULSTER, I. A. DE: *Jaarverslag van de Dienst van 's Lands Bosbeheer over het jaar 1954.* (Paramaribo, 1955), 1 + 30 + (31) pp. mimeogr.

Inlichtingen en Onderzoekingen van de Afdeling Tropische Producten in 1954. Meded. Kon. Inst. v.d. Tropen 113, Afd. Trop. Prod. 43, 1955, 86 pp., figg. (Summaries, p. 71–84)

Information and research in 1954 of the Tropical Products Department of the Royal Tropical Institute, Amsterdam. Collaborators: F. A. VAN BAREN, A. T. J. BIANCHI, L. G. E. KALSHOVEN, H. KIEL, C. M. L. SMULDERS, W. SPOON and D. SPRUIT.

Jaarbericht 1954. Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname-Nederlandse Antillen. See: *Wosuna.*

Jaarboek 1954. Geologisch Mijnbouwkundige Dienst Suriname. Twaalfde Jaargang, Paramaribo 1955, (iv) + 34 pp., 4 plates, and 2 tables excl.

Year-book 1954. Dept. of Geology and Mining in Surinam.

Jaarstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort van de Nederlandse Antillen 1954. Dienst Economische Zaken en Welvaartszorg, Afd. Statistiek, (Curaçao), 1955, (200) pp. mimeogr. 22 × 35 cm.

Jaarstatistiek van de in- en uitvoer per land van de Nederlandse Antillen 1954. Dienst Economische zaken en Welvaartszorg, Afdeling Statistiek, (Curaçao), 1955, (113) pp. mimeogr. 22 × 35 cm.

J(ONGH), E. A. DE: *Morto na Seru Fortuna*. (Curaçao, 1953), (10) pp. mimeogr.

JONGH, EDW. A. DE: *Guillermo*. Novela. (Curaçao, 1953), (12) pp.

JONGH, EDWARD A. DE: *Bon biaha*. Novela corticu (y tres short-stories). Editor: Boekhandel Salas (Curaçao, 1955), 38 pp.
Premiá ... concurso literario ... Centro Culturel di Corsouw.

JONGH, EDWARD A. DE: *Poëmas. Capricho*. (Curaçao), 1955.
Premiá ... concurso literario ... Centro Culturel di Corsouw.

Kaart van Willemstad en Emmastad met omgeving en een overzicht van het gehele eiland Curaçao. (1 : 11350). Samengesteld door M. SMIDT. Printed at De IJsel, Deventer. Published by Boekhandel Salas, Willemstad, Curaçao, (1955). Map with index, 100 × 57 cm.

Koninklijk Instituut voor de Tropen. Amsterdam. Vier en veertigste jaarverslag 1954. Amsterdam, (1955), 80 pp., 6 plates excl.

KOOTEN, C. VAN: *Eerste onderzoek op diamant. Rosebel-Sabanpassie*. Meded. 11 Geol. Mijnbouwk. Dienst Suriname, Sept. 1954, 63 pp., 8 figg., 23 plates & 5 loose maps excl.
Prelim. investigation into the occurrence of diamonds in Surinam.

KRAMER, C. A. & WASZINK, H. M.: *Buitengewoon onderwijs op Curaçao*. Curaçao, dd July 1954, iii + 83 + (6) pp. mimeogr.

Kwartaalstatistiek van de in- en uitvoer per land van Curaçao en Aruba. Dienst Economische Zaken en Welvaartszorg, Afdeling Statistiek, (Curaçao), 1955, 22 × 35 cm mimeogr.; *1*e Jaargang No. *1*, 1e kwartaal 1954, (68) pp.; no. *2*, (62) pp.; *3*, (65) pp.; *4*, (63) pp. — *2*e Jrg., 1955, *1*, (61) pp.; *2*, (64) pp.; *3*, (66) pp.

Landbouw Nieuws. Maandblad, uitgegeven door het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij (Suriname). J. REYNVAAN ed. Augustus-September 1955, 20 pp. (30 × 21 cm) adv. incl.. ill. Printed by H. v. d. Boomen. (Formerly mimeographed)

LATOUR O.P., M. D.: *De parochie van Pietermaai*. Centrale Drukkerij, Nijmegen; Curaçao 1950, 60 pp., ill.

LATOUR O.P., M. D.: *Geschiedenis van de R.K. Missie op de Nederlandse Antillen vanaf 1870*. Curaçao, mimeogr. *1* (... *van 1870 af*. 1870–1887), 1952, 75 pp.; *2* (1887–1896), 1953, 90 pp.; *3* (1897–1905), 1954, 91 pp.; *4* (1905–1914), 1955, 80 pp.

LATOUR, O. P., M. D.: *Het eeuwfeest van Westpunt*. Curaçao, 1949, 28 pp. 4 figg.

LATOUR O.P., M. D. & UITTENBOGAARD, P. H. J.: *De taal papiamentu en haar oorsprong*. Priv. ed., Hilversum, dd. Sept. 1953, 67 pp.

LATOUR: De taal papiamentu, p. 3–21. UITTENBOGAARD: Welke taal ligt aan het papiamentu ten grondslag?, p. 22–67. — The Papiamentu language and its origin.

LAUFFER, PIERRE A.: *Kumbu.* Centro Cultural Corsou, Printed at Curaçaosche Courant, (1955), (42) pp. (poetry)

LEWIS, W. ARTHUR: Industrial development in the Caribbean. Car. Comm. Centr. Secr. Trinidad, 1951, vi + 79 pp. offset. From *Car. ec. rev. 1.*

LIER, R. A. J. VAN: *Sociale beweging in transculturatie. Een wereld-historisch probleem.* Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de empirische sociologie en sociografie van niet-Westerse gebieden aan de Landbouwhogeschool te Wageningen op 28 Februari 1956. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1956, 29 pp.

LINDEMAN, J. C.: *Boomlijst. Overzicht van de meest voorkomende boomsoorten in het Noordelijk gedeelte van Suriname.* Dienst van 's Lands Bosbeheer Suriname, dd. Mei 1954, i + 48 pp. mimeogr.

LUYTJES, A.: *The symposium on the three Guianas on the 15th, 16th and 17th June 1954.* Bericht. Trop. Prod. Kon. Inst. Tropen 247, 1954, p. 221–228. From *Neth. J. Agr. Sci.*

Maandbericht C.C.S. Volksuniversiteit Paramaribo, 2e Jaar, Aug.-Sept. 1955, 8 pp.

Maandstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort van Curaçao en Aruba. Publicatie van het Departement Sociale en Economische Zaken der Nederlandse Antillen, (Curaçao), 21 × 32 cm, about 160 pp. mimeogr. each. *1*e Jaargang Nr: *4*, April 1954–*6*, Juni; Publ. Dep. Economische Zaken en Welvaartszorg, Nr. *7*, Juli 1954. Dienst Economische Zaken en Welvaartszorg, Afdeling Statistiek, No. *8*, Augustus–*12*, Dec. — *Maandstatistiek* ... Dienst Econ. Zaken en Welvaartszorg Ned. Ant., Afd. Statistiek; Cur. Courant; abt 100 pp. mimeogr. each. *2*e Jrg. No. *1*, Jan.–*9*, Sept. 1955.

MADURO, A. J.: *Suplemento di Vocabulario etimologico (Capítulo X) di Ensayo pa yega na un Ortografía uniforme pa nos Papiamentu.* Printed at Scherpenheuvel; publ. M. S. L. Maduro, Curaçao, Nov. 1953, 18 pp.

MARTIN, LAWRENCE & MARTIN, SYLVIA: *The standard guide to Mexico and the Caribbean. 55th edition.* Funk & Wagnalls Cy, New York, 1954, 723 pp.
Neth. Antilles p. 679–722.

MARTINA, ORNELIO: *Ban, ban pasa un rondu.* Editá pa Boekhandel Salas, Curaçao (1954), 35 pp.
E obra akí a ser premiá den e concurso literario di 1954 di Stichting Cultureel Centrum Curaçao.

MEIJER, J.: *Pioneers of Pauroma.* Contribution to the earliest history of the Jewish colonization of America. Priv. ed., printed by Eldorado, Paramaribo, Surinam, 1954, 52 pp.
The first of a series of essays about the Jews in Surinam.

MONTE, EUCLIDES: *Antilliaans procesrecht.* Diss. (Leiden) 19.I. 1955, viii + 196 pp. — Also publ. by Kon. Ned. Boekdr. H. A. M. Roelants, Schiedam, 1954.

MULOCK HOUWER, D. Q. R.: *Kinderbescherming in de Nederlandse Antillen*. Report, d.d. 7. VIII. 1953, i + 109 pp. mimeogr.

Huidige situatie: praeventieve werk; repressieve of (en) curatieve werk (p. 14). Richtlijnen: leidinggevende instanties (p. 72); verbeteringen in praeventieve werk (p. 77); verbeteringen in repressieve en curatieve werk (p. 93). In liberate sursum (p. 108).

MUNCK, V. C. DE: *Geologische kaart 1 : 100.000. D 8 Blad Nassau*. Geologisch Mijnbouwkundige Dienst Suriname, Paramaribo 1954, 108 pp., 36 figg., large col. map excl.

MUNCK, V. C. DE: *Geologische kaart 1 : 100.000. C 9 Blad Bigiston*. 1954, 19 pp., 3 figg., large col. map excl.

MUNCK, V. C. DE: *Geologische kaart 1 : 100.000. C 8 Blad Java*. 1954, 20 pp., 3 figg., large col. map excl.

Nieuw Suriname. Surinaams Nieuws- en Advertentieblad. 1e jrg. Zaterdag 9 Oct. 1954, no. 1. 12 pp. Hoofdred.-Uitgever: J. A. PENGEL. Drukker: J. Rens. (3 times a week & 3 bulletins)

NITA: *Lagrimanan di Virgilio*. Casa Editorial „Emile", Curaçao, (1953), 20 pp. mimeogr.

NITA: *Mas cerca bo mi Dios*. Casa Editorial „Emile", Curaçao, (1952?), 12 pp. typescript.

NITA: *Olga*. (Curaçao, 1953), 12 pp. mimeogr.

NITA, A. P.: *Adios! Mundu di egoismo*. Casa Editorial „Emile", (Curaçao, 1954), 12 pp. mimeogr.

NOUEL, D. M.: *Nuestra raza*. Ensayo leido .... 12 de Octubre de 1953, en ... la „Sociedad Bolivariana" de Curazao, (Curaçao, 1953), (4) pp.

Ochtendgroet. Ochtendblad in- en uit Suriname. Proefnummer. Vrijdag 25 Juni 1954, 6 pp. ill. Hoofdredacteur G. E. M. DEUL. Uitgeefster: Commanditaire Vennootschap „Ochtendgroet". Drukker: S. M. Jamaludin. (daily morningpaper).

Onderwijsdagnummer, Biologie, van de Vereniging voor Onderwijzend Personeel op Aruba „Sint-Thomas". 2 Juni 1954, 16 pp.

Oost & West 48, West-nummer, Oct. 1955, *9* 44 pp. incl. adv., many ill.

Contributions by E. J. À CAMPO, E. ELIAS, A. JONKERS, W. F. M. LAMPE, MORPURGO, J. A. M. PLASMANS, R. H. POS, F. VAN STEENDEREN, H. DE WIT.

Opbouw. Katholiek maandblad. (Suriname), *11*, Sept. 1955, 9 p. 281–312.

Oranje Tentoonstelling 1955. Oranje Tentoonstelling ... ter gelegenheid van het bezoek aan Suriname van H.M. Koningin Juliana en Z.K.H. Prins Bernhard Gehouden van 18 October tot 15 November 1955. Printed at Eldorado, (Suriname), 1955, 23 pp., plate excl. (22 × 10½ cm)

Palabrua redado. Semanario humoristico (Humoristisch weekblad). Aña VI, 11 di Augustus 1955 No. 194, 16 pp., ill. Editá pa Publ. „La Esperanza", (Curaçao). Red.-Adm. JACOBO A. HERNANDEZ.

PINEDO, JAN: *Amor*? (Curaçao, 1953), mimeogr. Promer parti, 12 pp. Continuacion, 12 pp.

PINEDO, JAN: *Paz na hendenan di bon voluntad.* Novela di Pascu. (Curaçao, 1954), 12 pp. mimeogr.

Plan van Paramaribo benevens overzichtkaarten van de districten 1: 20.000 H. van den Boomen, Paramaribo (z.j.).

Publication Sheet. 1953. No. 194. Transl. Dep. Econ. Affairs. Willemstad. Ordinance ... containing provisions with respect to granting tax exceptions for the establishment of industries and Hotel constructions. (1954?), 10 pp.

RAPHAELA, CORNELIS: *Loretta.* Novela original. (Curaçao, 1953), 64 pp.

RAPHAELA, C. M.: *Brindonan na papiamento.* 2da Edicion. Tip. Nacional, Scharloo, Curaçao, (1954), 59 pp.

REDGRAVE, WILLIAM J.: *Islands in the Wind.* A Harian Publication, Greenlawn, N.Y., 1954, 280 pp.
Neth. West Indies p. 123–127.

ROCH, FELIX: *Die Terediniden Ost- und Westindiens der Holländischen Museums-Sammlungen zu Amsterdam und Leiden.* Zool. Meded. Leiden 34, 1955, 8 p. 125–151, 8 figg.
Dealing with Neth. Antillean and Surinam shipworms.

RÖMER, PAUL: *Historia berdadera i milagrosa di Mari di Malpais, ku a biba ku diabel mas di shete aña.* Traduci i adaptá pa ... (Curaçao), (1955), 32 pp., ill. cover.
„Mariken van Nieumeghen"

ROOY, RENÉ DE: *Juancho Picaflor.* Un tragicomedia ritmá di V acto, den nos dushi papiamentu. (Curaçao, 1954), 49 pp.

ROSARIO, GUILLERMO E.: *Orkaan.* (Curaçao), 1954, 30 pp.
„inspira pa e orkaan „Hazel" "

ROSARIO, GUILLERMO E.: *Tambú.* Novela ... (Drukkerij Scherpenheuvel, Curaçao), z.j., 32 pp.

SALAS, D. DARÍO: *Josefina.* Novela basada sobre un hecho historico. 4a Edición. Gráficas Bobes, Barcelona (España), 1952, 243 pp., portrait.

Samenvattend eindverslag van het Welvaartsfonds Suriname, tevens verslag over het jaar 1954. Uitgebracht ingevolge artikel 10 van de Wet Welvaartsfonds. (Suriname, 1955), 295 pp., map, graphs, col. map excl.
Summarizing final report on the Surinam Welfare Fund, including a report for the year 1954.

Schakels 84, 3 Jan. 1955, 56 pp. Uitgave van het Ministerie van Overzeese Rijksdelen. De nieuwe rechtsorde in het Koninkrijk der Nederlanden.
Rede van H.M. DE KONINGIN bij de bevestiging van het Statuut op 15 December 1954, p. 3. Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, p. 4. Rede van Dr. W. DREES ... p. 47. Rede van Dhr. A. CURRIE ... p. 48. Rede van Dhr. E. JONCKHEER ... p. 50. De nieuwe rechtsorde ... (radio speech) A. JONKERS, p. 52–56. — The new legal status of the Kingdom of the Netherlands.

Schakels 86, 1955, 20 pp., 2 figg. Suriname. Mens en samenleving.
Radio speeches by R. KOOL and W. LIONARONS on social aspects of Surinam.

Schakels 88, 1955, 31 pp., 5 figg. Suriname. Iets over het reizen.
Radio speeches by J. W. BRINCK and J. I. S. ZONNEVELD on travelling in Surinam.

Schakels 90, 1955, 18 pp., 3 figg. Suriname. Economische aspecten.
C. M. ELENBAAS and R. KOOL on economical aspects of Surinam.

Schakels 92, 1955, 35 pp., (9) figg. De Nederlandse Antillen Het landschap.
J. I. S. ZONNEVELD on landscape and geology of the Neth. Antilles; J. S. ZANEVELD on marine biology (p. 28–33).

Schakels, 94, 1955, 35 pp., maps. Suriname en de Nederlandse Antillen in kaart.
Sketchmaps by J. C. NEFKENS; introduction by J. I. S. ZONNEVELD.

SEDNEY, JULES: *Het werkgelegenheidsaspect van het Surinaamse Tienjaren Plan.* Diss. Amsterdam 16 Dec. 1955; Drukkerij en Uitgeverij S. J. P. Bakker, Amsterdam; 133 pp. (Summary)
The employment aspect of the Surinam Ten Years Development Programme.

Simadán, Januari 1951, (Nr. 2), (Curaçao), 39 pp., cover, plate, Redaksjon P. A. LAUFFER, E. R. GOILO, R. MARTINEZ, R. DE ROOY, N. PIÑA.
Contributions by CHARLES BOOM, JACOBO CONRAD, S. CURIEL, E. R. GOILO, A. GRIMAR, W. M. HOYER, P. A. LAUFFER, M., J. C. PIETERSZ, N. PIÑA, B. PH. RÖMER. (Nr. 1 appeared in Jan. 1950)

Small scale farming in the Caribbean. Selected from the ... Conference on Education and Small scale Farming held in Trinidad, October 6–15, 1954. Car. Comm. Centr. Secr. Trinidad, 1954, v + 154 pp. offset.
Contributions by D. B. BROSSARD, A. DEK. FRAMPTON, J. C. HOTCHKISS, A. L. JOLLY, A. ROQUE & J. M. RÍOS, G. SERRA, C. Y. SHEPHARD, H. STEHLÉ, and G. P. TIGGELMAN (on Surinam, p. 78-79).

SNIJDERS, W. J. J.: *Verslag van een bosbouwkundige orientatie-reis in de tropische gebieden van West Afrika* ... dd. Jan. 1953, ('s Lands Bosbeheer, Suriname, 1955), v + 155 + (28) pp. mimeogr., figg., 2 maps & graph. & 21 plates with 165 phot. excl.

Social y cultura. Revista illustrada, independiente y de intereses generales. Revista semanal na servicio social y cultural. Director-Redactor: TH. E. SILLIE. Impresor: Tipografía Americana. (Curaçao) AÑA 3. No. 128, 16 pp. adv. incl., figg.

SPOON, W.: *Curaçao-fosfaat als fosforzuurmeststof.* Ber. Trop. Prod. 251, K. Inst. Tropen 1955, p. 471–476, 2 figg. (Summary) From *Landbk. tijdschr.*
Phosphate from Curaçao as a phosphoric fertilizer.

SPOON, W.: *Voederwaarde van Surinaamse palmkernkoeken.* Ber. Trop. Prod. K. Inst. Tropen 249, 1955. 18 pp. (Summary) From *Oliën, vetten en zeep.*
Feeding value of Surinam palm kernel cakes

SPOON, W., e.a.: *Kan boegroemakka-vet de cacao-boter vervangen?* Ber. Trop. Prod. 253, 1956, 13 pp., 4 figg. (Summary) From *Cacao chocolade suikerw.* 1955.

Boegroemaka or murumuru fat as a substitute for cocoa butter.

Sportblad. Officieel orgaan van de Nederlands Guyana Voetbal Bond. 1e Jaargang, Jan. 1948, no. 1, 4 pp.

Statistiek van de meteorologische waarnemingen in de Nederlandse Antillen over 1953. Publicatie van het Departement Sociale- en Economische Zaken (Curaçao, 1954), 16 pp. mimeogr. 21 × 32 cm. *Stat. meteor. waarn. Ned. Antillen. 1954* 2e Jaargang, Cur. Courant, 1955, 18 pp., fig., 21 × 28 cm.

Climatological data of Dr A. Plesman-Airport, Curaçao; A. BRUINENBERG, meteorologist.

Statistische Mededelingen. Publicatie van het Departement Sociale- en Economische Zaken der Nederlandse Antillen (Curaçao), 12–18 pp. each mimeogr. 21 × 32 cm. *1e* Jaargang Nr. *1*, Juli 1953–*12*, Juni 1954. *2e* Jrg., *1*, Juli–*2*, Aug. — *Stat. meded.* Dienst Economische Zaken en Welvaartszorg, Afdeling Statistiek, Ned. Ant., 18 pp. each, 20 × 28 cm. *2e* Jrg., *3*, Sept. 1954–*12*, Juni 1955.

STATIUS VAN EPS, L. W.: *De Curaçaose studenten in Nederland.* Rede ... Met een inleiding van COLA DEBROT. Uitgave A. M. S. Peter Stuyvesant College, Willemstad, Curaçao, 1949, 29 pp.

Stenen getuigen van honderd jaar Sint Elisabeth Gasthuis. 1855–1955. Uitgegeven ter gelegenheid van een eeuw ziekenzorg door het Sint Elisabeth Gasthuis te Curaçao. Uitgave St. Elisabeth Gasthuis. Uitvoering BEN SMIT; foto's FRED FISCHER; compositie GERARD ROOVERS; tekeningen EUGENE DRAGUTESCU, WALLIE ELENBAAS, CHARLES EYCK, DOLF HENKES, GERARD ROOVERS; tekst P. Fr. M. MÖHLMANN O.P. N.V. Paulus Drukkerij, Willemstad, Curaçao, December 1955, xviii + 84 + (2) pp., many photographs, drawings, statistics. (21 × 30 cm)

Stichting Planbureau Suriname. Jaarverslag 1954. Paramaribo — 's Gravenhage, Mei 1955, mimeogr.

Stichting voor Culturele Samenwerking. Jaarverslag 1954. Amsterdam (1955), 51 pp. ill.

Surinam p. 24–31; Neth. Ant. 32–37, 5 figg.

Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean Islands, edited by P. WAGENAAR HUMMELINCK, volume *VI.* Publ. Found. Sci. Research Surinam Neth. Antilles 12; Martinus Nijhoff, The Hague, 1955, viii + 125 pp., 22 figg., 9 plates excl.

Contributions by VOOUS, LACOURT and WAGENAAR HUMMELINCK.

Surcos, Revista literaria ilustrada, Ciudad Trujillo, Republica Dominicana. Año VI, num. 16, Abril 19, 1945. 116 pp., ill. *Edicion especial dedicada a Curazao, Aruba y Bonaire.*

Surinaamse Almanak 1955. See: *De Vraagbaak 1955.*

Surinaams Mulo-Blad. Orgaan van de Surinaamse Mulo-Vereniging. *3*, 26 Aug. 1955, 10 p. 97–112 offset.

Suriname en de Nederlandse Antillen in de Verenigde Naties. Ministerie van Buitenlandse Zaken 36. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, 1954, 96 pp.
Surinam and the Netherlands Antilles in the United Nations.

Surinam timber. A summary with brief descriptions of the main timber-species of Surinam. *2nd edition.* Composed by the Surinam Forest Service. Sur. Forest Service, Paramaribo, 1955, 93 pp.

SUTMÖLLER, P.: *Verslag van de Veterinaire Dienst Aruba (Ned. Antillen) over het dienstjaar 1954.* Oranjestad, Aruba, dd. 15 Maart 1955, (37) pp. mimeogr.

Techniek in Praktijk 8, Suriname nummer. (The Hague) Jan. 1955, nr *1*, xvi + 78 pp. adv. incl., ill.

Telefoongids N.V. C.P.I.M. N.V. C.S.M. No. 24. Maart 1954. Printed at De Curaçaosche Courant, 99 pp.

Telefoongids voor het eiland Aruba. April 1955. Telefoondienst Aruba, Aruba Drukkerij, xxix + (7) + 124 + (4) pp.

Telefoongids voor het eiland Curaçao. Juni 1954, 250 + (2) pp.
Telefoongids voor het eiland Curaçao, Juni 1955. Dienst Lijntelefoon Eilandgebied Curaçao, 260 + (12) pp.

Telefoongids voor Paramaribo en omstreken 15 Maart 1955. Lands Telegraaf- en Telefoondienst, 198 pp.

The Caribbean. Formerly the *Monthly Information Bulletin.* A publication of the Caribbean Commission. Vol. *8* No. *6* January 1955, p. 105–128, ill., excl. cover. — *Car. Comm. Monthly inf. Bull. 8,* Nov.–Dec. 1954, 4/5 p. 69–106, ill., excl. cover.

The Caribbean Commission and its auxiliary bodies .... Rev. ed. 1949. (Car. Comm. Trinidad), 75 pp.

The Caribbean 8. Conference edition. No. *9,* April 1955, p. 185–216, ill.
The sixth W.I. Conference, Puerto Rico. May 10th.

The Emancipation Herald. Editor and publisher: S. F. HELSTONE. Printed by S. M. Jamaludin, (Paramaribo). Vol. 1 no 1, (6) pp.

The extra-caribbean market. Le marché extracaribeen. Movement, diversification & balance of trade 1937–1951. Car. Comm. Research Branch Centr. Secr. Trinidad, (126) pp. offset 21 × 36 cm.

The Netherlands Antilles. (folder) Netherl. W.I. Tourist Bureau, New York, 1955, 6 pp. 15 × 9 cm, 6 pictures by Jo SPIER.

The Surinam Clarion. Illustrated monthly paper. Editor and publisher: H. VREDE. Printed by S. M. Jamaludin, (Paramaribo), (8) pp., ill.

The West Indies and Caribbean Year Book 1953–54. Thomas Skinner & Co Ltd, London, 1954.
Neth. West Indies p. 415–446; Neth. Guiana p. 447–458.

Tienjarenplan voor Suriname. Herziene opstelling door de Stichting Planbureau Suriname. Printed at Eldorado, Paramaribo, Suriname, Oct. 1954, 77 pp., figg., map excl.

25 years of refining at Lago. Lago Oil & Transport Company, Limited. Aruba, Netherlands Antilles, Jan. 1954, 48 pp., cover, maps, many photographs.

Varekamp's Maandblad voor boekenvrienden. N.V. Varekamp & Co, Paramaribo, 3e Jaargang No. 5/6, Juli 1955, 12 pp., cover excl.

VEENENBOS, J. S.: *A soil and land capability survey of St. Maarten, St. Eustatius, and Saba. Netherlands Antilles.* Publ. Found. Sci. Research Surinam Neth. Antilles 11; Martinus Nijhoff, The Hague, 1955, 94 pp., 4 figg., 4 plates and 1 col. map excl.; portfolio with 9 col. maps.

Veeteeltnummer. Landbouwnieuws Juni–Juli 1955, 16 pp. mimeogr. incl. 2 plates with 18 phot., cover picture.

VENLO, PAUL VAN (Pater VITUS BRENNEKER): *Vis met de vissen.* Hollandsche Boekhandel N.V., Curaçao, 1953. Wiri Reeks nr 1. Printed at Centrale Drukkerij N.V., Nijmegen, (2nd enlarged ed.), 104 pp. 10½ × 14 cm.

Vereniging Bedrijfscontact Nederland-Suriname. Verslag ... over het vijfde verenigingsjaar ... 1954. 's-Gravenhage, 1955, 8 + (6) pp. mimeogr.

Vereniging Surinaams Bedrijfsleven. Verslag over het vijfde verenigingsjaar 1954. Paramaribo, (1955), 42 pp.

Verslag Nederlandse Antillen 1952. (2 vol.) I. Tekst van het verslag van Bestuur en Staat van de Nederlandse Antillen over het jaar 1951, Samengesteld ter Gouvernements-Secretarie; iv + 251 pp. II. Statistisch jaaroverzicht van de Nederlandse Antillen over het jaar 1951. *Netherlands Antilles report 1952.* Statistical annual of the Netherlands Antilles for the year 1951; 438 pp. Staatsdr. Uitg., 's-Gravenhage, 1954 (vol. I) and 1955 (vol. II).

Verslag Nederlandse Antillen 1953. I. Tekst ... 1952; 223 pp. 1955.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Aruba over 1954. Aruba, Juni 1955, viii + 143 pp. mimeogr.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Bonaire over het jaar 1954. (Aug. 1955), 51 pp. mimeogr., table excl. (W. G. DE HASETH Gezaghebber)

Verslag van de verrichtingen van het Wit Gele Kruis 1954. (Curaçao, 1955), 52 pp. Fr. M. DISMAS secr.

Verslag van de Veterinaire Dienst Aruba. See: SUTMÖLLER.

VERSTEEGH, P. J. D.: *Rapport betreffende de bosexploratie in Suriname.* Voorlopige resultaten van een onderzoek naar de doelmatigheid van de tot dusverre gevolgde opnamemethoden. ('s Lands Bosbeheer Suriname), dd Mei 1952, 40 pp. mimeogr., 8 maps & graphs excl.

V.H.P. Verkiezingsorgaan. Hoofdred. J. S. MUNGRA. Drukkerij ,,Nieuw Suriname", (fortnightly) no. 1, 15 Jan. 1955, 4 pp.

Vikaash. Evolutie. Surinaams Weekblad. Jrg. 4, No. 1, 27 Aug. 1955. Red.-Uitg.: ING SHEW S. RADHAKISHUN. Printed by Nieuw Suriname. 12 pp. — Penultimate nr of same weekly Oct. 1948.

Vincent van Gogh 1853–1890. Curaçaosch Museum: December 1954–Januari 1955. Catalogue, printed in the Netherlands, 20 pp., map with postcards.

VINKE, BEREND: *De megaloblastaire voedingsanaemie op Curaçao.* Diss. Groningen 8.XII.1954; De Waal, Groningen; (viii) + 148 pp., graphs, tab. excl. (Summary, Sumario)

The nutritional megaloblastic anaemias in Curaçao.

Voeding goed — Volk gezond. Surinaams kookboek. Uitgegeven bij gelegenheid van de Voedingstentoonstelling 1954. Drukkerij Leo-Victor, Paramaribo, Oct. 1954.

Voor of tegen. Orgaan van de „Partij Suriname". Drukker S. M. Jamaludin, (fortnightly), (4) pp.

VOOUS, K. H.: *De vogels van de Nederlandse Antillen.* Birds of the Netherlands Antilles. Uitg. Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen 5 (Publ. Natural Science Study Group Neth. Ant. 5); Martinus Nijhoff, The Hague, and Boekhandel Salas, Curaçao, 1955, viii + 205 pp., 9 phot. on 5 plates, maps & 22 col. plates excl. (with summarizing chapters in English)

VOSKUIL, J. J.: *Het Nederlands van Hindoestaanse kinderen in Suriname.* Onderzoek naar de invloed van de moedertaal bij het aanleren van een vreemde cultuurtaal. Publ. Bureau Linguistic Research in Surinam (University of Amsterdam), N.V. Noord-Hollandsche Uitg. Mij Amsterdam, 1956, xii + 138 pp.

The Dutch language as used by Hindustani children in Surinam.

Vox Guyanae. Tweemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur onder redactie van LOU LICHTVELD, Mr H. POS, Dr L. L. E. RENS en W. L. SALM. Uitgegeven vanwege de Stichting ter Bevordering van Wetenschappelijke en Culturele Publicaties. Radhakishun & Co N.V., Paramaribo, Vol. I Nr 1 May 1954, 48 pp.

Bimonthly, published by the "Foundation for the advancement of scientific and cultural publications" at Paramaribo.

Vox Guianae. Statuutnummer. Vol. I Nos 4/5. Nov. 1954 Jan. 1955, 96 pp. (Summaries)

Contributions by ADHIN, ENGELS, LASHLEY, VAN LIER, LOU LICHTVELD, KRUSEMAN, MICHELS, POS, DE ROOY, QUINTUS BOSZ, TERVOOREN and DE WAARD.

5de Curaçaose boekenweek. 18–27 Augustus. (Curaçao, 1955), 10 pp. 15 × 22 cm.

Waakt! „Oen Wiekie!" Week-manifest. Uitgever: W. Bos VERSCHUUR. Drukker: O. C. Marcus. (weekly) 13 Mei 1950, 4 pp.

„Water en Wind". Een „technical assistence" programma voor de Nederlandse Antillen. TERNA, (Curaçao), Nov. 1955, (45) pp. mimeogr., 7 maps and other photocopies excl. Continuation: Jan. 1956, (7) pp.

Mainly by P. C. HENRIQUEZ, director of the Techn. Econ. Board Neth. Antilles.

WESTERMANN, J. H.: *Een korte beschouwing over het Brokopondo-Plan Suriname* mede gezien tegen de achtergrond van een Amerikaans oordeel over de relatie tussen de opwekking van hydro-electrische energie en de conservering van vervangbare natuurlijke hulpbronnen. Natuurwet. Studiekring voor Suriname en de Nederl. Antillen, Utrecht (Found. Sci. Res. Surinam Neth. Ant.), Febr. 1956, 16 pp. mimeogr., map & 2 figg. excl.

WESTERMANN, J. H. & ZONNEVELD, J. I. S.: Maps belonging to a treatise entitled "Photo-geological Observations and Land Capability & Land Use Survey of the Island of Bonaire, Netherlands Antilles", which will be published in 1956 by the Royal Tropical Institute, Amsterdam; 37 sets distributed Jan. 1956; 4 maps 63 × 84 cm, scale approx. 1 : 40.000.

Geological and land use map (coloured). Land capability and land use map (col.). Land use and sample location map (col. symbols). Land use map. — According to field work done in 1952 and 1953.

West Indian Conference. Sixth session 1955. Car. Commission, Trinidad, 1955, x + 165 pp., plate excl.

At Puerto Rico, May 1955.

Wetboek van Strafvordering voor Curaçao. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage, 1950, 94 pp.

Algemene bepalingen. etc. 1950.

WEYL, RICHARD: *Geologische Streifzüge durch Westindien und Mittelamerika*. Senckenberg-Buch 31. Waldemar Kramer, Frankfurt am Main, 1953, 96 pp., 96 figg.

Curaçao and Aruba p. 42–44, *fig. 38–40.*

WILGUS, A. CURTIS, ed.: *The Caribbean: peoples, problems, and prospects.* School of Inter-American Studies, Ser. 1, vol. II, University of Florida Press, Gainesville, 1952, xviii + 240 pp., map.

22 Contributors; Neth. West Indies p. 88.

WOSUNA. Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname — Nederlandse Antillen. *Jaarbericht 1954*. Amsterdam, 1955, 38 pp., plate excl.

Netherlands Foundation for the Advancement of Research in Surinam and the Netherlands Antilles. First annual report.

IJFF, J. W.: *Onderzoek over de verwerking van gemengd Surinaams loofhout tot papiercelstof*. Meded. Kon. Inst. Tropen 110 (Trop. Prod. 41), 1955, 43 pp. (Summary)

Experiments on the production of paper pulp from mixed Surinam hardwoods.

Zeebad Hotel Bonaire. (Folder). Printed in Holland. 6 pp. 21 × 10 cm, 19 in part col. pictures.

P.W.H.

